

দূৰ আৰু মুক্ত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান
Institute of Distance and Open Learning
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
Gauhati University

অসমীয়াৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম (০১)

M. A. in Assamese (01)

পাঠ্যবিষয় : ৪.৪-খ (Course : 4.4 - B)

সমাজ ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষাবিজ্ঞান আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা
(Socio-Linguistics, Dialectology and
Dialects of Assamese Language)



বিষয়সূচী (Contents)

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় (Course Introduction)

প্ৰথম খণ্ড : সমাজ ভাষাবিজ্ঞান আৰু উপভাষাবিজ্ঞান

প্ৰথম বিভাগ : সমাজ ভাষাবিজ্ঞান

দ্বিতীয় বিভাগ : উপভাষা

তৃতীয় বিভাগ : উপভাষাবিজ্ঞান

দ্বিতীয় খণ্ড : অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

প্ৰথম বিভাগ : অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

দ্বিতীয় বিভাগ : কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ পৰিচয়

তৃতীয় বিভাগ : কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য

চতুৰ্থ বিভাগ : গোৱালপৰীয়া উপভাষা

Contributor

Block 1 :

Units 1: Dr. Ramesh Pathak	Asstt. Professor in Assamese Cotton College, Guwahati
Unit 2: Rashna Das	Research Scholar Dept. of Assamese, G.U.
Unit 3 : Dr. Apurba Kr. Deka	Lecturer in Assamese IDOL, Gauhati University

Block 2:

Unit 1: Dr. Khagesh Sen Deka	Lecturer in Assamese Pub-Kamrup College
Dr. Upen Rabha Hakacham	Department of Assamese, G U
Unit 2 & 3: Dr. Bibha Bharali	Department of Assamese, G U
Unit 4: Dr. Dipti Phukan Patgiri	Department of Assamese, G U

Content Editing

Block 1: Dr. Upen Rabha Hakacham	Department of Assamese Gauhati University
Block 2: Dr. Apurba Kr. Deka	Asstt. Professor in Assamese IDOL, Gauhati University

Copy Editing

Khagendra Nath Talukdar	Retd. Prof. in Assamese Pub-Kamrup College
Dalima Kakati	Research Scholar Dept. of Assamese, G.U.

Course Coordination

Dr. Kandarpa Das	Director IDOL, Gauhati University
Dr. Upen Rabha Hakacham	Department of Assamese Gauhati University
Dr. Apurba Kr. Deka	Asstt. Professor in Assamese IDOL, Gauhati University

Cover Page Design

Naba Kr. Choudhury	Department of Antropology Gauhati University
--------------------	---

February, 2013

© Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University. All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University. Further information about the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University courses may be obtained from the University's office at IDOL Building, Gauhati University, Guwahati-14. Published on behalf of the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University by Dr. Kandarpa Das, Director and printed at Asom Printers, Guwahati-3. Copies printed 500.

Acknowledgement

The Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University duly acknowledges the financial assistance from the Distance Education Council, IGNOU, New Delhi for preparation of this material.

অসমীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম

অসমীয়া বিষয়ৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম চাৰিটা যান্মাসিকত সম্পন্ন হ'ব। প্ৰত্যেকটো যান্মাসিকত পাঁচোটাকৈ পাঠ্যবিষয় (Course) থাকিব। প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় যান্মাসিকৰ আটাইকেইটা পাঠ্যবিষয় আৰু তৃতীয় যান্মাসিকৰ প্ৰথম চাৰিটা পাঠ্যবিষয় উম্মেহতীয়া। সকলো বিদ্যাৰ্থীয়ে এই পাঠ্যবিষয়সমূহ অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। তৃতীয় যান্মাসিকৰ পঞ্চম পাঠ্যবিষয়টো আৰু চতুৰ্থ যান্মাসিকৰ আটাইকেইটা পাঠ্যবিষয় দুটা শাখাত বিভক্ত হ'ব — সাহিত্য শাখা (ক) আৰু ভাষা শাখা (খ)। বিদ্যাৰ্থীসকলে যিকোনো এটা শাখাৰ পাঠ্যবিষয় অধ্যয়ন কৰিব লাগিব।

সমগ্ৰ পাঠ্যক্রমৰ সৰ্বমুঠ নম্বৰ : ১৬০০। প্ৰতিটো পাঠ্যবিষয়ৰ বাবে মুঠ নম্বৰ থাকিবঃ ৮০। পাঠ্যবিষয়সমূহৰ মূল্যায়ন দুই ধৰণে হ'ব - আভ্যন্তৰীণ আৰু মূল পৰীক্ষা। দুয়োটা শিতানত নম্বৰ থাকিব এনেধৰণে —

আভ্যন্তৰীণ : ১৬ (মুঠ নম্বৰৰ ২০ শতাংশ)।

মূল পৰীক্ষা : ৬৪ (মুঠ নম্বৰৰ ৮০ শতাংশ)।

মূল পৰীক্ষাত বৰ্ণনাধৰ্মী আৰু চমু প্ৰশ্ন অথবা চমু টোকা — এই দুই ধৰণৰ প্ৰশ্ন থাকিব। দুয়ো প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্নৰ বাবে নম্বৰৰ গঠন তলত দিয়া ধৰণৰ :

বৰ্ণনাধৰ্মী প্ৰশ্ন : ৪৮।

চমু প্ৰশ্ন / চমু টোকা : ১৬।

এই পাঠ্যক্রমৰ মূল্যায়ন 'Credit and Grading System' ৰে সম্পন্ন হ'ব। প্ৰতিটো পাঠ্যবিষয়ৰ 'Credit Point' হ'ল ৮।

যান্মাসিক অনুসৰি এই পাঠ্যক্রম তলত দিয়া ধৰণৰ —

প্ৰথম যান্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ১.১ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (আদি আৰু মধ্যযুগ)
পাঠ্যবিষয় ১.২ অসমীয়া কবিতা
পাঠ্যবিষয় ১.৩ প্ৰাচ্য সাহিত্য সমালোচনা
পাঠ্যবিষয় ১.৪ অসমৰ সংস্কৃতি
পাঠ্যবিষয় ১.৫ ভাষাবিজ্ঞানৰ সাধাৰণ পৰিচয়

দ্বিতীয় যান্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ২.১ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (আধুনিক যুগ)
পাঠ্যবিষয় ২.২ অসমীয়া নাটক
পাঠ্যবিষয় ২.৩ পাশ্চাত্য সাহিত্য সমালোচনা
পাঠ্যবিষয় ২.৪ সাহিত্যৰ তত্ত্ব আৰু ধাৰা
পাঠ্যবিষয় ২.৫ সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

তৃতীয় ষাণ্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ৩.১ অসমীয়া গদ্য
পাঠ্যবিষয় ৩.২ অসমীয়া উপন্যাস
পাঠ্যবিষয় ৩.৩ অসমীয়া চুটিগল্প
পাঠ্যবিষয় ৩.৪ লিপি আৰু পাঠ-সমীক্ষা
পাঠ্যবিষয় ৩.৫ (ক) তুলনাত্মক সাহিত্য আৰু অনুবাদ প্ৰসঙ্গ
৩.৫ (খ) ভাষাবিজ্ঞান আৰু ইয়াৰ অধ্যয়ন ক্ষেত্ৰ

চতুৰ্থ ষাণ্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ৪.১ (ক) ভক্তি সাহিত্য
৪.১ (খ) মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পাঠ
পাঠ্যবিষয় ৪.২ (ক) সংস্কৃত সাহিত্য
৪.২ (খ) ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ তুলনামূলক ব্যাকৰণ
পাঠ্যবিষয় ৪.৩ (ক) পাশ্চাত্য সাহিত্য
৪.৩ (খ) অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক বিকাশ আৰু ইয়াৰ
সাম্প্ৰতিক গাঁথনি
পাঠ্যবিষয় ৪.৪ (ক) ভাৰতীয় সাহিত্য অধ্যয়ন
৪.৪ (খ) সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষা-বিজ্ঞান আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা
পাঠ্যবিষয় ৪.৫ (ক) বিশেষ লিখকৰ নিৰ্বাচিত ৰচনা
৪.৫ (খ) অসমৰ তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষা আৰু ভাষাতত্ত্ব

পাঠ্যবিষয় ৪.৪ (খ)

সমাজ ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষা-বিজ্ঞান আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

গোট ১ : সমাজ ভাষাবিজ্ঞান

সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানৰ সাধাৰণ পৰিচয়
অসমীয়া নৃ-গোষ্ঠীয় উপভাষা (ৰাভামিজ, তিৰামিজ, সোনোৱাল কছাৰীৰ কথিত
অসমীয়া, মিছিং অসমীয়া, আহোম অসমীয়া, হাজং অসমীয়া)

গোট ২ : উপভাষা-বিজ্ঞান

উপভাষা
উপভাষা-বিজ্ঞানৰ তত্ত্ব

গোট ৩ : অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

উজনি অসমৰ উপভাষা
কামৰূপী উপভাষা
গোৱালপৰীয়া উপভাষামধ্য
অসমৰ উপভাষা
দৰঙী উপভাষা

পাঠ্য বিষয়
উপভাষা-বিজ্ঞান

ভাষা শাখাৰ এই কাকতখন হ'ল সমাজ ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষাবিজ্ঞান আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা। কাকতখনত সমাজ ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষা আৰু উপভাষা-বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন দিশ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষাসমূহৰ অধ্যয়নক সামৰি লোৱা হৈছে। কাকতখনৰ বিষয়বস্তুক দুটা খণ্ডত খণ্ডিত কৰি আলোচনা কৰা হৈছে —

- প্ৰথম খণ্ড : সমাজ ভাষাবিজ্ঞান আৰু উপভাষা-বিজ্ঞান
দ্বিতীয় খণ্ড : অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

প্ৰথম খণ্ডটিত আলোচিত হৈছে 'সমাজ ভাষাবিজ্ঞান আৰু উপভাষাবিজ্ঞান'ৰ বিভিন্ন তাত্ত্বিক দিশসমূহ। খণ্ডটিত আলোচিত হোৱা শিতানসমূহ হ'ল— সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন পৰিসৰ, উপভাষা, উপভাষা-বিজ্ঞান আৰু ইয়াৰ অধ্যয়ন, আদি।

দ্বিতীয় খণ্ডৰ বিষয়বস্তু হ'ল অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা। অসমীয়া ভাষাৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপসমূহৰ পৰিচয় বিশেষকৈ কামৰূপী আৰু গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ লগতে আৰু কেতবোৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাৰ চানেকিৰে এই খণ্ডটি সামৰা হৈছে।

প্ৰথম খণ্ড
সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান আৰু উপভাষাবিজ্ঞান

এই খণ্ডটিৰ আলোচনাৰ বিষয় হ'ল উপভাষা আৰু উপভাষা-বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন দিশসমূহ।
খণ্ডটিক তিনিটা বিভাগত বিভক্ত কৰি আলোচনা কৰা হৈছে—

প্ৰথম বিভাগ	:	সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান
দ্বিতীয় বিভাগ	:	উপভাষা
তৃতীয় বিভাগ	:	উপভাষা-বিজ্ঞান

প্ৰথম বিভাগটি হ'ল 'সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান'। নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা, সমাজ ভাষাবিজ্ঞান, ভাষা আৰু জনগোষ্ঠীয় সম্প্ৰদায়, ভাষা আৰু ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়, ভাষা আৰু লিংগ, দ্বিপাশ্বীভাষা, দ্বিভাষিত্ব আদি দিশসমূহৰ বিষয়ে এই বিভাগটিত পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে।

দ্বিতীয় বিভাগটিত উপভাষাৰ গঠন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হৈছে। বিভাগটিত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা শিতানসমূহ হ'ল— ভাষা আৰু উপভাষা, উপভাষাৰ গঠন, আঞ্চলিক উপভাষা, সামাজিক উপভাষা, পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা, ব্যক্তিভাষা, বৰ্ণ ভাষা, পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা আৰু মান্যভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক।

তৃতীয় বিভাগটিৰ বিষয়বস্তু হ'ল 'উপভাষা-বিজ্ঞান'ৰ বিভিন্ন দিশসমূহ। উপভাষা-বিজ্ঞান, উপভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা, উপভাষাৰ জৰীপৰ পদ্ধতি, উপভাষাৰ সীমা-নিৰ্ধাৰক, উপভাষা-ভূগোল আদি শিতানসমূহ আলোচনা কৰা হৈছে। উপভাষা ভূগোলৰ মুখ্য উপাদান প্ৰশ্নাৱলী, সামগ্ৰী দাতা (Informant) আৰু ভাষিক মানচিত্ৰৰ ধাৰণাও বিভাগটিত সুকীয়াকৈ দাঙি ধৰা হৈছে।

প্ৰথম বিভাগ
সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান

বিভাগৰ গঠন

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ সামাজিক উপভাষা (Social Dialect বা Sociolect)
- ১.৪ সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান
- ১.৫ ভাষা আৰু জনগোষ্ঠীয় সম্প্ৰদায় (নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা)
- ১.৬ ভাষা আৰু ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়
- ১.৭ ভাষা আৰু লিংগ (Language and Sex)
- ১.৮ দ্বিপাশ্ৰীভাষা (Diglossia)
- ১.৯ দ্বিভাষিতা (Bilingualism)
- ১.১০ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.১২ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

ভাষা আৰু সমাজৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক বিচাৰেই হ'ল 'সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান'। অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দিশত বিভক্ত সামাজিক স্তৰত ভাষাৰূপৰ বিভিন্নতা সততে লক্ষ্য কৰা যায়। একেটা ভাষা ক'লেও জনগোষ্ঠী অনুসৰিও ভাষাৰ ভিন্নতাই গা কৰি উঠে। ধৰ্ম, লিংগ, ব্যক্তিকেও ভাষাৰূপ ভিন্ন হয়। তদুপৰি পৰিস্থিতি অনুসৰিও সমাজৰ সদস্যসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাত ভিন্নতা আছে। একেজন মানুহে দুটা পৰিৱেশত দুই ধৰণে ভাষাৰূপৰ প্ৰয়োগ কৰে। এই সকলোবোৰ কথা এই বিভাগটিত পুংখানুপুংখ ভাৱে পৰ্যালোচনা কৰা হ'ব।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- সামাজিক উপভাষা সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব;
- সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান সম্পৰ্কে জ্ঞাত হৈ ইয়াৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- জনগোষ্ঠী অনুসৰি গঢ় লৈ উঠা ভাষাৰূপৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব;
- ধৰ্মীয় আৰু লিংগগত উপভাষিক ৰূপৰ বিষয়ে জ্ঞান লাভ কৰি বিশ্লেষণ আগবঢ়াব পাৰিব;
- দ্বিপাশ্ৰী ভাষাৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব আৰু
- দ্বিভাষিতা সম্পৰ্কে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব।

১.৩ সামাজিক উপভাষা (Social Dialect বা Sociolect)

সামাজিক স্তৰ হ'ল একেখন সমাজৰে ক্ৰমবৰ্দ্ধ (hierarchical) শ্ৰেণীৰ স্পষ্ট বিভাজন বা গোট। পাশ্চাত্যৰ ঔদ্যোগিক সমাজ ব্যৱস্থাত এনে সামাজিক শ্ৰেণী দেখা যায়। তাত সামাজিক স্তৰে ভাষাৰ গঢ়ো নিৰ্ণয় কৰে। ভাৰতৰ কৃষিভিত্তিক অৰ্থনীতিত এনে শ্ৰেণী বিভাজন সম্ভৱ নহয়। ইয়াত আকৌ জাতিভিত্তিক ৰূপহে প্ৰবল। অসমত আকৌ জাতিতকৈ সম্প্ৰদায়গত বৈশিষ্ট্য স্পষ্ট। আনহাতে শিক্ষিত আৰু অশিক্ষিতৰ ভাষাগত পাৰ্থক্যও স্পষ্ট হ'ব ধৰিছে।

সময়ৰ সোঁতত বা ঐতিহাসিক বিৱৰ্তনৰ ফলত ভাষাৰ যি ক্ষেত্ৰভিত্তিক পাৰ্থক্যই দেখা দিয়ে সি সাময়িক উপভাষা (temporal dialect)। আনহাতে সামাজিক উপভাষা হ'ল— “...a variety of a language (a dialect) used by people belonging to a particular social class. The speakers of a sociolect usually share a similar socio-economic and/or educational back-ground.” (Longman: *Dictionary of Applied Linguistics*).

ব্যক্তিয়ে পৰিস্থিতি আৰু পৰিৱেশভেদে সুকীয়া ভাষা (code) ব্যৱহাৰ কৰিলেও স্বাভাৱিক অৱস্থাৰ শ্ৰেণীগত উপভাষাই ব্যৱহাৰ কৰে। বৃটিছ ইংলিছত উচ্চ আৰু অনুচ্চ (upper and Non-upper) বা আমেৰিকান ইংলিছত নিম্ন আৰু মধ্য শ্ৰেণীৰ লোকৰ ভাষাত শব্দ-নিৰ্বাচন, স্বাসাঘাত, বাক্য গঠন আদি ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য সূক্ষ্ম।

আলোচনাৰ ক্ষেত্ৰত সাংস্কৃতিক স্তৰ আৰু কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰৰ মাজত প্ৰায়েই সন্য-পোটকা কৰা দেখা যায়। ব্লুমফিল্ড, ক্ৰেপ, চি পুলি, কেনিঅ'ন আদিৰ আলোচনাত মত পাৰ্থক্যও আছে। জেডান এছ কেনিঅ'নৰ মতে— “The word ‘level’ when used to indicate different styles of language that are not properly distinguished as better or worse, desirable or undesirable, creates a false impression. I confess myself guilty of this error along with some other writers. What are frequently grouped together in one class as different levels of language are often in reality false combinations of two distinct and incommensurable categories, namely cultural levels and functional levels.”

কেনিঅ'নে সাংস্কৃতিক স্তৰক দুটা বহল ভাগত এনেদৰে ভগাইছে—

(ক) **নিম্নস্তৰ (Lower level)** : অশিক্ষিতৰ ভাষা, স্থানীয় উপভাষা (narrowly local dialect), ব্যাকৰণবৰ্জিত ভাষা, অত্যধিক আৰু অপটু বৰ্গভাষা, অমার্জিত শব্দ আৰু গাঁথনি আদি।

(খ) **উচ্চস্তৰ (Higher level)** : অভিজাত আৰু শিক্ষিত শ্ৰেণীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ব্যাকৰণসম্মত ভাষা, স্পষ্ট আৰু বিস্তৃত ক্ষেত্ৰত ব্যৱহৃত অভিজাত শ্ৰেণীৰ উচ্চাৰণ।

এই দুটা ভাগক অমানবিশিষ্ট (substandard) আৰু মানবিশিষ্ট (standard) বুলিও ক'ব পাৰি।

আনহাতে কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰ হ'ল কথিত ভাষাৰ পৰিস্থিতিজনিত প্ৰয়োগ। যেনে— সাধাৰণ কথা-বাৰ্তা, ব্যক্তিগত যোগাযোগ, আনুষ্ঠানিক কথা-বাৰ্তা, ৰাজহুৱা বক্তৃতা, ৰাজহুৱা পঠন কাৰ্য, পূজা, আইন-দৰ্শন-বিজ্ঞান আদিৰ লেখা ইত্যাদি। ইয়াক সাধাৰণ (familiar) আৰু আনুষ্ঠানিক (formal) এই দুটা ভাগত ভগাব পাৰি।

গতিকে, সাংস্কৃতিক স্তৰ আৰু কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰ একে বস্তু নহয়। একেজন মানুহেই

পৰিস্থিতি অনুসৰি কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰৰ বিভিন্ন শৈলী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে— ই বক্তাৰ সাংস্কৃতিক স্তৰ নিৰ্দেশ নকৰিবও পাৰে। কথিত স্তৰ (levels of the colloquial) আৰু কথ্য-শৈলী (styles of the colloquial) একে কথা নহয়।

কিন্তু সকলোৱে এই মত সমৰ্থন নকৰে। V-Louise Higgins -এ আইন, ব্যৱসায়, সংবাদ, বিজ্ঞান আদিৰ ভাষাক Levels of usage বুলি অভিহিত কৰিও কৈছে— “এই স্তৰবোৰৰ মাজত আনুষ্ঠানিক আৰু অনানুষ্ঠানিক প্ৰকাশভংগীক মই স্থান দিব খোজোঁ।” তেওঁৰ মতে প্ৰেচিডেণ্টৰ ঘোষণা, বাইবেল, সংবিধান আদি আনুষ্ঠানিক ইংৰাজীত (formal English) লিখা; ক্ৰিয়াৰ কালৰ তিৰ্যক ৰূপৰ পৰাই ইয়াক সহজে ধৰিব পাৰি। বিধিগত ইচ্ছা-পত্ৰ (legal will), বিবাহ বিচ্ছেদৰ জাননী আদি আনুষ্ঠানিক। আনহাতে একেজন উকীলেই আপোনালৈ লিখা ব্যক্তিগত চিঠিখনৰ ভাষা অনানুষ্ঠানিক; এনে চিঠি লিখোঁতেও তেওঁ ব্যাকৰণৰ নিয়মবোৰ দলিয়াই নেপেলায়। এয়াই informal, public language. প্ৰশ্ন হ’ব পাৰে, কথিত আৰু আঞ্চলিক ৰূপৰ স্থান তেনেহলে ক’ত? ইয়াৰ স্থান ব্যক্তিগত কথা-বাৰ্তাত, কাৰণ এনে উক্তি সীমিত প্ৰকৃতিৰ। আমি প্ৰত্যেকেই যদিও ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰোঁ, তথাপি আমি জানো যে সকলো ক্ষেত্ৰতে ইয়াৰ প্ৰয়োগ নহয়— “In Denver, I would ask, ‘where is the shoe repair shop?’ At home, I ask ‘where is the cobbler’s?’”

কেলেডী নামৰ ভাষাবিজ্ঞানী এগৰাকীয়ে ভাষাৰ স্তৰ এনেদৰে দেখুৱাইছে—

- i) উচ্চতম স্তৰ : আনুষ্ঠানিক, সাহিত্য-দৰ্শন-বিজ্ঞান আদিৰ পাণ্ডিত্য সুলভ আলোচনা।
- ii) দ্বিতীয় স্তৰ : শিক্ষিত, মাৰ্জিত ব্যক্তিৰ গ্ৰহণীয় ৰূপ।
- iii) নিম্ন স্তৰ : নিম্ন-শ্ৰেণীৰ কথিত ৰূপ।
- iv) নিম্নতম স্তৰ : সমাজৰ আটাইতকৈ তল খাপৰ ভাষা।

মন কৰিলে দেখা যাব, অস্তুতঃ ইয়াৰে প্ৰথমবিধ কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰহে (functional variety) — সামাজিক স্তৰ নহয়। লিঅ’নাৰ্ড ব্লুমফিল্ডে ‘স্তৰ’ শব্দ ব্যৱহাৰ নকৰি মান (standard) শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। তেওঁৰ শ্ৰেণী-বিভাজন এনে ধৰণৰ—

- i) সাহিত্যিক মান (literary standard) : লিখাত, সভা-সমিতিত বক্তৃতা দিয়াত ব্যৱহৃত ভাষা।
- ii) কথিত মান (colloquial standard) : সমাজৰ উচ্চ আৰু প্ৰতিষ্ঠিত শ্ৰেণীৰ ভাষা।
- iii) মধ্য মান (provincial standard) : গ্ৰাম্য-মান।
- iv) নিম্ন মান (sub-standard) : নিম্ন মধ্যবিত্তৰ ভাষাৰ মান।
- v) নিম্নতম মান (lowest standard) : সমাজৰ নিম্নতম শ্ৰেণীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা।

ব্লুমফিল্ডৰ ‘মান’-ক ‘স্তৰ’ হিচাপে বিশ্লেষণ কৰিলে প্ৰথম দুটাক উচ্চ স্তৰ আৰু শেষৰ তিনিটাক নিম্ন স্তৰ বুলি ক’ব পাৰি। ইয়াৰে provincial standard শব্দটো গোলমলীয়া; কাৰণ ই ভৌগোলিক। সকলো গ্ৰাম্যাঞ্চলতে একে ধৰণৰ ‘মান’ পোৱা নাযাব।

ৰ’বাৰ্ট চি পুলিয়ে Teaching English Usage নামৰ গ্ৰন্থৰ তৃতীয় অধ্যায়ত Levels in English Language শিতানত পাঁচটা স্তৰৰ উল্লেখ কৰিছে—

- i) অনাখৰী স্তৰ (illiterate level)
- ii) ঘৰুৱা স্তৰ (homely level)
- iii) মান-বিশিষ্ট ইংৰাজী, অনানুষ্ঠানিক (Standard English, Informal level)

- iv) মানবিশিষ্ট ইংৰাজী, আনুষ্ঠানিক (S.E. formal level)
- v) সাহিত্যিক স্তৰ (Literary level)

দেখা যায়, পুলিৰ 'স্তৰ' বিভাজনতো সাংস্কৃতিক স্তৰ আৰু কাৰ্যকৰী প্ৰকাৰৰ মিশ্ৰণ ঘটিছে। এই বিষয়ত জোন এছ কেনিঅ'নৰ মত স্পষ্ট— “Poole'y groups contain three cultural levels (illitertate, homely, standard) and three functional varieties of the standard cultural level (informal, formal, literary).”

ভাষাৰ স্তৰ নিৰ্ণয় ভাষা শিক্ষাৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়। কাৰণ, শব্দ বা প্ৰকাশভংগী নিৰ্বাচনত সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ প্ৰত্যক্ষ। John L Fischer এ reading, visiting, correction আদি ক্ৰিয়া-ৰূপৰ ing আৰু in উচ্চাৰণৰ ওপৰত এক সমীক্ষা চলাইছিল— যাক কোৱা হৈছে Verbal Thematic Test (TAT)। এই কামত তেওঁক সহায় কৰিছিল তেওঁৰ পত্নীয়ে। তেওঁলোকে অধ্যয়নত পোৱা তথ্যবোৰ এনে ধৰণৰ—

ফলা— ১

	- ing < in	- ing < in
ল'ৰা	৫	৭
ছোৱালী	১০	২

ফলা— ২

	ing	< in
আদৰ্শ ল'ৰা	৩৮	১
Typical boy	১০	১২

ফলা— ৩

পৰিয়ালৰ মৰ্যাদা (status) অনুসৰি

	ing < in	ing < in
মধ্য-মানৰ ওপৰত	৮	৪
মধ্য-মানৰ তলত	৭	৫

ওপৰত এক নং ফলাৰ অধ্যয়ন লিংগগত, এই বিষয়ে আমি পিছত আলোচনা কৰিম। বাকী দুখনৰ অধ্যয়নো আনুষ্ঠানিক পৰিবেশত কৰা সেইবাবে, দহ বছৰীয়া ল'ৰাৰ আনুষ্ঠানিক আৰু অনানুষ্ঠানিক সাক্ষাতকাৰত দেখা গ'ল—

-ing	৩৮	৩৩	২৪
-in	১	৩৫	৪১
পৰিবেশ	আনুষ্ঠানিক	অৰ্ধ-আনুষ্ঠানিক	অনানুষ্ঠানিক

এনে অধ্যয়নৰ তাৎপৰ্য্য কোনখিনি? সাধাৰণ ভাষাবিজ্ঞানত ইয়াক মুক্ত বিকল্প প্ৰয়োগ (free variation) বুলি কোৱা হয়। কিন্তু এনে বিকল্প উচ্চাৰণ নিৰ্বাচন কৰাৰ অন্তৰ্নিহিত কাৰণ কি? বৰ্ণনাত্মক আলোচনা তথ্যতেই সম্ভৱ যদিও বিবৰ্তনাত্মক আলোচনাত ইয়াক মিতব্যয়ী মনস্তত্ত্ব (Psychic economy) বুলি কোৱা হয়। কিন্তু মিতব্যয়িতাতেই ই শেষ নহয়। এনে দুটা

ৰূপৰ এটা নিৰ্বাচন কৰোঁতে মিতব্যয়িতাৰ উপৰি আন এটা শক্তিয়ে ত্ৰিফা কৰে, সেয়া হ'ল নিৰ্বাচিত ৰূপটোৰ আপেক্ষিক মৰ্যাদা সম্পৰ্কে বক্তাৰ সচেতনতা। বক্তাই ভাবে যে বিকল্প উচ্চাৰণৰ লগত অভিজাত শ্ৰেণীৰ সম্পৰ্ক আছে।

সামাজিক কাৰণত ভাষাতাত্ত্বিক অপসৰণ— বিশুদ্ধ ভাষাবিজ্ঞানতকৈ সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানৰহে (socio-linguistics) আলোচ্য বিষয়। কিন্তু এনে অধ্যয়ন ভাষাবিজ্ঞানৰ গভীৰ জ্ঞান অবিহনে আধৰুৱা হ'বলৈ বাধ্য। ই ভাষাবিজ্ঞানৰেই এটি শাখা— “Socio-linguistics is that part of linguistics which is concerned with language as a social and cultural behaviour.” মংগোলীয় তিৰোতাই পুৰুষতকৈ সুকীয়া স্বৰধ্বনি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে, যি কোনো ভাষাতে তিৰোতাই ব্যৱহাৰ কৰা এনে কিছুমান শব্দ থাকিব পাৰে যিবোৰ পুৰুষে সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ নকৰে। জাতি, সম্প্ৰদায়, লিংগভেদে ভাষাৰ ৰূপৰ তাৰতম্য ঘটে। এনে ধৰণৰ বিষয়েই সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানৰ বিষয়।

এইখিনিতে এষাৰ কথা স্পষ্ট হৈ লোৱা ভাল। উপভাষা অধ্যয়নৰ লগত এনে অধ্যয়নৰ প্ৰাসংগিকতা কোনখিনিত? উপভাষা অধ্যয়ন হ'ল সামাজিক বা ভৌগোলিক বাধাৰ বাবে বিভিন্ন দল বা গোষ্ঠীৰ ভাষাত ঘটা পাৰ্থক্যৰ বিচাৰ। কিন্তু এনে আলোচনাত ভৌগোলিক বা ৰাজনৈতিক বাধাৰ স্থান শূন্য। আনকি লিংগগত পাৰ্থক্যৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক সংস্পৰ্শও জৰিত নহয়। বিশেষ শব্দ বা গাঁথনি গ্ৰহণ বা বৰ্জনৰ লগত প্ৰকৃততে মনস্তাত্ত্বিক ধাৰণাইহে কাম কৰে— ব্যাকৰণে নহয়। এনে মনস্তত্ত্ব নিৰ্ভৰ কৰে সমাজখনৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ ওপৰত। লিখিত পৰম্পৰাত ‘ক’ত যাবা’ গ্ৰহণীয় নে ‘কলৈ যাবা’ গ্ৰহণীয় ব্যাকৰণৰ দোহাই দি ক’ব পাৰি। কথিত ৰূপত কিন্তু ‘whatever is, is right’— বিশাল জন-সমষ্টিয়ে ‘ক’ত যাবা’ বুলি কৈ ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰি থকা শৈলীক ভুল বুলি ক’ব নোৱাৰি। যিহেতু সেই জনসমষ্টিয়ে তেনেকৈ কয়, গতিকে সি ‘শুদ্ধ’।

ভাষা সংস্কৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল আৰু সংস্কৃতিও ভাষাক অৱলম্বন কৰিয়েই গঢ় লয়। সমাজ-গঠনৰ প্ৰাথমিক চৰ্তই হ'ল ভাষা। আনহাতে সমাজ আৰু সংস্কৃতি অচ্ছেদ্য। সাংস্কৃতিক ধ্যান ধাৰণাই প্ৰকাশভংগী নিৰ্ণয় কৰে। শব্দ চয়ন, বাক্য-গাঁথনি সংস্কৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ‘বৰষুণ দিব’ নে ‘বৰষুণ আহিব’ প্ৰকাশভংগী ব্যৱহাৰ কৰিব সেই কথা বৰুণ দেৱতাৰ অস্তিত্ব স্বীকাৰ কৰাৰ ওপৰত অৰ্থাৎ ধৰ্মীয় ধ্যান-ধাৰণাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। এনে প্ৰকাশভংগী চাওক—

সি মৰিল।
তেখেত ঢুকাল।
তেখেত স্বৰ্গী হ'ল।
তেৰাই নৰ-নাট সামৰিলে।
গুৰুজনা চলিল।
তেওঁ সিপুৰীলৈ গমন কৰিলে।

অৰ্থ একেটাই— কোনোবা ‘মৰিল’; কিন্তু আমি এনেকৈ ক’ব নোৱাৰোঁ—

চোৰটো ঢুকাল।
চোৰটো স্বৰ্গী হ'ল।
চোৰটোৱে নৰনাট সামৰিলে ইত্যাদি।

এইছ এ গ্লীছনে সামাজিক উপভাষাক (Social dialect) এনেদৰে ভগাইছে—

(ক) বিকশিত বাক-ভংগী (Cultivated speech)

(খ) লোক-বাকভংগী (Folk speech)

(গ) সাধাৰণ বাকভংগী (Common speech)

বিকশিত বাক-ভংগী শিক্ষিত, নগৰীয়া, মধ্যবিত্ত আৰু অভিজাত শ্ৰেণীয়ে ব্যৱহাৰ কৰে। এই ৰূপটোকেই বিদ্যালয়ত শিকোৱা হয়, জন-সংযোগৰ মাধ্যমত ব্যৱহৃত হয়। ই মৰ্যাদাসম্পন্ন ৰূপ। লোক বাক-ভংগী গাঁৱলীয়া বিচ্ছিন্ন অঞ্চলত চলে। সাধাৰণ বাক-ভংগী পৰম্পৰাগত ‘লেবেল’ হে— এই দুটাৰ মধ্যৱৰ্তী এটা ‘মান’। সাধাৰণতে লোক বাক-ভংগীত ভৌগোলিক উপভাষাৰ পাৰ্থক্যবোৰ অধিক স্পষ্ট আৰু বিকশিত বাক-ভংগীত ক্ষীণ। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰতো পাৰ্থক্য নোহোৱা নহয়। এইবাবেই নিজৰ আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যৰ পৰা আঁতৰি নোযোৱাকৈয়ে একেজন মানুহে সামাজিক পৰিস্থিতি অনুসৰি বেলেগ বেলেগ ধৰণে কথা কয়। ই দুবিধ— আনুষ্ঠানিক (Formal) আৰু অনানুষ্ঠানিক (Informal)।

সাধাৰণতে আনুষ্ঠানিক ভাষাই বিকশিত বাক-ভংগীৰ ওচৰ চাপিব খোজে আৰু অনানুষ্ঠানিক ভাষাই লোক-ভংগীৰ ওচৰ চাপে। নগৰীয়া আৰু শিক্ষিতসকলে আনুষ্ঠানিক আৰু লিখিত ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য নাৰাখে।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা দেখা যাব, অসমৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক উপভাষাৰ এইবোৰ কথা আখৰে আখৰে গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাযাব। অসমত নগৰ বুলিবলৈ আছে কেৱল গুৱাহাটীহে; কিন্তু ইয়াৰে অধিকাংশ লোক গাঁও অঞ্চলৰ পৰা আহি নগৰত নতুনকৈ থিতাপি লোৱা। আনহাতে গুৱাহাটীয়া ভাষা-ৰূপটো মান্য-ভাষা হ’বলৈ ওলাইছে যদিও প্ৰকৃততে তেনে মৰ্যাদা পাবলৈ আৰু কেইবছৰমান লাগিব। শিৱসাগৰৰ পৰা গুৱাহাটীলৈ সাংস্কৃতিক নাভিকেन्द्र সলনি হৈছে। আনহাতে, গ্লীছনে কোৱা ধৰণে এতিয়াও তিনিটা স্তৰ আমাৰ ভাষাত প্ৰকৃত অৰ্থত গঢ় লৈ উঠা নাই। ‘লোক-ভাষা’ৰ ক্ষেত্ৰতো আঞ্চলিক আৰু সম্প্ৰদায়গত পাৰ্থক্য স্পষ্ট। অৱশ্যে শিক্ষিত শ্ৰেণীৰ ভাষাত উচ্চাৰণগত পাৰ্থক্য বাদ দিলে (সামান্যভাৱে গাঁথনিও) আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য অধিক।

গ্লীছনৰ মতে —“No discussion of dialectal differences, however brief, should omit some mention of eye dialects and special dramatic dialects.” চাক্স-উপভাষা (eye-dialect) হ’ল এক প্ৰকাৰ পৰম্পৰাগত বানান যাৰ দ্বাৰা বুজাব খোজা হয় যে বক্তাই লোক-ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছে। ঈশ্বৰৰ ঠাইত ‘ইপচৰ’, শ্ৰীবিষ্ণুৰ ঠাইত ‘চিৰি বিষ্টু’— এনে উদাহৰণ। এনে বানান পৰম্পৰাগত। সেইবাবে চাক্স-উপভাষা আচলতে আঞ্চলিক বা লোক বাকভংগীও নহয়; ই লোক বাক-ভংগীৰ ধাৰণা দিব খোজা সাহিত্যিক শৈলীহে। একে ধৰণৰ কথা নাটকীয় উপভাষাৰ (dramatic dialect) বিষয়েও ক’ব পাৰি। নাটকৰ চৰিত্ৰ বিশেষৰ মুখত কেতিয়াবা উপভাষা দিয়া হয়। কিছুমান অভিনেতাই ইয়াক স্বাভাৱিকভাৱেই উচ্চাৰণ কৰিব পাৰে যদিও বেছি ভাগ ক্ষেত্ৰতে বিকৃত হোৱা দেখা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সমাজৰ কি কি দিশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি সামাজিক উপভাষা গা কৰি উঠে? (৪৫টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....
.....

১.৪ সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান

১.৩ অনুচ্ছেদত আমি এই বিষয়ে আলোচনা কৰি আহিছোঁ। ইয়াত আমি অন্য কেইটামান কথাৰ প্ৰতি পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিম। সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান আৰু নৃতত্ত্ব (Anthropology) অংগাঙ্গীভাৱে জড়িত। কিয়নো নৃতত্ত্ব সমাজবিজ্ঞানৰে (sociology) এটা প্ৰশাখা মাত্ৰ। ভাষা আৰু সমাজ কোনোটোৱে আনটোক বাদ দি বৰ্তি থাকিব নোৱাৰে। ভাষা আৰু সমাজৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰ বিচাৰেই সমাজ ভাষাবিজ্ঞান। সাংস্কৃতিক আৰু সামাজিক দিশৰ পৰা ভাষাৰ অধ্যয়নকেই সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান বোলা হয়। ই ভাষা আৰু সমাজৰ সম্পৰ্ক বিশ্লেষণ কৰে। জে এ ফিচমেনে আনকি সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানকে ভাষাৰ সমাজবিজ্ঞান বুলি অভিহিত কৰিছে। ভাষাৰ সামাজিক কাৰ্য আৰু প্ৰাসংগিক তাৎপৰ্য যি শাখাত বিশ্লেষণ কৰা হয় সেয়াই সমাজ ভাষাবিজ্ঞান— “Social functions and significations of speech factors a prolific field of research.... the field is here designated sociolinguistics” (H.C. Currie : A Projection of Socio-linguistics)।

সমাজ এখনত বিভিন্ন স্তৰৰ লোকে বাস কৰে। এই স্তৰ অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক দুই ধৰণৰ হ'ব পাৰে। জাতি, সম্প্ৰদায় আদিৰ ওপৰতো ভাষাগত পাৰ্থক্য নিৰ্ভৰ কৰে। আচলতে এই সকলোবোৰ কথাৰে গুৰি হ'ল সংস্কৃতি। ভাৰতীয় সংস্কৃতিত যৌথ পৰিয়ালৰ প্ৰাধান্য। সেইবাবে ইয়াত সম্বন্ধবাচক শব্দবোৰৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। যেনে—

অসমীয়া	ইংৰাজী
(১) খুৰী, মাহী, পেহী, জেঠী, জেঠাই, মামী	Aunty
(২) খুৰা, মহা, পেহা, জেঠা, মামা, দদাই	uncle
(৩) বাইদেউ, ভনী	sister
(৪) ককাইদেউ, ভাই	brother

আনহাতে চাওক—

দেউতাকৰ বায়েক — জেঠাই/জেঠী	মাকৰ বায়েক — জেঠাই/জেঠী
দেউতাকৰ ভনীয়েক — পেহী	মাকৰ ভনীয়েক — মাহী
দেউতাকৰ ককায়েক — জেঠা, বৰদেউতা	মাকৰ ককায়েক — মামা/মোমাই
দেউতাকৰ ভায়েক — খুৰা, দদাই	মাকৰ ভায়েক — মামা/মোমাই

এইখিনিতে অঞ্চলবিশেষে প্ৰচলিত দুটামান ৰূপৰ প্ৰতি মন কৰক—

জেঠা — বৰতা
খুৰা — সৰতা
জেঠাই — বৰমা

‘বৰতা’ বৰ-দেউতা বা বৰ-পিতাৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপ; ‘সবতা’ মানে সৰু-পিতা। অসমৰ যৌথ পৰিয়ালৰ পাৰিবাৰিক সম্বন্ধৰ গভীৰতা আৰু সামাজিক মৰ্যাদাৰ চিত্ৰও এনে ৰূপে প্ৰকাশ কৰে।

ভাষাৰ প্ৰথমিক কথা কিছুমান আছে। যেনে—

- (ক) ভাষা নোহোৱাকৈ কোনো ব্যক্তিয়ে চিন্তা কৰিব নোৱাৰে। মানুহৰ চিন্তা, কল্পনা বা পৰিকল্পনাৰ মূল আহিলা হ’ল ভাষা।
- (খ) ভাষাৰ ভিন্নতাই চিন্তা-ৰীতিৰ ভিন্নতা আনে। ভাষাগত এনে ভিন্নতা পৰিপার্শ্বিকতা বা পৰিৱেশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। উদাহৰণ স্বৰূপে তুয়াৰাবৃত অঞ্চলৰ প্ৰকাশ-ভংগীৰ লগত মৰুভূমি অঞ্চলৰ প্ৰকাশভংগী নিমিলে। আনহাতে সাংস্কৃতিকভাৱে উন্নত জাতি এটাৰ সূক্ষ্মতাৰ বিপৰীতে আপেক্ষিকভাৱে অনুন্নত জাতি এটাৰ অনেক ক্ষেত্ৰত কলাসুলভ সূক্ষ্ম পাৰ্থক্য নাথাকিবও পাৰে। গ্লীছনৰ গ্ৰন্থখনৰ পৰা ৰঙৰ পাৰ্থক্য জাতি বা ভাষাভেদে কেনেধৰণৰ বেলেগ হ’ব পাৰে তলত দিয়া হ’ল—

English	purple	blue	green	yellow	orange	red
Shona	Cipswuka	citema		cicena	cipswuka	
Basa	Hui		Ziza			

দেখা গ’ল, ইংৰাজীত ৰঙৰ ক্ষেত্ৰত য’ত ছয়টা ভাগ কৰা হয়, জিম্বাবুৱেৰ শোনা ভাষাত চাৰিটা আৰু লাইবেৰিয়াৰ বাচা ভাষাত দুটা ভাগ কৰা হয়। বিজ্ঞানৰ সাতৰঙী VIBGYOR আৰু ভাৰতীয় নৱৰঙৰ ধাৰণাৰ কথাও এই ক্ষেত্ৰত মনত পেলাব পাৰি।

১.৫ ভাষা আৰু জনগোষ্ঠীয় সম্প্ৰদায় (নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা)

সামাজিক শ্ৰেণী-উপভাষাৰ বিষয়ে সাধাৰণভাৱে আলোচনা কৰোঁতে আমি কৈছিলোঁ যে সামাজিক স্তৰ অনুসৰি ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপ আছে। কিন্তু এনে বিভাজনত জাতি বা সম্প্ৰদায় বিবেচনা কৰা নহয়— উচ্চ নিম্ন আদি স্তৰহে চকুৰ আগত ৰখা হয়। স্বাভাৱিকতেই এনে আলোচনাত কিছুমান বিশেষত্ব বাদ পৰি যায়। আনহাতে সম্প্ৰদায়গত আলোচনাত বিশেষ জনগোষ্ঠীৰ মাজত সীমাৱদ্ধ থকাত বিতং আলোচনাৰ সুবিধা থাকে।

ভাষাত যি নৃগোষ্ঠীগত বৈশিষ্ট্য দেখা যায়, সি আচলতে সাংস্কৃতিকহে। আমি ইতিমধ্যে কৈ আহিছোঁ যে ভাষাৰ সৈতে এফালৰ পৰা প্ৰজাতিগত সম্পৰ্ক নাই আৰু ই আয়ত্ত কৰা সাংস্কৃতিক কাৰ্য। মানুহে যি কয় বা যেনেদৰে কয় সিহে পাৰিপার্শ্বিকতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। উদাহৰণ স্বৰূপে ইংৰাজী ভাষাৰ কোনো ভৌগোলিক বা নৃতাত্ত্বিক সীমাৰেখা নাই। আনকি আৰ্য অসমীয়া ভাষা কোৱা মাত্ৰেই আৰ্য-গোষ্ঠীৰ মানুহ নহয়।

এবাৰ আমেৰিকাত দুটা শ্ৰেণীৰ মানুহৰ কথা-বাৰ্তা বাণীবদ্ধ কৰি সেইবোৰ কোন শ্ৰেণীৰ মানুহৰ ভাষা নিৰ্ণয় কৰি দিবলৈ কেইগৰাকীমান বিচাৰপতীক দিয়া হৈছিল। বিচাৰকসকলে কৃষ্ণাংগ (black) আৰু শ্বেতাংগ (white) বুলি চিহ্নিত কৰা তালিকাখন চাই দেখা গ’ল— সম্পূৰ্ণ ওলোটা মন্তব্য দিছে অৰ্থাৎ বগা মানুহৰ ভাষাক ক’লা মানুহৰ বুলি আৰু ক’লা মানুহৰ ভাষাক বগা মানুহৰ বুলি মন্তব্য দিছে। কিন্তু এনে “ভুল” কৰাৰ আঁৰৰ কাহিনী অন্য ধৰণৰ। আচলতে বাণীবদ্ধ কৰা কথাবোৰৰ কৃষ্ণাংগসকল সমগ্ৰ জীৱন শ্বেতাংগসকলৰ মাজত অতিবাহিত কৰা আৰু একেদৰে শ্বেতাংগসকলৰ কৃষ্ণাংগৰ মাজত জীৱন যাপন কৰা।

আনহাতে ভাষা আৰু প্ৰজাতিৰ অন্য এটি দিশৰ পৰা সম্পৰ্ক আছে। মানুহে ভাষাৰ সৈতে নিজকে জৰিত কৰে আৰু তেনেদৰে চিনাকি দি ভাল পায়। অসমীয়া, বাঙালী, মণিপুৰী, বড়ো, মিচিং আদি নাম নৃতাত্ত্বিক নহয়— ভাষাগতহে। আনকি ভাষিক কাৰণতে কেতিয়াবা একোখন সুকীয়া ৰাজ্যৰ দাবীও উঠিছিল। এতিয়াও অসমখনৰ ভিতৰতে বিভিন্ন ভাষা-ভাষীয়ে এনে দাবী উত্থাপন কৰিবলৈ এৰা নাই। গতিকে, ভাষা নৃগোষ্ঠীগত নহলেও এবাৰ এটা ভাষাৰ সৈতে জৰিত কৰাৰ পিচত সেইভাষীলোক হিচাপেই নিজকে পৰিচিত কৰিব বিচাৰে আৰু তাৰ সৈতে আৱেগিকভাৱে এনেকৈ জৰিত হয় যে সেই ভাষা বা ভাষা কোৱা লোকৰ সামান্যতম নিন্দাও সহ্য কৰিব নোৱৰা হয়।

বেলেগ বেলেগ জনগোষ্ঠীয়ে নিজৰ ভাষা এৰি অন্য ভাষাক মাতৃভাষা ৰূপে গ্ৰহণ কৰিলেও পূৰ্বৰ ভাষাগত প্ৰভাৱ ৰৈ যায়। ভাষা যিহেতু পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰা শিকা হয় সেইবাবে মাক-বাপেক আদিৰ প্ৰভাৱ পুৰুষানুক্ৰমে বাগৰি যায়। এনে নৃগোষ্ঠীয় বা সম্প্ৰদায়গত বৈশিষ্ট্য বন্ধিত থকা কোনো ভাষাৰ উপভাষাকে নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা হিচাপে অভিহিত কৰা হয়। কেতিয়াবা এই বৈশিষ্ট্য আঞ্চলিক আৰু কেতিয়াবা ধৰ্মীয় হ'ব পাৰে। Peter Trudgill-এ উল্লেখ কৰা বচনিয়াৰ এই কথাখিনি ক'ব পাৰি—

বচনিয়াত তিনিটা সুকীয়া গোষ্ঠীৰ দলে ৰাজধানী 'চৰজেভ'ত চাৰ্বো-ক্ৰেগেত্ছ (serbo-croats) ভাষা কয়। ঐতিহাসিকভাৱে দুটা দলৰ বিভাজন আঞ্চলিক— বচনিয়াৰ পূব ভাগত চাৰ্বিয়া আৰু পশ্চিম ভাগত ক্ৰেগেচিয়া। ধৰ্মীয় ফালৰ পৰা চাৰ্বোসকল orthodox, ক্ৰেগেত্ছসকল কেথ'লিক আৰু বাকীসকল মুছলমান। অধ্যয়নত দেখা গৈছে এওঁলোকৰ ভাষাত এনে ধৰণৰ পাৰ্থক্য স্পষ্ট—

মুছলমান	ক্ৰেগেত্ছ	চাৰ্বো	অসমীয়া অৰ্থ
hljeb	kruh	hljeb	ৰুটি
voz	vlak	voz	ৰেলগাড়ী
pendzer	prozor	prozor	খিৰিকী
corsija	grad	varos	নগৰ
sevdah	ljubav	ljubov	প্ৰেম
budzak	kut	cosak	কোণ

ক্ৰেগেত্ছ আৰু চাৰ্বোসকলৰ ভাষাত আঞ্চলিক পাৰ্থক্য আছে। উল্লেখ কৰা উচিত হ'ব— তিনিওটা শ্ৰেণীয়ে কথা-বাৰ্তাত ইয়াৰে যি কোনো ৰূপকে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে; যদিও মুছলমানসকলে ব্যৱহাৰ কৰা খিৰিকীবাচক pendzer আৰু প্ৰেমবাচক sevdah বাকী দুটাই কেতিয়াও ব্যৱহাৰ নকৰে।

এনে পাৰ্থক্য যে কেৱল শব্দৰ মাজতহে সীমাৱদ্ধ তেনে নহয়— ধ্বনি আৰু ৰূপতাত্ত্বিক দিশতো হ'ব পাৰে। লেব'ৱে (Labov) নিউয়'ৰ্কৰ ইহুদী, ইটালীয় আৰু কৃষ্ণগংগৰ ইংৰাজী উচ্চাৰণৰ ওপৰত কৰা অধ্যয়নত কোৱা হৈছে যে ইটালীয়সকলে উচ্চ স্বৰধ্বনি উচ্চাৰণ কৰা ঠাইত ইহুদীসকলে নিম্নস্বৰ উচ্চাৰণ কৰে; আনহাতে off, lost, dog আদিৰ দৰে শব্দত ইহুদীসকলে ইটালীয়তকৈ উচ্চ ব্যৱহাৰ কৰে। ইহুদীসকলে coffee শব্দৰ /ɔ/ আৰু cup শব্দৰ /ʊ/ ৰ পাৰ্থক্য নাৰাখি /kɒfi, kɒp/ উচ্চাৰণ কৰে। নতুন পুৰুষে আকৌ আগৰ পুৰুষৰ উচ্চাৰণৰ ক্ৰটি আঁতৰাবলৈ গৈ dog ৰ উচ্চাৰণ /do'g/ কৰি পেলাইছে। এই তিনিওটা শ্ৰেণীৰে উচ্চাৰণ পাৰ্থক্যৰ মূলতে গোষ্ঠী বা সম্প্ৰদায়গত উপস্তৰীয় (Ethnic group substratum) প্ৰভাৱ।

একে ধৰণৰ সম্প্ৰদায়গত উপস্তৰীয় প্ৰভাৱ স্কটলেণ্ডৰ ইংৰাজীতো দেখা যায়। স্কটলেণ্ডৰ প্ৰায় প্ৰত্যেকেই নিজকে Scottish বুলি ভাবে, কিন্তু ঐতিহাসিকভাৱে তেওঁলোক স্পষ্ট দুটা সম্প্ৰদায়ৰ উত্তৰ পুৰুষ। কথাটো সহজ-সৰলভাৱে ক'বলৈ হলে Highland Scot বোৰ Goels আৰু গোলিকভাষী আছিল (এতিয়াও বহুতে কয়) আৰু Lowland scot বোৰ আছিল ইংৰাজীভাষী। এতিয়া স্কটলেণ্ডৰ প্ৰত্যেকেই ইংৰাজী কয় যদিও দুইটাৰে মাজত পাৰ্থক্য স্পষ্ট। আনকি জীৱনত এটাও গোলিক শব্দ উচ্চাৰণ নকৰা Highland ৰ মানুহৰ ইংৰাজীতো ব্যাকৰণগত পাৰ্থক্য স্পষ্ট। যেনে—

West-highland English	Standard Scots English
Take that whisky here	Bring that whisky here
I'n seeing you	I can see you
It's not that I'm wanting	I don't want that

এইখিনিতে আমি আকৌ কৃষ্ণগংগৰ ভাষালৈ (Black Vernacular of English বা BVE) উভতি চাব পাৰোঁ। শ্বেতাংগসকলৰ ভাষাতকৈ যে তেওঁলোকৰ ভাষা সুকীয়া সেই কথা ১৭৪৬ চনতে এগৰাকী বৃটিছ পৰ্যটকে উল্লেখ কৰিছিল। দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে সেই সময়ত ভাষা আৰু প্ৰজাতিৰ সম্পৰ্ক অচ্ছেদ্য বুলি ভবা হৈছিল আৰু কৃষ্ণগংগসকলে আমেৰিকান ইংৰাজী শুদ্ধকৈ ক'ব নোৱাৰাটো সম্প্ৰদায়গত বুলি ভবা হৈছিল। এনে ধাৰণাই বৰ্ণ-বিদ্বেষ সূচাব পাৰে বাবে এনে ধৰণৰ অধ্যয়নো প্ৰায় বাদ দিয়া হৈছিল। আধুনিক বিশ্লেষণে দেখুৱাইছে যে আমেৰিকাৰ ইংৰাজী ভাষাত যি পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়, সেয়া বৰ্ণগত নহয় (আমি আগতে উল্লেখ কৰা অধ্যয়নেই তাৰ প্ৰমাণ)। তেতিয়া হ'লে BVE ৰ সৃষ্টি হ'ল কেনেকৈ?

ইয়াৰ সাদৃশ্য আমি কৈ অহা বচনিয়াৰ ৰাজধানীৰ ভাষাৰ লগত আছে। এইটো দেখা গৈছে যে কৃষ্ণগংগসকল আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ দক্ষিণ অঞ্চলৰ পৰা প্ৰব্ৰজন কৰি উত্তৰৰ নগৰবোৰত থিতাপি লৈছিল। মূলতে ভৌগোলিক যদিও বৰ্তমানে ই সম্প্ৰদায়গত বৈশিষ্ট্য ৰূপে মূৰ দাঙি উঠিছে। দ্বিতীয়তে, এনে কৃষ্ণগংগসকল চুবুৰী পাতি একেলগে বাস কৰাৰ ফলত শ্বেতাংগৰ লগত মিলা-মিচা অতি কমেইহে হৈছিল। সেইবোৰ যিয়েই নহওক, BVE আমেৰিকাৰ নিউয়'ৰ্কৰ এটা স্বীকৃত ৰূপ। ইয়াৰ পাৰ্থক্যবোৰ এনেধৰণৰ—

(i) বহুতো কৃষ্ণগংগই cart, car আদিৰ 'ৰ' উচ্চাৰণ নকৰে। ই বৃটিছ ইংৰাজীৰো বৈশিষ্ট্য আৰু আমেৰিকাতো কিছুমান শ্বেতাংগই উচ্চাৰণ নকৰে। আনহাতে নিম্ন শ্ৰেণীৰ বেছি ভাগ কৃষ্ণগংগই স্বৰ-মধ্যৱৰ্তী 'ৰ' উচ্চাৰণ নকৰে। যেনে—

Carol – Ca'ol

Paris – Pa'is

শব্দৰ আদিতে অন্য ব্যঞ্জনৰ সৈতে যুক্ত হৈ থকা 'ৰ'ও উচ্চাৰণ নকৰে। যেনে—

from – f'om

protect – P'otect

(ii) কৃষ্ণগংগৰ বেছি ভাগেই /q/ (যেনে- thing) আৰু /ϕ/ (যেনে- that) উচ্চাৰণ নকৰে; কাচিৎ 'ত' আৰু প্ৰায়েই 'দ' উচ্চাৰণ কৰে।

(iii) ইংৰাজীভাষী সকলে lost, west, desk, end, cold আদিৰ ক্ষেত্ৰত পিচৰ শব্দ ব্যঞ্জনৰে আৰম্ভ হ'লে los, wes, des, en, col আদি হিচাপে উচ্চাৰণ কৰে। যেনে—

los'time

wes' coast

কিন্তু পিছৰ শব্দটো স্বৰ ধ্বনিৰে আৰম্ভ হ'লে lost, west ধৰণেই উচ্চাৰণ কৰে।
যেনে—

lost elephant

west end.

কিন্তু BVE ত প্ৰথম নিয়মটোৱে সকলোতে খাটে অৰ্থাৎ los time, los elephant
ধৰণেই উচ্চাৰণ কৰে। বহুবচনৰ ৰূপ এনে ধৰণৰ—

desk – des – desses

test – tes – tesses

(iv) সমাপিকা ক্ৰিয়াকৰূপে be ৰ প্ৰয়োগ BVE ৰ চকুত পৰা বৈশিষ্ট্য। যেনে—

He usually be around

Sometime she be fighting

She be nice and happy

প্ৰথম দৃষ্টিত বৃষ্টি উপভাষাতো I be, He be (I am, He is) আদিৰ প্ৰয়োগলৈ চাই
BVE ৰ এই বৈশিষ্ট্য একে যেন ভাব হ'ব পাৰে; কিন্তু BVE ৰ এনে প্ৰয়োগ 'অভ্যাসজনিত'
অৰ্থতহে হয় আৰু নিয়মিত বা প্ৰবৰ্তমান অৰ্থত নহয়। যেনে—

BVE

He busy right now

Sometime he be busy

Standard English

He is busy right now

Sometimes he's busy

BVE ৰ ক্ষেত্ৰত দুটা দল দেখা যায়— কৃষ্ণগংগসকলে এনে আলোচনা হোৱাটো
নিবিচাৰে। আনহাতে এনে ভাষা-চৰ্চাকাৰীও আছে যি ক'ব খোজে যে “Blacks could not
pronounce 'r' because of their thick lips.” সম্ভৱতঃ স্বৰৰ আগত নথকা 'ৰ'ৰ (non-
prevocalic r) উচ্চাৰণ নোহোৱা বৈশিষ্ট্যলৈ লক্ষ্য কৰি এনে অভাষাবৈজ্ঞানিক মন্তব্য দিয়া
হৈছিল। এনে মন্তব্যত কৃষ্ণগংগসকল বিতুষ্ট হোৱাই স্বাভাৱিক। ট্ৰাডগিলৰ ভাষাতে— “This
view clearly absurd but it still colours peopel's attitude to this subject.” আচলতে
কৃষ্ণগংগসকলৰ ধাৰণা, ক্ৰিঅ'ল ইংৰাজীৰ প্ৰভাৱ ঐতিহাসিকভাৱে ৰৈ যোৱাৰ কাৰণেই BVE
ৰ সৃষ্টি। BVE ৰ বাক্য-গঠন প্ৰণালীত এই মূল ৰূপৰ প্ৰভাৱ ৰৈ গ'ল। তলৰ বাক্য কেইটা
চাওক—

Standard English :

We were eating and drinking too.

BVE

We was eating and we drinking too.

আমাৰ অসমতো এনে ধৰণৰ সম্প্ৰদায়গত বৈশিষ্ট্য পোৱা যায়। উজনি অসমত প্ৰচলিত
অন্যতম নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা— আহোম সম্প্ৰদায়ৰ কথিত অসমীয়া ভাষাৰ সম্বন্ধবাচক
শব্দবোৰৰ অৰ্থ অসমীয়াৰ সৈতে নিমিলে। তলত এখন তালিকা দিয়া হ'ল—

মূল অসমীয়া শব্দ

আইতা (মাকৰ মাক)

ককা (মাকৰ দেউতাক)

আইতা (দেউতাকৰ মাক)

জেঠাই (মাকৰ বায়েক)

আহোম

এনাইদেউ

পুথাও

আথাও

আপাদেউ

মোমাই
জেঠা

নিচাদেউ
নিচাদেউ

লগতে তলৰ তালিকাখনো চাওক—

মান্য-অসমীয়া	তাই-আহোম	চাহমজদুৰ
আই, মা	আই, মা, বৌটি	বৌ, মা
দেউতা, পিতা	দেউতা, দ'তা, পিতাই	বা, বাপ, বাবা
জেঠাই	আপাদেউ, এপাদেউ	বড় মা
আইতা	এনাইদেউ	নানী
ককা	বুৰাতা, বুঢ় দ'তা	অজা, আজা

আহোম সম্প্ৰদায়ৰ ক্ষেত্ৰত শব্দৰ আদিতৈ থকা /x/ (শ,স) প্ৰায়েই 'হ' হয়। যেনে—

শ'ল মাছ	হ'ল মাছ
শাল	হাল মাছ

আনহাতে মিচিংসকলৰ ক্ষেত্ৰত অন্য এটি বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। মিচিং ভাষাত শব্দ-বিভক্তি প্ৰয়োগ নকৰাকৈও বাক্য গঠিত হয়। সেইবাবে অসমীয়া ভাষা কওঁতেও (মিছিংমিজ বা মিচিংসকলৰ কথিত অসমীয়া) বিভক্তি প্ৰয়োগ কৰিব লগা ঠাইতো ব্যৱহাৰ নকৰে। যেনে—

মিচিং	মিচিং অসমীয়া	মান্য অসমীয়া
ঙ চিলং গুয়ে	মই চিলং যাওঁ	মই চিলঙলৈ যাওঁ
অংকল গুয়েন	ক'ত যোৱা	কলৈ যোৱা

উজনি অসমৰ এক বুজন পৰিমাণ মিচিং মানুহে অসমীয়া ভাষা দ্বিতীয় মাতৃ-ভাষাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰে। এওঁলোকৰ প্ৰভাৱতেই নেকি অসমীয়া কথিত ৰূপত এনে বিভক্তিহীন বাক্য প্ৰায়ে শুনা যায়। যেনে—

সি ক'লেজ গ'ল।
যোৰহাট গৈছে। ইত্যাদি।

মিচিং ভাষাত সুৰ দুটা। “মিচিং ভাষাৰ এই সুৰক স্বৰৰ হ্রস্ব দীৰ্ঘ হিচাপে ভাগ কৰিলেই অৰ্থৰ পাৰ্থক্য সূচাব পাৰি। অৰ্থাৎ মিচিং ভাষাত স্বৰৰ হ্রস্ব দীৰ্ঘ বৰ্তমান।” (নাহেন্দ্ৰ পাদুৰ)। অসমীয়া ভাষাত এনে পাৰ্থক্য বিশেষত্বমূলক নহয়। মিচিং মানুহে অসমীয়া ভাষা কওঁতেও মিচিং ভাষা কোৱাৰ দৰে কোনো শব্দত (বিশেষকৈ ক্ৰিয়াত) দীৰ্ঘধ্বনি প্ৰয়োগ কৰে। যেনে—

মান্য অসমীয়া	মিচিং অসমীয়া
দিছিল	দী-ছিল /di : sil/
নিছিল	নী-ছিল /ni : sil/
পানী দেচোন	পা-নী দে-চুন /pa:ni de:sun/ ইত্যাদি

মিচিং ভাষাত অসমীয়াৰ দৰে উচ্চ মধ্য ও /o/ আৰু নিম্ন মধ্য অ' /ɔ/ নাই। সেইবাবে মিচিংসকলে অসমীয়া ভাষা কওঁতেও এই ধ্বনিবোৰ উচ্চাৰণ নকৰে। যেনে—

মান্য অসমীয়া	মিচিং অসমীয়া
আপোন	আপুন /apun/
জোন	জুন /zun/
হ'ল	হল /hol/

গ'ল	গল /zɔn/
দ'ল	দল /dɔl/ ইত্যাদি।

আকৰ্ষণীয় কথা হ'ল non-standard অসমীয়া কথিত ৰূপতো ও /o/> উ /u/ হোৱা দেখা যায়—

মান্য-লিখিত	কথিত
মোৰ	মুৰ /mur/
তোৰ	তুৰ /tur/
বোজা	বুজা /buza/
জোন	জুন /zun/
জোনালী	জুনালি /zunali/

বেছিভাগ আনাতাঁৰ শিল্পীৰে উচ্চাৰণ এনে ধৰণৰ। আনকি জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ “তোৰে মোৰে আলোকৰে যাত্ৰা” গীতটি গোৱা হয় “তুৰে মুৰে আলুকৰে যাত্ৰা” বুলি। “আজি মই উলানু উ জুনে জুনালি”, “চিঠিৰ বুজা মই পিঠিত বান্ধি লৈ” আদি গীতত এনে উচ্চাৰণ বিশিষ্ট কণ্ঠস্বৰেৰে গোৱা সততে শুনা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানৰ অধ্যয়নৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয় কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

.....

.....

.....

১.৬ ভাষা আৰু ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়

আমি ইতিমধ্যে বচনিয়াৰ ৰাজধানীৰ ভাষাৰূপত ধৰ্মীয় কাৰণত যে পাৰ্থক্য দেখা দিছে সেই কথা উল্লেখ কৰিছোঁ। ধৰ্মই মানুহৰ চিন্তা শক্তিত প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ-পেলায়। লোক-বিশ্বাসৰ মূল ভেটিও ধৰ্মীয় ধ্যান-ধাৰণা। স্বাভাৱিকতেই প্ৰকাশ ভংগীৰ ওপৰত এইবোৰৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ পৰে। পৃথিৱীৰ বিকশিত এনে এটা ভাষা নাই, য'ত ধৰ্মৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ নাই। গ্ৰীক, লেটিন, সংস্কৃত, আৰবী আদি প্ৰত্যেক ভাষাতে এনে প্ৰভাৱ আছে।

একে অসমীয়াভাষী হলেও হিন্দু আৰু মুছলমানৰ ভাষাত চকুত পৰা পাৰ্থক্য আছে। মন কৰিবলগা, অসমতে হিন্দু আৰু মুছলমানৰ মাজত গোৰামি কম আৰু মিলা-প্ৰীতি অধিক। ভাৰতবৰ্ষৰ কতো এনে মিল নাই। তথাপি ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ প্ৰকাশ ভংগীত আছে। যেনে—

হিন্দু	মুছলমান
হে ভগৱান/প্ৰভু	হে আল্লা/খোদা
ভগৱানৰ শপত	আল্লাৰ কচম
ৰৌ ৰৌ নৰকলৈ যাবি	দোজখত পচিবি/জহন্নামে যাবি

হিন্দুই ‘বিয়া কৰায়’, মুছলমানৰ ‘নিকাহ’ হয়। হিন্দুৱে ‘কাষ্ঠ সংস্কাৰ কৰে’, ‘পোৰে’;

মুছলমানে 'কবৰ' দিয়ে। হিন্দুৰ 'শ্ৰাদ্ধ' আৰু মুছলমানৰ 'চালিশা'। বিয়া-বাৰুত হিন্দুৰ 'গা-ধন'— মুছলমানৰ 'মোহৰ'।

ধৰ্মীয় কথাবোৰো স্বাভাৱিকতে বেলেগ। মুছলমানৰ নামাজ, ৰোজা, জাকাত আদি হিন্দুৰ নাই। ব্ৰত-উপবাসো বেলেগ বেলেগ। হিন্দুৰ প্ৰাৰ্থনা, সবাহ, আইনাম, গৌঁসাই নাম আদি মুছলমানৰ নাই। মুছলমানৰ 'হালাল', 'জবাই' আদি হিন্দুৰ মাজত অচল।

অভিবাদন (wish) প্ৰথাও হিন্দু আৰু মুছলমানৰ একে নহয়। যেনে—

হিন্দু	মুছলমান
নমস্কাৰ	আদাব, চালাম আলেকুম
যাওঁ, আহোঁ, বাম বাম	খোদা হাফিজ

কেৱল যে হিন্দু বা মুছলমানৰ ক্ষেত্ৰতহে এনে পাৰ্থক্য দেখা যায় তেনে নহয়। মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মক কেন্দ্ৰক কৰি সত্ৰসমূহত এক বিশেষ ভাষা ৰূপ গঢ় লৈ উঠিছিল। ইও এক ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়ৰ ভাষা। 'কথা গুৰু চৰিত' এনে ভাষাৰূপৰ এক সুন্দৰ উদাহৰণ। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই তেওঁৰ 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰী'ত এনে প্ৰকাশ ভংগীৰ সাৰ্থক প্ৰয়োগ কৰিছে। অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মত বিনয়ৰ স্থান সবাবোৰ ওপৰত। সেইবাবে এওঁলোকৰ ভাষাত প্ৰথম পুৰুষৰ এক বচনৰ প্ৰয়োগ কম আৰু প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ঠাইত পৰোক্ষ উক্তিৰ প্ৰয়োগ বেছি। সাধাৰণতে ভক্তসকলে কৰ্তৃবাচ্যত কথা নকয়— কৰ্মবাচ্য আৰু ভাৱবাচ্যতহে কয়; বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে এক মিশ্ৰণ ঘটি প্ৰকাশ ভংগীক এক সুকীয়া মাধুৰ্য প্ৰদান কৰে। যেনে—

“গুৰুজনে ভোজনকৈ উঠাৰ সময় হৈছে; তেনেতে ধ্বজা আঁতত কৈ জনোৱালে বোলে আমি গুৰুজন ঠাই যাব খোজো কি বোলে : গৈ কলে : তাৰা বোলে সজ আনাগৈ; নিলেহি : পহি দগুৰতে পৰি বোলে বাপ অৱশেষ প্ৰাৰ্থনা কৰিছো।”

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱক বাকী শিষ্যসকলে মান্যাৰ্থক সৰ্বনাম 'তুমি'ৰে সম্বোধন কৰে; গোবিন্দইহে 'তই' বুলি কয়। এদিনাখন প্ৰসংগৰ পিচত উভতি যাওঁতে বাটৰ বাকীসকলে গোবিন্দক কথাষাৰ কলে। গোবিন্দই আধা বাটৰ পৰা উভতি আকৌ গুৰুজনাৰ ওচৰ পালে। তাকে দেখি গুৰুজনাই “বোলে গোবিন্দ দেখো আকৌ আহিচা : বোলে বাপ তোকে তুমি বুলিবলৈ আহিছো।”

এই কাহিনীত দুটা সত্য সোমাই আছে। অনা-আৰ্য গোবিন্দৰ মূল ভাষাত 'তই' হে চলে, 'তুমি'ৰ ব্যৱহাৰ নাই। আনকি ঘৰুৱা পৰিৱেশত তেওঁ 'তুমি' শব্দ হয়তো শুনাই নাই। নতুন সংস্কৃতিত তেওঁ 'তুমি' ক'ব খুজিছে যদিও সাংস্কৃতিকভাৱে অনভ্যস্ত বাবে 'তোক তুমি বুলিবলৈ আহিছো' বাক্য ওলাইছে।

সত্ৰীয়া বাক-ৰীতি আৰু স্বাভাৱিক কথিত ভংগীৰ পাৰ্থক্য স্পষ্ট। যেনে—

স্বাভাৱিক	সত্ৰীয়া
কিয় আহিলা	কিয়বা অহা হ'ল
ভাত খাওঁ	অন্নমুঠি ধৰা য'ক
ভাত ৰান্ধে	চাউল সিজায়
তোমালোক	তোম্বাসৰ
তেওঁলোক	তেৰাসৰ ইত্যাদি।

১.৭ ভাষা আৰু লিংগ (Language and Sex)

ভাষা আয়ত্ত কৰা সাংস্কৃতিক কাৰ্য। ইয়াৰ লগত প্ৰজাতিগত সম্পৰ্ক নাই; একেদৰে নাই লিংগগত সম্পৰ্কও। কিন্তু ভাষা যে সংস্কৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল সেই কথা আমি কৈ আহিছোঁ। সমাজ ব্যৱস্থাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰে মানুহে কি কোৱা উচিত বা কেনেদৰে কোৱা উচিত। উদাহৰণ স্বৰূপে, অসমীয়া সমাজত এইবোৰ তিৰোতাৰ “গুণ” বুলি বিবেচিত হয়—

- (ক) তিৰোতা মানুহে চিঞৰি কথা কোৱা বেয়া।
- (খ) বৰ ডাঙৰকৈ হাঁহা অনুচিত।
- (গ) কথা-বাৰ্তা মার্জিত হ’ব লাগে।
- (ঘ) অশ্লীল, অশ্ৰাব্য শব্দ তিৰোতাই ব্যৱহাৰ কৰা অনুচিত।

পুৰুষৰ ক্ষেত্ৰত এনে বাধ্য-বাধকতা নাই। গাঁৱত মতা মানুহৰ মুখত অবাইচ মাত স্বাভাৱিক বুলিয়েই ধৰা হয়। গুৱাহাটীৰ বাটে-পথে শিক্ষিত ডেকা ল’ৰাই নিশ্চিতমনে ‘কেলা’, ‘ছাল্লা’, ‘বে’ আদি অমার্জিত শব্দ উচ্চাৰণ কৰে। কিন্তু গুৱাহাটীৰেই শিক্ষিতা ছোৱালীয়ে ৰাজহুৱা স্থানত (নিজৰ মাজত নকৰা নহয়) তেনে শব্দ বা অবাইচ মাত ব্যৱহাৰ নকৰে।

গাঁৱৰ পুৰুষৰ মাজত অশ্ৰাব্য শব্দৰ প্ৰয়োগ ব্যাপক। “মোৰ একো কৰিব নোৱাৰে” অৰ্থ বুজাবলৈ অবজ্ঞা আৰু বিতৃষ্ণাৰ ভাৱত কামৰূপত পুৰুষে এনে সংলাপ ব্যৱহাৰ কৰে—

- (i) সি মোৰ ঘেণ্টাডাল কৰ্বো।
- (ii) সি মোৰ (অশ্লীল) ছিঙুবো যা।
- (iii) (অশ্লীল) ডাল কৰ্বো। ইত্যাদি

তিৰোতা মানুহৰ মুখত এইবোৰ বাক্য কেতিয়াও শুনা নাযায়। আনহাতে তিৰোতাই ব্যৱহাৰ কৰা এনে বাক্য পুৰুষৰ মুখত শুনা নাযায়—

- (i) ৰকতেনি খা, (ii) মেখেলাৰে বান্ধিম, (iii) বাপেৰক চিনি পোৱা নাই আদি।

কাজিয়া লাগিলে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাতো পুৰুষ আৰু তিৰোতাৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখা যায়। কামৰূপৰ তিৰোতাৰ কাজিয়াত এই লিখকে প্ৰত্যক্ষ কৰা এটা চিত্ৰ তলত দাঙি ধৰা হ’ল। দুজনী তিৰোতাৰ তৰ্ক-বিতৰ্কই উচ্চ সীমা পাইছিল। এজনীয়ে চৰম বিতৃষ্ণাৰে কাজিয়া সামৰি তাৰ পৰা আঁতৰি গ’ল এনেদৰে—

দুহাতেৰে মেখেলাখন সামান্য দাঙি — “আই চিকৌ”
মেখেলাখন জোকাৰি জোকাৰি — “আইলাপচু”
মেখেলাখন এৰি দি উৰুৰ মাজত দুয়োখন হাতেৰে কোবাই — “ধাপ্লা”।

“আই-চিকৌ আইলাপচু ধাপ্লা” — এই কথাখিনি ইমান খৰকৈ কয় যে একেটা শব্দ যেন লাগে। ইয়াৰে “আই চিকৌ” শব্দটো একাধিক ঔপন্যাসিকে গাঁৱলীয়া তিৰোতাৰ মুখত দিছে।

লিংগভেদে গালি-গালাজৰো পাৰ্থক্য হ’ব পাৰে। অসমীয়া ভাষাত পুৰুষে তিৰোতাক পৰা গালিৰ সংখ্যা আপেক্ষিকভাৱে বেছি। সম্ভৱতঃ পুৰুষ প্ৰধান সমাজৰ ই প্ৰতিফলন। তলত মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণত ভৰতে মাতৃ কৈকেয়ীক গালি পাৰিছে এনেদৰে—

“শুষ্ণিণী, নাগিনী, নিকাৰুণী, সংহাৰিণী।
নিৰ্দয়িনী, ৰাক্ষসীনী, বাধিনী, দাৰুণী।।

যক্ষিনী, ডাইনী, তই স্বামী ভক্ষিনী।
পিশাচিনী আবে বাণ্ডি ভৈলি অলক্ষিনী।।”

অন্যান্য গালিৰ ভিতৰত নিলাজী, সোণগুই, কুল সংহাৰিণী, পাপীষ্ঠী আদি আছে।

জৈৱিক কাৰ্য কিছূমানৰ কথা পুৰুষে স্বাভাৱিক ৰূপতেই প্ৰকাশ কৰে, তিবোতা মানুহে আঁৰ-বেৰ দি পৰোক্ষভাৱে কয়। যেনে—

পুৰুষ	তিবোতা
হাগি/শৌচ কৰি আহোঁ	গা ধুই আহোঁ, বাহিৰ ফুৰিব যাওঁ
মূতি/পেচাব কৰি আহোঁ	ভৰি ধুই আহোঁ

এইবোৰ মার্জিত ৰূপত পুৰুষে ক’ব লাগিলে ‘বাহিৰ ফুৰি আহোঁ, মাটি পানী লৈ আহোঁ, বৰ পানী চুব লাগিছিল, সৰু পানী চুব লাগিছিল’ বুলিও কয়, কিন্তু এনে প্ৰকাশভংগী অতি সীমিত।

তিবোতাৰ একান্ত নিজা কথা কিছূমানৰ প্ৰকাশভংগী এনে ধৰণৰ—

গৰ্ভৱতী হোৱা	গা ভাৰী, গাত লেঠা, গা ধোৱা নাই
মাহেকীয়া ঋতু	চুব নোৱৰা হোৱা, পাগৰ বাহিৰ, অসুবিধা হোৱা, মাহৰ অতিথি

সমাজ ভেদে ৰীতি-নীতি সুকীয়া সুকীয়া। অসমীয়া বৰ্ণ হিন্দু সমাজত ঘৈণীয়েকে গিৰীয়েকক আনৰ আগত প্ৰত্যেক্ষভাৱে মাত-বোল নকৰে। নিজৰ গিৰীয়েকক মতাৰ বাবে আনকি সম্বোধন পদ এটিও নাই। বুৰঞ্জীমূলক নাটকত আহোম পৰিবেশত ‘বঙহৰ দেউ’ বোলা ৰূপ এটি পাইছোঁ। আনৰ আগত কথা প্ৰসংগত উল্লেখ কৰিব লাগিলে— ‘আমাৰ এওঁ/এখেত’, ‘অমুকাৰ বাপেকে’ বুলিয়েই কোৱা হয়। বিশেষ পৰিস্থিতিত নকলেও নহয় অৱস্থাত ওচৰত আন কোনো নাথাকিলেও এনেদৰে কোৱা হয়—

- (১) ভাত দিছো বুলি ক।
- (২) চাহ দি থৈছো দেখোন ইত্যাদি

পুৰুষ আৰু তিবোতাৰ ভাষাৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যৰ কাৰণ এটা নহয়— কেবাটাও। পুৰুষ প্ৰধান সমাজে গঢ়া ঔচিত্য-অনৌচিত্যৰ প্ৰভাৱ ইয়াত স্পষ্ট। নাৰীৰ চাল-চলন, আচাৰ-বিচাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধ (Taboo) আদিয়ে ভাষাৰ ওপৰতো প্ৰভাৱ পেলায়। অন্ধ বিশ্বাস, কুসংস্কাৰ আদিৰ প্ৰভাৱো ইয়াৰ লগত জৰিত। এনেবোৰ কাৰণতে সমাজে অলিখিতভাৱে বান্ধি দিয়া নীতি নিয়মৰ সীমাত থাকি শালীন, মার্জিত হোৱাৰ মানসেৰে পুৰুষে ব্যৱহাৰ কৰা অবাইচ, অমার্জিত প্ৰকাশ ভংগী পৰিহাৰ কৰে। আচলতে পুৰুষ আৰু স্ত্ৰীৰ মাজত থকা ভাষাগত পাৰ্থক্যৰ মূলতে সেইখন সমাজৰ পুৰুষ বা স্ত্ৰীৰ আচৰণীয় কাৰ্যৰ বিচাৰবোধ। পৃথিৱীৰ সকলোতে নাৰীৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ পুৰুষৰ তুলনাত শালীন। পুৰুষ প্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থাৰ বাবেই এনে হৈছে বুলিও এয়াৰ কথাতে কৈ দিব নোৱাৰি। কাৰণ, মাতৃ প্ৰধান সমাজতো এনে পাৰ্থক্য দেখা যায়।

এইখিনিতে এয়াৰ কথা উল্লেখ কৰা উচিত হ’ব। একেভাষী তিবোতা আৰু পুৰুষৰ মাজতো সাংস্কৃতিক স্তৰ অনুসৰি ভাষাগত পাৰ্থক্য ঘটে। অশিক্ষিতা, গাঁৱলীয়া তিবোতাই

ল'ৰা-ছোৱালীক হগা-মূতাৰ কথা নিসংকোচে ক'ব পাৰে; শিক্ষিতা হলে হগা, মূতা আদি শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ টান পায়— প্ৰায় ব্যৱহাৰেই নকৰে। পুৰুষৰ ক্ষেত্ৰতো এই কথা সঁচা। Trudgill ৰ মতে পুৰুষ আৰু তিৰোতাৰ মাজত ভাষাগত পাৰ্থক্য ঘটাৰ মূলতে হ'ল প্ৰত্যেকেই নিজৰ বাবে উপযুক্ত বুলি ভবা শৈলী নিৰ্বাচন কৰে— “Sex varieties, then, are the result of different social attitudes towards the behaviour of men and women and of the attitudes men and women themselves consequently have to language as a social symbol.”

সামাজিক স্তৰ বা ভৌগোলিক পাৰ্থক্য অনুসৰি ভাষাৰ ভিন্নতা বুজিব পাৰি— যোগাযোগৰ অভাৱ। কিন্তু একেখন সমাজতে একেলগে থকা পুৰুষে প্ৰায়েই ব্যৱহাৰ কৰা আৰু তিৰোতাই তাকে ব্যৱহাৰ কৰিলে হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ হোৱাৰ কাৰণ ব্যাখ্যা কৰা সহজ নহয়। ওট্টো জেচ্পাৰছেনে (Otto Jespersen) এই ক্ষেত্ৰত সংস্কাৰজনিত নিষেধ (taboo) কথা কৈছে। Taboo হ'ল বিশেষ ধৰণৰ শব্দ-প্ৰয়োগ বা প্ৰকাশ ভংগীৰ ওপৰৰ আৰোপ কৰা কৃত্ৰিম নিষেধ— “Taboo can be characterised as being concerned with behaviour which is believed to be supernaturally forbidden or regarded as immoral or improper; it deals with behaviour which is prohibited or inhibited in an apparently irrational manner.”

নিষেধাত্মক শব্দ প্ৰায়বোৰ ভাষাতেই পোৱা যায় আৰু এনে শব্দৰ প্ৰয়োগ বিধি উলংঘা কৰাটো লাজৰ বিষয়; কিছুমান ক্ষেত্ৰত সামাজিক শাস্তিৰ সম্ভাৱনাও থাকে। বেছি ভাগেই এনে শব্দ কেতিয়াও ব্যৱহাৰ নকৰে আৰু দুই একে বিশেষ পৰিস্থিতিতহে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কৰে। এনে নিষেধাত্মক শব্দই জাতি এটাৰ সামাজিক মূল্যবোধ আৰু বিশ্বাসৰ ছবিও দাঙি ধৰে। এনে শব্দবোৰৰ ভিতৰত বহু পৰিমাণে সাৰ্বজনীন হ'ল যৌনাংগসূচক শব্দ। শৰীৰৰ গুপ্তাংগবাচক শব্দবোৰ মুকলিমূৰীয়াভাৱে সাধাৰণতে উচ্চাৰণ কৰা নিষেধ। আনকি লিখোঁতে এইবোৰ আঁৰ-বেৰৰ মাজেদি প্ৰকাশ কৰা হয়। ইংৰাজী ভাষাত এনে কিছুমান শব্দ আছে যিবোৰ আনকি আইনগতভাৱেও ব্যৱহাৰ কৰা নিষেধ। অসমীয়া ভাষাত কথিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰা ৰূপ কিছুমানক অশ্লীল, অমার্জিত বুলি ধৰা হয়, অথচ একে অৰ্থবাচক তৎসম ৰূপক অমার্জিত বুলি ধৰা নহয়। যেনে— স্তন, যোনী, লিংগ, যৌন মিলন, সংগম আদি; ইয়াৰে কথিত অসমীয়া শব্দবোৰ প্ৰত্যেকেই জানে যদিও লিখিব বা ক'ব নোৱাৰে— ক'লে অভদ্ৰ বুলি বিবেচিত হ'ব।

ভাষা লিংগগত পাৰ্থক্যৰ শ্ৰেষ্ঠ উদাহৰণ ৱেষ্ট-ইণ্ডিজৰ ভাষা। তাত পুৰুষে সততে ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰকাশভংগী কিছুমান তিৰোতাই বুজি পায় যদিও নিজে কেতিয়াও ব্যৱহাৰ নকৰে। এনেদৰে তিৰোতাসকলে ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ আৰু খণ্ডবাক্য কিছুমান পুৰুষে কেতিয়াও উচ্চাৰণ কৰি পোৱা নাই। যেনে—

ভাষা : ছিকুইতো

	মতা	তিৰোতা
মোৰ পিতা	ijai	isupu
মোৰ আই	ipaki	ipapa

পৃথিৱীৰ প্ৰায়বোৰ ভাষাতে তৃতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনামৰ ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য আছে। যেনে—
he, she—অসমীয়া—সি, তাই। কিন্তু টাই/তাই ভাষাত প্ৰথম পুৰুষতো এনে পাৰ্থক্য আছে।
যেনে—

	মতা	তিৰোতা
মই	phom	dichan

আমেৰিকান ইণ্ডিয়ানৰ Koasati ভাষাত পুৰুষ আৰু তিৰোতাৰ মাজত এনে পাৰ্থক্য
বিৰাজমান—

	মতা	তিৰোতা
He is saying	/ ka : s /	/ k ā : /
Don't lift it	/ lakauci : s	/ lakaucin /
He is peeling it	/ mols /	/ mol / ইত্যাদি

আকৰ্ষণীয় কথা হ'ল, ১৯৩০ চনত এই অধ্যয়ন চলোৱা হৈছিল আৰু তেতিয়াই
পুৰণি চামৰ তিৰোতাইহে এনে পাৰ্থক্য বক্ষা কৰিছিল— নতুন চামে পুৰুষে ব্যৱহাৰ কৰা ৰূপকে
ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এতিয়া, পুৰুষ আৰু তিৰোতাৰ ভাষাত এই পাৰ্থক্য নাই। আমাৰ নিজৰ
অসমীয়া ভাষাতে পঞ্চাছৰ দশকলৈ এনে পাৰ্থক্য আছিল—

ল'ৰাৰ হ'লে	—	বন্ধু, সখা, মিতা
ছোৱালীৰ হ'লে	—	বান্ধৱী, সখী, মিতনী
ল'ৰাই	—	বিয়া কৰায়, বিয়া পাতে
ছোৱালীৰ	—	বিয়া হয়, বিয়া দিয়ে

নাৰীৰ উপাধিৰ ক্ষেত্ৰতো স্ত্ৰীবাচক প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। যেনে—

পদ্মাৱতী দেৱী	ফুকননী
ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী	বৰুৱানী
চন্দ্ৰপ্ৰভা	শইকীয়ানী ইত্যাদি।

আধুনিক অসমীয়াত ছোৱালীও ছোৱালীৰ 'বন্ধু' হয়, ছোৱালীয়েও 'বিয়া পাতে',
'বিয়া কৰায়'।

এইটো কোৱা হয় যে পুৰুষৰ ভাষা নৱীনতামুখী (innovative) আৰু নাৰীৰ ভাষা
সংৰক্ষণশীল (conservative)। লগতে এইয়াৰ কথাও সঁচা যে মাইকী মানুহে সাধাৰণতে
উচ্চমানৰ বুলি ভৱা শব্দ বা প্ৰকাশভংগীহে ব্যৱহাৰ কৰে। সমাজৰ অভিজাত শ্ৰেণীটোৰ ভাষা
অন্য স্তৰৰ নাৰীয়ে যিমান সোনকালে গ্ৰহণ কৰে, মতা মানুহবোৰে নকৰে। আপেক্ষিকভাৱে
উচ্চ আৰু গৃহীত মান গ্ৰহণ কৰাত নাৰী বেচি আগ্ৰহী। পাশ্চাত্যত চলোৱা একাধিক অধ্যয়নত
দেখা গৈছে যে নিম্ন-বিত্তৰ পুৰুষে নিজৰ শ্ৰেণীৰ ভাষাকে ব্যৱহাৰ কৰে, কিন্তু নিম্ন বিত্তৰ
তিৰোতাই উচ্চবিত্তৰ লোকে ব্যৱহাৰ কৰা ৰূপ অধিকভাৱে ব্যৱহাৰ কৰে।

সংস্কাৰজনিত নিষেধৰ কথা বহু পৰিমাণে প্ৰযোজ্য যদিও পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজত
ভাষাৰ যি পাৰ্থক্য সি তাতেই সীমাৱদ্ধ নহয়। যিকোনো কাৰণতেই নহওক কিয়, পুৰুষৰ তুলনাত
নাৰীৰ লজ্জাবোধ বেছি। এইবাবেই মার্জিত, ৰুচি সম্পন্ন প্ৰকাশভংগীৰ প্ৰতিও দুৰ্বলতা বেছি।
আনহাতে বেছি ভাগ সমাজতে নাৰী পুৰুষৰ অবাধ মিলামিচা কম। আনকি জনজাতীয় সমাজতো
নাৰী নাৰীৰ ভাগে থাকি ভাল পায়। পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজত সদায়েই এখন অদৃশ্য প্ৰাচীৰ
থাকে। এনেবোৰ কাৰণতে, ভাষাত লিংগগত পাৰ্থক্য দেখা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

পুৰুষ আৰু তিবোতাৰ ভাষাৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা পাৰ্থক্যৰ কাৰণসমূহ কি কি? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....

১.৮ দ্বিপাশ্ৰীভাষা (Diglossia)

‘ডাইগ্ল’ছিয়া’ বা ‘দ্বিপাশ্ৰী ভাষা’ হ’ল— য’ত এটা ভাষাৰ দুবিধ ৰূপ থাকে— যাৰ এটা ৰূপ উচ্চ বা আনুষ্ঠানিক বা সাহিত্যিক আৰু আনটো হ’ল নিম্ন বা অনানুষ্ঠানিক বা কথিত। দ্বিতীয়বিধ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ হ’ব পাৰে। সহজ ভাষাত কথিত ৰূপৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপ বা স্তৰকে এই দ্বিতীয়বিধে সামৰি লয়। চি এ ফাৰ্গুছনৰ মতে— “Diglossia is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standard) there is a very divergent highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of an earlier period or of another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes, but is not used by any sector of the community for ordinary conversation.” (C.A. Ferguson - “Diglossia” word, p.15, 1959)।

ফাৰ্গুছনৰ সংজ্ঞাটো বিশ্লেষণ কৰিলে ডাইগ্ল’ছিয়াৰ এইবোৰ বিশেষত্ব ধৰা পৰে—

- (ক) এটা ভাষাৰ মান্য-ভাষাকে ধৰি সকলো উপভাষাৰ উপৰি আন এটা উচ্চ ৰূপ থকা অৱস্থা;
- (খ) এই উচ্চ ৰূপটো এক প্ৰকাৰ আৰোপিত (superposed); কাৰণ ই কাৰো কথিত ৰূপ নহয়;
- (গ) এই উচ্চ ৰূপটো সাহিত্যৰ মাধ্যম;
- (ঘ) এই উচ্চ ৰূপটো আনুষ্ঠানিক কথা-বাতাৰ ব্যৱহাৰত;
- (ঙ) আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ যোগেদি ইয়াক আয়ত্ত কৰিব লাগে;
- (চ) সেই ভাষিক সম্প্ৰদায়ৰ কোনো স্তৰৰ লোকেই এই ৰূপটো দৈনন্দিন কথা-বাতাৰ ব্যৱহাৰ নকৰে অৰ্থাৎ ই কাৰো দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ কথিত ৰূপ নহয়।

আৰ এক মোৰাগে (Rodney & Moag) ফাৰ্গুছনে উল্লেখ কৰা বৈশিষ্ট্যৰ লগত আৰু দুটামান কথা যোগ দিছে। সেইবোৰ এনেদৰে ক’ব পাৰি—

- (ক) উচ্চ ৰূপটোৰ আনুষ্ঠানিক স্বীকৃতি আছে; কিন্তু নিম্ন ৰূপটোৰ এনে কোনো আনুষ্ঠানিক স্বীকৃতি নাই।
- (খ) নিম্ন-ৰূপটো সেই ভাষিক গোষ্ঠীৰ মাতৃভাষা; আনহাতে উচ্চ ৰূপটো কাৰোৱেই মাতৃভাষা নহয়।
- (গ) নিম্ন ৰূপটো স্বাভাৱিকভাৱে শিকে; যিকোনো শিশুৱে প্ৰথম ভাষা আয়ত্ত কৰাৰ দৰে।

- (ঘ) নিম্ন ৰূপটোৰ ওপৰতে সকলোৰে ভাল দক্ষতা থাকে; উচ্চ ৰূপটোত এনে দক্ষতা সকলোৰে পৰা আশা কৰিব নোৱাৰি।
- (ঙ) নিম্ন ৰূপটোৰ কোনো ধৰণৰ সমীহ বা মৰ্যাদা (prestige) নাই।
- (চ) নিম্ন ৰূপটোৰ সাহিত্যৰ মাধ্যম হোৱাৰ পৰম্পৰা নাই।
- (ছ) নিম্ন ৰূপটো সকলোৰে ব্যৱহাৰ কৰে; কিন্তু উচ্চ ৰূপটো সেই ভাষিক গোষ্ঠীৰ একাংশইহে ব্যৱহাৰ কৰে।
- (জ) নিম্ন ৰূপটোৰ কাৰ্যকৰী পৰিসীমা ব্যাপক; উচ্চ ৰূপটোৰ পৰিসীমা অতি সীমাবদ্ধ।
- (ঝ) উচ্চ ৰূপটো শিকোঁতে আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন; কিন্তু নিম্ন ৰূপটো শিকা হয় অনানুষ্ঠানিকভাৱে।

দ্বিপাশ্ৰী ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায়, উচ্চ প্ৰকাৰৰ ৰূপটোক সমীহ বা শ্ৰদ্ধাৰে চোৱা হয় আৰু নিজে ব্যৱহাৰ কৰা দৈনন্দিন ৰূপটোক নিম্ন মানৰ বুলি বিবেচিত হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে আৰবী ভাষাৰ কথাই ক'ব পাৰি। আৰবীৰ উচ্চ বুলি বিবেচিত ভাষা হ'ল আলফুশা (al-fusha) আৰু নিম্ন বুলি ভবা কথিত ৰূপ হ'ল আল-আম্মিয়াহ (al-ammiyyah)। 'ফুশা' শব্দৰ অৰ্থ মাজিত বা সংস্কৃত আৰু 'আম' মানে সাধাৰণ জনতা। আল-আম্মিয়াহ দৈনন্দিন জীৱনৰ অনানুষ্ঠানিক কথা-বাৰ্তাত ব্যৱহৃত হয় যদিও আৰবৰ মানুহে 'আলফুশা' নাজানিলে প্ৰকৃততে আৰবী ভাষা নজনা বুলিয়েই ভাবে। 'আলফুশা' কাৰো কথিত ভাষা নহয় আৰু আনুষ্ঠানিক শিক্ষালয়ৰ যোগেদি ইয়াক আয়ত্ত কৰিব লাগে।

এইখিনিতে এয়াৰ কথাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখা ভাল। উচ্চ বুলি বিবেচিত ৰূপটো কাৰো কথিত ৰূপ নহয় যদিও অচিনাকিও নহয়। মহজিদত ধৰ্মীয় আলোচনা কৰোঁতে, সাহিত্য অধ্যয়ন কৰোঁতে, আনুষ্ঠানিক আলোচনা কৰোঁতে 'আলফুশা' ব্যৱহাৰ কৰা হয় বা আৰবৰ লোকে ল'ৰালি কালৰে পৰা ইয়াৰ লগত অভ্যস্ত হয়।

তলত আৰবীৰ উচ্চ আৰু নিম্ন প্ৰকাৰৰ শব্দ কেইটামান দিয়া হ'ল—

আলফুশা	অৰ্থ	আল-আম্মিয়াহ
Nifs	half	Nus
Tayyab	good	kuwis
khubz	bread	Aiah
Na'am	yes	Awia
Anta	you	Inte
Kaifa hal?	How do you do	kif hal

দ্বিপাশ্ৰী ভাষাৰ সাহিত্যিক পৰম্পৰা কেৱল উচ্চ প্ৰকাৰৰহে থাকে, নিম্ন ৰূপত সাহিত্য সৃষ্টি নহয়। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে এনে পৰিস্থিতিৰ সৈতে ধৰ্মও জৰিত হোৱা দেখা যায়। আৰবী, গ্ৰীক আদি ভাষাত ধৰ্মগ্ৰন্থৰ ভাষাক উচ্চ প্ৰকাৰত ধৰা কথালৈ এই প্ৰসংগত আঙুলিয়াব পাৰি।

ডাইগ্ল'ছিয়া পৰিস্থিতিৰ সৈতে মিল থকা অন্য দুটামান ভাষিক পৰিস্থিতিৰ সৈতেও এই সুযোগতে চিনাকি হৈ লোৱা উচিত হ'ব—

দ্বিপাশ্বী ভাষা আৰু দ্বিভাষিত্ব (Diglossia and Bilingualism) :

একোটা ভাষাৰে দুটা সুনির্দিষ্ট ৰূপৰ প্ৰয়োগৰ নাম ডাইগ্ল'ছিয়া আৰু দুটা ভাষাৰ সুনির্দিষ্ট প্ৰয়োগ হ'ল দ্বিভাষিত্ব। দ্বিভাষিত্ব হ'ল একেটা ভৌগোলিক অঞ্চলতে সম্পূৰ্ণ সুকীয়া দুটা ভাষাৰ সমান্তৰাল প্ৰয়োগ। ফিছমেনৰ ভাষাত ক'বলৈ হ'লে— "... bilingualism is a characterization of individual linguistic versatility and diglossia is a characterization of the social allocation of functions to different languages or varieties." (Fishman, 1974)। অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ অনা-অসমীয়া লোকসকলে ঘৰত বা নিজৰ মাজতে নিজা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে যদিও বাকীক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। এয়াই দ্বিভাষিত্ব। দ্বি-ভাষী পৰিস্থিতিত কি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব তাৰ নিৰ্বাচন বক্তাৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল; কিন্তু দ্বি-পাশ্বী ভাষাত এনে নিৰ্বাচনৰ স্বাধীনতা নাথাকে। দ্বিপাশ্বী ভাষাৰ আনুষ্ঠানিক আৰু অনানুষ্ঠানিক ৰূপৰ প্ৰয়োগ সুনির্দিষ্ট আৰু সামাজিকভাৱে স্থিৰ। দ্বিভাষী অৱস্থাত কেতিয়া কোনটো ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব তেনে ধৰা বন্ধা নিয়ম নাই। ইয়াৰে যি কোনো এটাই আনটোৰ ওপৰত প্ৰধান্য বিস্তাৰ কৰিব পাৰে।

দ্বিপাশ্বী ভাষা আৰু উপভাষা :

ডাইগ্ল'ছিয়া পৰিস্থিতিত একেটা ভাষিক সম্প্ৰদায়তে দুটা উপভাষা ব্যৱহাৰ কৰা হয় তাৰে এটা উচ্চ আনটো নিম্ন। দুয়োটাৰে ব্যৱহাৰৰ পৰিসীমা নিৰ্দিষ্ট আৰু উচ্চ প্ৰকাৰটো কাৰো মাতৃভাষা নহয়। আনহাতে উপভাষিক পৰিস্থিতিত তথাকথিত উচ্চ প্ৰকাৰটোও এটা দলৰ মাতৃভাষা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, অসমীয়াৰ তিনিটা উপভাষা আছে—

১। উজনি, ২। কামৰূপী, ৩। গোৱালপৰীয়া।

ইয়াৰে উজনিৰ ভাষা ৰূপটোৱেই মান্য-ভাষা। বাকী উপভাষা কোৱা কামৰূপ বা গোৱালপাৰাৰ মানুহে ইয়াক উচ্চ ৰূপ বুলি ভাবে।

উপভাষা বিশেষ এক ভৌগোলিক পৰিসীমাত আৱদ্ধ অথবা বিশেষ জনগোষ্ঠীৰ সামাজিক স্তৰ অনুসৰি বিভক্ত। ডাইগ্ল'ছিয়া বিশেষ অঞ্চল বা সামাজিক স্তৰত আবদ্ধ নহয়— ইয়াক আয়ত্ত কৰিব লাগে আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগ সুনির্দিষ্ট। সেই বিশেষ পৰিস্থিতিত সকলো অঞ্চলৰ আৰু সকলো স্তৰৰ ব্যক্তিয়ে সেই 'মান' ৰক্ষা কৰি কোৱাটো বাধ্যতামূলক। এইফালৰ পৰা দেখা যাব, মান্য ভাষাৰ সৈতেও ইয়াৰ পাৰ্থক্য স্পষ্ট। মান্য ভাষা এচাম লোকৰ কথিত ভাষাও আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ সীমাবদ্ধতাও নাই— "The standard spoken language which is used in the non-diglossic situation is also uniform throughout speech community as the formal variety of the diglossic situation. However, these situations are different in the sense that the formal variety of a diglossic situation has socially determined domain of function and the standard dialect, not necessarily, has a restricted function."

উচ্চ বুলি বিবেচিত ভাষা ৰূপটো সেই ভাষাৰ প্ৰাচীন প্ৰতিনিধি; যদিও নিম্ন-ৰূপটোৰ সি পূৰ্ব-পুৰুষ নহ'বও পাৰে। এনে ধৰণৰ দ্বিপাশ্বী ভাষাৰ উদাহৰণ হ'ল আৰবী, গ্ৰীক আৰু তামিল। উচ্চ আৰবী আলফুশাক (বা Classical Arabic) 'মান্য' বা 'সাহিত্যিক' বা 'লিখিত' বা 'আনুষ্ঠানিক' বুলি ধৰা হয়। এই ৰূপটো সমগ্ৰ আৰবতে চৰকাৰী ভাষা (official language) হিচাপে ব্যৱহৃত হয় আৰু ভাষাটোত গভীৰ ঐক্য দেখা যায়। উচ্চ আৰবী ৰাজনৈতিক বক্তৃতা, ধৰ্মোপদেশ, বক্তৃতা, বাতৰি, আলোচনাচক্ৰ, সন্মিলন আদিত ব্যৱহাৰ কৰা হয় আৰু সাহিত্য

লিখোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। আনহাতে ‘কথিত আৰবী’ কথা-বাৰ্তা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কথিত ৰূপটোৰ অঞ্চলভেদে বহুতো পাৰ্থক্য আছে। কথিত আৰবীত লিখা সাহিত্য গীত, নাট আৰু কথা-ছবিত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

তামিল ভাষাত ‘উচ্চ তামিল’ আৰু ‘সাধাৰণ তামিল’ এই দুটা ভাগ ঠাৰ শতিকাৰ আদি ভাগতেই স্পষ্ট ৰূপত ধৰা পৰিছিল বুলি B.C. Joseph এ A Grammar of the common Dialect of the Tamil Language নামৰ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে। এন. ৰামস্বামীয়ে ইয়াক ‘আনুষ্ঠানিক তামিল’ আৰু ‘অনানুষ্ঠানিক তামিল’ —বুলি নামকৰণ কৰিছে। তামিল ভাষাৰ তিনিটা ভাগ— ভৌগোলিক, শৈলীগত আৰু সামাজিক। ভৌগোলিক পাৰ্থক্য পল্লৰ আৰু পাণ্ড্য ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক সীমাৰ সৈতে একে। দুয়োখন ৰাজ্যৰ লিপিও সুকীয়া সুকীয়া আছিল। পাণ্ড্য ৰাজ্যৰ শিলালিপিত ব্যৱহৃত ভাষা সাহিত্যিক তামিলৰ আৰু পল্লৰ ৰাজ্যৰ শিলালিপিত ব্যৱহৃত ভাষা কথিত তামিলৰ ওচৰ চপা। ভি. পিল্লাইৰ মতে দুয়োটা শৈলীৰ পাৰ্থক্য ৰক্ষাৰ বাবেই দুই ধৰণৰ লিপি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল।

তামিলত ব্ৰাহ্মণ আৰু অব্ৰাহ্মণৰ ভাষাৰ মাজত স্পষ্ট পাৰ্থক্য আছে। ব্ৰাহ্মণসকলে সংস্কৃতৰ পৰা ধাৰ কৰা শব্দবোৰ অপৰিবৰ্তিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰে আৰু অব্ৰাহ্মণসকলে প্ৰায়েই তদ্ভৱ বা অৰ্ধ-তৎসম ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰে।

আনুষ্ঠানিক আৰু অনানুষ্ঠানিক তামিলৰ উদাহৰণ অষ্টম নৱম শতিকাৰ শিলালিপিতেই পোৱা গৈছে। যেনে—

সাহিত্যিক তামিল	কথিত তামিল	অৰ্থ
ellai	elle	সীমা
aintu	anck	পাঁচ
aracar	aracaru	ৰজা
Kal	Kallu	শিল
ko:no:lai	konole	ৰাজাদেশ

ডি চিলভাৰ মতে দ্বিপাশ্ৰী ভাষিক অৱস্থাৰ আঠবিধ বৈশিষ্ট্যই তামিলত পোৱা যায়। ৰামস্বামীয়ে পোনতে চি এ ফাৰ্গুছনে Diglossia সম্পৰ্কে উল্লেখ কৰা এইবোৰ উল্লেখ কৰি তামিল দ্বিপাশ্ৰী ভাষাৰ বিষয়ে কৈছে—

পৰিস্থিতি	উচ্চ ৰূপ/প্ৰকাৰ	নিম্ন ৰূপ/প্ৰকাৰ
১। গীৰ্জা, মছজিদৰ ধৰ্মোপদেশ	+	×
২। চাকৰ, বনকৰা আদি মানুহৰ প্ৰতি দিয়া নিৰ্দেশ	×	+
৩। ব্যক্তিগত চিঠি	+	×
৪। সংসদ, ৰাজনৈতিক বক্তৃতা	+	×
৫। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বক্তৃতা	+	×
৬। ঘৰুৱা পৰিৱেশৰ কথা-বাৰ্তা, বন্ধু-সহকৰ্মীৰ লগত আলোচনা	×	+
৭। অনাতাঁৰ-বাতৰি	+	×
৮। বাতৰি-কাকতৰ সম্পাদকীয়, বাতৰি	+	×
৯। ৰাজনৈতিক কাৰ্টুনৰ শীৰ্ষক	×	+

১০। লোক সাহিত্য	×	+
১১। কবিতা	+	×

উচ্চ প্ৰকাৰ বা আনুষ্ঠানিক তামিলক ঐতিহাসিক সুদীৰ্ঘ পৰম্পৰাৰ বাবে উচ্চ বুলি বিবেচনা কৰা হয় আৰু অশিক্ষিত সাধাৰণ মানুহে অনানুষ্ঠানিক বা নিম্ন প্ৰকাৰক শুদ্ধ বুলি নাভাৱে। উচ্চ আৰু নিম্ন তামিলৰ মাজত ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত পাৰ্থক্য যথেষ্ট আছে। তলত ইয়াৰ এটি সাধাৰণ আভাস দিয়া হ'ল—

আনুষ্ঠানিক	অনানুষ্ঠানিক	অৰ্থ
akkini	neruppu	জুই
akavai	vayatu	বয়স
ankam	pakuti	অংশ
antanan	bra:manan	বামুণ
a:tavan	varusam	বহুৰ
a:tavan	cu:riyan	সূৰ্য
a:mpal	alli	ভেটফুল
illam	virtu	ঘৰ
initu nallatu	ভাল	
kuruti, cenuir	rattam	তেজ
camor	po:r	যুদ্ধ
tirumanam	kalya:nam	বিয়া
vanikan	viya:pa:ri	বেপাৰী, সদাগৰ

আনুষ্ঠানিক তামিলৰ কিছুমান শব্দ অনানুষ্ঠানিক তামিলতো ব্যৱহাৰ হয়; কিন্তু বিশেষ ক্ষেত্ৰত অৰ্থ বুজাবলৈহে। এইখিনিতে উল্লেখ কৰা ভাল যে পাৰিভাষিক কাৰণত নতুনকৈ সৃষ্ট শব্দবোৰ আনুষ্ঠানিক তামিলৰ পৰা লোৱা আৰু এনে শব্দ অনানুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰতো চলে। বৰ্তমানে দুয়োবিধ তামিলৰ পাৰ্থক্য কমি আহিছে। অৱশ্যে এতিয়াও এনে বহু শব্দ আছে যিবোৰ আনুষ্ঠানিক ৰূপত ব্যৱহাৰ হয় আৰু অনানুষ্ঠানিক ৰূপত কেতিয়াও ব্যৱহাৰ কৰা নহয়। এনে কিছুমান শব্দ হ'ল—

আনুষ্ঠানিক	অনানুষ্ঠানিক	অৰ্থ
rompa	pola, mika, atika	বহু
le:cu	elitu	সহজ
va:ttiya:r	a:ciriyar	শিক্ষক

দ্বিপাশ্ৰী ভাষা আৰু উপভাষা একে বস্তু নহয়। আমি তামিলৰ কথাকেই আকৌ ল'ব পাৰোঁ। আনুষ্ঠানিক তামিলৰ দুটা শৈলী— পৰম্পৰাগত ৰীতিত সংৰক্ষণশীল জনপ্ৰিয় শৈলী (Pedantic) আৰু জনপ্ৰিয় শৈলীত অনানুষ্ঠানিক শব্দও গ্ৰহণ কৰা হয়, কিন্তু আনুষ্ঠানিক ধ্বনিতত্ত্বৰ লগত খাপ খোৱা ধৰণে। আনহাতে অনানুষ্ঠানিক তামিলৰ সামাজিক স্তৰ আৰু ভৌগোলিক পাৰ্থক্য আছে। এনে আঞ্চলিক ৰূপ ভেদ চাৰিটা। যেনে— (১) উত্তৰাঞ্চলৰ উপভাষা (২) পূৰ্বাঞ্চলৰ উপভাষা (৩) পশ্চিমাঞ্চলৰ উপভাষা আৰু (৪) দক্ষিণাঞ্চলৰ উপভাষা। উত্তৰাঞ্চলৰ উপভাষা উত্তৰ আৰ্কট আৰু মাদ্ৰাজ (চেন্নাই)ত চলে। পূৰ্বাঞ্চলৰ উপভাষা তাঞ্জোৰ; পশ্চিমাঞ্চলৰ উপভাষা নীলগিৰি, কোইম্বাটোৰ, চালেম আৰু দক্ষিণাঞ্চলৰ উপভাষা মাদুৰাই, বামনাথপুৰম, কন্যাকুমাৰী অঞ্চলত চলে।

আকৰ্ষণীয় কথা হ'ল, তামিলত এতিয়াও 'কথিত মান' (Standard spoken Tamil) এটা গঢ়ি উঠা নাই। অৱশ্যে— "পণ্ডিত শৈলী" নামে খ্যাত শৈলীৰ আধাৰত ই গঢ়ি উঠাৰ সম্ভাৱনা। পণ্ডিত শৈলী "মান্য লিখিত তামিল" তকৈ সামান্য পৃথক। কিন্তু এই মত Zvebil এ মানি ল'ব নোখোজে। তেখেতৰ মতে— "It seems that a common colloquia language, based on the local forms of speech system in the eastern areas of Tamilnadu and in Madras, is being developed towards a standard. It is spoken today mainly by the educated strata of middle class urban population, notably by the intelligentsia of such cities as Madras, Tiruchi, Madurai and other big Tamil towns."

সেইবোৰে যিয়েই নহওক, দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ লগত মান্যভাষাৰ লগত উপভাষাৰ সম্পৰ্ক ৰিজাব নোৱাৰি। মান্যভাষা এটি বিশেষ উপভাষাৰ আধাৰত গঢ়ি উঠে। পিছত মান্যভাষা বিশেষ অঞ্চলৰ প্ৰতিনিধি হৈ নাথাকিলেও সেই বিশেষ উপভাষাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বিচ্ছিন্ন ৰূপত চাব নোৱাৰি। তদুপৰি এসময়ৰ মান্য ভাষাই সময়ত উপভাষাত পৰিণত হ'ব পাৰে। দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত এনে ঘটনা নঘটে। ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ স্থান নিৰ্দিষ্ট আৰু স্থায়ী।

দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য আছে। যেনে— (১) প্ৰয়োগৰ নিৰ্দিষ্ট সীমাৰদ্ধতা, (২) মৰ্যাদা, (৩) লিখিত ঐতিহ্য, (৪) আহৰণ আৰু (৫) ধ্বনি, শব্দ আদিৰ প্ৰয়োগৰ সীমাৰদ্ধতা।

(ক) প্ৰয়োগৰ নিৰ্দিষ্ট সীমাৰদ্ধতা :

দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ এটোক শ্ৰেষ্ঠ আৰু আনটোক নিম্ন বুলি সেইভাষা কোৱা জনগোষ্ঠীয়ে ভাবে। ইয়াৰে উচ্চ বুলি ভবা ৰূপটো কেৱল আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰতহে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। নিম্ন ৰূপটো দৈনন্দিন জীৱনৰ অনানুষ্ঠানিক কাৰ্যৰ ভাৱ বিনিময়ত ব্যৱহাৰ হয়।

(খ) মৰ্যাদা :

দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত বক্তাই উচ্চ প্ৰকাৰৰ ৰূপটোক মান্যতা প্ৰদান কৰে আৰু নিম্ন ৰূপটোক 'ভাষা'ৰ মৰ্যাদা দিবলৈ টান পায়। এইক্ষেত্ৰত উপভাষা আৰু মান্যভাষাৰ লগত ইয়াৰ সাদৃশ্য আছে। মান্য ভাষাৰ দৰে উচ্চ ৰূপটোৰে শিক্ষা দান কৰা হয়। কিন্তু মান্য ভাষা বিশেষ এটা উপভাষাৰ আধাৰত গঢ় লৈ উঠে আৰু অনানুষ্ঠানিক কথাবাৰ্তাতো ই ব্যৱহৃত হ'ব পাৰে। দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ উচ্চ ৰূপটো কোনো উপভাষাৰ আধাৰত গঢ় লৈ নুঠে আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ স্থানো সুনিৰ্দিষ্ট।

বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে দেখা যায়, দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ উচ্চ ৰূপটো ধৰ্মৰ লগত বিজড়িত। সেইবাবে এনে ৰূপতো প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰ সৌৰভ থাকে আৰু পৰিবৰ্তনৰ গতি অত্যন্ত সীমিত আৰু মন্থৰ। আমি আগতে উল্লেখ কৰা আৰবী ভাষাৰ 'আলফুশা' পবিত্ৰ কোৰানৰ ভাষা। ধৰ্মীয় কাৰণতেই হওক অন্য কাৰণতেই হওক, আৰবৰ মানুহে "আলফুশা"ক শুদ্ধ বুলি ভাবে আৰু "আলফুশা" নাজানিলে শিক্ষিত ব্যক্তি বুলি নাভাবে।

(গ) সাহিত্যিক পৰম্পৰা :

যি জাতিয়ে উচ্চ ৰূপটোক শুদ্ধ বুলি সমীহ কৰে সেই জাতিৰ ভাষাৰ নিম্ন ৰূপত সাহিত্য সৃষ্টি নোহোৱাই স্বাভাৱিক। কিন্তু এনে বন্ধন আৰবী আদিৰ দৰে দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ ধ্ৰুপদী পৰিস্থিতিতহে কটকটীয়া। অৱশ্যে দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ উচ্চ পৰ্যায়ৰ ৰূপটোৰহে ব্যাকৰণ নিয়ন্ত্ৰিত এটা আদৰ্শ ৰূপ পোৱা যায়। সেইবাবে সাহিত্য সৃষ্টিও এনে উচ্চ ৰূপতহে কৰা হয়।

উচ্চ ৰূপ আৰু নিম্নৰূপৰ ভাষাৰ গাঁথনিৰ স্পষ্ট পাৰ্থক্য আছে। এনেহোৱাই স্বাভাৱিক। নিম্ন ৰূপটো যিহেতু কথিত সেইবাবে ইয়াৰ স্বাভাৱিক গতিত পৰিৱৰ্তন হৈ থাকে। কোনো দুটা প্ৰজন্মই একে ভাষা নহয়— সামান্য হলেও তাৰ পৰিৱৰ্তন হ'বই। তদুপৰি নিম্ন ৰূপটোৰ আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যও থাকে। উচ্চ ৰূপৰ পৰিৱৰ্তন প্ৰায় নহয়। তামিল ভাষাৰ কথাই ধৰক— “The phonology and the morphology of modern literary Tamil is in the basic outlines and structural principles identical with the norm set up in the 3rd-2nd century B.C. Hence, the often repeated statement that Tamil is remarkably ‘conservative’ that it has preserved its identity through the ages that it has changed very little or not at all-This statement is quite true, very true even as for as the standard literary style of the language is concerned”

(ঘ) আয়ত্তকৰণ :

ভাষা মাত্ৰেই আয়ত্ত কৰিব লাগে। শিশুৱে জন্মতে একো ভাষা শিকি নাহে— পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰাই সি ভাষা আহৰণ কৰে। লিখিত ভাষাও আহৰণ কৰা হয়। ঔপভাষিক অঞ্চলৰ লোকৰ বাবে লিখিত ভাষাৰ গাঁথনি আয়ত্ত কৰা এক কষ্টকৰ কাম।

দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ উচ্চ ৰূপটো কাৰো কথিত ভাষা নহয়। দৈনন্দিন জীৱনত নিম্ন ৰূপটোকেই মানুহে ব্যৱহাৰ কৰে। সেইবুলি উচ্চ ৰূপটো কাৰো অপৰিচিত নহয়। সৰু কালৰে পৰা আনুষ্ঠানিক বাৰ্তালাপ, ধৰ্মালোচনী সভা আদিত এইবোৰ শুনি অহা হয়। কিন্তু নিম্ন ৰূপটোকে হয় জ্ঞান কৰা হয় বা উচ্চ ৰূপটো আহৰণ কৰাৰ বাবে সহজাত দুৰ্বলতা এটাও গঢ়ি উঠে। উচ্চ প্ৰকাৰৰ ভাষাটো সেইবাবে আনুষ্ঠানিক শিক্ষাৰ যোগেদি আয়ত্ত কৰা হয়।

(ঙ) শব্দ :

ডাইগ্ল'ছিয়া পৰিস্থিতিত উচ্চ আৰু নিম্নপ্ৰকাৰৰ শব্দৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। আমি ইতিমধ্যে ‘আলফুশা’ আৰু ‘আলআমিয়াহ’ত থকা শব্দগত পাৰ্থক্যৰ কথা উল্লেখ কৰিছোঁ।

<p>আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন</p> <p>দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষা আৰু উপভাষাৰ সম্পৰ্ক আছেনে? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

১.৯ দ্বিভাষিতা (Bilingualism)

Advanced Learner’s Dictionary of Current English ৰ মতে দ্বিভাষিতা হ’ল— “speaking two languages (especially when these are learnt together in childhood.)” কথাষাৰ আংশিকভাৱেহে সঁচা। দ্বিভাষিতা হ’ল, মানুহে যেতিয়া সামাজিক যোগাযোগৰ বাধ্যবাধকতাৰ বাবে দ্বিতীয় ভাষা এটা আয়ত্ত কৰিব লগা হয়। প্ৰথম ভাষাটো ঘৰুৱা পৰিৱেশত বা একে ভাষা-সম্প্ৰদায়ত ব্যৱহাৰ কৰিলেও বজাৰ-সমাৰকে ধৰি বৃহত্তৰ পৰিৱেশত দ্বিতীয় ভাষাটোহে ব্যৱহাৰ কৰে। দ্বিতীয় ভাষাটোত এনে লোকৰ দখল প্ৰথম ভাষাটোৰ দৰেই। যেতিয়া প্ৰথম ভাষা বা ঘৰুৱা ভাষাতকৈ দ্বিতীয় ভাষাটোৱে সামাজিক চাহিদা অধিক প্ৰভাৱশীল ৰূপত পূৰণ কৰে তেতিয়া প্ৰয়োজনৰ তাগিদাতে এনে দ্বিভাষিক অৱস্থাৰ সৃষ্টি হয়।

দ্বিভাষী অৱস্থা সৃষ্টিৰ মুখ্য কাৰণ সামাজিক বাধ্য-বাধকতা। দ্বিতীয় ভাষাটো সামাজিক কাৰণত আয়ত্ত নকৰিলে জীৱিকাৰ কথা বাদেই, দৈনন্দিন কাম-কাজ চলাবলৈকো অসুবিধা হয়। বজাৰ-সমাৰ কৰাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰতে উজুটি খোৱাৰ ভয়। সংখ্যাগতভাৱে সীমিত হ'লে, কেতিয়াবা প্ৰথম ভাষাটো বাদ দি দ্বিতীয় ভাষাটো মূল ভাষাৰ দৰে ব্যৱহৃত হ'ব পাৰে।

দ্বিতীয় ভাষাটোত কিমানখিনি দক্ষতা থাকিলে ব্যক্তি এজনক দ্বিভাষী বুলি ক'ব পাৰি সেই বিষয়ত ভাষাবিজ্ঞানীসকলৰ মাজতে মত পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়। ব্লুমফিল্ডৰ মতে দুয়োটা ভাষাতে সাধাৰণ দক্ষতা থকাকে দ্বিভাষিত্ব বুলি ক'ব খোজে যদিও দুই একে পৰিৱেশিকজনিত কাৰণতে আয়ত্ত কৰা অন্য ভাষাত ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিব পৰা ক্ষমতাকো এই স্বীকৃতি দিব খোজে। আচলতে শতাংশৰ হিচাপত দক্ষতা বিচাৰ কৰি দ্বিভাষিত্ব নিৰূপিত নহয়। ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত বাস কৰা বাঙালী, ৰাজস্থানী, পাঞ্জাবী আদি দ্বিভাষী — কিন্তু প্ৰত্যেকৰে অসমীয়া ভাষাত দখল সমান নহয়।

অসমৰ চৰ অঞ্চলৰ কথা অলপ বেলেগ। পূৰ্ববংগৰ (বৰ্তমান বাংলাদেশ) সৈতে অসমৰ পশ্চিম অঞ্চলৰ সম্পৰ্ক অতি পুৰণি। চাদুল্লাৰ দিনত 'অধিক খাদ্য উৎপাদন আঁচনিৰ' অংশৰূপে পূৰ্ববংগৰ পৰা অহা লোকক ভূমি বন্দোবস্তি দিয়া বাবে ব্যাপক হাৰত জন-প্ৰব্ৰজন হৈছিল। এই প্ৰব্ৰজন এতিয়াও অব্যাহত আছে। পেটৰ তাড়নাত অসমলৈ অহা বাবেই চৰাঞ্চলৰ লোকসকলে অসমৰ জনজীৱনৰ লগত জীণ যোৱাৰ মানসেৰে অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিক আঁকোৱালি ল'বলৈ অসমীয়া মাধ্যমৰ বিদ্যালয় পাতি নিজৰ সন্তানক অসমীয়া পঢ়ুৱাবলৈ লয়। বাঙালী ভাষী হৈ থাকিলে মূল সূঁতিৰ ৰোষত পৰাৰ আশংকাতো আছিলেই। এনে সিদ্ধান্ত যে ৰাজনৈতিক নিৰাপত্তাৰ তাগিদাতেই লোৱা হৈছিল তাত সন্দেহৰ অৱকাশ নাই।

স্বাভাৱিকতেই চৰাঞ্চলত নতুন প্ৰজন্মৰ ভাষা আৰু পুৰণি চামৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য স্পষ্ট। পুৰণি চামৰ মাজত খেতিয়ক, শ্ৰমিক আৰু সাধাৰণ বেপাৰীয়েই সৰহ। এইসকলৰ সৰহভাগেই নিজৰ মাজত ঘৰুৱা ভাষা আৰু অসমীয়া মূল সূঁতিৰ মানুহৰ লগত অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। যি ঔপভাষিক অঞ্চলৰ সৈতে দৈনন্দিন যোগাযোগ (গোৱালপৰীয়া, কামৰূপী আদি) সেই উপভাষাতেই কথা কয়। নতুন চামৰ কথা অলপ বেলেগ। আনুষ্ঠানিক শিক্ষা পোৱা বাবে এইচামে লিখিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে বা স্থানীয় অসমীয়া ক'লেও লিখিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ অনুভূত হয়। চৰাঞ্চলৰ মানুহে অসমীয়া ক'লেও ঔপভাষিক ৰূপে কেনেদৰে প্ৰভাৱ পেলায় তাৰ দুটামান উদাহৰণ—

১। তখন বৰ ভাল মানু	সিহঁত বৰ ভাল মানুহ
২। এটু তাৰ আঙুতি	এইটো তাৰ আঙুটি
৩। মই/মুই বাজাৰোক জাউ	মই বজাৰলৈ যাওঁ
৪। মুই এটা বৰ ভয়লোগা জুংলি দেখচু	মই এটা বৰ ভয়লগা গাহৰি দেখিছোঁ

দ্বিভাষিতা দুই প্ৰকাৰৰ— ব্যক্তিগত আৰু সমষ্টিগত। সাঁচা কথা ক'বলৈ গ'লে, প্ৰকৃতিগতভাৱে দুইটাৰ মাজত বিশেষ পাৰ্থক্য নাই। ব্যক্তিভেদে অন্য ভাষা আহৰণৰ ক্ষমতা বেলেগ বেলেগ। কিছুমানে অপূৰ্ব দক্ষতাৰে অতি সোনকালে অন্য ভাষা আয়ত্ত কৰিব পাৰে— কিছুমানে নোৱাৰে। ব্যক্তিগত দ্বিভাষিতা সম্পূৰ্ণ অস্থায়ী— সামাজিক দ্বিভাষিতা স্থায়ী। সমাজ জীৱনত দ্বিতীয় বিধৰহে গুৰুত্ব আছে।

দ্বিভাষী অৱস্থাই দুটা কাম কৰিব পাৰে। প্ৰথম, বিদ্যালয়ত এটা ভাষা আৰু ঘৰত নিজ ভাষা। দুয়োটাৰে ব্যৱহাৰ নিজ নিজ ক্ষেত্ৰত আৰু এটাই আনটোৰ ওপৰত প্ৰভাৱ নেপেলায়। দ্বিতীয়, অন্য ভাষাটো বৃহত্তৰ পৰিৱেশত সংযোগী ভাষা (lingua-franca) ৰূপেও ব্যৱহৃত হ'ব পাৰে। এনে সংযোগী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰোঁতে নিজৰ অজ্ঞাতে বা কেতিয়াবা প্ৰয়োজনীয় শব্দ বিচাৰি নাপালে সচেতনভাৱেও নিজৰ ভাষাৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। জে এ ফিচমেনে এনে অৱস্থাক যুগ্ম-দ্বিভাষিত্ব (compound bilingualism) আখ্যা দিছে। যুগ্ম দ্বিভাষিত্ব প্ৰকৃতিগতভাৱে ব্যক্তিগত দ্বিভাষিতাধৰ্মী।

আনহাতে, গৃহ ভাষাটোৰ দৰে অন্য ভাষাটোও সমান দক্ষতাৰে ক'ব পাৰিলে বা এটাই আনটোত প্ৰভাৱ নেপেলালে ক'ব পাৰি তাক সহযোগী দ্বিভাষিতা (co-ordinate bilingualism)। এনে সহযোগী দ্বিভাষিতাই সাধাৰণতে এটাই আনটোৰ ওপৰত প্ৰভাৱ নেপেলায়। কেতিয়াবা আকৌ একেজন মানুহে বেলেগ বেলেগ পৰিৱেশত ভিন্নভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলগা হয়।

নতুন শিক্ষা-নীতিমতে, প্ৰাথমিক স্তৰতে কেবাটাও ভাষা শিকোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। ত্ৰিভাষা সূত্ৰৰ সলনি গৃহ ভাষাত পাঠদান আৰম্ভ কৰি ক্ৰমে ৰাজ্যভাষা, ৰাষ্ট্ৰভাষা হিন্দী, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ভাষা ইংৰাজী শিকোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। বহুভাষিতা (multilingualism) সময়ৰ দাবীৰূপে চিহ্নিত হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সামাজিক বাধ্য-বাধকতাক কিয় দ্বিভাষী অৱস্থা সৃষ্টিৰ মুখ্য কাৰণ হিচাপে বিবেচনা কৰা হয়? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

.....

.....

১.১০ সাৰাংশ (Summing Up)

সমাজৰ স্তৰ অনুসৰি সৃষ্টি হোৱা ভাষাৰ ভিন্নতাই হ'ল সামাজিক উপভাষা। সমাজৰ স্তৰ দুই ধৰণৰ হ'ব পাৰে— অৰ্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক। সংস্কৃতি হ'ল সমাজৰ আধাৰ স্বৰূপ। সেয়েহে ভাষা আৰু সমাজ কোনোটোৱে এটাক বাদ দি আনটো বৰ্তি থাকিব নোৱাৰে। ভাষা আৰু সমাজৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক বিচাৰেই 'সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান'। সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানত সমাজৰ স্তৰ অনুসৰি সৃষ্টি হোৱা ভাষাৰূপৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা কৰা হয়। জনগোষ্ঠী, ধৰ্ম, লিংগ অনুসৰি ভাষাই ভিন্নৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰে। একেটা ভাষাকে বেলেগ বেলেগ জনগোষ্ঠীয়ে বেলেগ বেলেগ ধৰণে কয়। একেদৰে ভিন্নধৰ্মী লোকসকলৰ মাজত ভাষাৰূপৰ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। আনকি একেখন সমাজতে বাস কৰা পুৰুষ আৰু মহিলাৰ ভাষাৰ মাজতো ভিন্নতা দেখা যায়।

পৰিৱেশ-পৰিস্থিতি অনুসৰি একেজন মানুহে বেলেগ বেলেগ ধৰণে কথা-বতৰা পাতে। ঘৰত কোৱা ভাষা আৰু আনুষ্ঠানিক কাম-কাজত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য থাকে। তদুপৰি প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত একেজন মানুহে নিজৰ কাম-কাজ চলোৱাৰ কাৰণে দ্বিতীয় ভাষা এটা ব্যৱহাৰ কৰে।

১.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। সামাজিক উপভাষা বুলিলে কি বুজা যায়? সামাজিক উপভাষা সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহ আলোচনা কৰক।
- ২। সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান কি? ইয়াৰ অধ্যয়নৰ দিশসমূহ ফাঁহিয়াই দেখুৱাওক।
- ৩। নৃগোষ্ঠীয় ঔপভাষিক ৰূপৰ বিষয়ে এটি টোকা লিখক।
- ৪। ধৰ্ম আৰু লিংগ অনুসৰি গঢ় লোৱা ভাষিক ভিন্নতাৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰক।
- ৫। দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষা কি? ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰক।
- ৬। দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষাৰ লগত দ্বিভাষিত্ব আৰু উপভাষাৰ সম্পৰ্ক বিচাৰ কৰক।
- ৭। দ্বিভাষিকতা বুলিলে কি বুজে? ব্যাখ্যা কৰক।
- ৮। চমুটোকা লিখা :

সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান, ভাষা আৰু জনগোষ্ঠী, ভাষা আৰু লিংগ, ভাষা আৰু বৰ্ণ, দ্বিপাৰ্শ্বী ভাষা, দ্বিভাষিকতা।

১.১২ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী	:	ভাষা-বিজ্ঞান
	:	ভাষা, সমাজ আৰু সংস্কৃতি
বীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত	:	ভাষা-সংস্কৃতিৰ জলঙাইদি
ৰমেশ পাঠক	:	উপভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
বসন্ত কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	:	ভাষা-বিজ্ঞান প্ৰৱেশ
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি (সম্পা.)	:	অসমীয়াৰ উপভাষা
দীপকৰ মৰল	:	উপভাষা-বিজ্ঞান
উপেন ৰাভা হাকাচাম	:	ৰাভামিজ ভাষা আৰু নিদৰ্শন
	:	অসমীয়া আৰু অসমৰ মান্য উপভাষা

* * *

দ্বিতীয় বিভাগ উপভাষা

বিভাগৰ গঠন

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ ভাষা আৰু উপভাষা
- ২.৪ উপভাষাৰ গঠন
 - ২.৪.১ আঞ্চলিক উপভাষা
 - ২.৪.২ সামাজিক উপভাষা
- ২.৫ পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা
- ২.৬ ব্যক্তিভাষা
- ২.৭ বৰ্ণ ভাষা
- ২.৮ পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা
- ২.৯ মান্যভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক
- ২.১০ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ২.১২ প্ৰসঙ্গ প্ৰশ্ন (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

এই বিভাগটিত উপভাষা আৰু ইয়াৰ গঠন সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰা হৈছে।

কোনো এটা ভাষা সামাজিক, ৰাজনৈতিক, ভৌগোলিক কাৰণবশতঃ বা বিস্তৃত অঞ্চলত বিয়পি পৰাৰ ফলস্বৰূপে ভাষাটোৰ ভিন্ন ৰূপ দেখা দিব পাৰে। ভাষাটোৰ এই খণ্ডিত ৰূপবোৰকে উপভাষা বোলা হয়। উপভাষাবোৰৰ যিটো ৰূপক সামূহিক কাম কাজ কৰিবলৈ, কিতাপ-পত্ৰ লিখিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয় সেইৰূপটোৱেই মান্য ভাষাৰ মৰ্যাদা পায়। তদুপৰি ব্যক্তি, বৰ্ণ বা ধৰ্ম অথবা পৰিস্থিতি অনুসৰিও ভাষাৰ ৰূপ ভিন্ন হয়। এই বিভাগটিত এই সকলোবোৰ দিশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। তাৰ লগতে উপভাষাসমূহৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা আৰু মান্যভাষাৰ লগত উপভাষাৰ সম্পৰ্কৰ বিষয়েও বিভাগটিত আলচ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিৰ আলোচিত কথাখিনি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে —

- ভাষা আৰু উপভাষাৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰি বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব;
- উপভাষাৰ গঠন-প্ৰণালী সম্পৰ্কে জ্ঞাত হৈ সেইবোৰৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব;
- উপভাষাসমূহৰ পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাৰ ধাৰণা উচিত নে অনুচিত, মতামত সাব্যস্ত কৰি ব্যক্তিভাষা, বৰ্ণভাষাৰ প্ৰতি মন্তব্য দিব পাৰিব;
- পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষাৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব আৰু
- মান্য-ভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক বিচাৰ কৰি বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব।

২.৩ ভাষা আৰু উপভাষা

ভাষা শব্দটো সংস্কৃত ‘ভাষ্’ ধাতুৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে। এই শব্দটোৰ ইংৰাজী প্ৰতিশব্দ হৈছে ‘Language’ ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে— ‘ব্যক্তবাণীৰ দক্ষতা’। ভাষাৰ জৰিয়তে ভাৰ অনুভূতিৰ আদান-প্ৰদান কৰা হয়। মানুহৰ মনত যেতিয়া ভাৰৰ উদয় হয়, তেতিয়া মানুহে বিভিন্ন ধ্বনি প্ৰতীকৰ সহায়ত বাক্যসমূহৰ জৰিয়তে এই ভাৰ অনুভূতি প্ৰকাশ কৰে। ভাষাৰ মাধ্যমেৰে ভাৰ অনুভূতি আদান-প্ৰদান হোৱা প্ৰক্ৰিয়াটো কেৱল মানুহৰ ক্ষেত্ৰতহে প্ৰযোজ্য, ভাৰ প্ৰকাশৰ বা প্ৰকাশ কৰাৰ আন মাধ্যমৰ ক্ষেত্ৰত নহয়। সেয়ে ৰাস্তাৰ ৰঙা লাইট, মটৰগাড়ীৰ হৰ্ণ, স্কুল কলেজৰ ঘণ্টা ধ্বনি, পুলিছৰ হুইছেল আদিয়েও একোটা ভাৰ বহন কৰে যদিও ভাষা বিজ্ঞানত এইবোৰ সংকেতক ভাষাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নহয়। আকৌ, মানুহৰ বাহিৰেও জগতৰ অন্যান্য প্ৰাণীবোৰেও বিবিধ ধ্বনি প্ৰতীকৰ সহায়ত ভাৰ বিনিময় কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে ভেকুলীৰ টোৰটোৰনি, গৰুৰ হেৰেলনি, মেকুৰীৰ মেউ মেউ, কাউৰীৰ কা কা ইত্যাদি। পিছে এই ধ্বনি প্ৰতীকবোৰৰ কোনো বিচিত্ৰতা, কোনো তাৎপৰ্য নাই। স্থান আৰু কালগত ব্যৱধানেও এইবোৰৰ কোনো ৰূপান্তৰ নঘটায়। আনহাতে এইবোৰৰ পৰিসৰো অতি সীমিত। সেইবাবে এইবোৰকো ভাষাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পৰা নাযায়।

মানুহ সমাজপ্ৰিয় জীৱ। তদুপৰি মানুহ মন, বুদ্ধি আৰু বিবেকৰো অধিকাৰী। মনৰ লগত মানুহৰ চিন্তা ভাৱনা সংশ্লিষ্ট বাবেই মানুহে চিন্তা কৰিব পাৰে। এই চিন্তা ভাৱনাক যেতিয়া কোনো এজন মানুহে আন এজন মানুহৰ আগত প্ৰকাশ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনুভৱ কৰে, তেতিয়াই তেওঁৰ আৱশ্যক হয় এটা মাধ্যমৰ আৰু ভাষা হ’ল মানুহৰ চিন্তা ভাৱনা প্ৰকাশ কৰিব পৰা এনে এটা বিশিষ্ট মাধ্যম। আচাৰ্য প্লেটোৱে তেখেতৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ ‘Dialogues’ ত লিখিছে, “ভাষা আৰু চিন্তা একেই। পাৰ্থক্য মাথোন এয়েই যে চিন্তা হৈছে আত্মাৰ লগত নিজৰ কথোপকথন আৰু চিন্তাৰ পৰা যিটো প্ৰবাহ ধ্বনিৰ সহায়ত ওঁঠৰ মাজেদি বাহিৰলৈ আহে, তেতিয়া সি ভাষা নাম পায়।” সাধাৰণতে দেখা যায় যে, মানুহৰ অন্তৰ্জগত আৰু বহিঃজগতত অহৰ্নিশে কিছুমান ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া চলি থাকে আৰু সময়ত সেই প্ৰতিক্ৰিয়াবোৰেই মানুহৰ অন্তৰত ভাৱ-চিন্তা আদি ৰূপে দেখা দিয়ে। এই চিন্তা আৰু ভাৱ অনুভূতিবোৰক প্ৰকাশ কৰিবলৈ মানুহে মুখবিৰৰত থকা বাক্যসমূহৰ সহায়ত কিছুমান ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰে আৰু এনেদৰে উচ্চাৰিত হোৱা ধ্বনি প্ৰতীকৰ প্ৰণালীবদ্ধ সমষ্টিয়ে যেতিয়া স্বয়ং সম্পূৰ্ণ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে তেতিয়াই ভাষাৰ সৃষ্টি হয়।

সমাজবদ্ধ মানুহৰ মাজত পাৰস্পৰিক চিন্তা ভাৱনা বিনিময়ৰ একমাত্ৰ মাধ্যম হিচাপে ভাষাৰ ভূমিকা নিতান্তই গুৰুত্বপূৰ্ণ। সেয়ে ভাষা সম্পৰ্কে একেধাৰে ক’ব পৰা যায় যে, মানুহে জীৱন-জীৱিকা নিৰ্বাহৰ প্ৰয়োজনত পৰস্পৰৰ লগত মনৰ ভাৱ অনুভূতিৰ বিনিময় কৰিবলৈ বাক্যসমূহৰ সহায়ত উচ্চাৰণ কৰা সুবিন্যস্ত, অৰ্থবহ ধ্বনি প্ৰতীকৰ সমষ্টিয়েই হৈছে ভাষা। কিন্তু এই ধ্বনি প্ৰতীকবোৰ সকলোবিলাক ভাষাৰে একে নহয়। যদি ধ্বনি প্ৰতীক সকলোবিলাক ভাষাৰে একে হ’লহেঁতেন তেতিয়াহ’লে পৃথিবীত ইমানবোৰ ভাষাৰ সৃষ্টি নহলহেঁতেন। পৃথিবীত চাৰিহাজাৰতকৈও অধিক ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। এই ভাষাবোৰৰ প্ৰতিটোৱেই স্বকীয় বিশিষ্টতাৰে প্ৰোজ্জ্বল। উদাহৰণস্বৰূপে, এই ক্ষেত্ৰত আমি অসমীয়া, ইংৰাজী আদি ভাষালৈ আঙুলিয়াব পাৰোঁ। কিয়নো অসমীয়া ভাষাত ‘ঘৰ’ শব্দটো বুজাবলৈ হ’লে ‘ঘ’, ‘অ’ আৰু ‘ৰ’ এই তিনিটা ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়। আনহাতে ইংৰাজী ভাষাত ‘ঘৰ’ শব্দটো বুজাবলৈ ‘H-O-U-S-E’ এই পাঁচটা ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ হয়। অকল ইংৰাজী, অসমীয়া ভাষা বুলিয়েই নহয়, পৃথিবীত প্ৰচলিত

প্রতিটো ভাষাৰে ধ্বনি প্ৰতীক বেলেগ বেলেগ। ওপৰৰ এই উদাহৰণটোৰ পৰাই প্ৰত্যেকটো ভাষাৰে যে নিজস্ব ভাষিক বৈশিষ্ট্য আছে তাক সুন্দৰভাৱে জানিব পৰা যায়।

ওপৰৰ ছেদত ভাষা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ল যদিও এই ধাৰণাৰপৰা উপভাষা সম্পৰ্কে একো কথায়েই জানিব পৰা নাযায় বা ধাৰণা কৰিব নোৱাৰি। এটা ভাষা কোনো ভৌগোলিক পৰিৱেশখন অথবা বিভিন্ন জনসমষ্টিৰ মাজত স্থিতি লাভ কৰিলে সেই ভৌগোলিক পৰিৱেশখনৰ অঞ্চল অনুসৰি অথবা জনসমষ্টিৰ সামাজিক স্তৰ অনুসৰি ভাষাটোৰ কিছুমান সুকীয়া ৰূপৰ সৃষ্টি হয়। অৰ্থাৎ ভাষাটোৰ অঞ্চল অনুসৰি অথবা সামাজিক স্তৰ অনুসৰি ধ্বনি, ৰূপ আৰু শব্দমালাৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্যই গা-কৰি উঠে। ভাষাৰ এই খণ্ডিত ৰূপকে উপভাষা বুলি কোৱা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে সমগ্ৰ অসমত বিয়পি পৰা অসমীয়া ভাষাৰ কামৰূপী, গোৱালপৰীয়া অথবা উজনিৰ ভাষা একোটা সুকীয়া বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উপভাষা। তিনিওটা অঞ্চলৰ উপভাষা কেইটা নিজা নিজা বৈশিষ্ট্যৰে পৰিপূৰ্ণ। অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা তিনিটাৰ এই বিভাজন ভৌগোলিক বিভাজনহে।

কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ মাজত যেতিয়া সামাজিক, সাংস্কৃতিক ভৌগোলিক আৰু অৰ্থনৈতিক কাৰণত সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠে, তেতিয়া সেই সম্প্ৰদায়ৰ ব্যক্তিসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত এটা সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয় আৰু ভাষাটো পৰস্পৰৰ মাজত সহজবোধ্য হৈ পৰে। সদৃশ যেন লগা আৰু পৰস্পৰৰ মাজত সহজবোধ্য ব্যক্তিভাষাৰ এনে সমষ্টিক উপভাষা বুলি অভিহিত কৰিব পৰা যায়। সেইবাবেই আমি ক'ব পাৰোঁ যে, এটা ভাষা হৈছে উপভাষাৰ সমষ্টি আৰু উপভাষা হৈছে কোনো এটা জনসমষ্টিৰ ব্যক্তিভাষাৰ সমষ্টি। কিয়নো কোনো এটা জনসমষ্টিৰ উপভাষাৰ অন্তৰ্গত ব্যক্তিভাষা সমূহৰ পাৰস্পৰিক মিল থাকে। সেইবাবে আমি চমুকথাৰে ক'বলৈ হ'লে, যি জনসমষ্টিৰ ইজনে সিজনৰ ব্যক্তিভাষা বুজে, সেই জনসমষ্টিৰ ব্যক্তিভাষাৰ সমগ্ৰতাই হ'ল এটা উপভাষা।

উপভাষা মূলতঃ ভাষা এটাৰ অন্তৰ্গত এক বিশেষ ৰূপহে। সেইবাবে ক'ব পৰা যায় যে, বিভিন্ন ঔপভাষিক ৰূপৰ সমগ্ৰতাই হ'ল এটা ভাষাৰ সম্পূৰ্ণ সত্ত্বা। এটা ভাষাৰ অন্তৰ্গত উপভাষা সমূহৰ মূল ভাষাৰ লগত পাৰ্থক্য থাকিব পাৰে। কিন্তু এই পাৰ্থক্য পাৰস্পৰিকভাৱে দুৰ্বোধ্য নহয়। সেইবাবে এই সম্পৰ্কত Peter Trudgill এ মন্তব্য দিছে যে, “We could say that if two speakers can not understand one another, then they are speaking different language, similarly if they can understand each other, we could say that they are speaking dialects of the same language.”

কোনো এটা ভাষাৰ বিশেষ এক ভৌগোলিক সীমাৰেখাৰ মাজত আৱদ্ধ আঞ্চলিক ভেদক পৰস্পৰাগত ভাষাবিজ্ঞানত উপভাষা বুলি গণ্য কৰা হৈছিল যদিও এই ধাৰণাটোৱে সম্পূৰ্ণভাৱে উপভাষাৰ সংজ্ঞাক প্ৰতিনিধিত্ব নকৰে। কিয়নো বিস্তৃত ভৌগোলিক পৰিমণ্ডলত যেনেদৰে আঞ্চলিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয় ঠিক তেনেদৰে সামাজিক স্তৰভেদেও অৰ্থাৎ সামাজিক ভাষাগত বিভিন্নতাৰ বাবেও সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হোৱা দেখা যায়। শ্ৰেণীভেদে, জাতিভেদে, লিংগভেদে আৰু জীৱিকা নিৰ্বাহৰ মাধ্যম অনুসৰিয়েহে সামাজিক উপভাষাৰ স্তৰ গঢ়ি উঠা দেখা যায়। সেইবাবে উপভাষাৰ বিস্তৃত অধ্যয়নত কেৱল মাত্ৰ ভৌগোলিক দিশটোৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিলে নহ'ব, ইয়াৰ লগত আমি সামাজিক দিশটোৰ বিষয়েও আলোচনা কৰিব লাগিব। তেতিয়াহে আমি কোনো এটা ভাষাৰ উপভাষাসমূহৰ বিষয়ে সঠিক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিম।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি কি কাৰকৰ বাবে ভাষা এটাৰ উপভাষিক ৰূপৰ সৃষ্টি হয়? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....

২.৪ উপভাষাৰ গঠন

ওপৰৰ ছেদত উপভাষা সম্পৰ্কে বিস্তৃত ভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। কিন্তু উপভাষাৰ এই আলোচনাত উপভাষাৰ গঠন বা সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহৰ বিষয়ে কোনো ধৰণৰ আলোচনা আগবঢ়োৱা হোৱা নাই। সেয়ে এই ছেদত একোটা উপভাষাৰ গঠন কিদৰে হয় বা উপভাষা সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ হ'লে, ভাষা এটাৰ বিভিন্নতাৰ ফলস্বৰূপেই উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। সেইবাবে একোটা ভাষাৰ বিভিন্নতাক ব্যৱহাৰ কৰাৰ ধৰণ অনুযায়ী দুটা প্ৰধান ভাগত ভাগ কৰিব পৰা যায়। এই ভাগ দুটা হ'ল —

- (i) আঞ্চলিক বিভিন্নতা বা উপভাষা।
- (ii) সামাজিক বিভিন্নতা বা উপভাষা।

ভৌগোলিক অঞ্চলভেদে গঢ়ি উঠা উপভাষাই হ'ল আঞ্চলিক উপভাষা আৰু সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰ (Levels of the Society) অনুসৰি গঢ়ি উঠা উপভাষাই হ'ল সামাজিক উপভাষা। ওপৰত উল্লেখ কৰা এই ভাগ দুটাক তলত দিয়া ধৰণে ৰেখাচিত্ৰৰ দ্বাৰা বুজাব পাৰি —



ইয়াৰ অনুভূমিকভাৱে থকা ৰেখাত আমি পাওঁ এটা ভাষাৰ আঞ্চলিক বিভিন্নতা আৰু লম্বভাৱে থকা ৰেখাত পাওঁ সামাজিক বিভিন্নতা বা সামাজিক উপভাষাক। অনুভূমিক ভাৱে থকা ৰেখাডালে কোনো এটা ভাষাৰ তাৰ ভৌগোলিক পৰিসীমাৰ মাজত যি ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত বিভিন্নতা তাক বুজাইছে। কিয়নো এই বিভিন্নতা অনুসৰিহে কোনো এটা ভাষাক বিভিন্ন উপভাষিক অঞ্চলত বিভক্ত কৰা হয়। কিন্তু ভাষাৰ এনে বিভিন্নতাবোৰক কেৱল ভৌগোলিক অঞ্চল অনুযায়ী সম্পূৰ্ণৰূপত আলোচনা কৰিব নোৱাৰি। কিয়নো উপভাষা অকল ভৌগোলিক অঞ্চলভেদেই গঢ়ি উঠে তেনে নহয়, সামাজিক স্তৰ অনুযায়ীও গঢ়ি উঠা দেখিবলৈ পোৱা যায়। সেই কাৰণে সামাজিক উপভাষাৰ পৰিসৰকো ভৌগোলিক পৰিসীমাৰ সৈতে আলোচনা কৰিব লগা হয়।

২.৪.১ আঞ্চলিক উপভাষা

উপভাষা হ'ল ভাষা এটাৰ খণ্ডিত ৰূপ। এটা ভাষাৰ অঞ্চল অনুসৰি খণ্ডিত হোৱা ভাষিক ৰূপকে ভাষাটোৰ অন্তৰ্গত আঞ্চলিক উপভাষা বুলি কোৱা হয়। উপভাষা সৃষ্টিৰ মূল

কাৰণ হ'ল মানুহৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ। দুটা অঞ্চলৰ মাজত যেতিয়া বিভিন্ন কাৰণত যোগাযোগৰ অভাৱ হৈ অঞ্চল দুটাৰ বাস কৰা লোকসকলৰ মাজত মিলামিছা নোহোৱা হৈ পৰে, তেতিয়াই অঞ্চল দুটাত দুটা সুকীয়া উপভাষাই গঢ় লৈ উঠে।

বিভিন্ন কাৰণত দুটা অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটিব পাৰে। ভৌগোলিক, প্ৰাকৃতিক, ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ঐতিহাসিক, সাংস্কৃতিক আদি দিশসমূহে দুটা অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটায় আৰু একোটা অঞ্চলৰ উপভাষা সৃষ্টিত অৰিহণা যোগায়।

ভৌগোলিক অৱস্থান বা প্ৰাকৃতিক বাধাৰ বাবেও দুটা অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটিব পাৰে। দুটা অঞ্চলৰ মাজত ডাঙৰ পাহাৰ, ডাঙৰ নদী অথবা জংগল আদি থাকিলে অঞ্চল দুটাৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটিব। ফলস্বৰূপে দুয়োটা অঞ্চলৰ ভাষাৰূপৰ বিভিন্নতাই দেখা দিয়ে আৰু উপভাষা সৃষ্টিত ই অৰিহণা যোগায়। উদাহৰণস্বৰূপে একে ভাষিক অঞ্চল হ'লেও অবিভক্ত কামৰূপৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰৰ ভাষা আৰু দক্ষিণ পাৰৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

একেটা ভাষিক পৰিবেষ্টনৰ বেলেগ বেলেগ অঞ্চল যদি বেলেগ বেলেগ শাসকৰ অধীনস্থ হয়, তেতিয়া হলে অঞ্চল দুটাৰ মাজত যোগাযোগ ব্যাহত হয়। এনেদৰে যোগাযোগ ব্যাহত হোৱাৰ ফলত দুয়োটা অঞ্চলতে দুটা সুকীয়া উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, মধ্যযুগত অসমৰ ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। সেইসময়ত উজনি অসম আহোমসকলে আৰু নামনি অসম কোচসকলে শাসন কৰিছিল। ৰাজ্যৰ মিলাপ্ৰীতিৰ অভাৱৰ বাবে দুয়োটা অঞ্চলৰ ভাষা ৰূপত পাৰ্থক্যই দেখা দিছিল।

সামাজিক কাৰণৰ বাবেই এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ মাজত ভাষাৰ বিভিন্নতা দেখিবলৈ পোৱা যায়। একে ভাষা সম্প্ৰদায়ৰে দুটা অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলৰ মাজত যদি কোনো ধৰণৰ সামাজিক উৎসৱ-পাৰ্বন, ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান, বিয়া-বাৰু আদি অনুষ্ঠিত নহয়, তেতিয়া দুয়ো ঠাইৰ মানুহৰ পৰস্পৰ মিলা-মিছাৰ অভাৱ ঘটি ভাষাৰ পাৰ্থক্য আহি পৰে। আকৌ জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ কাৰণেও একোটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ মানুহ বিস্তৃত অঞ্চলত বিয়পি পৰাৰ ফলত কোনো দুটা অঞ্চলৰ মাজত যদি দূৰত্ব সৰ্বাধিক হয় তেতিয়াও দুয়োটা অঞ্চলত দুটা আঞ্চলিক উপভাষা গঢ় লৈ উঠিব পাৰে।

উপভাষা সৃষ্টিৰ লগত জৰিত থকা দিশসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম দিশটোৱেই হ'ল সাংস্কৃতিক দিশ। সাংস্কৃতিক দিশৰ সালসলনি হোৱা বাবেই একোটা ভাষিক ৰূপৰ পৰিবৰ্তন লক্ষ্য কৰা যায়। বৃহত্তৰ ভৌগোলিক পৰিবেষ্টনৰ কোনো এটা অঞ্চল যদি সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ দিশত বেছিকৈ আগবঢ়ায়, তেতিয়া সেই অঞ্চলত প্ৰচলিত ভাষাটোৱে সুকীয়া ৰূপ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু সময়ত সেই ভাষাটোৱেই মান্য ভাষা হিচাপে গঢ় লয়। কিন্তু সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ যেতিয়া সালসলনি হয় তেতিয়া পূৰ্বৰ মান্য ভাষাটো উপভাষা হিচাপে স্বীকৃতি প্ৰাপ্ত হয় আৰু যিটো অঞ্চলৰ ভাষাই নতুনকৈ সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ দিশত আগবাঢ়ি যায় সেই অঞ্চলৰ ভাষাটোৱে মান্যভাষা হিচাপে স্বীকৃতি পায়।

২.৪.২ সামাজিক উপভাষা

উপভাষা গঠন বা সৃষ্টিৰ লগত আঞ্চলিক দিশটো জৰিত হৈ থকাৰ নিচিনাকৈ সামাজিক দিশটোও ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ আছে। সামাজিক বাধা বা দূৰত্বই ভাষাত সৃষ্টি কৰা ব্যৱধান

বা প্ৰভেদৰ ফলত সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। সহজ্য ভাষাৰে ক'বলৈ হ'লে এটা ভাষাৰ অন্তৰ্গত এটা দল বা ফৈদে যেতিয়া একে ধৰণৰ সামাজিক বান্ধোনেৰে বান্ধখাই একে ব্যৱস্থাপনাৰে বসবাস কৰি অন্যান্য দল বা ফৈদতকৈ সুকীয়া ধৰণেৰে ভাৱ প্ৰকাশ কৰে তেতিয়াই সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। এই দিশত মনকৰিবলগীয়া কথা যে একে সমাজভুক্ত ব্যক্তিসকলৰ মাজত ভৌগোলিক দূৰত্ব থকা সত্ত্বেও তেওঁলোকৰ ভাষাৰূপৰ মাজত সাদৃশ্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। আনহাতে, ভৌগোলিক ব্যৱধান নাথাকিলেও অৰ্থাৎ ওচৰা-ওচৰিকৈ বাস কৰিলেও ভিন্ন ভিন্ন সমাজৰ অন্তৰ্ভুক্ত লোকসকলৰ ভাষাৰ বিভিন্নতা লক্ষ্য কৰা যায়।

সাধাৰণতে সমাজত বসবাস কৰা মানুহৰ বিভিন্ন শ্ৰেণী বা স্তৰ, জাতি বা বৰ্ণ, জীৱিকা নিৰ্বাহৰ মাধ্যম, ধৰ্ম আৰু লিংগ অনুসৰি ভাষাৰ বিভিন্নতা গঢ় লৈ উঠে আৰু ভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰে।

একেখন সমাজৰ একেটা অঞ্চলত বাস কৰা উচ্চশ্ৰেণীৰ লোক এজনৰ ভাষাৰ লগত নিম্নশ্ৰেণীৰ লোক এজনৰ ভাষাৰ ভালেমান অমিল দেখিবলৈ পোৱা যায় আৰু এই অমিল বা ব্যৱধান যেতিয়াই প্ৰকট হৈ পৰে তেতিয়াই শ্ৰেণীগতভাৱে সামাজিক উপভাষাৰ সৃষ্টি হয় বা হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। সাধাৰণতে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে, সমাজৰ উচ্চশ্ৰেণীৰ লোকসমূহ শিক্ষিত আৰু নিম্নশ্ৰেণীৰ প্ৰায়ভাগ মানুহেই অশিক্ষিত। সেইবাবেই সমাজৰ শিক্ষিত লোকসকলে ভাষা ব্যৱহাৰ কৰোঁতে বিশেষকৈ উচ্চাৰণৰ দিশত অধিক সৰ্তক হয়। সেয়ে তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত কোনো ভিন্নতা থকা দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। কিয়নো শিক্ষিত মানুহ এজনে ভাষা ব্যৱহাৰৰ দুয়োটা স্তৰেই (কথিত আৰু লিখিত) ভালকৈ জানে আৰু সেইবাবে তেওঁলোকে পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি অনুসৰি এটা স্তৰৰ পৰা আন এটা স্তৰলৈ অতি সহজে যাব পাৰে। আকৌ নিম্ন শ্ৰেণীৰ মানুহ এজনে যিহেতু ভাষাৰ লিখিত ৰূপটোতকৈ কথিত ৰূপটোহে ভালকৈ জানে সেইবাবে তেওঁলোকে সেই স্তৰটোতহে আবদ্ধ থাকিব লগা হয়। তাৰ ফলস্বৰূপে উচ্চশ্ৰেণী আৰু নিম্নশ্ৰেণী মানুহৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত নানা পাৰ্থক্যই মূৰ দাঙি উঠা দেখিবলৈ পোৱা যায়। আকৌ, নিম্নশ্ৰেণীৰ মানুহৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত নানা পাৰ্থক্যই মূৰ দাঙি উঠা দেখিবলৈ পোৱা যায়। আকৌ, নিম্নশ্ৰেণীৰ লোক এজন শিষ্ট ভাষা প্ৰয়োগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো অভ্যস্ত নহয়, সেইবাবেই তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ বিভিন্ন দিশ যেনে— শব্দ প্ৰয়োগ, উচ্চাৰণ বা বাক্য গাঠনিৰ ক্ষেত্ৰতো উচ্চশ্ৰেণীলোক এজনৰ লগত তাৰতম্য ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

পাশ্চাত্যৰ ঔদ্যোগিক সমাজ ব্যৱস্থাত আকৌ এনে শ্ৰেণীবিভাজন সুন্দৰ ৰূপত হোৱা দেখিবলৈও পোৱা যায়। তাত আকৌ সামাজিক স্তৰে ভাষাৰ গঢ়ো নিৰ্ণয় কৰে। এই সামাজিক স্তৰ আকৌ গঢ় লৈ উঠে অৰ্থনীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি। উদাহৰণস্বৰূপে— আমি আমেৰিকাৰ ডেট্ৰইট চহৰৰ কথা ক'ব পাৰোঁ। কিয়নো তাত ইংৰাজী ভাষা কোৱা সমাজ চাৰিশ্ৰেণীৰ। এই চাৰিটা শ্ৰেণী হ'ল—

- (i) উচ্চ-মধ্যবিত্ত।
- (ii) নিম্ন-মধ্যবিত্ত।
- (iii) উচ্চ-শ্ৰমিক শ্ৰেণী।
- (iv) নিম্ন-শ্ৰমিক শ্ৰেণী।

আকৌ, ইংলণ্ডত ইংৰাজী ভাষা কোৱা নৰউইচ সমাজক পাঁচোটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰি দেখুৱাব পৰা যায়। এই ভাগ কেইটা হ'ল—

- (i) মধ্য-মধ্যবিত্ত।
- (ii) নিম্ন-মধ্যবিত্ত।
- (iii) উচ্চ-শ্ৰমিক শ্ৰেণী।
- (iv) মধ্য-শ্ৰমিক শ্ৰেণী।
- (v) নিম্ন-শ্ৰমিক শ্ৰেণী।

পাশ্চাত্যৰ ঔদ্যোগিক সমাজখনক সাধাৰণতে আৰ্থিক অৱস্থাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে এনেদৰে বিভাজন কৰা হৈছিল। কিন্তু আমাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ কৃষিভিত্তিক অৰ্থনীতিত এনে শ্ৰেণীবিভাজন স্পষ্ট ৰূপত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। ইয়াত জাতিভিত্তিক ৰূপটোহে প্ৰবল হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে, ভাৰতৰ কৰ্ণাটক প্ৰদেশৰ ধাৰোৱাড় জিলাৰ কন্নড়ী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা সমাজখনক তিনিটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰা হৈছে। এই তিনিটা শ্ৰেণী হ'ল—

- (i) উচ্চবিত্ত বা অভিজাত শ্ৰেণী।
- (ii) মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী।
- (iii) অনুন্নত শ্ৰেণী।

ওপৰৰ এই ভাগকেইটা বিশ্লেষণ কৰি চালে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে, এই শ্ৰেণী বিভাজনবোৰ সেই সমাজখনত প্ৰৱৰ্তিত হৈ থকা ব্ৰাহ্মণ, অৰাধ্যক্ষ আৰু হৰিজন এই তিনি প্ৰকাৰ জাতিভেদৰ লগতহে সম্পৰ্কযুক্ত।

জাতি বা বৰ্ণ অনুসৰিও কোনো এখন সমাজত ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত ভিন্নতা পৰিলক্ষিত হৈ উঠা দেখা যায়। সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ হ'লে, কোনো এখন সমাজত যেতিয়া বৰ্ণ-বৈষম্য অধিক হয়, তেতিয়া বিভিন্ন বৰ্ণৰ লোকৰ ভাষাৰ মাজত কিছুমান সুকীয়া ৰূপৰ সৃষ্টি হয়। এইদৰে সৃষ্টি হোৱা ভাষাৰ সুকীয়া ৰূপসমূহকে জাতিগত উপভাষা বা বৰ্ণভাষা বুলি অভিহিত কৰিব পৰা যায়। উপভাষাৰ সংকীৰ্ণ ৰূপৰ ক্ষেত্ৰত জাতিগত উপভাষাৰ ভূমিকা অতি উল্লেখযোগ্য।

এখন সমাজত আকৌ ধৰ্ম অনুযায়ীও ভাষা বেলেগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো ধৰ্মই মানুহৰ চিন্তা শক্তিত প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ পেলায়। সেইবাবে একে অসমীয়া হ'লেও হিন্দু আৰু মুছলমান মানুহ এজনৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে, আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে, এজন হিন্দু মানুহে 'বিয়া কৰায়' বুলি কয় আনহাতে এজন মুছলমান মানুহে 'নিকাহ হয়' বুলি কয়। ঠিক তেনেদৰে মৃতকৰ ক্ষেত্ৰত সেই একেজন হিন্দু মানুহে 'শ্ৰাদ্ধ' বুলি কয় আৰু মুছলমান মানুহে 'চালিশা' বুলি কয়।

ভাষাৰ এই পাৰ্থক্যবোৰ যে অকল হিন্দু বা মুছলমান মানুহৰ ক্ষেত্ৰতহে হয় এনে নহয়, কিয়নো এখন সমাজত বিভিন্ন ধৰ্মৰ লোকে বাস কৰিব পাৰে। সেইবাবেই সমাজৰ প্ৰত্যেক ধৰ্মৰ মানুহৰ লগত প্ৰত্যেকৰে পাৰ্থক্য থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

কিন্তু কেতিয়াবা আকৌ একো একোটা ধৰ্মৰ মানুহৰ ভাষাও বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। এই ক্ষেত্ৰত আমি অসমীয়া ভাষাৰ কথাকে উল্লেখ কৰিব পাৰো। অসমত মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰি যি সত্ৰীয়া বাক্যৰীতি গঢ় লৈ উঠিছিল, তাৰ লগত স্বাভাৱিক

অসমীয়া ভাষাটোৰ ভালেমান অমিল দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মত বিনয়ৰ স্থান সবাবোৰে ওপৰত। সেইবাবে সত্ৰীয়া বাক্যৰীতিৰ প্ৰথম পুৰুষত একবচনৰ প্ৰয়োগ কম আৰু প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ঠাইত পৰোক্ষ উক্তিৰ প্ৰয়োগ বেছি হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। আকৌ বৈষ্ণৱ ভক্তসকলে কৰ্তৃ বাচ্যৰ পৰিৱৰ্তে কৰ্মবাচ্যত পৰস্পৰে ভাৱ বিনিময় কৰে।

এইবোৰৰ উপৰি আকৌ জীৱিকা নিৰ্বাহৰ মাধ্যম অনুসৰি আৰু লিংগ ভেদেও এখন সমাজত বাস কৰা মানুহৰ ভাষাৰ মাজত তাৰতম্য ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

উপভাষাৰ গঠনৰ লগত সামাজিক দিশটো কেনেদৰে সম্পৃক্ত হৈ আছে? (৬০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

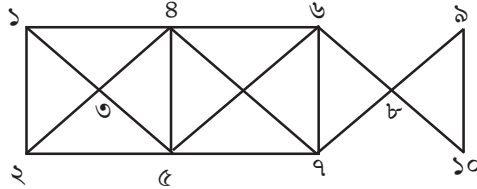
.....

.....

.....

২.৫ পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা

দুটা ঔপভাষিক অঞ্চলৰ লোকসকলে যেতিয়া পৰস্পৰে ভাষা বুজিব পাৰে তেতিয়াই দুয়োটা অঞ্চলৰ উপভাষা পাৰস্পৰিক বোধগম্য বুলি আমি ক'ব পাৰো। কিন্তু আনহাতে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ ভাষা বুজিব নোৱাৰিলে এই উপভাষাক পাৰস্পৰিক বোধগম্যহীন বুলি কোৱা হয়। পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা প্ৰকৃততে উপভাষাবিলাকৰ মাজত সম্পৰ্কিত নহয় বৰং ব্যক্তিভাষাৰ লগতহে ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত। এই কথাখিনি চাৰ্লছ হকেটে ৰেখাচিত্ৰৰ সহায়ত তলত দিয়া ধৰণে দেখুৱাইছে —



• ১১

চিত্ৰত দেখুওৱা অনুসৰি ১,২,৩,৪,৫,৬,৭,৮,৯,১০,১১ এই প্ৰতিটো বিন্দুৱেই একোটা ব্যক্তিভাষা। ইয়াত পাঁচোটা অজটিল ভাষা সমষ্টি পোৱা যায়— ১,২,৩,৪,৫; ৪,৫,৬,৭; ৬,৭,৮; ৮,৯,১০ আৰু ১১। ইয়াৰে ১,২,৩,৪,৫ ভাষা সমষ্টিৰ লগত ৬ বা ৭ পাৰস্পৰিক বোধগম্য নহয়। আনহাতে কেৱল মাত্ৰ ১,২,৩,৪ এই চাৰিটাই পাৰস্পৰিক বোধগম্য নহয়, ৫ ওঁ এই চাৰিটাৰ লগত পাৰস্পৰিক বোধগম্য। এই আটাইকেইটা লগ লাগিলেহে একোটা অজটিল ভাষা সমষ্টি গঠন হয়। চিত্ৰৰ পৰা আমি দেখা পাওঁ যে- ১,৫,৬,৮,১০ আৰু ১,৪,৭,৮,১০ সমানে পাৰস্পৰিক বোধগম্য নহলেও ১ ৰ পৰা ১০ লৈকে পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কিত। এনেধৰণৰ ভাষা সমষ্টিকে জটিল ভাষা সমষ্টি (Language Complex বা L. Complex) বুলি কোৱা হয়। আনহাতে চিত্ৰত ১১ নম্বৰ বিন্দু কোনো ভাষাৰ লগতে বোধগম্য বা সম্পৰ্কিত নহয়। এই মত অনুসৰি পাৰস্পৰিক বোধগম্য বা সম্পৰ্কিত ভাষা ৰূপবোৰ একোটা ভাষাৰে অন্তৰ্গত আৰু বোধগম্যহীন হ'লে ইয়াক সুকীয়া ভাষা হিচাপে বিবেচনা কৰা হ'ব।

পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিহে এটা ভাষাৰ উপভাষা সমূহক চিহ্নিত

কৰিবলৈ বা সেইবিলাকৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰিব বিচৰা হয়। কিন্তু বাস্তৱিকতে ইয়াৰ জৰিয়তে এনে প্ৰক্ৰিয়াত কিছুমান অসুবিধাৰ সৃষ্টি হয়।

যি বিভিন্নতাৰ কাৰণে অৰ্থাৎ বোধগম্যতাহীনৰ কাৰণে একাধিক ভাষাক আমি সুকীয়া ভাষা হিচাপে বিবেচনা কৰিব পাৰোঁ। কিন্তু কেতিয়াবা সুকীয়া সুকীয়া ভাষা হ'লেও দুটা ভাষা পাৰস্পৰিক বোধগম্য হ'ব পাৰে। আনহাতে দুটা উপভাষাও কেতিয়াবা পাৰস্পৰিক বোধগম্য হীন হ'ব পাৰে।

যি সকল লোকে এটা ভাষাৰ অন্তৰ্গত কোনো উপভাষা কয় তেওঁলোকে সেই ভাষাৰ মান্যৰূপটোও সহজে বুজিব পাৰে। কিন্তু মান্যৰূপ কোৱা সকলে আঞ্চলিক উপভাষা বুজিব নোৱাৰে। এই ক্ষেত্ৰতো পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাৰ নীতি অসামৰ্থক হৈ পৰে।

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা এইটো কথা স্পষ্ট হৈ পৰিছে যে ভাষাৰ পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা এটা আপেক্ষিক ধাৰণাহে মাত্ৰ। এটা ভাষাৰ উপভাষা সমূহক চিহ্নিত বা উপভাষা সমূহৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ ই উচিত মাপকাঠি হ'ব নোৱাৰে। এই মতবাদৰ অসম্পূৰ্ণতাখিনি ড° দীপাংকৰ মৰলে তেওঁৰ 'উপভাষা-বিজ্ঞান' গ্ৰন্থখনত তলত দিয়া ধৰণে উদাহৰণসহ স্পষ্ট ৰূপত দেখুৱাইছে —

“সৰু সৰু গাঁও পাতি বিভিন্ন ফৈদ বসবাস কৰা এটা অঞ্চল বাছি লৈ অনুমান নিৰ্ভৰ এক পৰীক্ষা কৰি চোৱা যাওক। ধৰা হওঁক তেনে গাঁওবোৰ এখনৰ পিছত আনখনকৈ কম ব্যৱধানৰে ভাগ ভাগ হৈ বসবাস কৰি আছে। প্ৰথম গাঁওখনত প্ৰচলিত 'ক' উপভাষা দ্বিতীয়খন গাঁৱত প্ৰচলিত 'খ' উপভাষা পাৰস্পৰিক বোধগম্য; এনেদৰে 'খ' আৰু 'গ'; 'গ' আৰু 'ঘ'; 'ঘ' আৰু 'ঙ'; 'ঙ' আৰু 'চ' পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাৰ ভিতৰত পৰিব। এতিয়া যদি আমি 'ক' উপভাষাৰ লগত 'চ' উপভাষা তুলনা কৰোঁ, তেন্তে দেখিবলৈ পাম যে যিহেতু 'চ' উপভাষা 'ক' ৰ পৰা বহু দূৰত প্ৰচলিত সেইকাৰণে দুইটাৰ মাজত পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা প্ৰায় শূণ্য হ'ব। এনে স্থলত 'ক' আৰু 'চ' দুটা সুকীয়া ভাষা হিচাপেহে বিবেচনা কৰিব লাগিব। কিন্তু এই দুয়োটা ভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰাত জটিল সমস্যাই দেখা দিব। কাৰণ প্ৰত্যেকটোৰ ওচৰা-ওচৰিকৈ অৱস্থিত উপভাষাবোৰ নিবিড়ভাৱে সম্বন্ধযুক্ত। কিন্তু প্ৰথমটোৰ পৰা একেবাৰে শেষত অৱস্থিত উপভাষাৰ মাজত ব্যৱধান যথেষ্ট। এনে কথা কেৱল তত্ত্ব বিষয়ক বা কাল্পনিক বুলি ভাবিলে নহ'ব; কাৰণ পৃথিৱীৰ এনে বহু ঠাই আছে য'ত এনে এটা অৱস্থা বিৰাজমান। আফ্ৰিকা মহাদেশত বিশাল অঞ্চল জুৰি এনে উপভাষাৰ সমষ্টি বিয়পি আছে আৰু সেই কাৰণে 'বাণ্টু' ভাষাৰ বিশেষজ্ঞসকলৰ মাজত সেই ভাষাৰ অন্তৰ্গত উপভাষাসমূহৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট পৰিমাণে অনৈক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাক কিয় আপেক্ষিক ধাৰণা বুলি কোৱা হয়? (৪০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....
.....

২.৬ ব্যক্তিভাষা

সমাজত বাস কৰা প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিকে চিন্তা শক্তি, শব্দ প্ৰয়োগ, বাক্য-যোজনা আৰু কথা কোৱাৰ সুৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্যৰে চহকী। ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন মনীষী সকলৰ চিন্তাৰ ৰূপ ভাষাই সাঁচ বহুৱায় কাৰণে তেখেত সকলে প্ৰয়োগ কৰা শব্দত বিশাল চিন্তাপ্ৰবাহ বৈ থাকিব পাৰে। সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ হ'লে, ব্যক্তি অনুযায়ী ভাষাৰ যি তাৰতম্য বা পাৰ্থক্য সেয়ে ব্যক্তিভাষা। অৰ্থাৎ প্ৰত্যেক ব্যক্তিৰ নিজা বাক্যভংগীয়েই হৈছে ব্যক্তিভাষা। ব্যক্তিভাষাই হ'ল ভাষাৰ সংকীৰ্ণতম ৰূপ। হকেটৰ ভাষাৰে ক'বলৈ হ'লে, “ the totality of speech habits of a single person at a given time constitutes an idiolect.” অৰ্থাৎ কোনো এজন মানুহে কোৱা স্বকীয়, বিশিষ্টতায়ুক্ত ভাষাকে ব্যক্তিভাষা বুলি অভিহিত কৰিব পৰা যায়।

কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ কোনো এটা ফৈদ ব্যক্তিৰ দ্বাৰাই নিৰ্ণীত হয়। কিয়নো ব্যক্তিৰ সমষ্টিয়েই দল বা ফৈদ আৰু দল বা ফৈদৰ সমষ্টিয়েই হৈছে সম্প্ৰদায়। সেই কাৰণে ক'ব পৰা যায় যে এটা ভাষা হ'ল কম-বেচি পৰিমাণে একে ধৰণৰ ব্যক্তিভাষাৰ সমষ্টি।

এখন সমাজত একেলগে বাস কৰা প্ৰতিজন ব্যক্তিকে চিন্তাৰ পৰিধি বা ভাষাৰ ষ্টাইল বিভিন্ন কাৰণত বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো সমাজৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে একেধৰণেৰে কথা নকয়। কোনোবাই যদি খৰকৈ কয় কোনোবাই আকৌ লেনিয়াই কথা কয়। ঠিক সেইদৰে কোনোজনে যদি স্পষ্টভাৱে কথা কয়, কোনোজনে আকৌ অস্পষ্টভাৱেই কয়। সেইবাবেই সমাজৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিয়ে কোৱা বা ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। আকৌ, ভাষা ব্যৱহাৰ কৰোঁতে প্ৰয়োজন হোৱা সুৰ, লহৰ, যতি, বিৰাম ইত্যাদিৰ প্ৰয়োগৰ বাবেও ব্যক্তিভেদে ভাষাই সুকীয়া গঢ় লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

অনুকৰণশীলতা ভাষাৰ এক মনকৰিবলগীয়া দিশ। সাধাৰণতে অনুকৰণৰদ্বাৰা ভাষা আয়ত্ত কৰা হয় যদিও ডাঙৰে কোৱা কথাৰ অবিহনে অনুকৰণ কৰি সৰুৱে ভাষা নিশিকে বা নকয়। আচলতে সৰুৱে ডাঙৰৰ পৰা ভাষা কোৱা প্ৰণালীটোহে শিকে। সেয়ে সময়ত সৰুৱে ডাঙৰে কৰা শব্দৰ ব্যৱহাৰ পৰিহাৰকৰি নতুন নতুন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ লয় আৰু নতুন নতুন বাক্য গঠন কৰিবলৈ শিকে। সেইবাবে বয়সৰ তাৰতম্যৰ কাৰণেও ব্যক্তিভাষাই সুকীয়া গঢ় লৈ উঠিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে— একেটা পৰিয়ালতে বসবাস কৰা সদস্যসকলৰ মাজতো বয়স অনুসৰি ভাষাৰ ভিন্নতা ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো সেই পৰিয়ালটোৰ এটি শিশুৱে কোৱা বা ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ লগত মাক-দেউতাকৰ ভাষা একে নহয় বা ককা-আইতাকৰো ভাষা একে নহয়। ইয়াৰ মূলতে হ'ল যুগৰ প্ৰভাৱ আৰু পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱ; তাৰ লগত আৰু আছে সময় সাপেক্ষে সেই ভাষাটোৰ লগত হোৱা আন ভাষাৰ সম্পৰ্ক। সেইবাবেই একোটা পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাত ন-পুৰণিৰ সমাৱেশ ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

ব্যক্তিভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা বিশেষভাৱে শিক্ষা, সংস্কৃতি, ব্যৱসায়-বাণিজ্য বা বৃত্তি, আৰ্থিক অৱস্থা, ধৰ্ম প্ৰভৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। সেইবাবে শিক্ষা লাভৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিও ব্যক্তিৰ ভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। একেটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ অন্তৰ্গত হ'লেও এজন শিক্ষিত আৰু এজন অশিক্ষিত মানুহে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত নানান তাৰতম্য ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো শিক্ষা লাভ কৰা মানুহজনে ভাষা ব্যৱহাৰ কৰোঁতে যিবোৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব শিক্ষা লাভ নকৰা মানুহজনে এই ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ অলপ হ'লেও বেলেগ

হ'ব। সেইবাবেই শিক্ষা লাভ কৰা মানুহজনৰ ভাষাৰ লগত শিক্ষা লাভ নকৰাজনৰ ভাষাৰ পাৰ্থক্য ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। ঠিক একেদৰে নিজৰ গাঁও বা জিলাখনৰ বাহিৰলৈ নোযোৱা মানুহ এজনে যিধৰণে কথা কয় বা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে তাৰ লগত বাহিৰত ফুৰা-চকা বা আন ঠাইত কিছুদিন থাকি অহা মানুহ এজনৰ ভাষা অলপ হ'লেও বেলেগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

শিক্ষাৰ দৰে ব্যৱসায়-বাণিজ্য বা বৃত্তিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিও ব্যক্তিভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো এজন ব্যৱসায়ী আৰু এজন শিক্ষক, এজন উকীল আৰু এজন ইঞ্জিনিয়াৰ, এজন ব্ৰাহ্মণ আৰু এজন মাছমৰীয়া, এজন ডক্টৰ আৰু এজন খেতিয়কৰ ব্যৱসায় ভিন ভিন হোৱা হেতুকে তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত ভিন্নতা থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। সমাজত বাস কৰা প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিয়ে বা প্ৰতিটো পৰিয়ালৰে আৰ্থিক অৱস্থা নিৰ্ভৰ কৰে বৃত্তি বা ব্যৱসায়-বাণিজ্যৰ ওপৰতহে। সেইবাবেই আৰ্থিক অৱস্থা অনুসৰি ব্যক্তিৰ ভাষা বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখা যায়। এজন ধনী মানুহ আৰু তেওঁৰ ঘৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ ভাষা, আৰু এজন দুখীয়া মানুহ আৰু তেওঁৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা একে নহয়। কিয়নো ধনী মানুহজনৰ ঘৰত যিবোৰ বস্তু আছে বা তেওঁৰ ঘৰত যিধৰণে কথা-বতৰা হয়, দুখীয়া মানুহজনৰ ঘৰত সেইবোৰ বস্তু নথকা বাবে তেওঁৰ ঘৰৰ কথা বতৰাও কিছু সুকীয়া হোৱা দেখা যায়। আৰ্থিক অৱস্থা অনুসৰিও যে, ব্যক্তিৰ ভাষা বেলেগ বেলেগ হ'ব পাৰে তাক আমি বিনাধিৰাই ক'ব পাৰোঁ।

শিক্ষা, ব্যৱসায়, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা আদিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ব্যক্তিভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰাৰ দৰে ধৰ্ম অনুযায়ীও আকৌ ব্যক্তিৰ ভাষাৰ মাজত ভিন্নতা থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো ধৰ্মই মানুহৰ চিন্তা শক্তিত প্ৰত্যক্ষ প্ৰভাৱ পেলায়। সেয়ে একে অসমীয়াবাসী হ'লেও হিন্দু আৰু মুছলমান মানুহ এজনৰ ভাষাৰ মাজতো বিভিন্ন পাৰ্থক্য থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। অকল হিন্দু বা মুছলমান মানুহ বুলিয়েই নহয়, সমাজত বাস কৰা বিভিন্ন ধৰ্মাৱলম্বী মানুহৰ ভাষাৰ মাজতো এনে পাৰ্থক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিভিন্ন ধৰ্মৰ মানুহে যদিও এখন সমাজত বাস কৰে তথাপি তেওঁলোকে একেটা ভাষাকে ব্যৱহাৰৰ মাধ্যম হিচাপে স্বীকাৰ কৰে। কিন্তু প্ৰত্যেক ধৰ্ম অনুযায়ী, তেওঁলোকে কোৱা বা ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাটোৰ শব্দ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত ধৰ্ম অনুসৰি প্ৰভাৱ পৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। সেইবাবেই এজন হিন্দু মানুহে 'বিয়া কৰায়' বুলি কয় আৰু মুছলমান মানুহে এজনে 'নিকাহ' হয় বুলি কয়।

পুৰুষ আৰু মহিলা অনুযায়ীও আকৌ ব্যক্তিভাষাই বিভিন্ন ৰূপ লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। পুৰুষসকলতকৈ মহিলাসকল যিহেতু আপেক্ষিকভাৱে কম চলা ফুৰা কৰে, সেইবাবেই এজন পুৰুষ আৰু এগৰাকী মহিলাৰ ভাষা অলপ হ'লেও বেলেগ যেন বোধ হয়।

এইবোৰৰ উপৰিও পৰিৱেশ বা পৰিস্থিতি অনুসৰি ব্যক্তিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। সেইবাবে ব্যক্তিভাষাক সকলো সময়তে একে ৰূপত পোৱা নাযায়। এজন মানুহে এটা পৰিৱেশত যিধৰণে কথা ক'ব আন এটা পৰিৱেশত ঠিক একেধৰণে নকয়। অৰ্থাৎ স্থান, কাল আৰু পৰিৱেশ অনুযায়ী ব্যক্তিৰ কথা কোৱাৰ ধৰণ আৰু সুৰ বেলেগ বেলেগ হ'ব। এজন মানুহে তেওঁৰ বন্ধু এজনৰ লগত কথা পাৰ্তোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ ৰূপৰ লগত তেওঁতকৈ বয়সস্থ বা সন্মানিত এজন লোকৰ লগত কথা বতৰা পাঁতোতে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ ৰূপ একে নহয়। সেইদৰে কনিষ্ঠ এজনৰ লগত কথা পাৰ্তোঁতে তাৰ ৰূপ আৰু অলপ হ'লেও বেলেগ হ'ব। সেইদৰে, এজন শিক্ষিত লোকে ঘৰুৱা পৰিৱেশত যেনেদৰে কথা ক'ব, ৰাজহুৱা স্থান বা আন কোনো অনুষ্ঠানত তেনেদৰে নকয়। ঠিক সেইদৰে এজন

শিক্ষকে ঘৰুৱা পৰিৱেশত নিজৰ পুত্ৰ-পৰিবাৰৰ লগত কথা পাতেঁতে যি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব, স্কুল বা কলেজত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত সেই ভাষা ব্যৱহাৰ নকৰে। আকৌ ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানত ভাষণ দিবলৈ হ'লে ভাষাৰ অন্য ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিব। সেইবাবে একে মনোভাৱকে একে ভাষাৰ ভিন্ন ৰূপ গাঁথনিৰে বুজোৱাৰ ফলত প্ৰত্যেক ব্যক্তিৰ বাক্যভংগিমা নিত্য নতুন হৈছে আৰু বহুতো প্ৰতিশব্দৰ আগমন হোৱাটো পৰিলক্ষিত হৈ উঠিছে। বিভিন্ন পৰিৱেশ বা পৰিস্থিতি অনুসৰি ব্যক্তিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপক শৈলী আখ্যা দিয়া হয়। অৰ্থাৎ একে ভাৱকে ভাষাৰ ভিন ভিন গাঁথনিৰে প্ৰকাশ কৰা প্ৰক্ৰিয়াটোৱে হৈছে শৈলী।

সাধাৰণতে ব্যক্তিভাষা বুলিলে কোনো এজন ব্যক্তিয়ে তেওঁ কোৱা মাতৃভাষাকেই বুজায়, কিয়নো তেওঁ ক'ব পৰা এক বা একাধিক ভাষা তেওঁৰ ব্যক্তি ভাষাৰ অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে, এজন অসমীয়া লোকে যদি দীৰ্ঘকাল ধৰি ইংলেণ্ডত থাকে তেতিয়া তেওঁ স্বাভাৱিকভাবেই অসমীয়া ভাষাটোৰ লগতে ইংৰাজী ভাষাটোও ক'ব পৰা হ'ব। তেতিয়া তেওঁ ইংৰাজী ভাষাটো ব্যৱহাৰ কৰোঁতে তাত তেওঁৰ ব্যক্তিগত ভাষাগত বিশিষ্টতা প্ৰকাশ পাব। তেনেক্ষেত্ৰত আমি ক'ব পাৰোঁ যে, অসমীয়া আৰু ইংৰাজী দুয়োটা ভাষাই মানুহজনৰ ব্যক্তিভাষাত পৰিণত হ'ব।

আকৌ, উপভাষাগত প্ৰভাৱৰ কাৰণেও এঠাইৰপৰা আন এঠাইলৈ গৈ স্থায়ীভাৱে বসবাস কৰা লোক এজনৰ ভাষাৰ তাৰতম্য ঘটা দেখা যায়। নামনি অসমৰ লোক এজন যদি উজনি অসমত দীৰ্ঘদিন ধৰি থাকে, তেতিয়াহ'লে তেওঁ দুয়ো ঠাইতে দুই ধৰণে ভাষা প্ৰয়োগ কৰিব। তাৰ ফলত তেওঁৰ ব্যক্তিভাষাৰে কিছু বৈসাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হ'ব।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি এটা কথাই ক'ব পাৰোঁ যে, ভেদ সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সমাজৰ প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিয়েই অংশীদাৰ স্বৰূপ। সেইবাবেই আমি ক'ব পাৰোঁ যে, কোনো এজন লোকৰ ভাষা কোৱা বা ব্যৱহাৰ কৰা সুকীয়া প্ৰণালীটোৰ নামেই হৈছে ব্যক্তিভাষা। অৰ্থাৎ কোনো এক সময়ৰ কোনো এক ব্যক্তিৰ কথা কোৱা ধৰণৰ সমগ্ৰ ৰূপটোৱে হৈছে ব্যক্তিভাষা।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ব্যক্তিভাষাক কিয় শৈলী আখ্যা দিয়া হয়? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

২.৭ বৰ্ণ ভাষা

বৰ্ণভাষা ভাষাৰ এক অন্যতম প্ৰধান ৰূপ। কোনো এখন সমাজত যেতিয়া বৰ্ণ বৈষম্য অধিক হয় তেতিয়া বিভিন্ন বৰ্ণৰ লোকৰ ভাষাৰ মাজত কিছুমান সুকীয়া ৰূপৰ সৃষ্টি হয়। এইদৰে সৃষ্টি হোৱা ভাষাৰ সুকীয়া ৰূপ সমূহকে বৰ্ণভাষা বুলি অভিহিত কৰিব পৰা যায়। বৰ্ণভাষাক আকৌ জাতিগত উপভাষা বুলিও বুজিব পৰা যায়। উপভাষাৰ সংকীৰ্ণ ৰূপৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্ণভাষা বা জাতিগত উপভাষাৰ ভূমিকা অতি উল্লেখযোগ্য। পৃথিৱীৰ সকলো ঠাইতে বৰ্ণ উপভাষাৰ প্ৰাৱল্য দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। অৱশ্যে যিবোৰ ঠাইত জাতিগত বৈষম্যই প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে তেনেবোৰ ঠাইতহে ভাষাৰ ভেদৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্ণগত উপভাষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা পৰিলক্ষিত হৈ উঠা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে।

এখন সমাজক জাতি বা বৰ্ণ অনুসৰি বিভিন্ন সামাজিক শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি। সময়ত এই সামাজিক শ্ৰেণী সমূহৰ বিভিন্নতাক কেন্দ্ৰ কৰিয়ে একোটা ভাষাৰূপৰ সৃষ্টি হয়। এই ভাষাৰূপ সমূহকে আমি বৰ্ণভাষা বা জাতিগত উপভাষা বুলি ক'ব পাৰোঁ। ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰায়বোৰ ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ মাজত জাতিগত উপভাষা বা বৰ্ণভাষাৰ সমাহাৰ দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিশেষকৈ ব্ৰাহ্মণ আৰু অব্ৰাহ্মণ এই দুই সামাজিক শ্ৰেণীক নিৰ্ভৰ কৰি আমি এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ত দুটা জাতিগত উপভাষা পাওঁ। অব্ৰাহ্মণসকলৰ মাজতো ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য, শূদ্ৰ আদি ভিন ভিন জাতি আছে যদিও তেওঁলোকৰ ভাষাগত ভিন্নতা ব্ৰাহ্মণ আৰু অব্ৰাহ্মণসকলৰ দৰে স্পষ্ট ৰূপৰ নহয়।

সাধাৰণতে এখন সমাজত বিভিন্ন জাতি বা জনগোষ্ঠীৰ লোকে বাস কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায় আৰু এইদৰে বাস কৰা প্ৰতিটো জাতি বা জনগোষ্ঠীৰে একো একোটা নিজস্ব ভাষা থকাও দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিন্তু সমাজত বাস কৰা এই বিভিন্ন জনগোষ্ঠীসমূহে যেতিয়া নিজৰ ভাষা এৰি অন্য ভাষাক মাতৃভাষা ৰূপে গ্ৰহণ কৰে, তেতিয়া তেওঁলোকৰ ভাষাৰ মাজত পূৰ্বৰ ভাষাগত প্ৰভাৱ ৰৈ যায়। ফলত তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ মাজত ভিন্নতা পৰিলক্ষিত হৈ উঠে আৰু সময়ত এই ভিন্নতাৰ পৰাই সৃষ্টি হয় ভাষাৰ একো একোটা সুকীয়া ৰূপৰ। এইদৰে সৃষ্টি হোৱা ভাষাৰ এই সুকীয়া ৰূপসমূহেই সময়ত সমাজত জাতিগত উপভাষা বা বৰ্ণভাষা হিচাপে পৰিচিত হৈ পৰে। জাতি সাপেক্ষে জাতিগত উপভাষাৰ যেনেদৰে গঢ় লয় জনগোষ্ঠী বা নৃগোষ্ঠী সাপেক্ষেও তেনেদৰে একোটা উপভাষাৰ গঢ় ল'ব পাৰে। এক কথাত এটা বিশেষ ভাষা কোৱা নৃগোষ্ঠীয়ে আন এটা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰোঁতে হোৱা হীন-ডেড়ি ৰূপটোকে ভাষাটোৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা বুলিব পাৰি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বৰ্ণ ভাষা সৃষ্টিৰ প্ৰধান কাৰণ কি? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

২.৮ পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা (Register)

সমাজৰ প্ৰত্যেকজন ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন পৰিৱেশ বা পৰিস্থিতিত বেলেগ বেলেগ ধৰণেৰে কথা কয় বা ভাষাব্যৱহাৰ কৰে। বিভিন্ন পৰিৱেশ বা পৰিস্থিতিত অৰ্থাৎ সামাজিক অৱস্থাত ভাষা ব্যৱহাৰৰ যি বিভিন্নতা তাক বুজাবলৈয়ে পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, এজন মানুহে ঘৰুৱা পৰিৱেশত যেনেদৰে কথা কয়, ঘৰৰ বাহিৰলৈ ওলাই গ'লে তেনেদৰে নকয়। ব্যক্তিৰ বা বক্তাৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ এই বিভিন্নতা বাস্তৱিকতে বৰ চিন্তাকৰ্ষক। কিয়নো ভাষাৰ এনে ধৰণৰ বিভিন্নতা বক্তাৰ দৈনন্দিন জীৱনত বিভিন্ন প্ৰকাৰে দেখিবলৈ পোৱা যায়। বক্তাই যেতিয়া তেওঁৰ ঘৰত নিজৰ পৰিবাৰ আৰু ল'ৰাছোৱালী, বনকৰা মানুহৰ লগত কথা পাতে অথবা কাৰ্যক্ষেত্ৰত লগপোৱা সহকৰ্মী, বন্ধু বান্ধৱৰ লগত কথা পাতে নাইবা বজাৰ সমাৰ কৰোঁতে যেনেদৰে কথা পাতে সেই সকলোবোৰতে ভাষাৰ ব্যৱহাৰ সুকীয়া সুকীয়া প্ৰকৃতিৰ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। ভাষা ব্যৱহাৰ হোৱা এই সুকীয়া প্ৰকৃতিবোৰৰ ওপৰতে পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা নিৰ্ভৰ কৰে। অৰ্থাৎ পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা নিৰ্ভৰ কৰে কেতিয়া, ক'ত আৰু কাক উদ্দেশ্য কৰি ভাষা কোৱা হয় এই দিশবোৰৰ ওপৰত।

প্ৰকৃত্যৰ্থত ক'বলৈ হ'লে, পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা হৈছে, ভাষা ব্যৱহাৰ হোৱাৰ বিভিন্নতাই সৃষ্টি কৰা এটা প্ৰক্ৰিয়া। যিদৰে ভাষা ব্যৱহাৰকাৰীৰ বিভিন্নতাই উপভাষাৰ সৃষ্টি কৰে, ঠিক একেদৰে ভাষা ব্যৱহাৰ হোৱা ধৰণ বা প্ৰক্ৰিয়াই পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষাৰ উৎপন্ন কৰে। এই পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষাটো হৈছে সমাজ ভাষাবিজ্ঞানৰ অন্তৰ্ভুক্ত এটা মনকৰিবলগীয়া বিষয়।

সাধাৰণতে দেখা যায় যে, একেজন মানুহে বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত কম-বেছি পৰিমাণে একে অৰ্থ বুজাবলৈ বিভিন্ন ভাষিক ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু এই ভাষিক ৰূপবোৰক কোনো উপভাষাৰ অন্তৰ্গত কৰা নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে, আমি এই ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষা কোৱা লোকৰ পৰা এটা নিদৰ্শন দেখুৱাব পাঁৰো। অসমীয়া ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ এজন লোকে তেওঁৰ বয়সস্থ, কনিষ্ঠ আৰু সমনীয়া এজন লোকক 'যাবলৈ' ক'বলৈ হ'লে বেলেগ বেলেগ ধৰণেৰে কথাটো ব্যক্ত কৰিব। তেওঁ বয়সস্থ মানুহজনক 'আপুনি যাওক', কনিষ্ঠ জনক 'তুমি যোৱা' আৰু সমনীয়া জনক 'তই যা' বুলি ক'ব। এই ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে, তিনিওটাৰে অৰ্থ একেটাই, কিন্তু পৰিৱেশ বা অৱস্থাভেদে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ সুকীয়া সুকীয়া হোৱা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে।

মাইকেল হেলিডে (Michael Halliday) ৰ মতে পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষাৰ পৰিসৰ তিনি প্ৰকাৰৰ— ক্ষেত্ৰ (field), ৰীতি বা ধৰণ (mode) আৰু তাৎপৰ্য (tenor)। 'ক্ষেত্ৰ' নিৰ্ণীত হয় বক্তাৰ ভাব প্ৰকাশৰ উদ্দেশ্য আৰু বিষয়বস্তু অনুসৰি। পৰিস্থিতি আৰু ক্ষেত্ৰ অনুযায়ী বক্তাৰ ভাষাৰ প্ৰয়োগ সুকীয়া হয়। ভাষাৰ লিখিত বা কথিত ৰূপক 'ধৰণে' সূচিত কৰে আৰু বক্তা আৰু শ্ৰোতাৰ সম্বন্ধৰ ওপৰত 'তাৎপৰ্য' নিৰ্ভৰ কৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

পৰিস্থিতি নিৰ্ধায়ক বিশিষ্ট ভাষা অভিধাটিয়ে কি সূচায়? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

২.৯ মান্যভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক

ওপৰৰ ছেদত আমি উপভাষা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি আহিছো। এই ছেদত আমাৰ আলোচ্য বিষয় হ'ল— মান্যভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক। সেয়েহে প্ৰথমতে আমি মান্যভাষা সম্পৰ্কে জানি ল'ব লাগিব বা জানি লোৱাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ হ'লে, মান্যভাষা হ'ল কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত প্ৰতিপত্তি লাভ কৰা এটা বিশেষ উপভাষা। যেতিয়া ভৌগোলিক, সামাজিক ৰাজনৈতিক, সাংস্কৃতিক আৰু অৰ্থনৈতিক দিশৰ গুৰুত্ব বা প্ৰাধান্যৰ কাৰণে এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ অন্তৰ্গত এটা বিশেষ উপভাষাই অন্যান্য উপভাষাবোৰৰ মাজত প্ৰতিপত্তি লাভ কৰি উঠে তেতিয়া প্ৰতিপত্তি লাভ কৰা সেই বিশেষ অঞ্চলৰ উপভাষাটোকে মান্যভাষা বুলি অভিহিত কৰা হয়। অৰ্থাৎ আমি ক'ব পাৰোঁ যে, মান্যভাষা হৈছে কোনো এক বিশেষ অঞ্চলৰ উপভাষাহে মাত্ৰ। উপভাষাটোৱে যেতিয়া মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰে, তেতিয়া মান্যভাষাটো আঞ্চলিক বা সামাজিক অথবা অন্যান্য প্ৰকাৰৰ ওপভাষিক ৰূপৰ উদ্ভূত বিয়পি পৰি সকলো উপলক্ষত ব্যৱহৃত হয়- ফলস্বৰূপে শিক্ষা-দীক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ হোৱাৰ

উপৰিও সাহিত্যাদি সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো এই ভাষাটোকে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এইবোৰৰ উপৰিও অন্যান্য ঔপভাষিক গোটবোৰেও এই মানবিশিষ্ট ভাষাটোকে পাৰস্পৰিক যোগাযোগৰ মাধ্যম হিচাপেও ব্যৱহাৰ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও মান্যভাষাৰে চৰকাৰী কাম-কাজ চলোৱা হয়, পুথি-পাঁজি লিখা হয়, শিক্ষাদান কৰা হয় আৰু সামাজিক অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠান সমূহতো ভাব বিনিময় কৰা হয়।

কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ কোনো এটা উপভাষাই যেতিয়া মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰি উঠে, তেতিয়া সেই ভাষাটোৱে আন উপভাষাবোৰৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিব পাৰে। সেইবাবে সময়ৰ সোঁতত কোনো এটা উপভাষাৰ অস্তিত্ব বিলোপো হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। বহুতো উপভাষাৰ মাজত যেতিয়া এটা মাথো উপভাষাই মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰি উঠে, ইয়াৰ মূলত এইটো নহয় যে, বাকী সকলোবিলাক উপভাষাতকৈ সেই উপভাষাটোহে উৎকৃষ্ট। কিয়নো উপভাষাৰ ক্ষেত্ৰত কোনোবা এটা উৎকৃষ্ট বা কোনোবা এটা নিকৃষ্ট এনে আখ্যা প্ৰাপ্তিহীন। যিহেতু ভাষাতাত্ত্বিক বিচাৰ অনুসৰি কোনো এটা ভাষাই উচ্চ বা কোনো এটা ভাষাই হীন নহয় সেয়ে সকলো উপভাষাৰে মৰ্যাদা সমান। উপভাষাই যেতিয়া মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰি উঠে, তেতিয়া সেই উপভাষাটো আঞ্চলিক ভাষা হৈ নাথাকে, সি উমৈহতীয়া ভাষা হৈ পৰে আৰু তাৰ বিস্তৃতিও ঘটে।

এটা উপভাষাক যেতিয়া মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা দিয়া হয় তেতিয়া তাৰ লগত অৰ্থাৎ উপভাষাটোৰ সৈতে কিছুমান দিশ জড়িত হৈ থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিয়নো কোনো এটা উপভাষাক মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত, উপভাষাটোক ভাষাতত্ত্বৰ আলোচনাৰদ্বাৰা বিচাৰ কৰি অৰ্থাৎ তাৰ গুণগত দিশ ফহিয়াই চাই মৰ্যাদা সম্পন্ন ভাষা হিচাপে আখ্যা দিয়া নহয়। সেইবাবে কোনো এটা বিশেষ অঞ্চলৰ উপভাষাই মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত, তাৰ লগত ৰাজনৈতিক, সামাজিক, সাংস্কৃতিক, ধৰ্মীয় ইত্যাদি নানান দিশ জড়িত হৈ থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে, এই ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাটোলৈয়ে আঙুলিয়াব পৰা যায়। কিয়নো অসমত উজনি অসমৰ উপভাষাই মান্যভাষাৰূপে স্বীকৃত হোৱাৰ মূলতে এনেধৰণৰ কাৰণবোৰেই জড়িত হৈ আছে। ছশ বছৰ জুৰি আহোম ৰজাসকলে অসমত ৰাজত্ব কৰাৰ সময়ত তেওঁলোকৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰস্থল আছিল শিৱসাগৰ অঞ্চল। আহোমসকলে উজনি অসমত ৰাজত্ব কৰাৰ সময়ত নামনি অসমত কোঁচসকলে ৰাজত্ব কৰিছিল। কিন্তু কোঁচৰাজ্যৰ লগত আহোম ৰাজ্যৰ কোনো ধৰণৰ মিলাপ্ৰীতি নাছিল। সেইবাবে নামনি অসমৰ লগত উজনি অসমৰ যোগাযোগ বৰ কম আছিল। ফলত উজনি অসম একেটা ৰাজকীয় শাসনত থকাৰ বাবে উজনি অসমত উপভাষাগত পাৰ্থক্যৰ সীমাৰেখা বাহু কমি যায়। সেই বাবেই সময়ত উজনি অসমৰ ভাষাই প্ৰাধান্য লাভ কৰি উঠে। আকৌ, ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ হকে অহা খৃষ্টান মিছনেৰী সকলেও ইংৰাজৰ আমোলত, মানৰ আক্ৰমণত মৃতপ্ৰায় অসমীয়া ভাষাটোক পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে যি চেষ্টা চলাইছিল, তাত তেওঁলোকেও উজনি অসমৰ ভাষা বিশেষকৈ শিৱসাগৰৰ কথিত ভাষাকে মৰ্যাদা দান কৰিছিল। ফলত উজনি অসমৰ ভাষাই মান্যভাষা ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। ইয়াৰোপৰিও যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ অন্যতম মাধ্যম ৰেডিঅ', দূৰদৰ্শন, বাতৰি কাকত আদিতো এই ভাষাটোৰে ব্যৱহাৰ হ'বলৈ ধৰিছিল বা হৈছিল। আনকি সভা, সমিতি, শিক্ষানুষ্ঠান আদিতো এই ভাষাৰে ব্যৱহাৰ হৈছিল। সেইবাবেই শিৱসাগৰ অঞ্চলৰ উপভাষাটোৱে আন অঞ্চলৰ উপভাষাৰ ওপৰত প্ৰাধান্য লাভ কৰি সময়ৰ সোঁতত অসমীয়া ভাষাটোৰ মান্যভাষা হিচাপে গঢ় লৈ উঠিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

সময়ৰ পৰিৱৰ্তন তথা সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সলনা সলনি হোৱাৰ বাবেও এটা উপভাষাই মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰি উঠাৰ পিছতো পুনৰ উপভাষাতে পৰিণত হ'ব পাৰে আৰু আন এটা উপভাষাই মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিব পাৰে। অকল সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সালসলনি হোৱাৰ বাবেই নহয়, ইয়াৰ লগত শৈক্ষিক, বাণিজ্যিক বা ৰাজনৈতিক দিশৰ কথাটোও জড়িত হৈ থাকিব পাৰে। জগতৰ বিভিন্ন ঠাইত এনে ঘটনা ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। এই ক্ষেত্ৰত আমাৰ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যভাষা হিচাপে উজনি অসমৰ ভাষাটোৱে মৰ্যাদা পোৱাৰ আগতে নামনি অসমত প্ৰচলিত ভাষাটোৰ মাধ্যমেৰে সাহিত্যাদি সৃষ্টি কৰা হৈছিল আৰু নামনি অসমেই শিক্ষা, সংস্কৃতি আৰু সাহিত্য চৰ্চাৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰস্থল আছিল। জয়ন্তাপুৰ, কমতাপুৰ আৰু কোচবিহাৰৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি এই নামনি অসমতে হৈছিল। সেইবাবেই আমি প্ৰাক্‌শংকৰী আৰু শংকৰী যুগৰ সাহিত্যিকসকলৰ ৰচনাত নামনি অসমৰ ভাষাৰ সুন্দৰ চানেকি দেখিবলৈ পাওঁ। কিন্তু সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সালসলনি হোৱাৰ ফলস্বৰূপেই নামনি অসমৰ ভাষাটো পুনৰ উপভাষাত পৰিণত হৈছিল আৰু উজনি অসমৰ শিৱসাগৰ অঞ্চলত সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ গঢ় লৈ উঠা বাবে সেই অঞ্চলৰ ভাষাটোৱে মান্যভাষাৰ স্বীকৃতি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থবান হৈছিল।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট যে, মান্যভাষা আৰু উপভাষা হৈছে একোটা ভাষাৰে দুটা ভিন্ন ৰূপহে মাত্ৰ। আনহাতে, ভাষাৰ এই দুয়োটা ৰূপৰ সম্পৰ্ক অতি নিবিড়ো। সেইবাবে এটাক বাদ দি আনটোৰ বিষয়ে এটা সঠিক ধাৰণা লাভ কৰিব পৰা নাযায়। মান্যভাষাক এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ লোকে প্ৰকৃত ভাষা বুলি গণ্য কৰে, যিটো সেই সম্প্ৰদায়ৰ বহু ছৰৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু ইচ্ছাপূৰ্বক হস্তক্ষেপৰ পৰিণতি।

মান্যভাষা আৰু উপভাষাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক যদিও অতি নিবিড় তথাপিহে মান্যভাষাক উপভাষাৰ পৰা পৃথককৈ আলোচনা কৰাৰ যুক্তিও নথকা নহয়। কিয়নো কোনো এটা উপভাষাক মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা দিবলৈ হ'লে মান্যভাষাটোৱেই মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ কাৰ্য প্ৰক্ৰিয়াৰ অন্তৰ্গত হ'ব লাগে। কোনো এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত কোনো এটা বিশেষ অঞ্চলৰ বিশেষ উপভাষাই মান্য মৰ্যাদা প্ৰাপ্তিৰ যি কাৰ্য-প্ৰক্ৰিয়া তাকেই মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ কাৰ্য প্ৰক্ৰিয়া বুলি অভিহিত হয়। ড° দীপকৰ মৰলে তেওঁৰ 'উপভাষাবিজ্ঞান' নামৰ পুথিখনত এই মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিছে। মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ কাৰ্য প্ৰক্ৰিয়ামতে উপভাষা এটাই মান্যভাষাৰ ৰূপ পাবলৈ হ'লে কেইটামান সমলৰ প্ৰয়োজন হয়। এই কেইটা হ'ল—

- (i) নিৰ্বাচন (Selection)
- (ii) মানভুক্তকৰণ (Codification)
- (iii) কাৰ্যকৰণ (Function)
- (iv) গ্ৰহণযোগ্যতা (Acceptance)

নিৰ্বাচন : কোনো এটা ভাষাৰ কোনো এটা উপভাষাক মান্যভাষা হিচাপে গঢ় দিবলৈ হ'লে প্ৰথমতে সেই ভাষাটোৰ পৰা যিকোনো এটা উপভাষাক নিৰ্বাচন কৰি ল'ব লাগিব। এই উপভাষাটো ৰাজনৈতিক বা বাণিজ্যিক বা কোনো আঞ্চলিক ক্ষেত্ৰত প্ৰচলিত হৈ থকা উপভাষাও হ'ব পাৰে অথবা ওচৰ সম্বন্ধ থকা বিভিন্ন লোক সমষ্টিৰ বিভিন্ন উপভাষা সমূহৰ একত্ৰ মিশ্ৰণৰ ৰূপো হ'ব পাৰে। উপভাষাৰ নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত, সেই উপভাষাটোৰ সামাজিক বা ৰাজনৈতিক গুৰুত্ব থকাটো অতি প্ৰয়োজনীয়, কিয়নো নিৰ্বাচন কৰি লোৱা উপভাষাটোৱে ভাষাটোৰ আন উপভাষাৰ ওপৰত প্ৰতিপত্তি লাভ কৰি উঠে আৰু যিখিনি লোকে এই উপভাষাটো ব্যৱহাৰ

কৰে তেওঁলোকেও সেই প্ৰতিপত্তিৰ অংশীদাৰ হয়। তদুপৰি অন্যান্য উপভাষা কোৱা লোকসমষ্টিয়েও এই ভাষাটোকে মান্যভাষা বুলি গণ্য কৰিব লগা হয়।

মানভুক্তকৰণ : মানভুক্তকৰণৰদ্বাৰা মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰা উপভাষাটোক এটা সুসংগঠিত লিখিত ৰূপ প্ৰদান কৰা হয়। অকাডেমী জাতীয় কিছুমান প্ৰতিষ্ঠানে অভিধান, ব্যাকৰণ আদি যুগুতাই মান্যভাষাৰ ৰূপ স্থিৰ কৰি দিয়ে- যাতে সকলোৱে শুদ্ধ ৰূপটো মানি চলিব পাৰে। আকৌ মানভুক্তকৰণত, প্ৰধান কথিত ৰূপটোৰ বাহিৰেও এটা গৌণ লিখিত ৰূপো সৃষ্টি কৰি দিয়া হয়।

এনেদৰে এবাৰ মানভুক্তকৰণৰ সূচনা হোৱাৰ পিছত কোনো উচ্চাভিলাসী কণ্ঠতাৰ শুদ্ধ ৰূপবোৰ শিকাৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰে আৰু এনেদৰে শিকাৰ পিছত তেওঁ নিজা উপভাষাৰ অশুদ্ধ ৰূপবিলাক লিখাত আৰু ব্যৱহাৰ নকৰা হয়।

কাৰ্যকৰণ : সকলো আনুষ্ঠানিক বা বীতিসিদ্ধ কাৰ্য প্ৰণালীৰ লগত জড়িত সকলো ধৰণৰ চৰকাৰী কাম-কাজ, আদালতৰ নথিপত্ৰ, বিভিন্ন শিক্ষা ব্যৱস্থা, অনাঁতাৰ বা দূৰদৰ্শনৰ অনুষ্ঠান, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ লিখিত সাহিত্য, চিঠি পত্ৰ লিখা ইত্যাদি কাৰ্যত মান্যভাষা প্ৰয়োগ কৰা হয়। তদুপৰি এটা ভাষাৰ অন্তৰ্গত এখন উপভাষা ক্ষেত্ৰৰ লোক এজনে আন এখন উপভাষা ক্ষেত্ৰৰ লোকৰ সৈতে মান্যভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। সেয়েহে বৰপেটীয়া কোৱা লোক এজনে ডিব্ৰুগড়ীয়া কোৱা লোক এজনৰ সৈতে মান্য অসমীয়া ভাষাহে ব্যৱহাৰ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

গ্ৰহণযোগ্যতা : মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ কাৰ্য-প্ৰক্ৰিয়াৰ শেহতীয়া আৱশ্যকীয় কথাটোৱেই হৈছে গ্ৰহণযোগ্যতা। অৰ্থাৎ যিটো উপভাষা হিচাপে নিৰ্বাচন কৰি লোৱা হয়, সেই ভাষাটোক ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ সকলো লোকসমষ্টিয়ে মান্যৰূপত গ্ৰহণ কৰিব লগা হয়। কিয়নো গ্ৰহণযোগ্য হৈ উঠাৰ পিছতে মান্যভাষাটোৱে দৃঢ় জাতীয় একত্ৰীকৰণৰ শক্তি হিচাপে কাম কৰে আৰু কোনো এক বিশেষ লোকসমষ্টিক অন্য ৰূপত আত্মপ্ৰতিষ্ঠা হোৱাত ইন্ধন যোগায়।

এনেদৰেই এটা উপভাষাই ঔপভাষিক গোটসমূহৰ মাজত মৰ্যাদা লাভ কৰি মান্যভাষা হিচাপে পৰিগণিত হয়। এইখিনিতে উপভাষা আৰু মান্যভাষাৰ সম্পৰ্ক নিৰূপন কৰি ক'ব পাৰি যে এই দুয়োটা ভাষাই আঞ্চলিক ভাষা। পাৰ্থক্য মাথো ইয়াতেই যে, উপভাষা হ'ল কোনো এক অঞ্চলৰ কথিত ভাষা আৰু মান্যভাষা হ'ল এক বিস্তৃত ভৌগোলিক অঞ্চলৰ লিখিত তথা এক বিশেষ অঞ্চলৰ কথিত ভাষা।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি কি দিশত উপভাষাৰ লগত মান্যভাষাৰ পাৰ্থক্য দেখা যায়? (৪০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....

২.১০ সাৰাংশ (Summing Up)

কোনো এটা ভাষা সামাজিক, ৰাজনৈতিক, ভৌগোলিক কাৰণ বশতঃ বা বিস্তৃত

অঞ্চলত বিয়পি পৰাৰ ফলস্বৰূপে ভাষাটোৰ ভিন্নতাৰ বাবে উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। উপভাষাত সেয়েহে আঞ্চলিক আৰু সামাজিক এই দুই ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি।

এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ অন্তৰ্গত এই উপভাষাসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক বোধগম্যতা থাকিব লাগে বুলি কোনো কোনোৱে মত পোষণ কৰিলেও কিছুসংখ্যক পণ্ডিতৰ মতে পাৰস্পৰিক বোধগম্যতাক এক আপেক্ষিক নীতিহে বুলিছে।

একেটা পৰিয়ালৰ হ'লেও দুজন ব্যক্তিৰ কথাকোৱাৰ ভংগী বেলেগ বেলেগ। আকৌ বেলেগ বেলেগ বৰ্ণ বা জাতিৰ লোকৰ ভাষাও বেলেগ হয়। একেই অসমীয়া ভাষা ক'লেও দুটা জাতিৰ লোকৰ অসমীয়া ভাষা অলপ হ'লেও বেলেগ হয়। আনহাতে এজন মানুহেও বিভিন্ন পৰিৱেশ যেনে— ঘৰ, কাৰ্যালয়, বন্ধু আদিৰ লগত কথা কোৱাৰ ধৰণ বেলেগ হয়।

উপভাষাবোৰৰ যিটো ৰূপক সামূহিক কাম কাজ কৰিবলৈ, কিতাপ-পত্ৰ লিখিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয় সেইৰূপটোৱেই মান্য ভাষাৰ মৰ্যাদা পায়। অৰ্থাৎ মান্যভাষাটোও এটা উপভাষাহে। প্ৰায় মান্য ভাষা কোৱা লোকসকলে আন উপভাষা কোৱা লোকসকলক হীন চকুৰে চায়। কিন্তু মান্যভাষাও এটা উপভাষাহে মাথোন।

২.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। ভাষা, উপভাষা আৰু মান্যভাষা বুলিলে কি বুজা? এটি চমু আলোচনা আগবঢ়াওক।
- ২। উপভাষা কি? উপভাষাৰ গঠনৰ লগত জড়িত হৈ থকা দিশবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।
- ৩। উপভাষাৰ অধ্যয়নত মান্যতা প্ৰাপ্তিৰ কাৰ্য প্ৰক্ৰিয়া মানে কি বুজে? উদাহৰণসহ বুজাই লিখক।
- ৪। মান্যভাষা বুলিলে কি বুজে? মান্যভাষাৰ সৈতে উপভাষাৰ সম্পৰ্ক কি? এই সম্বন্ধে বিশদভাৱে আলোচনা কৰক।
- ৫। চমুটোকা লিখক : ভাষা, উপভাষা, মান্যভাষা, ব্যক্তিভাষা, বৰ্ণভাষা, পৰিস্থিতি নিৰ্ধাৰক বিশিষ্ট ভাষা।

২.১২ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী	:	ভাষা-বিজ্ঞান
ৰমেশ পাঠক	:	ভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
	:	উপভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
নাহেন্দ্ৰ পাদুন (সম্পা.)	:	ভাষাৰ তত্ত্বকথা
ফণীন্দ্ৰ নাৰায়ণ দত্তবৰুৱা	:	আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানৰ পৰিচয়
বসন্ত কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	:	ভাষা-বিজ্ঞান প্ৰৱেশ
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি	:	ভাষাতত্ত্ব
দীপকৰ মৰল	:	উপভাষা-বিজ্ঞান
বিভা ভৰালী	:	কামৰূপী উপভাষা : এটি অধ্যয়ন

* * *

তৃতীয় বিভাগ উপভাষা-বিজ্ঞান

বিভাগৰ গঠন

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ উপভাষা-বিজ্ঞান
- ৩.৪ উপভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা
- ৩.৫ উপভাষা-জৰীপৰ পদ্ধতি
- ৩.৬ উপভাষা সীমা-নিৰ্ধাৰক
- ৩.৭ উপভাষা-ভূগোল
 - ৩.৭.১ প্ৰশ্নাৱলী
 - ৩.৭.২ সামগ্ৰীদাতা বা সূচক
 - ৩.৭.৩ ভাষিক মানচিত্ৰ
- ৩.৮ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.১০ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত উপভাষা আৰু ইয়াৰ গঠনৰ বিভিন্ন দিশ বিশ্লেষণ কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত উপভাষা-বিজ্ঞান আৰু ইয়াৰ আনুষঙ্গিক দিশবোৰৰ বিষয়ে ফাঁহিয়াই আলোচনা কৰা হ'ব।

উপভাষা-বিজ্ঞানত উপভাষাৰ বিভিন্ন দিশ প্ৰণালীবদ্ধভাৱে অধ্যয়ন কৰা হয়। ভাষা এটাৰ উৎস, বিকাশ আৰু সমাজ জীৱনৰ গৱেষণাত উপভাষাৰ অধ্যয়নে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। বিভিন্ন পদ্ধতিৰে উপভাষা অধ্যয়নৰ বাবে সমল বা সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা হয়। প্ৰশ্নাৱলী, সামগ্ৰীদাতা আৰু ভাষিক মানচিত্ৰ উপভাষা অধ্যয়নৰ মূল উপাদান। বিভিন্ন স্তৰৰ সামগ্ৰীসমূহ বিশ্লেষণ কৰি ভাষিক মানচিত্ৰত বহুৱাই উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰক গঠন কৰা হয়। এই বিভাগত এই সকলোবোৰ দিশৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

উপভাষা-বিজ্ঞান বিষয়ক এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- উপভাষা-বিজ্ঞানৰ সংজ্ঞা আৰু তাৎপৰ্য বাখ্যা কৰিব পাৰিব;
- উপভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে জ্ঞাত হৈ ইয়াৰ বিভিন্ন দিশসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- উপভাষা-জৰীপৰ পদ্ধতিসমূহ পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব;
- উপভাষাৰ সীমা-নিৰ্ধাৰকৰ সাধাৰণ পৰিচয়ৰ লগতে ইয়াৰ শ্ৰেণী বিভাজন সম্পৰ্কে বৰ্ণনা দিব পাৰিব; আৰু

- উপভাষা-ভূগোলৰ বিষয়ে জ্ঞান লাভ কৰি ইয়াৰ মূল উপাদান প্ৰশ্নাৱলী, সামগ্ৰী দাতা আৰু ভাষিক মানচিত্ৰৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াব পাৰিব।

৩.৩ উপভাষা-বিজ্ঞান (Dialectology)

উপভাষাৰ বিস্তৃত, শৃংখলাবদ্ধ আৰু বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন কৰা ভাষাবিজ্ঞানৰ শাখাটোৱে হ'ল উপভাষাতত্ত্ব বা উপভাষাবিজ্ঞান। ঊনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধ পৰ্যন্ত যি কোনো ভাষাৰে আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ চিহ্নিতকৰণৰ কাম প্ৰণালীবদ্ধভাৱে কৰা হোৱা নাছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষাৰ্ধৰ পৰাহে ভাষাবিজ্ঞানীসকলে ভাষাৰ অধ্যয়নৰ প্ৰসংগত প্ৰণালীবদ্ধভাৱে উপভাষা-অধ্যয়নৰ প্ৰতি বিশেষ মনোযোগ দিবলৈ আৰম্ভ কৰে। সাম্প্ৰতিক কালত আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানীৰ চিন্তাধাৰা আৰু পৰ্যালোচনাই উপভাষাবিজ্ঞানৰ চৰ্চাত বহুলভাৱে প্ৰভাৱ পেলাইছে। 'নব্য বৈয়াকৰণ' (Neo-grammarians)-সকলে পোনতে উপভাষাৰ অধ্যয়নত গভীৰভাৱে মনোনিৱেশ কৰে। উপভাষাৰ বিজ্ঞানসন্মত বিচাৰ-বিশ্লেষণে ভাষা এটাৰ ভাষিক ৰূপৰ পৰিপুষ্টিত অৰিহণা যোগাইছে।

উপভাষাবিজ্ঞানৰ লগত অন্য কেইটামান দিশো সাঙোৰ খাই আছে। এইবোৰৰ ভিতৰত উপভাষা-ভূগোল (Dialect Geography), সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান (Sociolinguistics), আইচ'গ্লছ (Isogloss), ডাইগ্ল'ছীয়া (Diglossia), আঞ্চলিক উপভাষা (Regional Dialects) আদি অন্যতম। এইবোৰৰ ভিতৰত সাম্প্ৰতিক কালত বিকাশ লাভ কৰা 'সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান' অন্যতম। ই সমকালিক উপভাষাবিজ্ঞান (Synchronic Dialectology)-ৰ অন্তৰ্গত। একোটা হৈঁত নিৰ্দিষ্ট ভাষা-সম্প্ৰদায়ৰ অন্তৰ্গত ব্যক্তি আৰু ফৈদ বিশেষৰ ভাষাগত পাৰ্থক্যৰ পুংখানুপুংখ আৰু প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নে সমকালিক উপভাষাবিজ্ঞানক বিস্তৃতি প্ৰদান কৰিছে।

ভৌগোলিক অঞ্চল অনুযায়ী ভাষাৰ বিভিন্নতাক সম্পূৰ্ণ ৰূপত আলোচনা কৰিব নোৱাৰি। ভৌগোলিক অঞ্চলৰ লগতে সামাজিক গাঁথনিয়ো ভাষিক বিভিন্নতাত প্ৰধান কাৰক হিচাপে কাৰ্য কৰে। সেয়েহে উপভাষা অধ্যয়নত ভৌগোলিক পৰিসীমাৰ সৈতে সামাজিক পৰিসৰকো সংলগ্ন কৰিবলগা হয়। এটা ভৌগোলিক সীমাৰ মাজত প্ৰচলিত ভাষা এটাৰ ভাষিক-সম্প্ৰদায়ৰ মাজত ভাষিক-ভিন্নতা প্ৰত্যেক ভাষাৰে সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য। সেয়ে, একে ভাষিক অঞ্চলত বাস কৰা সত্ত্বেও একেটা অঞ্চলৰে এখন গাঁৱৰ লগত ওচৰৰে আন এখন গাঁৱৰ মানুহৰ মাজত ভাষিক ভিন্নতা পৰিলক্ষিত হয়। সাধাৰণতে বক্তা অনুযায়ী (According to user) আৰু কোৱাৰ ধৰণ অনুযায়ী (According to use) ভাষাই ভিন্ন ৰূপ লয়। এনে ভিন্নতা ভাষাটোৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, শব্দৰূপ, অৰ্থতত্ত্ব, বাক্যবিন্যাস আদি সকলো স্তৰতে দেখা দিব পাৰে। উপভাষিক ৰূপবোৰৰ ভিন্নতাৰ ক্ষেত্ৰত সাধাৰণতে ভাষিক গাঁথনিৰ লগত সামাজিক গাঁথনি জড়িত হৈ থাকে। এই ক্ষেত্ৰত সামাজিক বাধা বা দূৰত্বই ক্ৰিয়া কৰাটো অনস্বীকাৰ্য। জাতি, শ্ৰেণী অথবা লিংগভেদে সামাজিক স্তৰত উপভাষা গঢ় লৈ উঠিব পাৰে। উপভাষাবিজ্ঞানে এই সকলো দিশ সামৰি লয়।

সমাজৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে ভাষা এটাৰ পৰিৱৰ্তন হয়। উপভাষিক ৰূপবোৰৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে ভাষা এটাৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিভিন্ন স্তৰবোৰৰ সম্যক জ্ঞান লাভ কৰা সম্ভৱ

হৈ উঠে। ভাষা এটালৈ আগমন ঘটা ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক অথবা অৰ্থতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যবোৰৰ উপৰি ভাষাটোৱে গ্ৰহণ কৰা প্ৰক্ষিপ্ত শব্দসম্ভাৰৰ সম্ভেদ এনেকুৱা অধ্যয়নৰ জৰিয়তহে আমি পাব পাৰোঁ। তদুপৰি অঞ্চল বিশেষৰ ভাষিক পাৰ্থক্যই সেই অঞ্চলৰ জনবসতিৰ গঠন-প্ৰক্ৰিয়া নিৰ্ণয়তো অৰিহণা যোগাব পাৰে। ভাষিক অঞ্চলটোৰ ৰাজনৈতিক পৃষ্ঠভূমি, সামাজিক গাঁথনি, সাংস্কৃতিক পটভূমি, অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণীবিভাগ্যাস আদিৰ ঐতিহাসিক পৰ্যালোচনা উপভাষা অধ্যয়নৰ জৰিয়তে লাভ কৰিব পাৰি। কোনো এটা জাতিৰ জাতীয় চৰিত্ৰ-গঠনত ভাষাৰ এক বিশেষ ভূমিকা থাকে। জাতি বিশেষৰ ঐতিহ্য-চেতনা, কিস্মা সেই জাতিৰ প্ৰাচীন ইতিহাস—আদি চৰ্চাত উপভাষা অধ্যয়নে বিশেষ সহায় কৰিব পাৰে। এনেবোৰ কাৰণতে উপভাষা অধ্যয়নক অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা দেখা গৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

উপভাষা বিজ্ঞানে ভাষাৰ কি কি দিশ সামৰে? (৩৫টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

৩.৪ উপভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা

উপভাষা সৃষ্টিৰ কাৰণ, উপভাষাসমূহৰ মিল-অমিল, মান্য-ভাষাৰ সৃষ্টি, উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ আদি হ'ল উপভাষা অধ্যয়নৰ মূল বিষয়বস্তু। সামাজিক স্তৰত জাতি, ধৰ্ম, লিংগ অনুসৰি ভাষাৰ বিভিন্নতা, পৰিস্থিতি নিৰ্ধাৰক ভাষা, দ্বিপাশ্বীয় ভাষা, দ্বি-ভাষিকতা আদি শিতানসমূহো উপভাষাৰ অধ্যয়নে সামৰি লয়। এই বিস্তৃত পৰিসৰৰ বিষয়বস্তু অধ্যয়নৰ কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ আছে।

ভাষাবিজ্ঞানত উপভাষা অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আছে। প্ৰত্যেক ভাষাৰে ইতিহাস, বিকাশ আৰু পৰিপুষ্টিত উপভাষাৰ অধ্যয়নৰ তাৎপৰ্য নিহিত হৈ থাকে। পৃথিৱীৰ প্ৰত্যেকটো জাতিৰে সামগ্ৰিক জীৱনধাৰা, ঐতিহ্য, পৰম্পৰা, সাহিত্য-সংস্কৃতি, শিক্ষা-দীক্ষা আদি ভাষাৰ লগতে সম্পৃক্ত হৈ থাকে। প্ৰতিটো ভাষাই সেয়েহে অঞ্চল বিশেষে মানৱজাতিৰ সামগ্ৰিক জীৱনধাৰাৰ পৰিচয় বহন কৰে; প্ৰতিটো জাতি-সম্প্ৰদায়ৰ চিৰন্তন ঐতিহ্য সংৰক্ষণ কৰে, সাংস্কৃতিক, বৌদ্ধিক দিশৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব পাৰে। উপভাষাৰ অধ্যয়নে ঐতিহাসিক, সামাজিক আৰু নৃতাত্ত্বিক মূল্যও বহন কৰে। উপভাষাৰ বিশ্লেষণৰ লগত ভাষা এটাৰ ভাষাগত বিশ্লেষণৰ সম্পূৰ্ণ দিশ জৰিত হৈ থাকে।

উপভাষাৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নে ভাষা একোটাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ ধাৰা আদি নিৰ্ণয়ত সহায় কৰে। ভাষা একোটাৰ প্ৰকৃত উৎস আৰু সামগ্ৰিক গঠন নিৰ্ণয় কৰাত উপভাষাৰ অধ্যয়নে বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। কথিত ৰূপে ভাষা এটাৰ মূল শব্দবোৰ সংৰক্ষণ কৰে। এই শব্দবোৰে উৎস নিৰ্ণয় কৰাত সহায় কৰে। তদুপৰি ভগ্নীভাষাৰ শব্দবোৰৰ লগত থকা সাদৃশ্যই ভগ্নীভাষা বিচাৰি উলিওৱাত সঠিক পথ দেখুৱাব পাৰে।

উপভাষা অধ্যয়নৰ যোগেদি ভাষাগত বিভিন্নতাবোৰ বিচাৰ কৰিব পাৰি। ভাষাগত বিভিন্নতাই সমাজৰ জীৱন-ধাৰাৰো ইংগিত দিয়ে। ৰাজনৈতিক পশ্চাৎপদ, সামাজিক গাঁথনি, সাংস্কৃতিক পটভূমি, অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণী বিভাজন আদি দিশবোৰৰ বিষয়ে উপভাষা অধ্যয়নৰ জৰিয়তে জানিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে অসমীয়া ভাষাত আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ সংখ্যা সৰহ। আনহাতে উজনি অসমৰ ভাষাত টাই-আহোম ভাষাৰ সংখ্যা সৰহ। ইয়াৰ বিশ্লেষণৰ পৰা দুয়োটা অঞ্চললৈকে জনগোষ্ঠী দুটাৰ প্ৰব্ৰজনৰ কথা গম পাব পাৰি। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ অধ্যয়নে আৰু সাংস্কৃতিক দিশৰ বিষয়ে আমাক আভাস দিয়ে।

উপভাষা অধ্যয়নৰ এটা প্ৰয়োগিক দিশো আছে। সাধাৰণতে উপভাষাক মান্য ভাষাৰ তুলনাত নিম্নস্তৰৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। এটা সময়ত উপভাষা কেৱল সমাজৰ চহা নিৰক্ষৰ লোকৰ মাজতে প্ৰচলিত হয় বুলি ধাৰণা আছিল। অৱশ্যে এই ধাৰণা এতিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে নাইকিয়া হৈ পৰা নাই। উপভাষা অধ্যয়নৰ জৰিয়তে এই ধাৰণা পৰিষ্কাৰ হোৱাত সহায়ক হ'ব। শিক্ষা, জীৱিকাৰ তাগিদাত অন্য উপভাষিক অঞ্চলত থকা লোকসকলক উপভাষাৰ অধ্যয়নে বিশেষ ভাৱে সহায় কৰিব পাৰে।

উপভাষা অধ্যয়নৰ অন্য এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ আছে। ই মান্য-ভাষাৰ পৰিপূৰ্তিত সহায় কৰিব পাৰে। ভাষা এটাৰ উপভাষিক ৰূপবোৰত কেতবোৰ এনেকুৱা শব্দ আছে যিবোৰ মান্য ভাষাত প্ৰয়োগ কৰিলে মান্য ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি বৃদ্ধি পাব। উদাহৰণস্বৰূপে— কামৰূপী উপভাষাত থকা ভজলুক (জলকীয়া), পেক (বোকা), মইতফল (অমিতা) আদি শব্দৰ মান্য ভাষাত ব্যৱহাৰ নাই। এই শব্দ মান্য ভাষাত ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ ভাণ্ডাৰ চহকী কৰি তুলিব পাৰি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কোনটো দিশত উপভাষা অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আটাইতকৈ বেছি? (৪০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

৩.৫ উপভাষা জৰীপৰ পদ্ধতি

উপভাষাৰ অধ্যয়ন মানেই হ'ল ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন। উপভাষাৰ জৰীপ কৰিবলৈ যাওঁতে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নে হ'ল প্ৰাথমিক কথা। ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নটোলৈ যোৱাৰ আগত দুটা কথাৰ ওপৰত সততে নজৰ ৰাখিব লাগে। প্ৰথম, গৱেষক জনৰ ভাষাতাত্ত্বিক জ্ঞানৰ প্ৰয়োজন। তদুপৰি পদ্ধতিগত ধাৰণাৰ লগতো তেওঁ পৰিচিত হোৱা উচিত। পদ্ধতিগত ধাৰণাৰ জ্ঞান নাথাকিলে তেওঁৰ অধ্যয়ন ফলপ্ৰসূ নোহোৱাৰ আশংকাই সৰহ। গৱেষকজনৰ অধ্যয়ন স্পৃহা, দক্ষতা, আন্তৰিকতা আৰু বিশ্লেষণ ক্ষমতাৰ ওপৰতে গৱেষণাৰ ফলাফল বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰিব। দ্বিতীয়তে, গৱেষকজন অধ্যয়ন কৰিব খোজা উপভাষিক অঞ্চলৰ লোক হ'লে ভাল নে অন্য উপভাষিক অঞ্চলৰ হ'লে ভাল সেইটোও এটা বিচাৰ্যৰ বিষয়। কেতবোৰ দিশত অধ্যয়ন কৰা উপভাষাটো গৱেষকজনৰ নিজৰ ভাষা হ'লে সুবিধা হয়। প্ৰসংগক্ৰমে এইটো কথাও ঠিক যে নিজৰ ভাষাৰ ভুল-ত্ৰুটিবোৰ সাধাৰণতে আমাৰ চকুত নপৰে। আনহাতে, অধ্যয়ন কৰিব খোজা ভাষাটো গৱেষকজনৰ

নিজৰ ভাষা ন'হলে যথাসম্ভৱ তেওঁ ভাষাটো আয়ত্ব কৰি লোৱা উচিত। ইয়াৰ ফলত গৱেষকজনে সামগ্ৰী সংগ্ৰহত সুবিধা লাভ কৰে। তদুপৰি ভাষাটো আয়ত্ব কৰিবলৈ যাওঁতে পোৱা অসুবিধাবোৰে তেওঁক বিশ্লেষণত সহায় কৰে।

সৰ্বতোপ্ৰকাৰে গৱেষকজন অধ্যয়ন কৰিব খোজা উপভাষিক অঞ্চলটোৰ বাতাবৰণ, সংস্কৃতি আৰু তত্ত্ব যোগানকাৰীৰ মানসিক অৱস্থা অনুধাৱন কৰি জৰীপ কাৰ্য আগবঢ়োৱা অত্যন্ত জৰুৰী।

সাধাৰণতে দুটা পদ্ধতিৰ জৰিয়তে উপভাষাৰ জৰীপ কৰা হয়। এই দুটাক আমি প্ৰত্যক্ষ পদ্ধতি আৰু পৰোক্ষ পদ্ধতি এনেদৰে নামকৰণ কৰিব পাৰোঁ। প্ৰত্যক্ষ পদ্ধতিত গৱেষকজন নিজে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নত প্ৰবৃত্ত হয়। অধ্যয়ন কৰিব খোজা উপভাষিক অঞ্চলৰ বিভিন্ন উৎসৰ পৰা গৱেষকজনে সশৰীৰে উপস্থিত থাকি ঔপভাষিক ৰূপৰ বিভিন্ন সামগ্ৰী বা তথ্য আহৰণ কৰে। এই দিশত গৱেষকজন অধ্যয়ন কৰিব খোজা উপভাষাটোৰ ভাষিক লোক হ'লে তথ্য সংগ্ৰহত অধিক সুবিধা হয়।

পৰোক্ষ পদ্ধতিত গৱেষকজন নিজে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নত অগ্ৰসৰ নহয়। প্ৰধানকৈ সামগ্ৰীদাতাৰ সহায়তহে তেওঁ তথ্য সংগ্ৰহ কৰে। গৱেষকজনে সততে বন্ধু সুলভ ভাৱেৰে সামগ্ৰীদাতাজনৰ লগত যোগাযোগ ৰাখে। এই ক্ষেত্ৰত দুয়োজনৰ মাজত শাৰীৰিকভাৱে দেখা-শুনাও হয়। আকৌ, কেতিয়াবা গৱেষক আৰু সামগ্ৰীদাতাৰ লগত প্ৰত্যক্ষ যোগাযোগ নথকাকৈও তথ্য সংগ্ৰহ হ'ব পাৰে। এই ক্ষেত্ৰত অন্য এজন ব্যক্তিয়ে সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে। অথবা, চিঠি-পত্ৰ নাইবা প্ৰশ্নাৱলীৰ যোগেদিও গৱেষকজনে সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে।

আমি আগৰ বিভাগত আলোচনা কৰি আহিছোঁ যে, ভাষিক বিভিন্নতাৰ বাবে এটা ভাষাৰ বিভিন্ন উপভাষিক ৰূপবোৰৰ সৃষ্টি হয়। ভৌগোলিক বা আঞ্চলিক আৰু সামাজিক দিশত এই বিভিন্নতাবোৰে গা কৰি উঠে। সামাজিক দিশৰ লগত সম্প্ৰদায়, ধৰ্ম, লিংগ আদিবোৰো সম্পৃক্ত হৈ আছে। সেইবাবে উপভাষাক ভৌগোলিক, সামাজিক, বৰ্ণভাষা, লিংগগত ভাষা আদি বিভিন্ন স্তৰত অধ্যয়ন কৰিব পৰা যায়। অধ্যয়নৰ স্তৰ অনুসৰি বিশ্লেষণে বেলেগ বেলেগ ধৰণৰ হয় আৰু বিশ্লেষণ অনুসৰি তথ্য সংগ্ৰহৰ পদ্ধতিও ভিন্ন হয়। সেই অনুসৰি ড° ৰমেশ পাঠকে তেওঁৰ *উপভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা* গ্ৰন্থত উপভাষা অধ্যয়নৰ পদ্ধতিক তলত দিয়া ধৰণে কেইটামান শ্ৰেণীত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে —

ক) **ঐতিহাসিক পদ্ধতি** : এটা উপভাষা জন্ম প্ৰক্ৰিয়াৰ পৰা কেনেদৰে বিভিন্ন স্তৰৰ মাজেৰে বিকাশ লাভ কৰি বৰ্তমান অৱস্থা পাইছে— এই আটাইবোৰ দিশ ঐতিহাসিক পদ্ধতি ৰ জৰিয়তে অধ্যয়ন কৰা হয়। এই পদ্ধতিৰ ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দাৰ্থগত আৰু বাক্যগত — এই চাৰিটা স্তৰত অধ্যয়ন হ'ব পাৰে।

খ) **বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতি** : এই পদ্ধতিত উপভাষা এটাৰ সামগ্ৰিক গাঁথনিক ৰূপটোৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰা হয়। উপভাষা এটাৰ সমকালীন বা এককালীন ৰূপটোৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ এই পদ্ধতিৰ মূল বিষয়।

গ) **তুলনাত্মক পদ্ধতি** : দুটা একে ভাষাৰ অন্তৰ্গত উপভাষাৰ গঠন-ৰীতিৰ তুলনামূলক আলোচনা তুলনাত্মক পদ্ধতিৰ সহায়ত কৰা হয়। এইবিধ পদ্ধতিত কেতিয়াবা একেটা উপভাষাৰে দুটা স্তৰৰ গঠন ৰূপৰ তুলনামূলক আলোচনা কৰা হয়।

ঘ) সমাজ-ভাষাতাত্ত্বিক পদ্ধতি : সামাজিক স্তৰ অনুসৰি মানুহৰ ভাষাৰূপৰ বিভিন্নতা আছে। বিশেষকৈ অৰ্থনৈতিক বৈষম্যতাৰ বাবে কিছুমান ভাষাত এই বিভিন্নতা প্ৰকট হৈ পৰে। তদুপৰি জাতি, ধৰ্ম, লিংগ অনুসৰিও ভাষাৰ বিভিন্নতা আহি পৰে। সমাজ-ভাষাতাত্ত্বিক পদ্ধতিত উপভাষা এটাৰ এই দিশবোৰৰ ওপৰত আলোকপাত কৰা হয়।

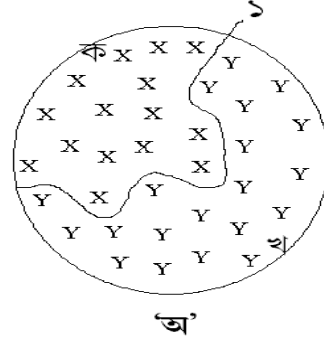
আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

উপভাষা বিশ্লেষণ পদ্ধতিসমূহক উপভাষা জৰীপৰ পদ্ধতি বুলিব পাৰি নে? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....

৩.৬ উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক (Isogloss)

উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক বা Isogloss হ'ল দুটা উপভাষাৰ মাজত নিৰ্দিষ্ট কৰা ভাষাগত বৈশিষ্ট্যৰ পাৰ্থক্য ৰেখা বা সীমা। এই পাৰ্থক্য ভাষাৰ স্তৰ অনুসৰি ধ্বনি, শব্দ, প্ৰাকৃতি, বাক্য, অৰ্থ আদি বিভিন্ন দিশত হ'ব পাৰে। এই ধাৰণাটো চিত্ৰৰ সহায়ত তলত দিয়া ধৰণে দেখুৱাব পাৰি—



ওপৰৰ চিত্ৰত দেখুৱা অনুসৰি 'অ' ভাষাটোৰ 'ক' আৰু 'খ' দুটা উপভাষা। 'ক' উপভাষাৰ এটা বৈশিষ্ট্যক 'X' আৰু 'খ' উপভাষাৰ এটা বৈশিষ্ট্যক 'Y' ৰে বুজোৱা হৈছে। ইয়াৰে 'X' বৈশিষ্ট্যক 'খ' উপভাষাত আৰু 'Y' বৈশিষ্ট্যক 'ক' উপভাষাত পোৱা নাযায়। এই বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত উল্লেখ কৰা ধ্বনি, শব্দ, প্ৰাকৃতি, বাক্য, অৰ্থ আদি যিকোনো স্তৰৰ হ'ব পাৰে। এতিয়া এখন ভাষিক মানচিত্ৰ লৈ সেই বৈশিষ্ট্যবোৰৰ প্ৰয়োগ হোৱা বিভিন্ন অঞ্চলবোৰত বহুৱা হ'ল। চিত্ৰিত প্ৰতিটো বিন্দুই কণ্ঠাসকলৰ অৱস্থান নিৰ্দেশ কৰিছে। এতিয়া দুয়োটা বৈশিষ্ট্য পৃথক কৰি এদাল ৰেখা টনা হ'ল। এই ৰেখাডালে হ'ল উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক বা Isogloss। চিত্ৰত বৈশিষ্ট্য দুটাই ঔপভাষিক অঞ্চল দুটাও স্পষ্ট ৰূপত দেখুৱাই দিছে।

ভাষা অধ্যয়নৰ স্তৰ অনুসৰি উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰকক পাচোঁটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি —

- ১) ধ্বনিগত (phonetics)
- ২) প্ৰাকৃতিগত (morphological)
- ৩) শব্দগত (lexical)

- ৪) বাক্যতাত্ত্বিক (syntactic)
৫) অর্থগত (semantic)

(১) ধ্বনিগত উপভাষা সীমা নির্ধাৰক : ই দুটা উপভাষাৰ মাজত থকা ধ্বনিগত ভিন্নতা নিৰ্দেশ কৰে। কেতিয়াবা দেখা যায় প্ৰত্যেকটো উপভাষাত একে ধৰণৰ ধ্বনি প্ৰয়োগ নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে— গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ‘ব’ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও মান্য অসমীয়াত এই ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ পোৱা নাযায়। মান্যত থকা ‘অ’ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ কামৰূপী বা গোৱালপৰীয়াত পোৱা নাযায়। অৱশ্যে কিছুসংখ্যকে কামৰূপী উপভাষাতো ‘অ’ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ থকা বুলি ক’ব খোজে। ধ্বনিগত এনে পাৰ্থক্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি আমি ধ্বনিগত উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰক পাব পাৰোঁ।

(২) প্ৰাকৃতিগত উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক : প্ৰাকৃতিগত বৈশিষ্ট্যৰ বাবেও উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক পোৱা যায়। কেতবোৰ উপভাষাত একেধৰণৰ প্ৰাকৃতি ব্যৱহাৰ নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে অসমীয়া মান্য ভাষাত বহুবচন বুজাবলৈ ‘-বোৰ’, ‘-হঁত’, ‘-বিলাক’ আদি প্ৰাকৃতিৰ প্ৰয়োগ হয়। কিন্তু বহুবচন বুজোৱাৰ বাবে কামৰূপী উপভাষাত ‘-গিলা’, ‘-গিলান’, ‘-ছন’ আদি বহুবচনাত্মক প্ৰাকৃতি ব্যৱহাৰ হয়। একেদৰে উজনি আৰু নামনিৰ উপভাষাৰ সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগৰ দিশতো পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, উজনিৰ উপভাষাত প্ৰয়োগ থকা ‘মই’, ‘তই’ আদি ৰূপৰ বিপৰীতে কামৰূপীত ‘মুই’, ‘তুই’ আদি ৰূপৰ প্ৰয়োগ হয়।

(৩) শব্দগত উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক : একেটা বস্তু বুজাবলৈ দুটা উপভাষিক অঞ্চলৰ লোকসকলে দুটা বিভিন্ন শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে জলকীয়া বুজাবলৈ অসমীয়া ভাষাৰ উজনিৰ উপভাষাত ‘জলকীয়া’, কামৰূপীত ‘ভজলুক’ আৰু গোৱালপৰীয়াত ‘মৰিচ্’ শব্দৰ ব্যৱহাৰ হয়। একেদৰে ‘বোকা’ বুজাবলৈ উজনিৰ উপভাষাত ‘বোকা’ আৰু কামৰূপীত ‘পোত’ অথবা ‘প্যাক্’; ‘অমিতা’ বুজাবলৈ উজনিৰ উপভাষাত অমিতা, কামৰূপীত ‘মোইদফাল’ আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ হয়। শব্দগত এনে ভিন্নতাই শাব্দিক উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰক নিৰ্দেশ কৰে।

(৪) বাক্যতাত্ত্বিক উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰক : উপভাষাবোৰৰ বাক্য বিন্যাস প্ৰক্ৰিয়াৰ ভিন্নতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বাক্যতাত্ত্বিক উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰকৰ সৃষ্টি হয়। অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষাবোৰতে বাক্য বিন্যাসত পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। উজনিৰ ভাষাত বাক্য বিন্যাসত প্ৰয়োগ হোৱা চতুৰ্থী বিভক্তিৰ ঠাইত কামৰূপী উপভাষাত সপ্তমী বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ হয়। যেনে—

মান্যভাষা	—	ঘৰলৈ যাওঁ।
কামৰূপী উপভাষা	—	ঘৰত যাওঁ/ঘৰক লেগিন যাউ।
গোৱালপৰীয়া উপভাষা	—	ঘৰত যাং।

দক্ষিণ কামৰূপৰ ভাষাত মান্য ৰূপত তুচ্ছাৰ্থ ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগ মনকৰিবলগীয়া। উদাহৰণস্বৰূপে— মান্যৰ ‘আপুনি ঘৰলৈ যাব’ বাক্য ৰূপটো এই অঞ্চলৰ ভাষাত ‘আপুনি ঘৰত যাবি’ ধৰণে প্ৰয়োগ হয়।

(৫) অর্থগত উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক : একেটা শব্দই বেলেগ বেলেগ উপভাষাত বেলেগ বেলেগ অৰ্থ সূচায়। অর্থগত উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰকে এনে অৰ্থৰ বিভিন্নতা সূচায়। অসমীয়া ভাষাৰ পৰাই আমি উদাহৰণ এটা ল’ব পাৰোঁ। অসমীয়া ভাষাৰ উজনি আৰু কামৰূপী উপভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা দুটা শব্দ হ’ল ‘আপা’ আৰু ‘আপি’। কামৰূপীত ইয়াৰ অৰ্থ হ’ল

ল'ৰা-ছোৱালী। আনহাতে উজনিতে এই শব্দ দুটাই ঘৰত কাম-বন কৰা ল'ৰা-ছোৱালীকহে বুজায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰকে উপভাষাৰ বিভিন্নতা কেনেদৰে নিৰ্দেশ কৰে? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....

৩.৭ উপভাষা ভূগোল

আমি আগতে আলোচনা কৰি আহিছোঁ যে ভাষাৰ বিভিন্নতাৰ বাবে উপভাষাৰ সৃষ্টি হয়। এই বিভিন্নতা অঞ্চল অনুসৰি হোৱাৰ উপৰি ব্যক্তি অনুসৰি, সামাজিক স্থিতি অনুসৰি, লিংগ অনুসৰি, জাতি বা বৰ্ণ অনুসৰিও হ'ব পাৰে। ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ, অৰ্থ আদি সকলো দিশতে এই বিভিন্নতা পৰিলক্ষিত হয়। এটা ভাষাৰ আঞ্চলিক উপভাষিক ৰূপৰ যিকোনা পাৰ্থক্যৰ অৱস্থিতি আৰু প্ৰকাৰ, সিহঁতৰ বিস্তাৰ আদি অধ্যয়ন উপভাষা ভূগোলৰ অন্তৰ্গত। সহজ ভাষাত ক'বলৈ গ'লে উপভাষা ভূগোল হ'ল ভাষা এটাৰ আঞ্চলিক বা উপভাষিক ৰূপৰ পাৰ্থক্য নিৰ্ণয়। এই দিশত স্থানীয় অনুসন্ধান বা ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ সহায় লোৱা হয়।

উপভাষাৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব খোজা গৱেষকজনে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি তথ্য সংগ্ৰহ কৰিবলৈ যোৱাৰ আগতে নিৰ্বাচিত অঞ্চলসমূহৰ পৰিৱেশ সংস্কৃতিৰ বিষয়ে জ্ঞান লোৱাটো অত্যন্ত জৰুৰী। তদুপৰি সেই অঞ্চলসমূহত স্থানীয় ৰূপসমূহ সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহ সৃষ্টিৰ কাৰণসমূহো অধ্যয়ন কৰা উচিত। তেওঁ ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন কোনবোৰ স্থানত কৰিব আৰু কি কি সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰিব তাৰো তালিকা প্ৰস্তুত কৰিব লাগে। কাৰণ বিশ্লেষণৰ পদ্ধতি অনুসৰি সংগৃহীত তথ্যও বিভিন্ন হ'ব পাৰে। তালিকা অনুসৰি বিভিন্ন স্থানলৈ গৈ সামগ্ৰীদাতাৰ সহায়ত তথ্য সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা হয়। সাধাৰণতে প্ৰশ্নৰ সহায়ত সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰা হয়। প্ৰশ্নসমূহত মৌলিক শব্দ-ভাণ্ডাৰে বিশেষ স্থান পাব। শৰীৰৰ অঙ্গ প্ৰত্যঙ্গ বুজোৱা শব্দ, কথা বুজোৱা শব্দ, ঘৰুৱা শব্দ যেনে— কনি-কাপোৰ, বস্ত্ৰ-বাহানি, জীৱ-জন্তু, ফল-মূল, লিখন সামগ্ৰী ইত্যাদি সৰ্বনাম শব্দ, বিশেষণ শব্দ ইত্যাদি। লোকগীত, সাধুকথা, ফকৰা যোজনা আদিৰ পৰাও ৰূপতাত্ত্বিক দিশৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা দৰকাৰ। সামগ্ৰী সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত টেপৰেকৰ্ডাৰ আদিও ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ৰেকৰ্ডাৰৰ সহায়ত তথ্য বাণীবদ্ধ কৰিলে বিশ্লেষণত গৱেষকজনৰ বহু সকাহ হয়। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে একাধিক বাৰ বিশ্লেষণৰ অন্তত ভাষিক মানচিত্ৰৰ জৰিয়তে উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰকৰ সহায়ত উপভাষাসমূহৰ ভৌগোলিক সীমা নিৰ্ণয় কৰা হয়।

উপভাষা ভূগোলত তিনিটা উপাদানে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে— (১) প্ৰশ্নাৱলী, (২) সামগ্ৰীদাতা আৰু (৩) ভাষিক মানচিত্ৰ।

৩.৭.১ প্ৰশ্নাৱলী

সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা প্ৰশ্নৰ জৰিয়তে তথ্য বা সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা হয়। প্ৰশ্নবোৰ এনেকুৱাকৈ যুগুত কৰিব লাগে যাতে উত্তৰ হিচাপে পোৱা মৌলিক শব্দবোৰে ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ বা অৰ্থৰ

বিভিন্নতা স্পষ্ট ৰূপত দেখুৱাই দিয়ে। প্ৰশ্নাৱলী প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত এইটো নজৰ ৰাখিব লাগে যাতে প্ৰশ্নবোৰ পৰিৱেশ সাপেক্ষে হয় আৰু অঞ্চলটোৰ সংস্কৃতিত আঘাত নিদিয়ৈ। তদুপৰি উত্তৰ বিলাকৰ জৰিয়তে অন্য এটা ৰূপৰ সৈতে যাতে তুলনা হয় তাৰ প্ৰতিও বিশেষ নজৰ ৰখা দৰকাৰ।

ড° দীপকৰ মৰলে তেওঁৰ *উপভাষা-বিজ্ঞান* নামৰ গ্ৰন্থখনত প্ৰশ্নসমূহক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি দেখুৱাইছে—



১। সংজ্ঞা জ্ঞাপন প্ৰশ্ন (Naming Questions) :

সাধাৰণভাৱে সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা আহৰণ কৰা সাধাৰণ বিষয়ক উত্তৰসমূহৰ বাবে এই প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্ন উত্থাপিত হয়। এইবিধ প্ৰশ্নক দুই ধৰণে ভাগাব পাৰি —

ক) বাতৰ্তামূলক (Talking Questions) : বাতৰ্তামূলক প্ৰশ্নসমূহৰ দ্বাৰা একাধিক শব্দ পাব পাৰি। এইবিধ প্ৰশ্নৰদ্বাৰা সামগ্ৰীদাতাৰপৰা এবাৰতে একাধিক তথ্য লাভ কৰা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে—

বছৰৰ মাহকেইটা কি কি ?

আপোনালোকৰ ঘৰত কোন কোন আছে? ইত্যাদি।

খ) বিপৰীতমূলক (Reverse Questions) : এই প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্নবোৰৰ পৰা এটা দীঘলীয়া ধৰণৰ উত্তৰ পোৱা যায়। কিন্তু দীঘলীয়া উত্তৰ লাভ কৰিলেও এটা বিশেষ শব্দৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিহে এই প্ৰশ্নবোৰ প্ৰস্তুত কৰিব লাগে। উদাহৰণস্বৰূপে—

ভৰাঁল কিহৰ কাৰণে আৰু তাত কি ৰখা হয় ?

ইয়াত ভৰাঁল শব্দটোতহে অধিক গুৰুত্ব দি ইয়াত ধ্বনিগত দিশটোৰ বিশ্লেষণ কৰা হয়।

২। পূৰ্ণতা-জ্ঞাপন প্ৰশ্ন (Completing Questions) :

এইবিধ প্ৰশ্ন খালি ঠাই পূৰণ কৰাৰ নিচিনা। এটা বাক্যৰ মাজত শব্দ এৰি পূৰাবলৈ দিয়া হয়। যেনে—

মিস্ত্ৰিয়ে — সাজে;

চৰায়ে — পাৰে;

গাখীৰৰ ৰং — । ইত্যাদি।

কেতিয়াবা আকৌ বিপৰীত অৰ্থ বিচাৰিও প্ৰশ্ন উত্থাপিত হ'ব পাৰে। যেনে—

পুৰুষৰ বিপৰীত শব্দ — ;

মতাৰ বিপৰীত শব্দ — ।

এই সমগ্ৰ প্ৰশ্ন দুই ধৰণে উত্থাপন কৰিব পৰা যায়—

প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ।

সংজ্ঞা জ্ঞাপন প্ৰশ্নবোৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ দুই ধৰণৰ হ'ব পাৰে; আৰু পূৰ্ণতা জ্ঞাপন প্ৰশ্নবোৰ সাধাৰণতে পৰোক্ষ ধৰণৰ হয়। যেনে—

প্ৰত্যক্ষ : সপ্তাহৰ বাৰকেইটা কি কি ?

তোমাৰ গাওঁখনৰ নাম কি ?

পৰোক্ষ : গাখীৰৰ পৰা কি কি তৈয়াৰ কৰা হয় ?

মিস্ত্ৰীয়ে কি সাজে ?

চৰায়ে _____ পাৰে। ইত্যাদি।

গৱেষকজনে প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্ন ব্যৱহাৰ কৰিব নে পৰোক্ষ প্ৰশ্ন ব্যৱহাৰ কৰিব সেয়া সময়তহে ক'ব পৰা যায়। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে পৰোক্ষ প্ৰশ্নৰ সুবিধা বেছি যদিও প্ৰয়োজন সাপেক্ষে প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্নবোৰো গুৰুত্ব উলাই কৰিব পৰা ধৰণৰ নহয়। তদুপৰি পৰোক্ষ প্ৰশ্নৰে সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰাৰ বাবে প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্নতকৈ বেছি সময়ৰ দৰকাৰ হয়। গতিকে গৱেষকজনে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষ প্ৰশ্নৰ জৰিয়তে সামগ্ৰী আহৰণ কৰা দৰকাৰ। তদুপৰি সাক্ষাৎ গ্ৰহণ কৰাৰ সময়ত এটা দিশত গৱেষকজনে মনোনিবেশ কৰা দৰকাৰ। সামগ্ৰীদাতাজনৰ লগত তেওঁ সততে বন্ধুত্বপূৰ্ণ সম্পৰ্ক বজাই ৰাখিব লাগে; ন'হলে সামগ্ৰীদাতা জনে উত্তৰ দিয়াৰ সময়ত মান্যৰূপটোৰ প্ৰতি সচেতন হৈ পৰিব পাৰে। সামগ্ৰী দাতাজনক নিজস্ব পৰিৱেশত নিজস্ব বাক-বৈশিষ্ট্যৰে উত্তৰ দিয়াত সহযোগ কৰিব লাগে।

৩.৭.২ সামগ্ৰীদাতা বা সূচক (Informant)

উপভাষাৰ তথ্য কৰাৰ বাবে গৱেষকজনে ঔপভাষিক অঞ্চলৰ স্থান বিশেষ কিছুমান শক্তিৰ নিৰ্বাচন কৰি লয়। সেই শক্তিৰ পৰা তেওঁৰ অধ্যয়নৰ বাবে দৰকাৰী তথ্য সংগ্ৰহ কৰে। সেই শক্তিকে সূচক বা সামগ্ৰীদাতা বুলি কোৱা হয়। তথ্য সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত এই সামগ্ৰীদাতাই উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰে।

ভাষাৰ মূল হৈছে ধ্বনি। সেই ধ্বনিৰ সহায়ত মানুহে কথা কয়। বাগধ্বনিৰ সহায়ত কোৱা কথাই উপভাষা অধ্যয়নৰ মূল সামগ্ৰী। সামগ্ৰীদাতাৰ সহায়ত এই সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা হয়। সামগ্ৰীদাতা বা সূচক নিৰ্বাচনত গৱেষকজনে বিশেষ মন দিয়া উচিত। এই সামগ্ৰীদাতা বা সূচকৰ পাৰদৰ্শিতাৰ ওপৰতে তেওঁৰ অধ্যয়নৰ ফলাফল নিৰ্ভৰ কৰে। ঔপভাষিক অঞ্চলৰ উপভাষীসকলক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব পৰা গুণ সামগ্ৰীদাতাজনৰ থাকিব লাগিব। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে গৱেষকজনে একাধিক সামগ্ৰীদাতাৰ সহায় ল'ব লাগে। কাৰণ এজন সামগ্ৰীদাতাৰ জৰিয়তে এটা অঞ্চলৰ উপভাষা সম্পৰ্কে সম্পূৰ্ণ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা সম্ভৱ নহয়। বহুকেইজন সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা বিভিন্ন তথ্য সংগ্ৰহে উপভাষাটোৰ সামগ্ৰিক অধ্যয়ন সফলকামী কৰিব।

সামগ্ৰীদাতা এজনৰ কেতবোৰ অৰ্হতা থকা দৰকাৰ। তাৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ'ল— সামগ্ৰীদাতা বা সূচকজন সুন্দৰ বাকধ্বনিৰ অধিকাৰী হোৱাৰ লগতে সুস্বাস্থ্যৰো গৰাকী হ'ব লাগিব। তেওঁৰ উপভাষাৰ ধ্বনি সমূহ স্পষ্ট আৰু স্বাভাৱিকভাৱে উচ্চাৰণ কৰিব পাৰিব লাগিব। অস্পষ্ট আৰু অস্বাভাৱিক ধ্বনিয়ে উপভাষাৰ অধ্যয়নত সহায় কৰিব নোৱাৰিব। তদুপৰি কাণেৰে কমকৈ শুনা বা শ্ৰৱ্যদিশত শাৰীৰিকভাৱে অক্ষম লোকৰ পৰাও ভাল তথ্য আশা কৰিব নোৱাৰিব।

সামগ্ৰীদাতাজন অধ্যয়ন কৰিব খোজা ঔপভাষিক অঞ্চলটোৰ স্থায়ী বাসিন্দা আৰু থলুৱাভাষী হ'ব লাগিব। তেওঁ উপভাষাটো সলসলীয়াকৈ ক'ব পাৰিব লাগিব। ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ লগতে প্ৰবচন, ফকৰা-যোজনা আদিৰ বিষয়েও তেওঁৰ জ্ঞান থকা প্ৰয়োজন।

সামগ্ৰীদাতাজন নিখুঁত একভাষী হোৱাটো ভাল বুলি আগতে বিবেচনা কৰা হৈছিল। এক ভাষী হ'লে তেওঁৰ কথিত উপভাষাৰ ওপৰত অন্য ভাষাৰ প্ৰভাব নাথাকিব আৰু এটা নিৰ্ভেজাল ঔপভাষিক ৰূপ গৱেষকজনে পাবলৈ সক্ষম হ'ব। কিন্তু সাময়িক ভাষাবিলাকৰ চৰ্চাত এক ভাষী সূচকৰ লগতে অন্য ভাষাৰ জ্ঞান থকা সূচককো গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। এনেধৰণৰ সূচকৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা তথ্যই উপভাষাটোৰ ওপৰত অন্য ভাষা বা উপভাষাৰ সম্পৰ্ক নিশ্চিত কৰে। তদুপৰি বৰ্তমানৰ যোগাযোগৰ উৎকৰ্ষতাৰ শিখৰত উঠা বিশ্বত নিখুঁত একভাষী লোক পোৱা অত্যন্ত দুৰূহ।

মহিলাসকলে ঔপভাষিক ৰূপটোক অধিক সংৰক্ষণ কৰে বুলি ভবা হয়। কাৰণ সততে মহিলাসকলৰ অন্য অঞ্চলৰ লগত যোগাযোগ কম হয়। সেয়েহে ভাষা অধ্যয়নৰ আদি স্তৰত মহিলা সামগ্ৰীদাতা সকলক বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল। কিন্তু সাময়িক কালত সকলো দিশতে মহিলাসকল আগৰণুৱা হোৱাত এই ধাৰণাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। উপভাষা অধ্যয়নৰ দিশত পুৰুষ-মহিলা উভয় সামগ্ৰীদাতাকে সমানে গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। তদুপৰি কিছুমান উপভাষাত পুৰুষ আৰু মহিলাৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। গতিকে পুৰুষ আৰু মহিলাৰ কথিত ৰূপটো বেলেগে বেলেগে অধ্যয়ন কৰাৰ বাবেও দুয়ো শ্ৰেণীৰ সূচকৰ প্ৰয়োজন হয়।

সামগ্ৰীদাতা এজন শিক্ষিত, অলপ শিক্ষিত অথবা অশিক্ষিত এই তিনি প্ৰকাৰ হ'ব পাৰে। শিক্ষিত লোকৰ সাধাৰণতে মাতৃভাষাৰ উপৰি আন ভাষাৰো জ্ঞান থাকে। আনহাতে অশিক্ষিত লোকজনৰো যদিও অন্য ভাষাৰ জ্ঞান সচৰাচৰ কম থাকে তথাপি গৱেষণাৰ জ্ঞান থাকিব পাৰে। গৱেষক এজনে এই বিভিন্ন সামগ্ৰীৰপৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰিলে তেওঁৰ গৱেষণা অধিক ফলপ্ৰসূ হয়।

সূচকৰ এটা অন্যতম অৰ্হতা হ'ল বয়স। যিহেতু সূচকৰ শাৰীৰিক কথাই বিশ্লেষণৰ মূল সামগ্ৰী। সেয়েহে সূচকজন যুৱ কমবয়সীয়া অথবা বেছি বয়সস্থ হোৱা অনুচিত। কাৰণ কমবয়সীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাত-কথাত উচ্চাৰণৰ প্ৰকৃতা নাথাকে, আনহাতে বয়সস্থ এজনৰ উচ্চাৰণতো অস্পষ্টতা আহি পৰে। সেয়ে সামগ্ৰীদাতাজন বেছি সৰু অথবা অত্যধিক বয়সস্থ হ'ব নালাগে।

৩.৭.৩ ভাষিক মানচিত্ৰ (Linguistic Map)

সামগ্ৰীদাতাৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা তথ্য খিনিয়েই হ'ল উপভাষা বিশ্লেষণৰ মূল সামগ্ৰী। টোকাবহী অথবা টেপ ৰেকৰ্ডাৰত সংৰক্ষিত সামগ্ৰী বিশ্লেষণ কৰি তালিকাভুক্ত কৰা হয়। তালিকাভুক্ত কৰাৰ পিছত ভাষাগত বিভিন্নতা চিহ্নিত কৰিবৰ বাবে ভাষিক মানচিত্ৰ (Linguistic Map)-ৰ সহায় লোৱা হয়। ভাষিক মানচিত্ৰ হ'ল ভাষাগত বিশ্লেষণৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা উপভাষা অধ্যয়ন ক্ষেত্ৰৰ মানচিত্ৰ। ভাষিক মানচিত্ৰখনৰ বিভিন্ন স্থানত সেই স্থানসমূহৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা তথ্যবোৰ চিহ্নিত কৰা হয়। মানচিত্ৰত চিহ্নিত কৰা বিভিন্নতাবোৰে উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক (Isogloss) সূচিত কৰে। বিভিন্ন তথ্যৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা বিভিন্ন Isogloss বা উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰকৰ সহায়ত উপভাষাসমূহৰ ভৌগোলিক সীমা নিৰ্ণয় কৰা হয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

উপভাষা ভূগোলৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ উপদান কোনটো? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক।)

.....
.....
.....

৩.৮ সাৰাংশ (Summing Up)

উপভাষাৰ বিস্তৃত, শৃংখলাবদ্ধ আৰু বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন কৰা ভাষা-বিজ্ঞানৰ শাখাটোৱেই হ'ল উপভাষা-বিজ্ঞান বা উপভাষাতত্ত্ব। উপভাষা সৃষ্টিৰ কাৰণ, মান্যভাষাৰ সৃষ্টি, উপভাষাসমূহৰ মিল-অমিল, উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ, সামাজিক স্তৰত ভাষাৰূপৰ বিভিন্নতা আদি উপভাষা অধ্যয়নৰ মূল বিষয়বস্তু। উপভাষা অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। ভাষা এটাৰ উৎস, সামগ্ৰিক গঠন আদি নিৰ্ণয়ত ই সহায় কৰে। ভাষা এটাৰ পৰিপুষ্টিতো ই সমল যোগাব পাৰে। তদুপৰি ৰাজনৈতিক পশ্চাৎপদ, সামাজিক গাঁঠনি, সাংস্কৃতিক পটভূমি, অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণী-বিভাজন আদি দিশসমূহৰ বিষয়েও এই অধ্যয়নৰ যোগেদি জানিব পাৰিব।

উপভাষাৰ অধ্যয়ন মানেই হ'ল ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন। ইয়াৰ বিভিন্ন পদ্ধতি আছে। গৱেষকজনে প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি সামগ্ৰী বা তথ্য আহৰণ কৰিব পাৰে। উপভাষাৰ অধ্যয়নৰ স্তৰ অনুসৰি ইয়াৰ বিশ্লেষণ প্ৰক্ৰিয়াও বিভিন্ন হ'ব পাৰে। উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰকে উপভাষা অধ্যয়নত বিশেষ ভূমিকা লয়। ভাষা অধ্যয়নৰ বিভিন্ন স্তৰ, যেনে— ধ্বনি, ৰূপ, বাক্য, অৰ্থ আদি অনুসৰি উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰকো ধ্বনিগত, প্ৰাকৃতিকগত, শব্দগত আদি হ'ব পাৰে।

এটা ভাষাৰ আঞ্চলিক উপভাষিক ৰূপৰ যিকোনো পাৰ্থক্যৰ অৱস্থিতি আৰু প্ৰকাৰ, বিস্তাৰ আদিৰ অধ্যয়ন উপভাষা ভূগোলৰ অন্তৰ্গত। উপভাষা ভূগোলত তিনিটা উপাদানে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে। সেইকেইটা হ'ল— প্ৰশ্নাৱলী, সামগ্ৰীদাতা আৰু ভাষিক মানচিত্ৰ।

৩.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। উপভাষা-বিজ্ঞান মানে কি? ইয়াৰ অধ্যয়নে কি কি দিশ সামৰি লয়।
- ২। উপভাষা অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- ৩। উপভাষা জৰীপ মানে কি? ইয়াৰ পদ্ধতি সম্পৰ্কে লিখক।
- ৪। উপভাষা সীমা নিৰ্ধাৰক বুলিলে কি বুজা যায়। ইয়াৰ শ্ৰেণী-বিভাজন সম্পৰ্কে ফাঁহিয়াই আলোচনা কৰক।
- ৫। উপভাষা ভূগোল মানে কি? ইয়াৰ অধ্যয়ন প্ৰণালীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।
- ৬। উপভাষা ভূগোলৰ মুখ্য উপাদানসমূহ কি কি? ব্যাখ্যা কৰক।
- ৭। কি পদ্ধতি অৱলম্বন কৰি উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰা হয়।
- ৮। সামগ্ৰীদাতা কি? গৱেষক এজনে সামগ্ৰীদাতা নিৰ্বাচনত কি কি দিশৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া উচিত?
- ৯। সামগ্ৰীদাতা এজনৰ থাকিবলগা গুণাৱলী সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

১০। চমুটোকা লিখা :

উপভাষা জৰীপ, সংজ্ঞা-জ্ঞাপন প্ৰশ্ন, উপভাষাৰ সীমা নিৰ্ধাৰক, ভাষিক মানচিত্ৰ, সামগ্ৰীদাতা, উপভাষা ভূগোল।

৩.১০ প্ৰসঙ্গ প্ৰশ্ন (References/Suggested Readings)

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী	:	ভাষা-বিজ্ঞান
ৰমেশ পাঠক	:	ভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
	:	উপভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
নাহেন্দ্ৰ পাদুন (সম্পা.)	:	ভাষাৰ তত্ত্বকথা
ফণীন্দ্ৰ নাৰায়ণ দত্তবৰুৱা	:	আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানৰ পৰিচয়
বসন্ত কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	:	ভাষা-বিজ্ঞান প্ৰৱেশ
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি	:	ভাষাতত্ত্ব
দীপকৰ মৰল	:	উপভাষা-বিজ্ঞান

* * *

দ্বিতীয় খণ্ড অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

আগৰ খণ্ডটিত উপভাষা আৰু উপভাষা-বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন তাত্ত্বিক দিশসমূহ খৰচি মাৰি আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই খণ্ডটিত অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। আমাৰ পাঠ্যবিষয়ত অসমীয়া ভাষাৰ দুটা প্ৰধান উপভাষা কামৰূপী আৰু গোৱালপৰীয়াক অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। দুয়োটা উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ এই খণ্ডটিত বিশ্লেষণ কৰা হৈছে। আলোচনাৰ সুবিধাৰ বাবে এই খণ্ডটিক চাৰিটা বিভাগত বিভক্ত হৈছে—

প্ৰথম বিভাগ	:	অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা
দ্বিতীয় বিভাগ	:	কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ পৰিচয়
তৃতীয় বিভাগ	:	কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য
চতুৰ্থ বিভাগ	:	গোৱালপৰীয়া উপভাষা

প্ৰথম বিভাগটি হ'ল অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা। বিভাগটিত অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষাসমূহ উল্লেখ কৰি উজনি অসমৰ উপভাষাৰ কামৰূপী, গোৱালপৰীয়া আৰু মধ্য অসমৰ উপভাষিক ৰূপৰ তুলনা দাঙি ধৰা হৈছে। অসমৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা, সংযোগী ভাষা আদি দিশৰ ওপৰতো মনোনিৱেশ কৰা হৈছে।

দ্বিতীয় বিভাগটিৰ বিষয়বস্তু হ'ল কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ পৰিচয়। কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপভেদ, কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ উপভাষিক বৈচিত্ৰ্যৰ কাৰণ আদি দিশসমূহ বিভাগটিত আলোচিত হৈছে।

তৃতীয় বিভাগটিত কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ সন্নিবিষ্ট হৈছে। ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক আৰু শব্দগত দিশত এই বৈশিষ্ট্যসমূহ পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে।

চতুৰ্থ বিভাগটিৰ বিষয়বস্তু হ'ল গোৱালপৰীয়া উপভাষা। বিভাগটিত আলোচিত দিশসমূহ হ'ল। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বাসভূমি, বৈশিষ্ট্য (ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত); আঞ্চলিক ভেদ, মান্য অসমীয়াৰ সৈতে ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত প্ৰভেদ আদি।

প্ৰথম বিভাগ
অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

বিভাগৰ গঠন

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা
- ১.৪ উজনি আৰু কামৰূপীৰ তুলনা
- ১.৫ উজনি আৰু গোৱালপৰীয়াৰ তুলনা
- ১.৬ উজনি আৰু মধ্য অসমীয়াৰ তুলনা
- ১.৭ অসমৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা
- ১.৮ সংযোগী ভাষা
- ১.৯ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.১১ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰী পৰ্যন্ত ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা জুৰি প্ৰচলিত অসমীয়া ভাষাটো সকলো ঠাইতে একে ধৰণে কোৱা নহয়। অৰ্থাৎ, ইয়াৰ কথিত ৰূপটোৰ কেইবাটাও আঞ্চলিক ভেদ আছে। আকৌ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে নিজৰ নিজৰ ভাষাসমূহ কোৱাৰ লগতে নিজ ভাষা অনুসৰি অসমীয়া ভাষাটো ব্যৱহাৰ কৰে। তাৰ ফলত এই বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠী সম্প্ৰদায়ৰ মাজত অসমীয়া ভাষাটোৱে এটা সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছে। আনহাতে অসমৰ বাহিৰতো অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। নগালেণ্ড, অৰুণাচল প্ৰদেশ আদি ৰাজ্যত অসমীয়া ভাষাক অৱলম্বন কৰি নাগামিজ, অৰুণামিজ আদি সংযোগী ভাষাসমূহৰ সৃষ্টি হৈছে।

আমি অসমীয়া ভাষাৰ বিভিন্ন ঔপভাষিক ৰূপসমূহৰ বিষয়ে এইটো বিভাগৰ জৰিয়তে অৱগত হ'ব পাৰিম। নাগামিজ, অৰুণামিজ আদি সংযোগী ভাষাসমূহৰ লগতে ৰাভামিজ, হাজংমিজ, সোণোৱাল কছাৰীসকলৰ কথিত অসমীয়া, সাদানি আদি অসমীয়াৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাৰ বিষয়েও এই বিভাগটিত আলোকপাত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- অসমীয়া ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- অসমীয়া ভাষাৰ বিভিন্ন উপভাষাৰ মাজত থকা ভাষাতাত্ত্বিক বৈসাদৃশ্যসমূহ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব;
- অসমীয়া ভাষাৰ নৃগোষ্ঠীয় ৰূপবোৰৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব;

- অসমীয়া ভাষাৰ নৃগোষ্ঠীয় ৰূপবোৰ অধ্যয়নৰ প্ৰসংগত ৰাজবংশী, চিলেটীয়া, বিষ্ণুপুৰীয়া, সাদানি ভাষাৰ লগতে হাজং, সোণোৱাল কছাৰী, মিছিং, ৰাভা, আহোম আদি জনগোষ্ঠীসকলৰ কথিত অসমীয়া ভাষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- নাগামিজ, অৰুণামিজ আদি সংযোগী ভাষাৰ বিষয়ে সম্যক জ্ঞান লাভ কৰি পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব।

১.৩ অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা

অসমৰ শদিয়াৰ পৰা ধুবুৰীলৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত প্ৰচলিত অসমীয়া ভাষাটো সকলো ঠাইতে একে ৰূপত কোৱা নহয়। দূৰত্ব, সামাজিক বাধা, ভৌগোলিক তথা প্ৰাকৃতিক বাধা, ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাপনা ইত্যাদি কাৰণত অসমীয়া ভাষাৰো অঞ্চলভেদে ভিন ভিন ৰূপ লক্ষ্য কৰা যায়। এনে আঞ্চলিক ভেদবোৰকে অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা বোলা হৈছে।

ভাষাতত্ত্ববিদ বাণীকান্ত কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ দুটা আঞ্চলিক ৰূপ দেখুৱাইছে— পূব অঞ্চলৰ অসমীয়া আৰু পশ্চিম অঞ্চলৰ অসমীয়া। পশ্চিম অঞ্চলৰ উপভাষাটোক আকৌ তেওঁ দুটা ভাগত ভগাইছে— গোৱালপৰীয়া আৰু কামৰূপী। ভাষাচাৰ্য উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়েও কাকতিৰ পদাংক অনুসৰণ কৰি পূবৰ উপভাষাটোক উজনিৰ উপভাষা আৰু পশ্চিমত কথিত ৰূপটোক নামনিৰ উপভাষাৰূপে অভিহিত কৰিছে। সম্প্ৰতি ভাষাচাৰ্য গোলোক চন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে উজনিৰ উপভাষাৰ বিস্তৃতি দক্ষিণে নগাঁও আৰু উত্তৰে শোণিতপুৰ জিলা পৰ্যন্ত দেখুৱাই আৰু নামনিৰ উপভাষাৰ সীমা পশ্চিমে গোৱালপাৰাৰ পৰা কামৰূপৰ গুৱাহাটীলৈকে ধৰি এই দুই অঞ্চলৰ মাজত প্ৰচলিত ঔপভাষিক ৰূপটোক মধ্য অসমীয়া উপভাষাৰূপে দেখুৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। এই বিভাজনৰ আধাৰত অসমীয়া ভাষাৰ ঔপভাষিক ৰূপ তথা আঞ্চলিক ভেদবোৰ ৰেখাচিত্ৰৰ সহায়ত এনেদৰে দেখুৱাব পাৰোঁ —

ঔপভাষিক দিশৰ পৰা অসমীয়া ভাষাক এনেদৰে তিনিটা ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱালেও মধ্য অসমৰ উপভাষা বহুলাংশে উজনি উপভাষামুখী। তাৰ ঘাই কাৰণ হ'ল গুৱাহাটীকে সীমা কৰি অসমৰ পূব খণ্ডটো প্ৰায়ে আহোম প্ৰশাসনৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। আনহাতে নামনি খণ্ড কেতিয়াবা আহোমৰ শাসনত, কেতিয়াবা কোচ ৰাজ্যৰ আৰু কেতিয়াবা মোগল ৰাজ্যৰ অধীনত থকা হেতুকে, এই অঞ্চলৰ কথিত ৰূপ উজনি অসমৰ ভাষাতকৈ বহু পৰিমাণে ভিন্ন প্ৰকৃতিৰ। তদুপৰি, নামনি অসমৰ তৃণমূল পৰ্যায়ৰ প্ৰশাসন প্ৰকৃততে ইয়াৰ চৌধাৰীসকলেহে চম্ভালিছিল। জনসংখ্যাৰ আধিক্য, জীৱন-নিৰ্বাহৰ কাঠিন্য ইত্যাদি কাৰণত নামনিৰ উপভাষাটোৰ কথন-ভঙ্গী উজনিৰ তুলনাত ভালেখিনি ক্ষীপ্ৰ আৰু ৰক্ষ।

সি যি কি নহওক, তলত আটাইকেইটা ঔপভাষিক ৰূপৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল। অসমৰ পশ্চিম অঞ্চলৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাটো যদিও নামনিৰ উপভাষাৰ এটা ভাগ হিচাপে ধৰা হৈছে, ইয়াৰ বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ ভাষা-বৈশিষ্ট্যলৈ লক্ষ্য কৰি সুকীয়া আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে।

১.৪ উজনি আৰু কামৰূপীৰ তুলনা

উজনি অসমৰ কথিত অসমীয়া ভাষাৰ কেতবোৰ অঞ্চলগত প্ৰভেদ আছে। উদাহৰণস্বৰূপে শিৱসাগৰ অঞ্চলৰ কথিত ৰূপৰ সৈতে নগাঁৱৰ বা গোলাঘাটৰ নাইবা লক্ষীমপুৰৰ

কথিত ৰূপ সম্পূৰ্ণ একে নহয়। এই আলোচনাত আমি 'উজনি' বুলি অসমীয়া ভাষাৰ মান্যৰূপটোকহে স্বীকাৰ কৰিম। তেনেদৰে কামৰূপী উপভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদবোৰৰো উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্যবোৰহে আলোচনা কৰিম।

ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) মান্য অসমীয়াত শ্বাসাঘাত শব্দৰ মাজত পৰে। আনহাতে কামৰূপীত শব্দৰ আদি অক্ষৰত শ্বাসাঘাত পৰে। ইয়াৰ ফলত কামৰূপীত মধ্যক্ষৰৰ স্বৰ লুপ্ত হৈ প্ৰায়ে সংযুক্ত বঞ্জনৰ সৃষ্টি হয়; যেনে— ভম্ৰা/ভোম্ৰা (ভোমোৰা), নিংনি (নিগনি) ইত্যাদি।
- (২) মান্য অসমীয়াৰ ৮ টা স্বৰৰ ঠাইত কামৰূপীত (পাতিদৰং অঞ্চলৰ বাহিৰে) মাত্ৰ ৭ টা স্বৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়। মান্য অসমীয়াৰ অ'-স্বৰটো কামৰূপীত পাবলৈ নাই।
- (৩) কামৰূপীত দুটা আ ধ্বনি ওচৰা-উচৰিকৈ থাকিব পাৰে। মান্য অসমীয়াত কিন্তু সচৰাচৰ প্ৰথমটো অ বা এ হয়; যেনে— ৰাজা (ৰজা), আদা (এদা)।
- (৪) অপিনিহিতি কামৰূপী উপভাষাৰ এক অন্যতম বৈশিষ্ট্য; যেনে— বৈহতা (বহতীয়া), শাইলখা (শালিকা), পাউৰ (পাৰ)। ইয়াৰ ফলত দ্বিস্বৰৰ আধিক্য হোৱাৰ উপৰি কোনো কোনো অঞ্চলত ত্ৰিস্বৰৰ প্ৰয়োগো হয়; যেনে— কেউলা, কেউইলা (কেৰলীয়া)।
- (৫) একাধিক অক্ষৰযুক্ত শব্দৰ শেষত থকা 'ঐ' কামৰূপীত যথাক্ৰমে 'এ' আৰু 'ও' হয়; যেনে— যেনে আখে (আইখে), তাৰে (তাইৰে), টকো (টকৌ)।
- (৬) দ্বিঅক্ষৰ যুক্ত শব্দৰ মাজৰ 'অ' ধ্বনি কামৰূপীত 'আ' হয়; যেনে— তপাত (তপত), গৰাম (গৰম)।
- (৭) নিম্ন স্বৰৰ ঠাইত উচ্চ স্বৰৰ প্ৰয়োগ কামৰূপীৰ অন্যতম উল্লেখনীয় বিশেষত্ব; যেনে— কাপুৰ (কাপোৰ), ইন্দুৰ (এন্দুৰ), নিছি (নিছে)।
- (৮) আদ্যক্ষৰৰ 'ও' কামৰূপীত প্ৰায়ে 'অ' হয়; যেনে— খপা (খোপা), গটা (গোটা), তৰ (তোৰ), মৰ (মোৰ)।
- (৯) দ্বিঅক্ষৰ যুক্ত শব্দৰ প্ৰৱণতা কামৰূপীত প্ৰায়ে লক্ষ্য কৰা যায়; যেনে— কোণা/কণা (কোণ), ৰূপা (ৰূপ), খেলা (খেল), কাঁহা (কাঁহ)।
- (১০) কামৰূপীৰ মহাপ্ৰাণ ধ্বনি মান্য অসমীয়াত অল্পপ্ৰাণ হিচাপে প্ৰয়োগ হয়; যেনে— চখু (চকু), হাথী (হাতী), ভোখ/ভখ (ভোক)।

ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) শ্ৰেণী নিৰ্দেশকবোৰৰ ক্ষেত্ৰত দুয়োটা উপভাষাৰ ব্যৱধান লক্ষ্য কৰা যায়; যেনে— মান্য অসমীয়াৰ টো, জন, ডাল, খন আদিৰ ঠাইত কামৰূপীত তু, খোৰ/খৰ, খান আদি ব্যৱহাৰ হয়।
- (২) কামৰূপী আৰু মান্য অসমীয়াৰ বহুবচনৰ চিনবোৰ ভিন ভিন; যেনে— বস্ত্ৰগিলা (বস্ত্ৰবোৰ), মাইহাত (মাইত), চলিখান (ল'ৰা-ছোৱালীহঁত), ৰামহাম্ৰা/-হোম্ৰা/-হাম্লা (ৰামহঁত), আছন (এওঁলোক), তাছন(তেওঁলোক), মোমাথেৰ/-চেৰ/-চিৰ (মোমাইতৰ) ইত্যাদি।

- (৩) স্থানবাচক আৰু ক্ৰিয়া-বিশেষণৰ ক্ষেত্ৰত কামৰূপী আৰু মান্যভাষাৰ ব্যৱধান লক্ষণীয়; যেনে— ইও, ইতে, এথেন (এতিয়া); তিন্তে, তিথেন, তেথেন, তিডে (তেতিয়া); অহায় (এইপিনে), সহায় (সেইপিনে) ইত্যাদি।
- (৪) কামৰূপীত নামধাতুৰ প্ৰয়োগ সাধুভাষাৰ তুলনাত অধিক; যেনে— চেলা (বাকলিগুচা), গাইথা (গাঁথি দি), ভাইথা (ভটিয়াই যা) ইত্যাদি।
- (৫) ক্ৰিয়া বিভক্তিৰ প্ৰয়োগতো কামৰূপী উপভাষা মান্য ভাষাতকৈ ভালেখিনি পৃথক; যেনে— তই খাহ, তই কৌ (তই খাৰ, তই ক), তুমি খ/খাৰা (তুমি খোৰা), সি খালা/খালাক (সি খালে), সি গেছি/গেইছে (সি গৈছে) ইত্যাদি।
- (৬) মান্য ভাষাৰ নিমিত্তাৰ্থক কাৰক বিভক্তিৰ ঠাইত কামৰূপীত কৰ্ম বা অধিকৰণ কাৰক বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে— ক'ক গেছি/ক'ত গেছি/কোক গেইছে/কোত গেইছে (ক'লৈ গৈছে)।

শব্দগত বৈশিষ্ট্য :

কামৰূপীত ব্যৱহাৰ বিভিন্ন বিষয়ক শব্দ মান্য ভাষাতকৈ ভিন্ন। সমূহীয়াভাৱে কামৰূপীত ককাই-ভাই বুজাবলৈ ভাক/ভায়েক/ভিয়াক, বাই-ভনী বুজাবলৈ বৈনাক/ব'নেক আৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালী তথা সতি-সন্ততি বুজাবলৈ চলি শব্দৰ ব্যৱহাৰ কামৰূপীত লক্ষ্য কৰা যায়। উপভাষাটোৰ কেতবোৰ স্বকীয় শব্দ এনেধৰণৰঃ মোদফল (অমিতা), হুৰুমা টেঙা/বাংলা টেঙা/ধপা টেঙা/ৰবাত্ টেঙা/লবাত্ টেঙা (ৰবাব টেঙা), উইৰাম/সোফৰাম/স'খৰেম (মধুৰীআম), বামি (চিৰাল), ভজলুক/জলা (জলকীয়া), ঘুমেখাতি/কাঞ্চমতী/ভেঁহেৰী/খেহেৰী/সথলি/সথাগেলি/খাগ্‌চি/ঘাগ্‌চি (গেদগেদী), নিহ্লা (মিছামাছ), চক্‌ৰি/চকেৰি (পখিলা), কুপ্তি (কপৌ চবাই), বৰা/বাৰা (গাহৰি), পিপ্‌ৰা/পিপ্‌ৰে/পিপাৰ (পৰুৱা), ডাবাৰ (চৰিয়া), বঠি (মৈদা), চত্কি (গছকি), বিধান (সঁচ), ছেলে (বেণী), লান/পাত্কি (কুৱা), তেলোৰ ভাৰ (জোৰোণ), গেছ (চাকি) ইত্যাদি।

এইবোৰৰ উপৰি কখনভঙ্গী, সুৰ-লহৰ, খণ্ডবাক্য, ফকৰা, প্ৰবাদ-প্ৰবচনৰ প্ৰয়োগতো দুয়োটা উপভাষাৰ মাজত ভালেখিনি বৈসাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়।

১.৫ উজনি আৰু গোৱালপৰীয়াৰ তুলনা

গোৱালপৰীয়া উপভাষা অবিভক্ত গোৱালপৰীয়া জিলাত চলিছিল। স্থানীয় লোকসকলে ইয়াক 'দেশী' আৰু 'ৰাজবংশী' বুলিও কয়। এই উপভাষাৰ প্ৰধান আঞ্চলিক ভেদ দুটা— পূব গোৱালপৰীয়া আৰু পশ্চিম গোৱালপৰীয়া। দুয়োটাৰে আকৌ কেতবোৰ স্থানীয় ভেদো লক্ষ্য কৰা যায়। পূব গোৱালপৰীয়াৰ সৈতে কামৰূপীৰ ভালেমান ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য আছে। তলত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ সৈতে মান্যভাষাৰ প্ৰভেদ দেখুৱা হ'ল।

ধ্বনি তাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) মান্য অসমীয়া আৰু কামৰূপীৰ প্ৰধান বিশেষত্বমূলক 'X' ধ্বনি গোৱালপৰীয়াত পোৱা নাযায়। তাৰ পৰিৱৰ্তে গোৱালপৰীয়াত দন্তমূলীয় 'স'ৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়।
- (২) গোৱালপৰীয়াত 'শ'-ৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়; মান্য অসমীয়া আৰু কামৰূপীত কিন্তু নাই।

- (৩) কামৰূপী আৰু মান্য অসমীয়াত 'চ'-ৰ উচ্চাৰণ দন্তমূলীয়। গোৱালপৰীয়াত কিন্তু 'চ' আৰু 'ছ' তালব্য ধ্বনি।
- (৪) গোৱালপৰীয়াত দন্ত্য আৰু মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ আছে। মান্য আৰু কামৰূপীত কিন্তু দন্তমূলীয় ধ্বনিহে পোৱা যায়।
- (৫) 'ঝ' গোৱালপৰীয়াত বিশিষ্ট ধ্বনি। দৰঙী তথা মধ্য অসমীয়া উপভাষাৰ বাহিৰে কামৰূপী আৰু মান্য অসমীয়াত এই ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ পোৱা নাযায়।

ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) সৰ্বনাম পদৰ ক্ষেত্ৰত মান্য আৰু কামৰূপীৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰিব পাৰি; যেনে- মুই (মই), আমি/ আমিৰা/ আম্ৰা (আমি), তুই (তই), তুম্ৰা, তোম্ৰা (তোমালোক) ইত্যাদি।
- (২) বহুবচনৰ প্ৰত্যয়বোৰ মান্য অসমীয়াৰ সৈতে একে নহয়। অৱশ্যে কামৰূপীৰ সৈতে কিছু মিল লক্ষ্য কৰা যায়; যেনে— গিলা, গুলা, খান (বোৰ, বিলাক)।
- (৩) নঞৰ্থক পূৰ্বসৰ্গ 'ন' ক্ৰিয়াশব্দৰ আগত ব্যৱহাৰ হয় যদিও মান্য বা কামৰূপীৰ দৰে অৱ্যৱহিত পৰৱৰ্তী স্বৰৰ সৈতে একে হৈ নাযায়; বৰং পুৰণি অসমীয়াৰ দৰে 'না' ৰূপে লগ লাগে; যেনে— নাযাং (নাযাওঁ), নাকৰিল (নকৰিলে) ইত্যাদি।

শব্দগত বৈশিষ্ট্য :

শব্দ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত তিনিওটা উপভাষাৰ পাৰ্থক্য নিচেই কম নহয়। তলত তিনিওটা উপভাষাৰ কেইটামান নিৰ্বাচিত শব্দৰ এখন তালিকা দিয়া হ'ল :

গোৱালপৰীয়া	কামৰূপী	মান্য অসমীয়া
মইশ, ভইচং	মুইহ্	ম'হ
পাৰো, কইতৰ	পাৰা, পাউৰ	পাৰ
বিলাই	মেক্ৰী, মেউক্ৰী	মেকুৰী
বাও, বাতাস	বতাহ, বাতাহ	বতাহ
পবি, পানী (গো)	বই বহান (কং)	বৰষুণ (অং)
দেৱা	মেঘ	মেঘ, ডাৱৰ
পাও	ভৰি, ঠেং	ভৰি
নগুল	আউংলি	আঙুলি
ডেঙা	ডেনা	বাহু, বাউসী। ইত্যাদি

১.৬ উজনি আৰু মধ্য অসমীয়াৰ তুলনা

মধ্য অসমীয়া বুলি চিহ্নিত উপভাষাটো উজনি আৰু নামনিৰ মধ্যৱৰ্তী স্থানত প্ৰচলিত হোৱা বাবে ইয়াৰ কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য উজনিৰ উপভাষাৰ লগত আৰু অন্য কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য কামৰূপী উপভাষাৰ সৈতে মিলে। সেয়ে হ'লেও, এই অঞ্চলত তিৱা, কাৰ্বি, বড়ো, ৰাভা আদি বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ সমাবেশ হোৱা হেতুকে আৰু প্ৰায়বোৰেই অসমীয়া ভাষাকে কখন-ভংগীৰ মাধ্যম হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হেতুকে এই উপভাষাৰ কেতবোৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰা যায়। তলত মান্যভাষাৰ সৈতে এই অঞ্চলৰ উপভাষাৰ এক তুলনা দাঙি ধৰা হ'ল—

ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

(১) সম্ভৱতঃ নামনিৰ উপভাষাৰ আদ্যাক্ষৰৰ প্ৰবল শ্বাসাঘাতৰ প্ৰভাৱৰ ফলত মধ্য অসমৰ উপভাষাত হয় শব্দৰ প্ৰথম অক্ষৰত, নহয় দ্বিতীয় অক্ষৰত শ্বাসাঘাত পৰে।

(২) আদ্যাক্ষৰৰ প্ৰবল শ্বাসাঘাতৰ হেতু নামনিৰ উপভাষাত অপিনিহিতৰ ফলত হোৱা দ্বিস্বৰ আৰু কেতিয়াবা ত্ৰিস্বৰৰ আধিক্য লক্ষ্য কৰা যায়। মধ্য অসমৰ উপভাষাত অপিনিহিতৰ সংখ্যা নামনিতকৈ কম কিন্তু উজনিতকৈ বেছি; যেনে—

উজনি	মধ্য	কামৰূপী
কেৱলীয়া	কেউলা/কেৱলীয়া	কেউলা/কেউল/কেউইলা
মহুৰা	মহুৰা	মউহুৰা/মউৰা/ম'হৰ।

(৩) উজনিৰ নিম্ন স্বৰৰ ঠাইত মধ্য আৰু নামনিৰ উপভাষাত উচ্চ স্বৰ ব্যৱহাৰ হয়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
কাপোৰ	কাপুৰ/কাপৰ	কাপুৰ
সেন্দুৰ	সিন্দুৰ	সিন্দুৰ/সিনুৰ।

(৪) মধ্য অসমৰ উপভাষাত শব্দৰ কেতবোৰ বিশেষ স্থানত স্বৰদৈৰ্ঘ্যৰ সৃষ্টি হোৱা দেখা যায়; যেনে—

উজনি	মধ্য
দিল্লী	দীলি
উত্তৰ	উত্তোৰ।

(৫) উজনিৰ উপভাষাত ওচৰা-উচৰিকৈ দুটা 'আ'-ৰ প্ৰয়োগ বিৰল। সচৰাচৰ প্ৰথমটো 'অ' বা 'এ' হয়। মধ্য আৰু নামনিত দুটা 'আ' একেলগে থাকিব পাৰে; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
ৰজা	ৰজা/ৰাজা	ৰজা/ৰাজা
এন্ধাৰ	অন্ধাৰ	আন্ধাৰ

(৬) মান্য অসমীয়াৰ দ্বিঅক্ষৰ যুক্ত শব্দৰ দ্বিতীয় অক্ষৰত থকা 'অ' ধ্বনি মধ্য অসমীয়াত ও হোৱা দেখা যায়; যেনে—

উজনি	মধ্য	কামৰূপী
আগত	আগোত	আগোত/আগ'ত
পাছত/পিছত	পাছোত/পিছোত	পাছোত/পাছ'ত/ পিছোত/পিছ'ত।

(৭) মধ্য অসমৰ উপভাষাত প্ৰায়ে স্বৰসমীভৱন ঘটা দেখা যায়। এই ক্ষেত্ৰত উপভাষাটো কামৰূপীৰ পলাশবৰীয়া ৰূপটোৰ সৈতে মিলে; যেনে—

উজনি	মধ্য	কামৰূপী
কুমতি	কুমুতি	কুমতি/কুমতি/কুমুতি
উমনি	উমুনি	উমনি/উমেনি/উমুনি।

(৮) 'ৰা' ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ মধ্য অসমীয়া উপভাষাৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য; যেনে— চিনাজোক (উজনি), চিৰাঁ'ক (মধ্য), চিনাজুক/চিজুক (কাম)।

(৯) উজনি আৰু নামনিৰ উপভাষাৰ শব্দ-মধ্যৰতী 'ঙ' বা 'ৎ' ধ্বনি মধ্য অসমীয়াত 'উঁ' বা 'ৰঁ' হয়। অৱশ্যে কামৰূপীৰ পলাশবৰীয়া ৰূপটোতো এই বৈশিষ্ট্য দেখা যায়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
এঙাৰ	আউঁৰা	আঙুৰা/আঙাৰ/আৰঁৰ
আঙুলি	আউঁলি	আলি/আউঁলি
মাংস	মাউঁচ	মাংচ/মাউঁচ।

(১০) মান্য অসমীয়াৰ অনুনাসিক 'ঙঁ'/'ৰ' মধ্য আৰু নামনিৰ উপভাষাত ঙ, ঙ বা উঁ হোৱা দেখা যায়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
ধোঁৱা	ধঙা	ধঙা/ধোঁহা
যাঙ	যাং	যাং/যাউঁ/যাঙ

(১১) নামনি আৰু মধ্য অসমীয়াত 'স' (X) আৰু 'খ' (k^h) ধ্বনিৰ অয়ত বিকল্প প্ৰয়োগ হয়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
খুটা	সুতা	সুতা
বাখৰ	বাসৰ	বাসৰ

(১২) শব্দৰ অন্ত্যস্থিত 'ই' ধ্বনি মধ্য অসমীয়াত প্ৰায়ে ৰক্ষিত হয়; কিন্তু নামনিত 'অ', 'আ' বা 'এ' হয়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
ধূলি	ধূলি	ধূলা/ধূলে/ধূল
মাইকী	মাইকী/মাইকা	মাইকা/মাইকে

(১৩) দ্বিঅক্ষৰ যুক্ত শব্দৰ প্ৰৱণতা মধ্য আৰু কামৰূপীৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
খেল	খেলা	খেলা
গাঁত	গাতা	গাতা

(১৪) সংস্কৃতৰ দৰে কেতবোৰ শব্দত স্বাৰ্থিক '-ক' প্ৰত্যয়ৰ আগম মধ্য অসমীয়াৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
জানো	জানুক	জানু/জানো
জামু	জামুক	জাম

(১৫) কামৰূপীৰ দৰে মধ্য অসমীয়াতো ৰ > ল, ল > ৰ হোৱাৰ প্ৰৱণতা লক্ষ্য কৰা যায়; যেনে—

উজনি	মধ্য	নামনি
সোণাৰু	সোণালু	সণলু/সোণলু/সোণৰু
জৰুৰ	জৰুল	জোৰুল/জৰুল

ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) মান্য অসমীয়াৰ বহুবচনসূচক ৰূপ -বোৰ, -বিলাক, -সকল, -লোক, -সোপা আদি মধ্য অসমৰ উপভাষাটো প্ৰয়োগ হয় যদিও, কেতবোৰ সুকীয়া ৰূপো লক্ষ্য কৰা যায়। তেনে ৰূপ কিছুমান, যেনে— -গেলা, খবা, -হস্তে, -হিস্তে, -গিলা, -গিলাক, -মখা, -মাখান, -হঁত, -হাত, -চোব, -চব ইত্যাদি। উদাহৰণ, যেনে— এগেলা (এইবোৰ), সিহস্তে/সিস্তে (সিহঁতে), ছুৱালীখবা (ছোৱালীবোৰ) ইত্যাদি।
- (২) উজনি, নামনি আৰু মধ্য তিনিওটা উপভাষাৰ শ্ৰেণী-নিৰ্দেশকবোৰ একে যদিও এইবোৰৰ ধ্বনিগত প্ৰভেদ লক্ষ্য কৰা যায়।
- (৩) অসমীয়া ভাষাৰ 'বিস্ময়কৰ ৰূপতাত্ত্বিক বিশেষত্ব' সম্বন্ধবাচক বিশেষ্যত পুৰুষ অনুসাৰে লগ লগা ৰূপবোৰ গোৱালপৰীয়াৰ বাহিৰে আটাইকেইটা উপভাষাতে পোৱা যায় যদিও, মান্য অসমীয়াৰ দ্বিতীয় পুৰুষৰ তুচ্ছ, মান্য প্ৰভেদ মধ্য অসমীয়াত বক্ষিত নহয়; যেনে— তোৰ/তোমাৰ মামে, মোমায়েৰে/মোমায়েৰা, মাউহেৰ (মাহীয়েৰ/মাহীয়েৰা) ইত্যাদি। আকৌ তৃতীয় পুৰুষত মান্য অসমীয়াৰ -ক/-এক-ৰ ঠাইত মধ্য অসমীয়াত -অক, -আক -এ'ক হোৱা দেখা যায়; যেনে— তাৰ মায়ক (মাক), পেহীয়েক (পেহীয়েক), মাইহেক (মাহীয়েক) ইত্যাদি।
- (৪) মান্য অসমীয়াৰ নিমিত্ত কাৰকৰ বিভক্তি -অলৈ/-লৈ-ৰ ঠাইত মধ্য অসমীয়াত কেতিয়াবা -লাগি, কেতিয়াবা কৰ্মকাৰকৰ -অক/-ক আৰু কেতিয়াবা অধিকৰণ কাৰকৰ -অত/-ত বিভক্তি যোগ হয়; যেনে— মই ঘৰ লাগি যাং (মই ঘৰলৈ যাওঁ), সি মায়ঙোক যাবৌ (সি মায়ঙলৈ যাব), মই দোকানোত যাম (মই দোকানলৈ যাম) ইত্যাদি।
- (৫) মধ্য অসমীয়াত মান্য অসমীয়াৰ প্ৰথম পুৰুষৰ 'ওঁ' ক্ৰিয়া বিভক্তি 'ং' হয়; যেনে— কৰং (কৰোঁ), কৰিছং (কৰিছোঁ), কৰিছিলং (কৰিছিলোঁ) ইত্যাদি। আকৌ তৃতীয় পুৰুষৰ -এ বিভক্তিৰ ঠাইত মধ্য অসমীয়াত প্ৰায়ে -এই হয়; যেনে— কৰেই (কৰে), খালেই (খালে), গৈছেই (গৈছে) ইত্যাদি। সেইদৰে অতীত 'লৈ' ভাগান্ত ধাতু 'ইলা' আৰু ভৱিষ্যত কালৰ '-ইব' ভাগান্ত ধাতু ইবৌ হয়; যেনে, সি কৰিলা, সি খাবৌ ইত্যাদি। ক্ৰিয়াৰূপৰ প্ৰয়োগত মান্য/তুচ্ছ-ৰ ভেদ নথকাটো মধ্য অসমীয়াৰ বিশেষ উল্লেখনীয় বৈশিষ্ট্য।
- (৬) মান্য অসমীয়াৰ বৰ্তমান কালৰ কৃদন্ত ৰূপ '-ওঁতে'ৰ ঠাইত মধ্য অসমীয়াৰ '-অংতে' হয়; যেনে— কৰংতে (কৰোঁতে), কংতে (কওঁতে), আহংতে (আহোঁতে) ইত্যাদি।
- (৭) মান্য অসমীয়াৰ সম্ভাৱ্য ভূতকালিক অনুপদ '-হেতেন' -ৰ ঠাইত মধ্য অসমীয়াত কামৰূপীৰ দৰে 'হয়'-ৰ প্ৰয়োগ দেখা পোৱা যায়; যেনে— কৰিলাহয় (কৰিলেহেঁতেন), খালাহয় (খালেহেঁতেন)।

শব্দগত বৈশিষ্ট্য :

মান্য অসমীয়াৰ সৈতে মধ্য অসমৰ উপভাষাৰ শব্দগত প্ৰভেদো কিছু কিছু ক্ষেত্ৰত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। এইবোৰৰ কিছুমান কামৰূপীৰ সৈতে মিলে আৰু আন কিছুমানত সামান্য ধ্বনিগত প্ৰভেদ দেখিবলৈ পোৱা যায়; যেনে— মাইহে/মাউহে (মাহী), বৰগিৰি (জেঠেৰী), থুতুৰি (থুতুৰি), তাপালা (তপিনা), বেহাৰ (সঁৰিয়হ), টুপনি (টোপনি), মধিয়াম (মধুৰীয়াম),

অইমতা (অমিতা), নাদ (কুঁৰা), তিফিলা (আমলখি), কাকৰ/কাংকৰ (কেকোঁৰা), মাছলেংকা (মাছৰোকা), সগা/খগা (উঁৰিকণা), চেৰ্পা (উঁহ), লুহিয়া (কেৰাহী), গামুচা/ফালি (গামোচা), বহ্ন (নহৰু), দৰাল/দৰখ/দৰস (এৰাল) ইত্যাদি।

১.৭ অসমৰ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা

আমি সকলোৰে জানো যে অসমীয়া ভাষা অসমৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীসমূহৰ মাজত সাৰ্বজনীন ভাষাৰূপে স্বীকৃতি লাভ কৰি আহিছে। প্ৰত্যেক জনগোষ্ঠীৰে নিজস্ব ভাষা আছে যদিও অন্যান্য জনগোষ্ঠীসমূহৰ লগত সততে অসমীয়া ভাষাৰেহে মনৰ ভাব আদান-প্ৰদান কৰে। তেওঁলোকে ব্যবহাৰ কৰা অসমীয়া ভাষাত তেওঁলোকৰ নিজস্ব ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য বিশেষকৈ কখনভংগীয়ে বিশেষ প্ৰভাৱ পেলালে। ফলত প্ৰত্যেক জনগোষ্ঠীৰ কথিত অসমীয়া ভাষাটো বিশেষ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ হৈ পৰিল। অসমৰ কেইটামান প্ৰধান নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাৰ বিষয়ে তলত আলোচনা কৰা হ'ল —

(ক) ৰাজবংশী (দেশী) ভাষা :

অসমৰ দক্ষিণ পশ্চিম, পশ্চিমবঙ্গৰ উত্তৰ-পূব আৰু বাংলাদেশৰ উত্তৰ-পূব দিশ সামৰি বসবাস কৰি অহা ৰাজবংশী অৰ্থাৎ কোচ-ক্ষত্ৰীয় ৰাজবংশীসকলৰ কথিত ভাষাৰ নামেই 'ৰাজবংশী'। স্থানীয় লোকে নিজকে 'দেশী মানষি' বুলি চিনাকি দিয়ে আৰু সেইসূত্ৰে তেওঁলোকৰ কথিত ভাষা 'দেশী ভাষা'। পণ্ডিতসকলে এই ভাষাটোৰ বিস্তৃতিত চাই বাংলাৰ উত্তৰ বাংলা নতুবা অসমীয়াৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষা হিচাপে ইয়াক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে যদিও ব্যুৎপত্তিৰ ফালৰ পৰা ই এটা নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাহে (Ethnic dialect)। কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ দিনলৈকে পূৰ্ণ বিকশিত হোৱা এই ভাষাই সাহিত্যৰ ভাষা হিচাপেও স্বীকৃতি লাভ কৰিছিল আৰু কোচবিহাৰ অঞ্চলৰ সমূহ জনসাধাৰণে (জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে) ইয়াক গ্ৰহণ কৰিছিল। প্ৰাচীন অসমীয়া কবিসকলে এইভাষাতে কাব্য-চৰ্চা কৰিছিল আৰু সেইসূত্ৰে শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন বা মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণ এই ভাষাৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন হিচাপে ল'ব পাৰি।

কোচ-ৰাজবংশী জনগোষ্ঠী মূলতঃ মংগোলীয় ফৈদৰ তিব্বত-বৰ্মী ভাষা-ভাষী লোকেই আছিল। কৃষিজীৱী বৰো বা ৰাভাসকলৰ পূৰ্বপুৰুষে পৰ্বতীয়া স্থানৰ পৰা নামি আহি সমতল ভূমিত বসবাস কৰাৰ পিছৰে পৰা চৌপাশে থকা আৰ্যমূলীয় জনগোষ্ঠীসকলৰ সঘন সান্নিধ্যলৈ আহি নিজৰ কৌলিক ধৰ্ম আৰু তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষা বিসৰ্জন দি হিন্দুধৰ্মত দীক্ষিত হোৱাৰ লগে লগে আৰ্যভাষা (খুৰ সন্তৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰ কামৰূপী ৰূপ) গ্ৰহণ কৰি গৌৰৱ বোধ কৰিছিল আৰু কালক্ৰমে চিকনাঝাৰৰ হাৰিয়া মণ্ডলৰ অধঃস্তন বিশু বা বিশ্বসিংহৰ অভ্যুদয়ৰ লগে লগে এইশ্ৰেণীৰ লোক ৰাজবংশী বা ক্ষত্ৰীয় কুললৈ উত্তৰণ ঘটিছিল বুলি সমকালীন জনশ্ৰুতি, বুৰঞ্জী আৰু অন্যান্য সমাজ-সাংস্কৃতিক সমলৰাজিয়ে সাক্ষ্য বহন কৰে।

ৰাজবংশী বা দেশীভাষাক আঞ্চলিক উপভাষা (Regional dialect) বোলাতকৈ নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা বোলাহে অধিক যুক্তিসংগত। কিয়নো অবিভক্ত গোৱালপাৰা আৰু উত্তৰবঙ্গ সামৰি সুবিস্তৃত এই উপভাষাৰ ৰূপ এক ঠেক গণ্ডীত (গোৱালপৰীয়া বা পশ্চিম অসমৰ উপভাষা) আৱদ্ধ কৰা যিমান টান তাতকৈ টান অবিভক্ত গোৱালপাৰা অঞ্চলৰ চাৰিও প্ৰান্তে ইয়াৰ সমৰূপত প্ৰয়োগ আছে বুলি দেখুৱাটো। অবিভক্ত গোৱালপাৰাৰ পূব আৰু পশ্চিমে বা উত্তৰ আৰু দক্ষিণে যেনেকৈ বিভিন্ন স্থানীয় উপভাষিক ৰূপৰ প্ৰয়োগ আছে (ঘুল্লীয়া, নামদানীয়া, হাৰাঘাটীয়া, বাৰহাজাৰীয়া আদি) তেনেকৈ একেটা অঞ্চলতে বিভিন্ন সম্প্ৰদায়কেন্দ্ৰিক ঔপভাষিক ৰূপৰো

প্ৰয়োগ আছে (ভাটীয়া বা চৰুৱা, বাউসীয়া, উজনীয়া, হাজং বা বাৰুৱা, ৰাভামিজ আদি)। সেয়েহে গোৱালপৰীয়া উপভাষা মানেই ৰাজবংশী নহয়; কিন্তু গোৱালপাৰা অঞ্চলত প্ৰচলিত অসমীয়াৰ স্থানীয় ঔপভাষিক ৰূপ সমূহৰ সৈতে ৰাজবংশী ভাষাৰ অতি ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছে। আনকি উত্তৰবঙ্গ অঞ্চলত প্ৰচলিত ৰাজবংশী উপভাষাত পশ্চিম-অসমৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাৰো বহুক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য ৰক্ষিত হৈছে (ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা)। অন্যান্য গোৱালপৰীয়া শব্দৰ দৰে ৰাজবংশী শব্দৰো এক চতুৰ্থাংশ সমগোষ্ঠীয় জনজাতীয় (তিব্বত-বৰ্মীয়) মূলৰ শব্দ হোৱাটোৱে স্বাভাৱিক।

ৰাজবংশী উপভাষা যে বাংলাতকৈ অসমীয়াৰহে অতি ওচৰৰ এই সম্পৰ্কে ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, ড° বীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত প্ৰমুখ্যে ভাষাবিদ, লোকসংস্কৃতিবিদসকলে যুক্তিনিষ্ঠভাৱে ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। ধ্বনিতত্ত্বৰ বাহিৰে স্ত্ৰীবাচক -ঈ/-নী প্ৰত্যয়, বহু বচনাত্মক -গিলা প্ৰত্যয়, সৰ্বনামৰ ৰূপ কিছূমান, নিৰ্দিষ্টতাচক -খান প্ৰত্যয়, নাস্ত্যার্থক ৰূপাংশৰ ক্ৰিয়াৰ আগত ব্যৱহাৰ, তুমুনন্ত - ইবাৰ প্ৰত্যয়, শব্দ-বিভক্তিৰ সংযোগত ব্যঞ্জনান্ত প্ৰাকৃতিৰ তিৰ্যক ওকাৰান্ত ৰূপ, শব্দ-বিভক্তি, পৰসৰ্গৰ ব্যৱহাৰ, বাক্য-বিন্যাস, ক্ৰিয়া-বিভক্তি, প্ৰবাদ -বচন আদিৰ সাদৃশ্যলৈ চাই আন কোনেও ৰাজবংশীক অসমীয়াৰ বাহিৰে আন বেলেগ ভাষাৰ উপভাষা হিচাপে যুক্তিসংগতভাৱে দেখুৱাব নোৱাৰে। অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশত নামনি অসমৰ অন্যতম প্ৰাচীন আৰু জনপ্ৰিয় নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা হিচাপে ৰাজবংশীৰ ভূমিকা অনস্বীকাৰ্য।

মংগোলীয় নৃগোষ্ঠীসম্বৃত আৰু আৰ্যীভূত তিব্বত-বৰ্মীয় বিশেষ ভাষাগোষ্ঠীৰ মাতৃভাষাৰ স্থান অধিকাৰ কৰা অসমীয়াৰ অন্যতম ক্ৰেওলীয় ৰূপ (Creolized Assamese) হিচাপে ৰাজবংশীত তিব্বত-বৰ্মীয় উপাদানৰ প্ৰাচুৰ্য মনকৰিবলগীয়া। ধ্বনি, ৰূপ আৰু শব্দ এই সকলো দিশতে ৰাজবংশীত তিব্বত-বৰ্মীয় প্ৰভাৱ পৰিদৃষ্ট হয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ৰাজবংশী উপভাষা আঞ্চলিক উপভাষা নে নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক।)

.....

(খ) হাজংসকলৰ ভাষা :

ভাষাতাত্ত্বিক শ্ৰেণীবিভাজনত হাজং ভাষা সম্বন্ধে *Linguistic Survey of India* আদি গ্ৰন্থ নিমাত যদিও নৃতাত্ত্বিক আৰু সমাজতাত্ত্বিক দিশত হাজং জনগোষ্ঠী যে - তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ মংগোলীয় মূলৰ লোক আছিল এইটো নিসন্দেহ। ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জীয়ে “কিৰাত জন কৃতি”ত দক্ষিণ গাৰোপাহাৰৰ উত্তৰ মৈমনসিং অঞ্চলত বিস্তৃতি লাভ কৰা বড়োমূলীয় জাতি বুলি অভিহিত কৰিছে আৰু তেওঁলোকক ‘Semi Bengalised Haijong Tribe’ বুলি আখ্যা দিছে। আনকি তেখেতৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত হাজংসকলে কোৱা ভাষাক বাংলা ভাষাৰ এটা স্থানীয় উপভাষা Western Vanga বা মৈমনসিং উপভাষা হিচাপে উল্লেখ কৰিছে। ড° কাকতিয়ে অসমীয়াৰ আৰ্যভিন্ন উপাদান শীৰ্ষক আলোচনাত এই ভাষাটো উত্থাপন কৰিছে আৰু প্ৰকাৰান্তৰে এই ভাষাটো ‘Haijong Sub-dialect of Bengal’ হৈও অত-তত তিব্বত-বৰ্মীয় জতুৱা

ঠাঁচ-খণ্ডবাক্যৰ বেহ থকা জনজাতীয় ভাষাৰ ৰূপেৰে পৰিপুষ্ট বুলি অভিমত ব্যক্ত কৰিছে। তেওঁ হাজং ভাষা আৰু নব্য হিন্দুভূত বড়ো ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা পোৱা প্ৰাকশংকৰী যুগৰ তিনিওগৰাকী অসমীয়া কবিৰ কাব্যৰ ভাষাৰ মাজত বহুক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য বিচাৰি পাইছে। তাৰ ভিতৰত অতীতকালীন কৃদন্ত-বা প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ দুয়োটা ভাষাতে ব্যতিক্ৰমহীন ভাৱে আছে বুলি দেখুৱাইছে। ইয়াৰোপৰি দুৰৱৰ্তী নিৰ্দেশক সৰ্বনামৰ উপস্থিতি, দ্বিতীয় পুৰুষ তুচ্ছাৰ্থত তোৰ-গো আদিত -গো স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ -ৰা/ডা আদি নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ, -মি -মিনি আদি অধিকৰণ কাৰকত প্ৰয়োগ ইত্যাদিৰে ই বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ।

বৰ্তমান মেঘালয়ৰ গাৰোপাহাৰৰ কিছু অংশ, গোৱালপাৰা, উত্তৰ কাছাৰ, কাৰ্বি আংলং আৰু অৰুণাচলতো কোনো কোনো অঞ্চলত ভগনীয়া হিচাপে হাজং জনগোষ্ঠীয় লোকৰ বসতি আছে। হাজংসকল বৰ্তমান মেঘালয়, অৰুণাচল আৰু পশ্চিমবংগৰ লগতে অসমৰ কাৰ্বি আংলং আৰু উত্তৰ কাছাৰ এই দুখন স্বায়ত্তশাসিত জিলাত অনুসূচিত জনজাতি (পৰ্বতীয়া) হিচাপে তালিকাভুক্ত আৰু ১৯৭১ চনৰ লোক-পিয়ল অনুযায়ী অসমত তেওঁলোকৰ জনসংখ্যা মাত্ৰ ৩৮৬ জন। কিন্তু হাজং ভাষা-ভাষীৰ (বাংলাৰ উপভাষা) তালিকাত অকল মেঘালয়তে ২৪ হাজাৰৰো ওপৰৰ লোক পোৱা গৈছে (১৯৭১)। সংখ্যাত তাকৰ এই জনগোষ্ঠীৰ ভাষা সম্বন্ধে চিন্তা-চৰ্চা নাই হোৱা যদিও ডেল্টন চাহাবে হোজাই কছাৰীৰ সৈতে আৰু ড° ধীৰেন্দ্ৰ নাৰায়ন মজুমদাৰে গাৰো আৰু ৰাভাৰ সৈতে মিল থকা ভাষাই কালক্ৰমত হেৰাই গৈ বৰ্তমানৰ হাজং ভাষা হৈছে বুলি ক'ব বিচাৰে। প্ৰকৃততে তেওঁলোকৰ কথিত ভাষা হ'ল বাংলা আৰু অসমীয়াৰ সংমিশ্ৰিত ভাষা যাক হাজং-অসমীয়া বা ঝাৰুৱা (কামৰূপী-গোৱালপৰীয়াৰ এটা শাখা) বুলিব পাৰি।

এই ভাষাৰ ৰূপ-ৰচনা আৰু বাক্য-গাঠনি অসমীয়া আদি সংস্কৃতমূলীয় ভাষাৰ সৈতে সম্পৰ্কীয় যদিও আৰ্যভিন্ন নিজস্ব সম্বন্ধবাচক শব্দ, গৃহস্থালিৰ সা-সঁজুলি আৰু অন্যান্য সাংস্কৃতিক সমল বা উছৰ অনুষ্ঠানৰ নামসমূহেৰে ই স্বমহিমামণ্ডিত। লেৱাটানা, জাখামাৰা আদি প্ৰাচীন গীত-মাতত হাজং ভাষাৰ ব্যৱহাৰ অধঃস্তৰ পৰ্যায়ত পোৱা যায়।

যদিও হাজং ভাষাত তিব্বত-বৰ্মীয় উচ্চ বিবৃতিৰ্ণ্য মূলীয় ধ্বনি উ'/(ৱ)-ৰ উপস্থিতি, নাসিক্য ধ্বনিৰ প্ৰাধান্য আদি ধ্বনি-ৰীতিৰে; নতুবা নিৰ্দিষ্টতাবাচক -ৰা/-ডা তু. গাৰো ɛ√দে, অসমাপিকাচক এমুজুন/এমুন তু. ৰাভা ɛ√ এ (+ মু'ং), অতীত কালবাচক ইবু'ন/বু'ন তু. বৰো ɛ√ বায়/ৰাভা ɛ√ বা, সম্প্ৰদান/অধিকৰণ কাৰকবাচক -বায় তু. বৰো -আও, সম্বন্ধ কাৰকবাচক ɛ√-লা তু. নাগামিজ -লাগা, আদি ৰূপ-ৰচনাৰে হাজং ভাষাটো বৈশিষ্ট্যময় তথাপি ই তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষা নহয়; অসমীয়াৰহে এটা নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি কি ভাষাৰ লগত হাজং ভাষাৰ কি কি মিল দেখা যায়? (৪০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক।)

.....

(গ) সোণোৱাল কছাৰীৰ কথিত ভাষা :

মংগোলীয় মূলৰ তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষা-ভাষী বড়ো কছাৰীসকলৰ নিকটাত্মীয় জনগোষ্ঠীটোয়ে হ'ল সোণোৱাল কছাৰী। এওঁলোক প্ৰাচীন কৌণ্ডিল্য নগৰক কেন্দ্ৰ কৰি “হালালী” (উজ্জ্বল মাটি) ৰাজ্যত বাস কৰিছিল। সোণ কমোৱা শদিয়াল কছাৰীসকলে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি সোণোৱাল উপাধি গ্ৰহণ কৰে। এওঁলোক ডিব্ৰুগড়, লক্ষ্মীমপুৰ আৰু শিৱসাগৰ জিলাত সংখ্যাগৰিষ্ঠভাৱে বসবাস কৰি আহিছে। ১৯৭১ চনৰ লোকগণনা অনুযায়ী এওঁলোকৰ সংখ্যা – ১,৯৮,৬১৯ জন। এওঁলোক মূলতঃ তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষী আছিল। এওঁলোকৰ ভাষা দেউৰী-চুতীয়া ভাষাৰ সৈতে মিল আছিল। বৰ্তমান এই ভাষা বিলুপ্ত হৈছে। তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাৰ এটা নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাত কথা বতৰা পাতে। সোণোৱাল কছাৰী সমাজত নিজৰ ভাষা নাই যদিও স্থানীয় ব্যক্তি, সমাজ আৰু অঞ্চল অনুসৰি থলুৱা অসমীয়া উপভাষা বা নিজস্ব ভঙ্গীৰো ব্যাপক প্ৰচলন নোহোৱা নহয়। সোণোৱাল কছাৰীৰ মাত-কথা বৰ বসাল। দ্বিৰুক্তিবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগ তুলনামূলকভাৱে বেছি। সততে ব্যৱহাৰ কৰা ফকৰা-যোজনা, ঘৰুৱা শব্দ বৰ অৰ্থপূৰ্ণ আৰু দৈনন্দিন জীৱনৰ লগত সম্পৰ্কিত।

সোণোৱাল কছাৰীৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা কথিত ভাষাত আৰু হাইদাং গীত, বহুৱা নৃত্যৰ গীত, হপ্ৰা নৃত্যৰ গীত, হুঁচৰি (লাই হিলালি), আইনাম-দিহানাম আদি লোক-সাহিত্যৰ সমলত তেওঁলোকৰ প্ৰাচীন ভাষাৰ নমুনা অধঃস্তৰ পৰ্যায়ত এতিয়ালৈকে প্ৰচলিত হৈ আহিছে। নিজস্ব কথনভংগীৰ বৈশিষ্ট্যৰে তেওঁলোকৰ কথিত ভাষা অসমীয়াৰ অন্যান্য আঞ্চলিক (উজনি অসমৰ উপভাষা) বা নৃগোষ্ঠীয় (আহোমসকলৰ বা মিছিংসকলৰ কথিত অসমীয়া) উপভাষাতকৈ বহুক্ষেত্ৰতে আচৰুৰা আৰু স্বকীয়তাপূৰ্ণ। সেইবাবে সমাজ-ভাষাবিজ্ঞানীসকলৰ দৃষ্টিত ইয়াৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম আৰু ই অৱশ্যগ্ৰেহণীয়।

(ঘ) মিছিংসকলৰ কথিত অসমীয়া :

বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়াত মিছিংসকলৰ যি অৱদান, তাৰ তুলনাত বৰ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এটি অংগস্বৰূপে সাৰ্বজনীন অসমীয়া ভাষাক আকোঁৱালি লৈ ইয়াৰ পৰিপূষ্টি সাধনতো মিছিংসকলৰ অৱদান কোনোগুণে কম নহয়। কেবাটাও খেল আৰু গোত্ৰত বিভক্ত মিছিংসকলে মূল টানি বৰ্গৰ অন্যান্য সমগোষ্ঠীয় হুছ' (অকা), আদি (আবৰ), মিছিমি, নিছি (ডফলা) সকলে ঠাই খাই থকা তাহানিৰ উত্তৰ-পূব সীমান্ত অঞ্চলৰ (নেফা) পৰা চামে চামে বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি পোৱা কাললৈকে নামি আহি উজনি অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ দুই পাৰে আৰু বৃহত্তৰ নদীদ্বীপ মাজুলিক কেন্দ্ৰ কৰি সংখ্যাগৰিষ্ঠভাৱে বসবাস কৰি আহিছে। ইয়াৰে কিছুমান ফৈদে এই অঞ্চলৰ আদিম অধিবাসী, ইতিমধ্যে জীন গৈ অসমীয়া ভাষাকে মাতৃভাষা হিচাপে গ্ৰহণ কৰা বিষয়কৈ চুতীয়া (বৰাহী), আহোম (টাই) আদি জনগোষ্ঠীয় লোকৰ সৈতে বৈবাহিক আৰু ৰাজনৈতিক দিশত পৰস্পৰে বান্ধ খাই, পৰৱৰ্তী কালত অন্যান্য বৰ্ণহিন্দু মহাপুৰুষীয়াসকলৰ সৈতে ধৰ্মীয় দিশত আন্তৰিকতাৰে বান্ধ খাই অসমীয়া ভাষাকে মাতৃভাষাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰি নিজ ভাষা সমূলি পাহৰি পেলালে। তেনে ফৈদৰ ভিতৰত চামগুৰীয়া, তামাৰ (তেমেৰ গঞা), বংকোৱাল, বিহিয়া আৰু বেবেজীয়াসকল অন্যতম। তদুপৰি পাগুৰ (মিৰি চুতীয়া), চাংয়াং (চায়েঙ্গীয়া), অয়ান্ (আয়েঙ্গীয়া), দাম্গু, দৌলু, চমুৱাং, ময়িং (ময়েঙ্গীয়া) আদি মিছিং মাতৃভাষী লোকৰ বাবেও অসমীয়াই সংযোগী ভাষাৰ (Lingua franca) মৰ্যাদা লাভ কৰি আহিছে। সেইবাবেই উজনি অসমৰ উপভাষাৰ (মান্যভাষা) ভিত্তিত গঢ় লোৱা মিছিং ভাষাৰ উচ্চাৰণ কীৰ্তি আৰু শব্দসম্ভাৰ তথা ৰূপতত্ত্বৰ সুকীয়া চানেকিৰে এওঁলোকৰ নৃগোষ্ঠীয় অসমীয়া উপভাষাই (ক্ৰেঙলীয় আৰু পিজিন ৰূপৰ) স্বতন্ত্ৰতা বজাই চলিব পাৰিছে।

(ঙ) ৰাভামিজ : অসমীয়াৰ অন্যতম নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা (Creole) :

অসম তথা উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ বিভিন্ন ঠাইত সিঁচৰিত হৈ থকা ৰাভাসকলৰ ৰাভা ভাষা পাহৰি পেলোৱা পাতি, দাহৰি, টোটলা, বিটলীয়া, হানা আদি ফৈদৰ দৈনন্দিন জীৱন-নিৰ্বাহত ব্যৱহৃত ক্ৰেওলীয় ৰূপৰ আৰু ৰাভা মাতৃভাষী-ৰংদানি, মায়তৰি আৰু কোচা ফৈদৰ মাজত সমাদৃত লোক-সাহিত্যৰ পিজিন ৰূপৰ অসমীয়াৰ এক নিজস্ব বৈশিষ্ট্য আছে। ইয়েই সময়ত ৰাভামিজ নামৰ অসমীয়াৰ অন্যতম নৃগোষ্ঠীয় উপভাষা হিচাপে ঠন ধৰি উঠিছে। ৰাভামিজৰ মূল ভিত্তি অসমীয়া ভাষা অৰ্থাৎ ইয়াৰ প্ৰাচীন লিখিত (সাহিত্যিক) আৰু অবাচীন কথিত (আঞ্চলিক) ৰূপ। কিন্তু ইয়াৰ ধ্বনি, ৰূপ আৰু শব্দৰ লগতে বাক্যৰ দিশত ৰাভা ভাষাৰ বিশেষ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া। বিশেষকৈ বাক্যগত দিশত (জতুৱা ঠাঁচ - খণ্ডবাক্যৰ গাঁথনিত) এই প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট। ৰাভামিজৰ প্ৰধান ধাৰক আৰু বাহক পাতি ৰাভাসকলে ৰাভা ভাষাৰে চিন্তা কৰি অসমীয়াতে ভাৱ প্ৰকাশ কৰে বুলিলেহে ছাগৈ কথাটো অধিক খাপ খায়। ৰাভামিজত পৰিদৃষ্ট অনুবাদ-ঋণৰ লগতে ৰাভা-অসমীয়া সংকৰ শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যই এই কথাৰ সূচায়। ৰাভা ভাষাৰ অনুৰূপভাৱে তিৰ্যক ৰূপৰ স্বল্প প্ৰয়োগ, দ্বিৰুক্তিৰ দ্বাৰা যুৰীয়া বা ধ্বন্যাত্মক শব্দৰ গঠন, নামধাতুৰ প্ৰাধান্য, সংযুক্ত ধাতুৰ বহুল প্ৰয়োগ, সুকীয়া স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ উপস্থিতি আদিৰে ৰাভামিজৰ ৰূপ-গাঁথনি বৈশিষ্ট্যময়। সেইদৰে ৰাভা আদি তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাৰ সৈতে সাদৃশ্য থকা দেশী বা আৰ্যভিন্ন মূলীয় শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যই ইয়াৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য।

দৰাচলতে ৰাভামিজ হ'ল ৰাভা (মাতৃভাষী আৰু অনা-মাতৃভাষী) সম্প্ৰদায়ে ব্যৱহাৰ কৰা এটা নিজস্ব কথনভংগীৰ (বিশিষ্ট স্বাদৰ) গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ অন্তৰ্গত সুকীয়া উপভাষা। ইয়াৰ সমাজ-ভাষাতাত্ত্বিক চৰ্চাই অসমীয়া ভাষাৰ উত্তৰ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ দিশত কিছু নতুন দিগন্ত মুকলি কৰিব পাৰে।

(চ) আহোমসকলৰ অসমীয়া :

১২২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমলৈ আগমন ঘটাই আহোমসকলে পূৰ্বতে টাইমূলীয় ভাষাৰে দৈনন্দিন জীৱনত বাক-বিনিময় কৰাৰ উপৰিও মোহন-বাইলুং-দেওধাইসকলৰ দ্বাৰা বুৰঞ্জী পুথি আদি প্ৰণয়না কৰিছিল। লাহে লাহে বৈবাহিক আৰু সাংস্কৃতিকসূত্ৰে স্থানীয় লোকৰ সৈতে আৰু ৰাজনৈতিকসূত্ৰে বিভিন্ন ভাষা-ভাষী লোকৰ সৈতে আদান-প্ৰদানৰ ফলত এক উমৈহতীয়া অসমীয়া ভাষাই গঢ় লৈ উঠে। স্বৰ্গদেউ জয়ধ্বজসিংহৰ ৰাজত্বকালত (সপ্তদশ শতিকাৰ মধ্যভাগ) অসমীয়া ভাষাই ৰাজকীয় মৰ্যাদা লাভ কৰে। এনেদৰে আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ পৃষ্ঠপোষকতাত ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষভাগলৈকে অসমীয়া সাহিত্যই ভাষাৰ লগে লগে বহুমুখী গতিৰে বিকাশপ্ৰাপ্ত হৈছিল।

এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত অসমলৈ আগমন ঘটাই টাই-আহোমভাষী লোকসকল অসমীয়া-ভাষী হ'বলৈ ধৰে। বেছিসংখ্যক লোকে স্থানীয় বৰাহী-চুতীয়া আদি মূলৰ তিব্বতৰ পাণিগ্ৰহণ কৰাৰ বাবে আৰু স্থানীয় অভাৱজনিত কাৰণত নিজৰ পূৰ্বৰ ভাষা পাহৰিবলৈ বাধ্য হয় আৰু এই ভাষা অনাদৃত হৈ পৰে। ইয়াৰ ঠাই তৎকালীন অসমীয়া ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপে (সৌমাৰ প্ৰাকৃত) অধিকাৰ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ মাজত এতিয়াও কম-বেছি পৰিমাণে পূৰ্বৰ সেইৰূপে বাহাল আছে।

অসমীয়া মাতৃভাষী আহোম বা চুতীয়াসকলৰ লগতে টাই খামতি, টাই ফাকে (ফাকিয়াল), টাই তুৰুং, টাই আইতন আদি বৌদ্ধ ধৰ্মী (তাও পন্থী) মান-টাই ভাষা-ভাষীসকলৰ

কথিত অসমীয়া ৰূপত এনে বহু নৃগোষ্ঠীয় ভাষা-উপাদান সোমাই আছে — যিবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে অধ্যয়ন আৰু চিনাক্তকৰণ হোৱাহি নাই। মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষাত বিশেষকৈ বুৰঞ্জীৰ ভাষাত বৰ্তমানৰ খামতি প্ৰভৃতি সংৰক্ষণশীল লোকৰ পিৰিন অসমীয়াৰ সৈতে সাদৃশ্য থকা ধ্বনি-বীতিৰে উদ্ভৱ আৰু সাধিত হোৱা শব্দ সম্ভাৰেৰে উভৈনদী হৈ আছে। ৰূপগত দিশতো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। সম্বন্ধবাচকত প্ৰয়োগ হোৱা মান্যার্থক ৰূপ (দেউ/দেউতা), এখেত-তেখেত আদি সৰ্বনামৰ মান্যার্থৰ ৰূপ, নঞার্থক ক্ৰিয়াৰ সমীভূত ৰূপ, স্বার্থিক প্ৰত্যয়ৰ আচুতীয়া প্ৰয়োগ (-হি, -গৈ, -নি আদি) ইত্যাদিৰে তেওঁলোকৰ কথিত ভাষাৰ ৰূপ বৈচিত্ৰ্যময়। অসমীয়াই ঋণসূত্ৰে গ্ৰহণ কৰা টাই-আহোমমূলীয় বহুবিলাক শব্দ বা সংযুক্ত ধাতুৰ প্ৰয়োগ তেওঁলোকৰ মাজত অধুনাসমাদৃত। এইবোৰৰ কিছুমান অনুবাদ-ঋণৰ জৰিয়তেও অসমীয়ালৈ সৰবৰাহ হৈছে। এইক্ষেত্ৰত ড° লীলা গগৈৰ মন্তব্য প্ৰনিধানযোগ্য - “পুৰণি বুৰঞ্জীৰ পাতত পোৱা কিছুমান বাক্যৰ ঠাঁচ আহোম ভাষাৰ গদ্যৰ অনুৰূপ। যেনে, ৰাজপাট খালে, ৰাজ্য মাৰিলে, চৌখাম কৰিলে, হু-হি মাৰিলে, ফুৰি কৰিলে, ডগা দি কাটিলে ইত্যাদি”। অসমীয়া ভাষাৰ উজনি অসমৰ বিশেষকৈ আহোমসকলৰ কথিত ৰূপৰ হুবহু প্ৰতিফলন ঘটিছে দেওধাই অসম বুৰঞ্জী প্ৰমুখ্যে ষোড়শ-অষ্টাদশ শতিকাত ৰচিত বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰাজিত। অসমীয়াৰ কালিকা হিচাপে বিবেচিত প্ৰায়বিলাক জতুৱা ঠাঁচ-খণ্ডবাক্য, দ্বিৰুক্তি, স্বার্থিক প্ৰত্যয় আদি আহোমসকলৰ কথিত অসমীয়াত এতিয়াও সুৰক্ষিত অৱস্থাত পোৱা যায়।

(ছ) কাছাৰীয়া বা দেৱান বা চিলেটীয়া উপভাষা :

অবিভক্ত কাছাৰ জিলাৰ লগতে তাহানিৰ শ্ৰীহট্ট (Sylhet), চট্টগ্ৰাম (Chittagong) আৰু ত্ৰিপুৰাকে সামৰি যি ভাষা প্ৰচলিত তাক ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জীয়ে বাংলা ভাষাৰ বঙ্গ উপভাষাৰ পূৰ্বী বা দক্ষিণ-পূব বঙ্গ বুলি অভিহিত কৰিছে। এই শাখাৰ ভালেখিনি ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য অন্যান্য শাখাৰ বাবে অচিনাকি। নৃতাত্ত্বিক কাৰণতে বিশেষকৈ কোল-মুণ্ডা আৰু বড়ো মূলীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱতে এইটো খুবসম্ভৱ হ'বলৈ পাইছে। ১৯১৩ চনতে প্ৰকাশ পোৱা *Notes on the Sylhetee Dialect* নামৰ সৰু পুথিত অসমৰ স্বনামধন্য প্ৰশাসনিক বিষয়া বেণুধৰ ৰাজখোৱাই চিলেটীয়া অৰ্থাৎ কাছাৰীয়া ভাষাটো অসমত প্ৰচলিত কামৰূপী ভাষাৰ সৈতে অতি নিকট সম্পৰ্কীয় বুলি একপ্ৰকাৰে দাবীয়ে কৰিছিল। তেওঁৰ মতে ‘*Thus we have here (Sylhet) a language, which was Bodo language, on which was grafted the Kamrupi language which again came to be influenced by Tipperah, Garo, Khasia, Urdu and Bengali. The Sylhetee tongue is essentially Aryan and there can therefore be no doubt that this tongue was originally the Aryan tongue as spoken in the kingdom of Kamrup*’। কিন্তু ভাৰতীয় ভাষাৰ জৰীপৰ সময়ত গ্ৰীয়েৰছনে কৰা মন্তব্যৰ ওপৰত ভেজা দি ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জীৰ লগতে তেওঁৰ পদাংক অনুসৰণকাৰী ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে পশ্চিম অসমত প্ৰচলিত ৰাজবংশী বা দেশী ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত কৰা নিৰপেক্ষ দৃষ্টিভংগী কাছাৰ বা চিলেটৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰদৰ্শন কৰিব নোৱাৰিলে। *Linguistic Survey of India, Vol. I, Pt. I, 1903*-ত উল্লেখ আছে যে ‘-পূবৰ ফালে অসম উপত্যকাৰ কাছাৰ জিলাৰ আধা অংশলৈকে এই ভাষা (বঙলা) প্ৰচলিত হৈছে; বঙলা ভাষাই ছিলেট আৰু কাছাৰ জিলা সামৰি লোৱাৰ উপৰিও ময়মনসিংহ আৰু ঢাকাকো সামৰিছে আৰু ঠায়ে ঠায়ে সিঁচৰিত হৈ থকা তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষী লোকৰ সৈতে বঙলা ভাষাও চলি আছে।’

পৰৱৰ্তী কালত ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে তেওঁৰ ‘অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা’ (১৮৮৬) নামৰ পুথিত ড° প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যৰ সুৰতে সুৰ মিলাই ক’বলৈ অকণো সংকোচ বোধ কৰা নাই যে ‘কাছাৰী উপভাষাটো কামৰূপী উপভাষা আৰু অসমীয়া মান্য ভাষাৰ ওচৰ চপা। ইয়াত প্ৰায় শতকৰা পয়সত্তৰটা শব্দ সজাতীয় শব্দ।’ শব্দৰ ক্ষেত্ৰতে নহয় অন্যান্য ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক আৰু বাক্যতাত্ত্বিক দিশতো কাছাৰী বা চিলেটীয়া উপভাষাৰ অসমীয়াৰ বিশেষকৈ নামনি অসমৰ ৰূপৰ সৈতে বিশেষ মিল পৰিলক্ষিত হয়। সাংস্কৃতিক আৰু ৰাজনীতিক দিশতো প্ৰাচীন কালতে এই অঞ্চলৰ সৈতে অসম আৰু অসমীয়াৰ যোগসূত্ৰ স্থাপন হোৱা কথাটো পণ্ডিতসকলে একমুখে স্বীকাৰ কৰিছে। বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰ টোকাত পোৱা যায় যে – চিলেট অঞ্চলতো মাঘত মেজি পোৰা, চুঙা-পিঠা আৰু অন্যান্য পিঠা-পনা কৰা, পথাৰত নৰাবিলাক ৰৈ যোৱাকৈ ধান দোৱা, মহিলাসকলে নাম গোৱা, ৰাম শব্দযুক্ত নামৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা, –ফা প্ৰত্যয়ান্ত ৰাজবংশীয় লোকৰ উল্লেখ, গোয়াইনঘাট (গোহাঁই), কুয়ৰগড় (কোঁৱৰ), হাজাৰকী অঞ্চল (হাজাৰিকীয়া / হাজৰিকা), আসামপাৰা, আসামপুৰ, বৰুৱা পাহাৰ, বগাপানী আদি স্থান-নাম, বিভিন্ন খেল, ফৈদ, বিষয়বাব আদিৰ অসমীয়াৰ সৈতে সাদৃশ্য মনকৰিবলগীয়া।

ধ্বনিতাত্ত্বিক দিশত শ, ষ, স আদি শীশ্বধ্বনি হ ধ্বনিৰ ফালে ঢাল খোৱা আৰু য’তেই সম্ভৱ ত’তে এই হ ধ্বনিৰ লোপ হোৱা [হাতী > আতি, সাতগাঁও > হাতগাঁও > আতগান তু. মিছিং সাত > (হৰু) আত, আঠ > (বৰ) আত] চ ছ আৰু জ ঝ ৰ মাজত পাৰ্থক্যহীনতা (কেৰাচিন/কেৰাছিন, ওজা/ওঝা), ব্যঞ্জনান্ত ৰূপৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা [আছিল, খাইছিল, দিছিল ব্যতিক্ৰম বাংলাঃ ছিল (-অ), খাইছিল (-অ), দিছিল (-অ)], ৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ (নৰাব, দেৱৰ ব্যতিক্ৰম বাংলাঃ নবাব, দেবৰ), উচ্চস্বৰৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা (মুই <মই, তুমাৰ <তোমাৰ, চুৰ <চোৰ যিটো কামৰূপী বা গোৱালপাৰা অঞ্চলৰ কথিত ৰূপত প্ৰযোজ্য), অপিনিহিতৰ বিস্তাৰিত প্ৰয়োগ (ৰাইত <ৰাতি, বেইল <বেলি যিটো কামৰূপী উপভাষাৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য), ড-ৰ পৰিৱৰ্তে ৰ উচ্চাৰণ [বেৰ তু. বাংলা বেড়া, বৰ তু বড় (-অ)], ক্ষতিপূৰক দীৰ্ঘকৰণ হিচাপে আ-ৰ প্ৰয়োগ যিটো বাংলাত এ বা ও হয় (মিঠা তু. মিঠে, তিতা তু. তিতো, বিয়া তু. বিয়ে, কন্যা তু. ক’নৈ) ইত্যাদি অসমীয়াৰ অনুৰূপ।

অসমীয়াৰ সৈতে সাদৃশ্য থকা প্ৰধান কেতবোৰ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য হ’ল – ভৱিষ্যত কালৰ প্ৰথম পুৰুষৰ ৰূপ – ইমু (যাইমু, কৰিমু) তু. অসমীয়া – ইম/–ম কিন্তু বাংলা –ইব, দ্বিতীয় পুৰুষৰ ৰূপ –ইবা (যাইবা, কৰিবা) তু. অসমীয়া –ইবা/–বা কিন্তু বাংলা –ইবে, তৃতীয় পুৰুষৰ ৰূপ –ইব (কৰিব) তু. অসমীয়া –ইব/–ব কিন্তু বাংলা –ইবে; তৃতীয় পুৰুষৰ অনুজ্ঞা ৰূপ – ওকা (দিওকা, কৰোকা) তু. অসমীয়া –ওক কিন্তু বাংলা –উন; সম্বন্ধ কাৰকৰ বিভক্তি –অৰ (মানুহৰ) তু. অসমীয়া –অৰ/–ৰ কিন্তু বাংলা –এৰ, –এ প্ৰত্যয়ান্ত ক্ৰিয়া বিশেষণৰ প্ৰয়োগ (লাহে লাহে, তলে), আনা-পূৰসৰ্গৰ দৰে প্ৰয়োগ (আনা- কাৰণে তু. বাংলা বিনা –কাৰণে), প্ৰশ্নবাচক অৰ্থত –নি অনুপদৰ প্ৰয়োগ (খাইতাই নি তু. অসমীয়া খাইছে নে কিন্তু বাংলা খাবে কি), –গি জোৰ বুজোৱা অৰ্থত ক্ৰিয়াৰূপত প্ৰয়োগ (গেল গি তু. অসমীয়া গ’লগৈ), সম্ভাব্য অৰ্থত হনে অনুপদৰ প্ৰয়োগ (হে গেল হনে তু. অসমীয়াঃ সি গ’লহেঁতেন কিন্তু বাংলাঃ সে যাইত) ইত্যাদি। সৰ্বনামৰ ক্ষেত্ৰতো চিলেটীয়া উপভাষাৰ ৰূপ অসমীয়াৰ সৈতেহে বেছিকৈ মিল দেখা যায়।

সংখ্যাবাচক শব্দ, মাহৰ নাম, গছ-গছনি, ফল-মূল, মাছ-কাছ, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতিৰ নাম, সম্বন্ধবাচক শব্দ, গৃহস্থালিৰ সা-সঁজুলি বুজোৱা শব্দ ইত্যাদি বিশেষ্য শব্দৰ দৰে বিশেষণ, ক্ৰিয়া বিশেষণ আৰু ক্ৰিয়াৰো বাংলাতকৈ অসমীয়াৰ সৈতে সাদৃশ্য বেছি। আনকি জতুৱা ঠাঁচ

আৰু খণ্ডবাক্যৰ বিশেষভাৱে মিল থকা বাক্য-ৰীতিও দুয়োটা ভাষাত বিদ্যমান। যেনে এক হাল গৰু তু. এহাল গৰু (অসমীয়া) : এক জোড়া বলদ (বাংলা), কৰিবৰ মন নাই তু. কৰিতে ইচ্ছা নাই (বাংলা), থুইছে তু. থৈছে (অসমীয়া) : বাখিছে (বাংলা), বাবুয়ে কইছে তু. বাবুৱে কৈছে (অসমীয়া) : বাবু বলিয়াছে (বাংলা), খাইছিল বোলে তু. খেয়েছিল ব'লে শুনি (বাংলা), গেল গি বা তু. গলগৈ/গলগৈয়ে বা (অসমীয়া) : গেল তঁ (বাংলা), ধান দায় তু. ধান কাটে (বাংলা), কুৰছে তু. কুৰিছে : কোদাল পাৰছে (বাংলা), মাতে তু. শব্দ কৰে (বাংলা), টাওৱাইছে তু. টোৱাইছে (অসমীয়া) : নিশানা কৰছে (বাংলা) লগে লগে তু. সঙ্গে সঙ্গে (বাংলা), আন্তে-ব্যন্তে তু. আথে-বেথে (অসমীয়া) : স্বস্ব ব্যস্ত হইয়া (বাংলা) ইত্যাদি।

ড° প্ৰমোদ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যৰ মতে- 'এনেদৰে কাছাৰ অঞ্চলৰ ভাষা-উপভাষাৰ তুলনামূলক বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰিলে কাছাৰীয়া উপভাষা সীমান্তৰ মাত-কথা ৰূপে বঙলাতকৈ অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ চপা আৰু ঘনিষ্ঠ ৰূপ বুলি প্ৰমাণ কৰিব পাৰি..... কিন্তু কাছাৰ আৰু কৰিমগঞ্জ অঞ্চলৰ কথিত ভাষা-উপভাষাৰ বৈজ্ঞানিক আৰু ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নমূলক বিচাৰ বিশ্লেষণ নোহোৱাৰ বাবে,পুৰণি ভুল ধাৰণাই এই অঞ্চলৰ কথিত ভাষা-উপভাষাক বঙলা বুলিহে অভিহিত কৰি চৰকাৰী - বেচৰকাৰী ব্যৱস্থা লোৱা হৈছে।'

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

চিলেটীয়া উপভাষা অসমীয়া ভাষাৰ কোমটো উপভাষাৰ বেছি ওচৰচপা? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক।)

.....

(জ) বিষ্ণুপুৰীয়া (মায়াং) ভাষা :

বিষ্ণুপুৰীয়া বা বিষ্ণুপ্ৰিয়া-মণিপুৰী ভাষা সম্পৰ্কে বিতৰ্কৰ ওৰ নাই। এই ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ লোকসকল মূলতঃ মংগোলীয় আৰু তিব্বত-বৰ্মীয় মেইতেই ভাষী মণিপুৰীসকলৰ নিকট সম্পৰ্কীয়। মণিপুৰী লোকসকলে এই ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ লোকসকলক মায়াং অৰ্থাৎ মণিপুৰৰ বাহিৰৰ পৰা অহা লোক বুলি কয়। গ্ৰীষ্মৰছনে মায়াং বা বিষ্ণুপুৰীয়াক তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাৰ সৈতে সংমিশ্ৰিত হোৱা অসমীয়াৰ এটা উপভাষা (?) বুলি দেখুৱাইছে। আনহাতে ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জীয়ে তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ (OBDL)ত পূৰ্বী বঙ্গ উপভাষাৰ সৈতেহে ইয়াৰ প্ৰশ্নাতীতভাৱে সাদৃশ্য বেছি বুলি দেখুৱাইছে। ১৯৭৪ চনৰ চেপ্তেম্বৰ সংখ্যাত প্ৰকাশিত 'ইণ্ডিয়ান লিঙ্গুইষ্টিকছত' কালী প্ৰসাদ সিংহই বিষ্ণুপুৰীয়া বা বিষ্ণুপ্ৰিয়া ভাষাক মূল ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা বুলি উল্লেখ কৰিছে আৰু অসমীয়া বা বাংলা ভাষাৰ সৈতে ইয়াৰ সাদৃশ্য থকাৰ কথাও দোহাৰিছে। ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ মতে কাছাৰত ঠন ধৰি উঠা অসমীয়াৰ অন্যতম কাছাৰী বা দেৱান উপভাষাৰ সৈতে অতি ঘনিষ্ঠ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী ভাষাটোৰ মূল ভিত্তি অসমীয়াই। (অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা, পৃ. ৬৯-৭০)। বৰ্তমান এই ভাষা অসমৰ বৰাক উপত্যকা, ত্ৰিপুৰা, মণিপুৰ আৰু বাংলাদেশৰ কোনো কোনো অঞ্চলত প্ৰচলিত আছে। ১৯৯১ চনৰ লোকপিয়ল অনুযায়ী অসমত বিষ্ণুপুৰীয়া ভাষী লোকৰ সংখ্যা ৩৯,৩৭০ জন। বৰ্তমান অসমৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত এই ভাষাৰে শিক্ষাদানৰ ব্যৱস্থা লোৱা হৈছে।

এই ভাষাৰ দুটা উপভাষা আছে -- ৰাজাৰগাঙ আৰু মাদৈগাঙ। শব্দসম্ভাৰৰ দিশতমাদৈগাঙত মেইতেই ভাষাৰ (তিব্বত-বৰ্মীয়) আৰু ৰাজাৰগাঙত বাংলা আৰু অসমীয়াৰ (আৰ্য) প্ৰভাৱ স্পষ্ট। অসমীয়া আৰু ইয়াৰ উপভাষাৰ সৈতে বিশেষভাৱে মিল থকা প্ৰত্যয় কিছুমান হ'ল -অন (উৰণ), -অক (বাপক তু. বাপেক), -আ (পানীয়া তু. গোৱালপৰীয়াঃ পানীয়া), -উৰা (জালুৱা তু. জালোৱা), -উৰা (কান্দুৰা), - উলা (পেটুলা), -গাছ (দৰিগাছ তু. জৰীগছি), --খান (চালনিখান), -টা (কহাটা তু. কেহেটা), -গো (বুকগো তু. গোৱালপৰীয়া সৰ্বনামত প্ৰয়োগ হোৱা নিৰ্দিষ্টতাৰ্চক প্ৰত্যয়) ইত্যাদি। অসমীয়াৰ সৈতে সাদৃশ্য থকা শব্দ কিছুমান হ'ল --ইজ্জু < ঝজু তু. উজ্জু, দাৰা < ধাৰক তু. ধাৰা/ধেৰা, নউ < নাৰ তু. নাও, পহৰ < প্ৰভা + ট তু. পোহৰ, বক < বুভুক্ষা তু. ভোক, শউ < শাৰ তু. ছাৰা, ৰূপা < ৰৌপ্য তু. ৰূপ, বিনি < *ভগিনিকা (* ভিনী + সিসয়া) তু. ভিনীহি, মুনি < প্ৰাকৃত মুনিস তু. মুনিহ, কৰা < কাক --তু. কোৱা, বাকল < ৰব্বল তু. বাকলি, দুৱাৰ < দ্বাৰ, উম < উম্ম, মাদৈ < মহাদেৱী, আজি < * অদ্যে, কালি < প্ৰাকৃত কল্যে, পানী < পানীয়; বেলি, ফেচকুলা তু. ফেচু, মেকুৰ তু. মেকুৰী, ভুকুৰ তু. ভুকু, ছপা তু. জোপা, মকা (এড়ীসূতা) তু. মুগা (এবিধ সূতা), ফাম-ঠাই তু. বাম, উবুৰি তু. উবুৰিয়া, ডাঙৰ, টো, বাউলি, গিৰী ইত্যাদি।

মনকৰিবলগীয়া যে বিষুপুৰীয়াত কিছুমান তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাত হোৱাৰ দৰে অস্ত্ৰ আৰু আদ্যস্থানত হ বৰ্ণৰ প্ৰায়ে লোপ হয়। উদাহৰণ -- আড়-গো < হাড়, আত < হাত, আলুৱা < হালুৱা/হালোৱা, মুনি < মুনিহ, লোৱা < লৌহ ইত্যাদি।

(ঝ) বাগানীয়া/সাদাৰি/চাদৰি : চাহ জনগোষ্ঠীৰ কথিত ভাষা :

বৃটিছসকলৰ অসম আগমনৰ লগে লগে প্ৰব্ৰজিত হৈ অসমৰ জন-গাঁথনিত সাংঘাতিক প্ৰভাৱ পেলাবলৈ সক্ষম হোৱা অসমৰ অন্যতম শ্ৰমিক সম্প্ৰদায় হৈছে চাহ মজদুৰ বা চাহ-জনগোষ্ঠী। এই চাহ-মজদুৰসকল মূলতঃ কোল-মুণ্ডা-ভাষী যদিও দ্ৰাবিড় আৰু অন্যান্য উপভাষা-ভাষীৰ লোকেৰে এওঁলোকৰ সমাজখন গঢ়া। সমীক্ষাৰ পৰা গম পোৱা গৈছে যে প্ৰায় আশীৰ ওচৰা-উচৰি ফৈদ বা উপগোষ্ঠীৰে চাহ-জনগোষ্ঠী গঠিত। এওঁলোক বিহাৰ, পশ্চিমবঙ্গ, উৰিষ্যা, মধ্যপ্ৰদেশ, তামিলনাডু আদি প্ৰদেশৰ পৰা আহি একেলগে কুলী লাইনত বসতি কৰি, একেজন চৰ্দাৰ, বাবু বা চাহাবৰ তলত কাম কৰিবলগীয়া হোৱাত তাহানিতে একধৰণৰ উমৈহতীয়া সাৰ্বজনীন ভাষা 'lingua franca'-ৰ সূত্ৰপাত হৈছিল; কালক্ৰমে গোটেই অসমৰ প্ৰায় আঠশৰো অধিক চাহ-বাগিচাৰ বনুৱা সকলৰ মাজত বিভিন্ন ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক কাৰণত বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠন-প্ৰক্ৰিয়াত সক্ৰিয় ভূমিকা লোৱাৰ পৰিবেশ গা কৰি উঠে আৰু অসমৰ সূজলা মাটিত সুৰলা ভাষাৰ পটভূমিত একধৰণৰ মিশ্ৰিত ভাষা গঢ় লৈ উঠে। সেইভাষাকে বৃটিছসকলে 'কুলিৰাত' আৰু কোনো কোনোৱে 'বাগানীয়া অসমীয়া' বুলি নামকৰণ কৰিছিল। কিন্তু চাহ-জনগোষ্ঠীয়ে নিজৰ মাজত জনপ্ৰিয় এই ভাষাটোক 'চাহ-বাগিছাৰ বা চাহ-জনগোষ্ঠীৰ অসমীয়া ভাষা' বুলি পৰিচয় দি ভাল পায়। অৱশ্যে দুই-এক ভাষাবিদ -পণ্ডিতে অসমৰ অন্যান্য অঞ্চলত জনাজাত (তেওঁলোকৰ দ্বাৰা কথিত পূৰ্বৰ মিশ্ৰিত ভাষা) চাদাৰি/সাদাৰি, সাদনি/চাদানি আদি নাম ৰখাটোকে পচন্দ কৰে। ড° ভীমকান্ত বৰুৱাৰ মতে- '.....হিন্দী ভাষাৰ ওপৰত ভেটি কৰি গঢ় লোৱা পিজিন হ'ল 'সাদাৰি', 'সাদনি' বা 'লাৰিয়া'। এই 'সাদাৰি' ভাষা মধ্য প্ৰদেশৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ পৰা পশ্চিমবঙ্গৰ টোবিশ পৰগণালৈকে আৰু জলপাইগুৰিৰ চাহ বাগিচাৰ পৰা উড়িষ্যাৰ

সীমান্ত অঞ্চললৈকে প্রচলিত।’ সেয়েহে অসমৰ চাহ বাগিছাত প্রচলিত অসমীয়াৰ মিশ্ৰিত ভাষাক অন্য প্রান্তত প্রচলিত স্বকীয় সত্তাবে বৈশিষ্ট্যময় সাদৰি বা সাদানি বোলাতকৈ বাগানীয় অসমীয়া বা চাহ-জনগোষ্ঠীৰ অসমীয়া বুলিলে আলোচনাৰ বাবে অধিক সুবিধাজনক হয়।

‘বাগানীয় অসমীয়া’ এতিয়া কেৱল মুখে মুখে প্রচলিত, অব্যাকৰণগত ভাষা হৈ থকা নাই; এই ভাষাৰে বিভিন্ন গীত-মাত, নাটক (অনাতাঁৰযোগে প্রচাৰিত), বোলছবি আদি ৰচিত হৈ আহিছে আৰু বিদ্যায়তনিক দিশতো ই স্বীকৃতি পাবলৈ সক্ষম হৈছে। চাহ-জনগোষ্ঠীৰ গীত-মাত, ভাষা আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কে গৱেষণা পত্ৰ আদিও ৰচিত হৈছে।

শব্দ-সম্ভাৰৰ ফালৰ পৰাও এই ভাষা বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ। বিভিন্ন সম্বন্ধবাচক শব্দ, খোৱা-বোৱা, সাজ-পাৰ, উৎসৱ-পাৰ্বণবাচক সাংস্কৃতিক শব্দ আৰু সুকীয়া সৰ্বনাম আৰু সৰ্বনামীয় বিশেষণ বা ক্ৰিয়াবিশেষণেৰে এই ভাষা অসমীয়া হৈও ভিন্ন-অসমীয়া। শ্ৰম-শ্ৰমিক আৰু পাৰিশ্ৰমিক কেন্দ্ৰিক এই ভাষাটো অসমীয়াৰ সামাজিক শ্ৰেণীগত উপভাষা (Social class dialect) বুলিও অভিহিত কৰিব পাৰি। অসমীয়াৰ অন্যান্য উপভাষা বা নৃগোষ্ঠীয় উপভাষাত বিৰল কেৱল চাহ-জনগোষ্ঠীৰ অসমীয়াত প্রচলিত শ্ৰমৰ লগত জড়িত এনে কেতবোৰ শব্দৰ উল্লেখ কৰা হ’ল। মজদুৰ (বনুৱা), ফালতু বনুৱা (ওপৰঞ্চি বনুৱা), চৰ্দাৰ, ঘাইৱালা (চৰ্দাৰৰ নিম্ন কৰ্মচাৰী), পানীৱালা (পানী যোগাওঁতা তু. গোৱাল. পানীয়ালা), চাহেব (মালিক, গৰাকী), মেম চাহেব (চাহাবৰ পত্নী), মতা মহৰী (পুৰুষ বনুৱাৰ কাম চোৱা বাবু), মাইকী মহৰী (মাইকী মানুহৰ কাম চোৱা বাবু), বাবু (মহৰী, ই কেবা প্ৰকাৰৰ – বড়বাবু, কামজাৰী বাবু, হাজিৰা বাবু, কেৰাণী বাবু, গম্ভি বাবু), বাবুৰ্চি (খাদ্য যোগাওঁতা), বেহুৰা (চাকৰ, পিয়ন), ডাকুৱা (খবৰ দিওঁতা), নকৰ (চাকৰ), নকৰি (চাকৰি), আয়া (ধাই), কলঘৰ, কামিয়া (কাজুৱা কৰ্মী), খোৰাকী (খাদ্য সামগ্ৰী), তলপ/মহিনা (দৰমহা), হাওলাত (আগধন), পুংগা/বিকুল/বিংগুলা/হুঁছেল (ছইচেলৰ শব্দ), দেনা (দিবলগীয়া), পাওনা (পাবলগীয়া), খুটিয়া (গৰ হাজিৰ), বকচিচ্ (উপহাৰ), সউদা (বজাৰ কৰা), সাউকাৰ (দোকানী), চাটাই (কমাই পেলোৱা), চালামী (সমান কৰা অথবা মিলাই দিয়া কাৰ্য), লাইন/লয়ান (বনুৱাৰ ঘৰ), মতা চালান (মতাৰ দল), মাইকী চালান (মাইকীৰ দল), চকড়া-চকড়ি চালান (ল’ৰা-ছোৱালীৰ দল), পাহি (চাহ গছৰ শাৰী), পাত পালং (পাত-পুলি গজোৱা নাৰ্চাৰী), গুটি পালং (গুটি গজোৱা নাৰ্চাৰী), গাঁবুঢ়া/গামবুঢ়া (গাঁওবুঢ়া), কামানি (আয়), বোনাচ (অতিৰিক্ত প্ৰাপ্যধন), পিলচিং (pension), পৰবীন ফন (provident fund), টিছমিছ (Dismiss), ছুপেন (suspension), দিৰিং (drain), ফিল (field), ইষ্ট্ৰাইক (strike), পটেচ (protest), আড়া (নিৰ্দেশ), উখড়া/উফড়া (উঘলা), টুপা (সৰু টুকুৰী) ইত্যাদি।

বাক্যগত গাঠনি আদিত চাহ-জনগোষ্ঠীৰ অসমীয়া দেশোৱালী অৰ্থাৎ হিন্দুস্তানী ভাষাৰ দ্বাৰা অধিক পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত। দিনভৰ/সাৰাদিন (গোটেই দিন), কাঁহা (ক’ত), হামৰা (আমি), ৰহিল (ৰ’ল), বলা-বলি (কোৱাকুই), আসাছে মাইনা (অহা মাহ), সামনেৰ বাৰ (পিছৰ বাৰ), এতনাটুকু (ইমানখিনি) ইত্যাদি শব্দ বা খণ্ডবাক্যত এনে উপাদান পৰিদৃষ্ট হয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সাদানি বা বাগানীয়া ভাষা কি কি ভাষাৰ সংমিশ্ৰণত গঢ় লৈছে? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক।)

.....
.....
.....

১.৮ সংযোগী ভাষা

বহুভাষিক উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত 'বাটে পোৱালী মেলা'— ৰ দৰে ভাষাও পোৱালী মেলে বুলিব পাৰি। ইয়াত একোটা ভাষাৰ স্থান-কাল-পাত্ৰ ভেদে যেনেকৈ বিভিন্ন উপভাষা-ৰূপ-ব্যক্তিভাষা পোৱা গৈছে তদ্রূপ দুই বা ততোধিক ভাষাৰ উপাদানেৰে একোটা মিশ্ৰিত ভাষা (ক্ৰেওল বা পিজিন) নিতে নৱ ৰূপেৰে উদ্ভাৱন হৈ একাধিক জনগোষ্ঠীৰ মাজত সংযোগী ভাষা হিচাপে প্ৰচলন হৈ আহিছে। এইবিলাকৰ কিছুমান সম্পূৰ্ণ ব্যক্তিগত আৰু সাময়িক পৰ্যায়ৰ - যাৰ কোনো স্থায়িত্ব নাই। কিন্তু বেছিভাগৰে একোটা বৃহৎ অঞ্চল আৰু সমাজ সামৰি প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত সৃষ্টি হোৱা বাবে স্থায়িত্বৰ লগতে ভাষা হিচাপে মৰ্যাদাও লাভ কৰিছে। অসমত এনে কেইটামান মিশ্ৰিত সংযোগী ভাষাৰ ভিতৰত উজনি অসমৰ অসমীয়া ভাষা ৰূপৰ আধাৰত প্ৰতিৱেশী ৰাজ্য দুখনৰ জনসমষ্টিৰ মাজত বিশেষকৈ জনজাতীয় লোকৰ সমাজত প্ৰচলিত অন্যতম দুটা ভাষাৰ ভিতৰত নাগালেণ্ডৰ নাগামিজ আৰু অৰুণাচলৰ (তাহানিৰ NEFA) নেফামিজ।

(ক) নাগামিজ অসমীয়াৰ অন্যতম মিশ্ৰিত ভাষা (Pidgin) :

নাগালেণ্ডত প্ৰচলিত ২৩ টাৰো বেছি সম্প্ৰদায়ৰ সহজে বুজিব নোৱাৰা ভাষিক পৰিস্থিতিত গঢ় লোৱা আন্তঃভাষিক যোগাযোগৰ মাধ্যম হিচাপে অসমীয়াৰ আধাৰত নাগামিজ বা নাগা-পিজিনৰ জন্ম। নাগালেণ্ডৰ অন্যতম থলুৱা ভাষা-ভাষী আংগামী, চেমা, লোথা, আও, বেংমা, চাখেছাং (চোক্ৰি + খেৰা + ছাংটাম - পোচুৰি), ছাংটাম, কন্যাক, চাং, ফোম, য়িমচুংগেৰ, খিয়ামঙান, জেলিয়াং (জেমি + লিয়াংমেই), কুকি-চিক, ৰোংমেই, কাচাৰি, মাকৰাৰে, তিৰখিৰ, চীন আৰু মাওসকলৰ মাজত শিক্ষাৰ মাধ্যম ইংৰাজী যদিও হাটে-বজাৰে, ৰাজহুৱা ঠাইত একমাত্ৰ নাগামিজৰ মাধ্যমেদিহে ইজনে-সিজনে মনৰ ভাৱ স্বাচ্ছন্দ্যেৰে ব্যক্ত কৰিব পাৰে। নাগালেণ্ডত গঢ় লোৱা প্ৰধান তিনিটা ভাষাগত সংস্পৰ্শৰ বাবে অৰ্থাৎ ভিন ভিন নগাভাষীৰ মাজত, নগাভাষী আৰু অনগাভাষীৰ মাজত নতুবা ভিন ভিন অনগাভাষীৰ মাজত এই ভাষাই একমাত্ৰ সংযোগী ভাষাৰ ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। নাগালেণ্ডক ব্ৰিটিছ ভাৰতে বা স্বাধীন ভাৰতে শাসন কৰাৰ বহু পূৰ্বেৰে পৰা নগা ভাষাৰ জতুৱা-ঠাঁচৰে ভাষান্তৰিত হৈ অসমীয়াৰ এটা ভগ্নৰূপত ইয়াৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিছিল বুলি পণ্ডিতসকলৰ ধাৰণা। ড° ভীমকান্ত বৰুৱাৰ মতে- 'যদিও নাগামিজৰ ব্যাকৰণ আদি ৰচনা হৈছে একমাত্ৰ কথোপকথনতে সীমাবদ্ধ বাবে ইয়াৰ বহুতো আঞ্চলিক পাৰ্থক্য আৰু ৰূপৰ অসমতা চকুত পৰে'।

(খ) নেফামিজ/অৰুণাচলী অসমীয়া :

অৰুণাচল প্ৰদেশত থকা ডেৰকুৰিৰো ওপৰৰ তিব্বত-বৰ্মীয়, হিমালয়ী আৰু টাই-খামতি ভাষা-গোষ্ঠীৰ লোকে নিজৰ মাতৃভাষাৰ ওপৰৰিও ভৈয়ামৰ অসমীয়া লোকৰ সৈতে ভাৱ-বিনিময় কৰোঁতে এই ভাষাৰ সৃষ্টি হয় বুলি পণ্ডিতসকলে ক'ব বিচাৰে। তাহানিতে এই ভাষাই সংযোগী ভাষাৰ lingua franca মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল যদিও বৰ্তমান ইয়াৰ স্থান হিন্দী ভাষাই লৈছে। ই কোনোটোহঁত জনগোষ্ঠীৰে মাতৃভাষা নহয় বাবে ইয়াৰ নিজস্ব ব্যাকৰণ ৰূপ বা স্থিতি সুদৃঢ় নহয়। সেইবাবে ই নাগামিজৰ দৰে অসমীয়াৰ পিজিন বা জাৰ্গনহে, ফ্ৰেণ্ডল নহয়। উজনি অসমৰ ফ্ৰেণ্ডল স্বৰূপ সোণোৱাল কছাৰীৰ কথিত অসমীয়া, আহোম-অসমীয়া আৰু বিশেষকৈ অসমীয়াৰ আন এটা পিজিন নাগামিজৰ লগত ইয়াৰ সাদৃশ্য আছে। থাকিলেও স্বকীয় বৈশিষ্ট্যও আছে। তেনে কিছুমান স্বকীয় ৰূপৰ ভিতৰত— (ক) নাগামিজৰ দৰে উচ্চস্বৰৰ প্ৰাধান্য নেফামিজত পোৱা নাযায়, (খ) বহুবচনবাচক প্ৰত্যয়ৰ ভিতৰত -বোৰ, -খান আদিৰ প্ৰয়োগ নাই; মাত্ৰ -বিলাক প্ৰত্যয়ৰ বহুল প্ৰয়োগ আছে, (গ) নাগামিজৰ দৰে অন্যান্যত প্ৰয়োগ হোৱা সম্বন্ধকাৰকৰ পৰসৰ্গ 'লাগা' নেফামিজত অনুপস্থিত, (ঘ) কৰণ আৰু অধিকৰণ কাৰকৰ ৰূপৰ মাজত পাৰ্থক্যহীনতা, (ঙ) নিৰ্দিষ্টতাবাচক -টো প্ৰত্যয়ৰ বহুল প্ৰয়োগ, (চ) নাগামিজৰ দৰে নেফামিজতো বাক্যত ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগ বাধ্যতামূলক; কিন্তু ৰূপৰ পাৰ্থক্য আছে (নাগামিজত 'আছে' কিন্তু নেফামিজত 'হ' বা 'হয়'), (ছ) দুয়োটাতে জোৰ বুজোৱা ৰূপ 'ভী' তু. হিন্দী 'ভী' -ৰ প্ৰয়োগ আছে। সেইদৰে বৈপৰীত্যসূচক প্ৰত্যয় 'তথাপি'ৰ সমতুল্য নাগামিজত 'কিন্তু' আনহাতে নেফামিজত 'ত', (জ) দুয়োটাতে সাহিত্যিক শৈলীৰ অথবা জীণ নোযোৱা তৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ কমি গৈছে, তাৰ পৰিৱৰ্তে সহজ সৰল লোক-ভাষা স্তৰৰ ব্যাখ্যাসূচক শব্দৰ প্ৰয়োগ বাঢ়িছে। নেফামিজত বিদেশী ঋণকৃত শব্দৰ ব্যৱহাৰ নাগামিজতকৈ তুলনামূলভাৱে কিছু কম।

নাগামিজ ভাষাত নিজা বৈয়াকৰণিক সমল আছে আৰু এই ভাষাৰে বিভিন্ন পুথি পত্ৰ ৰচিত হৈ আহিছে। কিন্তু নেফামিজত ৰচিত হোৱা পুথি-পত্ৰ নাই বুলিবই পাৰি। নাগামিজ ভাষা সম্পৰ্কে ইতিমধ্যে যথেষ্ট চিন্তা-চৰ্চা আৰু গৱেষণা হৈছে কিন্তু নেফামিজ ভাষা সম্পৰ্কে ভালদৰে অধ্যয়ন হোৱাই নাই। যাৰ ফলত ব্যৱহাৰিক ক্ষেত্ৰতে নহয় বিদ্যায়তনিক দিশতো এই ভাষা ক্ৰমাশ্ৰয়ে অনাদৃত হৈ আহিব ধৰিছে।

১.৯ সাৰাংশ (Summing Up)

ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ বিস্তৃত অঞ্চল জুৰি প্ৰচলিত অসমীয়া ভাষাটোৰ কেইবাটাও আঞ্চলিক ভেদ পোৱা যায়। কিন্তু শিথিলভাৱে ভাষাগত বৈশিষ্ট্যৰ আধাৰত অসমীয়া ভাষাটোক উজনি, মধ্য আৰু নামনি এই তিনিটা ঔপভাষিক অঞ্চলত ভাগ কৰিব পাৰি। সিৰোৰ উপভাষিক ৰূপৰো আকৌ ভালমান আঞ্চলিক ভাষাৰূপ আছে।

অসম ৰাজ্যখনৰ প্ৰধান ভাষা অসমীয়া যদিও অসমীয়া ভাষাৰ বাহিৰেও এই অঞ্চলটোত অন্য বিভিন্ন ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। অন্যান্য ভাষা ভাষীৰ মাজতো অসমীয়া ভাষাটোৱে সাৰ্বজনীন ভাষাৰূপে সমাদৃত হৈ আহিছে। অন্য ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকসকলৰ কথিত অসমীয়া ভাষাটোত তেওঁলোকৰ নিজস্ব ভাষাগোষ্ঠীৰ বিভিন্ন ভাষাতাত্ত্বিক প্ৰভাৱৰ ফলত এটা বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছে। তদুপৰি বিভিন্ন ভাষাগোষ্ঠীৰ মাজত ভাৱ বিনিময়ৰ বাবে অসমীয়া ভাষাক আধাৰ হিচাপেলৈ নাগামিজ, নেফামিজ আদি সংযোগী ভাষাৰ জন্ম হৈছে।

১.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰধান উপভাষা কেইটা আৰু কি কি? কামৰূপী আৰু মান্য অসমীয়াৰ মাজত কি কি প্ৰভেদ পোৱা যায় বিচাৰ কৰক।
- ২) মধ্য অসমৰ উপভাষা আৰু মান্য অসমীয়াৰ প্ৰভেদবোৰ উল্লেখ কৰি এটি আলচ যুগুত কৰক।
- ৩) মান্য অসমীয়াৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বৈসাদৃশ্যবোৰ ফাঁহিয়াই দেখুৱাওক।
- ৪) 'অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা' -এই শিতানত এটি চমু নিবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৫) অসমত কি কি ভাষাগোষ্ঠীৰ কি কি ভাষা প্ৰচলিত আছে? আলোচনা কৰক।
- ৬) অসমীয়া ভাষাৰ নৃগোষ্ঠীয় ৰূপসমূহৰ বিষয়ে এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৭) সংযোগী ভাষা হিচাপে নাগামিজ আৰু নেফামিজৰ পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৮) চমু টোকা লিখক—
 - ক) ৰাজবংশী ভাষা, খ) ৰাভামিজ, গ) হাজংসকলৰ কথিত অসমীয়া, ঘ) বিষুপুৰীয়া ভাষা, ঙ) বাগানীয়া ভাষা, চ) চিলেটীয়া উপভাষা, ছ) গোৱালপৰীয়া উপভাষা, জ) কামৰূপী উপভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপ।

১.১১ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
(———) : অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা
- সত্যেন্দ্ৰনাৰায়ণ গোস্বামী : 'অসমীয়া ভাষাত অষ্টিকৰ অৱদান', প্ৰকাশ, অষ্টাদশ বছৰ, পঞ্চম সংখ্যা, মাৰ্চ ১৯৯৩
- নাহেদ পাদুল (সম্পা.) : ভাষাৰ তত্ত্বকথা
- ৰমেশ পাঠক : অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস
- ভীমকান্ত বৰুৱা : অসমৰ ভাষা
: অসমীয়া ভাষা
- নগেন ঠাকুৰ আৰু
খগেন সেন ডেকা (সম্পা) : ভাষা-চিন্তা-বিচিত্ৰা
- দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি (সম্পা) : অসমীয়াৰ উপভাষা
- S.K. Chatterji : *The Origin and Development of Bengali Language*
- Banikanta Kakati : *Assamese Its Formation and Development*
- D. Neog : *The Origin and growth of the Asamiya Language*
- B. Rajkhowa : *Notes on the Sylhetee Dialect*
- P.C. Bhattacharya : *The Languages and Dialects of Cachar District of Assam*
- U. N. Goswami : *A Study on Kamrupi : A Dialect of Assamese*

* * *

দ্বিতীয় বিভাগ
কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ পৰিচয়

বিভাগৰ গঠন

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ কামৰূপী উপভাষা
- ২.৪ কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপভেদ
- ২.৫ কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ ঔপভাষিক বৈচিত্ৰ্যৰ কাৰণ
- ২.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ২.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত অসমীয়া ভাষাৰ ঔপভাষিক ৰূপসমূহৰ পৰিচয় জ্ঞাপন কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত অসমীয়া ভাষাৰ অন্যতম উপভাষা কামৰূপীৰ সাধাৰণ পৰিচয় দাঙি ধৰা হ'ব।

অসমীয়া ভাষাৰ এটা উল্লেখযোগ্য উপভাষা হ'ল অবিভক্ত কামৰূপ জিলাত প্ৰচলিত কামৰূপী উপভাষা। গোৱালপাৰা জিলাৰ পূব দিশৰ পৰা মধ্য অসমলৈকে সমগ্ৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত এই কামৰূপী উপভাষা বিস্তৃত। যদিও এই উপভাষাক সামগ্ৰিকভাৱে এই অঞ্চলৰ উমৈহতীয়া কথিত ভাষা বুলি ক'ব পাৰি, দৰাচলতে অঞ্চলটোৰ পূব, পশ্চিম, উত্তৰ, দক্ষিণ আদি বিভিন্ন খণ্ডত স্থানীয় ৰূপৰ প্ৰচলন আছে। পুৰণি কামৰূপৰ শাসন ব্যৱস্থা, বিদেশী আক্ৰমণৰ প্ৰভাৱ, ধৰ্মীয় ধাৰা, জনবসতিৰ গঠন প্ৰক্ৰিয়া, সামাজিক শ্ৰেণীবিভাজন, অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণীবিভাজন, ভৌগোলিক ব্যৱধান, সুৰ বা লহৰৰ প্ৰভাৱ আদি বিভিন্ন কাৰকৰ বাবে উপভাষাটিৰ স্থানীয় ৰূপৰ বৈচিত্ৰ্যতা লক্ষ্য কৰা যায়। এই বিভাগটিত এই আটাইবোৰ দিশ পুংখানুপুংখভাৱে পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিৰ অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ চিনাকি লাভ কৰি এই উপভাষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ লগত পৰিচিত হৈ সেইবোৰৰ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব; আৰু
- পুৰণি কামৰূপৰ শাসন ব্যৱস্থা, বিদেশী আক্ৰমণৰ প্ৰভাৱ, ধৰ্মীয় ধাৰা, জনবসতিৰ গঠন প্ৰক্ৰিয়া, সামাজিক শ্ৰেণীবিভাজন, অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণীবিভাজন, ভৌগোলিক ব্যৱধান, সুৰ বা লহৰৰ প্ৰভাৱ আদি বিভিন্ন কাৰকৰ বাবে কেনেদৰে কামৰূপী উপভাষাটিৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ সৃষ্টি হৈছে সেই বিষয়ে অৱগত হৈ বিশ্লেষণ আগবঢ়াব পাৰিব।

২.৩ কামৰূপী উপভাষা

অবিভক্ত কামৰূপৰ উপভাষা বা কামৰূপী উপভাষা অসমীয়া ভাষাৰ এটা প্ৰধান উপভাষা। চাৰ আৱাহাম গ্ৰীয়াৰছনৰ *The Linguistic Survey of India* গ্ৰন্থত অসমীয়া ভাষাৰ পছিমীয়া উপভাষাৰ ভিতৰত কামৰূপ জিলা আৰু চুবুৰীয়া অঞ্চলৰ কথিত উপভাষাৰ নিদৰ্শন আৰু বিৱৰণ দিয়া হৈছে। ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে কামৰূপী উপভাষাক পশ্চিম অসমৰ অসমীয়া ভাষাৰ এটি অন্যতম আঞ্চলিক ৰূপ বুলি অভিহিত কৰিছে। এফালে উজনিৰ সাধুভাষা আৰু আনফালে গোৱালপৰীয়া উপভাষা, ইয়াৰ মাজতে অবিভক্ত কামৰূপৰ ভাষাৰ প্ৰচলন হৈছে। একোটা উপভাষাৰে কিছুমান স্থানীয় উপভাষা থাকে। স্থানীয় উপভাষাসমূহৰ মাজৰ ভাষাগত ভিন্নতা বা বৈষম্য উপভাষাৰ মাজৰ ভাষাগত ভিন্নতাকৈ স্বাভাৱিকতে কম হয়। “অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত উজনি আৰু নামনিৰ বিভিন্ন অঞ্চলত স্থানগতভাৱে, জনগোষ্ঠীভাৱে, বৃত্তিগতভাৱে বা অন্যান্যধৰণে সংবদ্ধ সমূহবিলাকে ভাষাটোক কোৱাৰ সুকীয়া সুকীয়া বৈশিষ্ট্য আছে। ইয়াৰ ভিতৰত অৱশ্যে অঞ্চলগত বা স্থানগত বৈশিষ্ট্যসমূহেই অধিক প্ৰকট।” (প্ৰকাশ গোস্বামী, সম্পা., *অসমীয়া প্ৰবন্ধ চয়ন*, পৃ. ৬৪)। অসমীয়া ভাষাৰ উজনিৰ উপভাষাটোৱে সাধু বা মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছে। উজনি অসমৰ (শিৱসাগৰ, যোৰহাট, ডিব্ৰুগড়, লক্ষীমপুৰ আদি পূব অসমৰ আৰু তেজপুৰ, নগাওঁ আদি মধ্য অসমৰ অঞ্চলবোৰত) কথিত ভাষাসমূহৰ মাজত ভাষাগত সমৰূপতা আছে আৰু সেই আটাইবোৰত মান্য অসমীয়াৰ ৰূপেই পৰিলক্ষিত হয়। আনহাতে কিন্তু নামনিৰ এলেকাত কেইবাটাও আঞ্চলিক বা স্থানীয় উপভাষা পোৱা যায়। এইটো ঐতিহাসিক সত্য যে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাথমিক গঠন আৰু বিকাশৰ কালত ইয়াৰ বিস্তাৰ হৈছিল ক্ৰমে পশ্চিমৰ পৰা পূবলৈ; মধ্যযুগত অসমীয়া ভাষাৰ কেন্দ্ৰস্থল আছিল নামনি অসম। “সোতৰ শতিকাৰ আগৰ কালছোৱাত অসমৰ নামনি অঞ্চলতে সাহিত্য কলাৰ কেন্দ্ৰ গঢ়ি উঠিছিল। কবি আৰু লেখকসকলো এই অঞ্চলৰ পৰাই ওলাইছিল আৰু এই অঞ্চলৰ ভাষাৰো মৰ্যাদা বাঢ়িছিল। কমতাপুৰ, জয়ন্তীপুৰ আৰু কোচবিহাৰৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ এই অঞ্চলতে সৃষ্টি হৈছিল। প্ৰথম অসমীয়া কবি হেমসৰস্বতী, অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলী, মনসা-কবি মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, নাৰায়ণদেৱ আনকি শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ জনক ভট্টদেৱ আদিৰ ৰচনাত নামনি অঞ্চলত, বিশেষকৈ অবিভক্ত কামৰূপ জিলাত এতিয়াও কোৱা ভাষাৰ সুন্দৰ চানেকি পোৱা যায়।” (উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীঃ *ভাষাবিজ্ঞান*, পৃ. ১১)। গতিকে মধ্যযুগত অন্ততঃ সাহিত্য ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত নামনিৰ ভাষাৰেই মান্যতা অধিক আছিল। চতুৰ্দশ শতিকাৰপৰা প্ৰায় অষ্টাদশ শতিকালৈ ৰচিত পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত ৰক্ষিত ভাষিক ৰূপে এইটো প্ৰতীয়মান কৰে যে অষ্টাদশ শতিকালৈকে নামনি অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ ভাষাত সমৰূপতা আছিল। প্ৰায় সপ্তদশ অষ্টাদশ শতিকালৈকে ভাষিক সমৰূপতা বিৰাজ কৰা নামনি অসমৰ অঞ্চলসমূহত পাচলৈ আঞ্চলিক বৈষম্য প্ৰকট হৈ পৰাটো বিশেষ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথা। মধ্যযুগত, সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰৰ সালসলনি, এক সুদীৰ্ঘ সুস্থিৰ প্ৰশাসনৰ অভাৱ, সময় বিশেষে ভিন ভিন অঞ্চলত বিভিন্ন ৰাজকীয় শাসনৰ উত্থান, বিদেশী শক্তিৰ সঘন আক্ৰমণ আদিয়ে নামনিৰ ঔপভাষিক ৰূপবোৰৰ সমৰূপতাত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি কৰিলে। এইবোৰকে মুখ্য কৰি আন বহুতো কাৰণেও নামনি অসমৰ অঞ্চল বিশেষে ভাষাগত ব্যৱধান সৃষ্টি হোৱাত অবিহণা যোগায়।

নামনি অসমৰ অবিভক্ত কামৰূপ জিলাত প্ৰচলিত কামৰূপী উপভাষা অসমীয়া ভাষাৰে এটি অন্যতম আঞ্চলিক ৰূপ। সোতৰ শতিকালৈকে কথিত আৰু সাহিত্যিক দুয়োটা

ভাষাৰে স্থান অধিকাৰ কৰা কামৰূপী ভাষাই পিচলৈ কথিত উপভাষাৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিলে। কামৰূপী উপভাষা বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যৰে সমৃদ্ধ কথিত উপভাষা। অবিভক্ত কামৰূপ জিলাৰ অঞ্চলবিশেষে বহুতো থলুৱা ঔপভাষিক বৈশিষ্ট্য পোৱা যায়। এটা অঞ্চলৰে এখন ঠাইৰ লগত আন এখন ঠাইৰ ভাষাৰ ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত বা বাক্যগত পাৰ্থক্য দেখা যায়। আঞ্চলিক বা স্থানীয় ৰূপবোৰৰ ভিতৰতো আকৌ ঠাইভেদে কিছু কিছু নিজস্ব বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। কেতিয়াবা একেটা অঞ্চলৰে বিভিন্নজনৰ ভাষিক কথ্যৰূপত ভাষাগত বিভিন্নতা দেখা যায়। “*Kamrupi dialect of Assamese does not mean that only one dialect is spoken in Kamarup nor does it mean that there is no variation in Kamrupi dialect, but it means that the dialects of Assamese in the Kamrup region share certain distinguishing characteristic features which mark it different from other regional dialects of Assamese.*” (দীপংকৰ মৰল : উপ-ভাষাবিজ্ঞান, ‘পাতনি’)

কামৰূপী উপভাষাক যদিও সামগ্ৰিকভাৱে সংশ্লিষ্ট অঞ্চলটোৰ উমৈহতীয়া কথিত ভাষা বুলি ক’ব পাৰি, দৰাচলতে অঞ্চলটোৰ পূব, পশ্চিম, উত্তৰ, দক্ষিণ আদি বিভিন্ন খণ্ডত বিভিন্ন স্থানীয় ৰূপৰ প্ৰচলন আছে। বিভিন্ন খণ্ডৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ কথনভঙ্গীৰ বৈশিষ্ট্য আছে আৰু উপভাষা কণ্ঠাসকল নিজেই এই স্থানীয় ভাষাগত বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে সচেতন। কোনো কোনো স্থানীয় ৰূপৰ মাত কথাত আকৌ একোটা সুকীয়া ঠাঁচ আৰু সুৰ আছে। কোনোবাটো স্থানীয় ৰূপত মিশ্ৰিত কথ্যৰূপৰো ব্যৱহাৰ হয়। এইফালৰপৰা কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ ঔপভাষিক সীমাৰেখা নিৰ্ণয় কৰাটো কঠিন। কেতিয়াবা উত্তৰ অঞ্চলৰ কোনো এটি স্থানীয় ৰূপৰ লগত দক্ষিণ অঞ্চলৰ এটি স্থানীয় ৰূপৰ অধিক সাদৃশ্য দেখা যায়। কেতিয়াবা আকৌ একেটা অঞ্চলৰে স্থানীয় ৰূপৰ মাজত ভাষাগত বৈষম্য দেখা যায়। ইয়াৰ মূল কাৰণ হ’ল ভৌগোলিক আৰু সামাজিক ব্যৱধান। স্থানীয় উপভাষাসমূহৰ সীমা নিৰ্ণয়ত ভৌগোলিক ব্যৱধানতকৈ সামাজিক ব্যৱধানে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লয়।

২.৪ কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপভেদ

কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ঔপভাষিক ৰূপসমূহক ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে আমি কেইটামান উপবিভাগত ভগাই আলোচনা কৰিব পাৰোঁ।

বহলভাৱে অবিভক্ত কামৰূপ জিলাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক দুটা ভাগত ভগাব পাৰি — উত্তৰ কামৰূপী আৰু দক্ষিণ কামৰূপী। উত্তৰ কামৰূপীৰ দুটা উপবিভাগ কৰিব পাৰি — উত্তৰ-পূব খণ্ডৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক লৈ উত্তৰ-পূব কামৰূপী আৰু উত্তৰ-পশ্চিম খণ্ডৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক লৈ উত্তৰ-পশ্চিম কামৰূপী। একেদৰে দক্ষিণ-পূব খণ্ডৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক দক্ষিণ-পূব কামৰূপী আৰু দক্ষিণ-পশ্চিম খণ্ডৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক দক্ষিণ-পশ্চিম কামৰূপী নামেৰে দুটা উপবিভাগ নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি।

‘উত্তৰ-পূব কামৰূপী’ স্থানীয় ৰূপটিৰ ভিতৰত প্ৰধানভাৱে নলবাৰী আৰু চাংসাৰিৰপৰা বাইহাটা চাৰিআলিকেन्द्रিক গোৰেশ্বৰলৈ পাতিদৰং বুলি খ্যাত অঞ্চলৰ ঔপভাষিক ৰূপসমূহ পৰে।

বৰপেটা চহৰক কেন্দ্ৰ কৰি বৰপেটা বাউসী অঞ্চল, সৰভোগ চহৰক কেন্দ্ৰ কৰি বৰনগৰ আৰু পাৰ্শ্বৱৰ্তী অঞ্চল আৰু পাঠশালা-পাটাছাৰকুছিক কেন্দ্ৰ কৰি বজালী-সৰ্থেবাৰী অঞ্চলৰ উপভাষাক প্ৰধানভাৱে উত্তৰ-পশ্চিম কামৰূপীৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি।

গুৱাহাটীৰ দক্ষিণ অঞ্চলৰপৰা ডিমৰীয়া, সোণাপুৰ, ক্ষেত্ৰীলৈকে দক্ষিণ-পূব কামৰূপী উপভাষিক ৰূপটি পৰিব্যাপ্ত হৈ আছে।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণপাৰৰ বকো, পলাশবাৰী, ছয়গাওঁ, ধূপধৰাকে আদি কৰি কম-বেছি পৰিমাণে গুৱাহাটীৰ দক্ষিণ অঞ্চললৈ প্ৰবাহিত হৈ থকা স্থানীয় ৰূপসমূহ দক্ষিণ-পশ্চিম কামৰূপীৰ অন্তৰ্গত।

সামগ্ৰিকভাবে কামৰূপী উপভাষাক এনেদৰে চাৰিটা প্ৰধান আঞ্চলিক বা স্থানীয় ৰূপ (Sub-dialect)ত বিভক্ত কৰি ইয়াৰ অন্তৰ্গত ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ এলেকাৰ স্থানীয় কথ্যৰূপ (Local dialects) সমূহৰো বহলভাবে দুটাকৈ উপৰূপ নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি।

গতিকে কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহক আমি এনেদৰে দেখুৱাব পাৰোঁ—

উত্তৰ কামৰূপী		দক্ষিণ কামৰূপী	
উত্তৰ-পূব	উত্তৰ-পশ্চিম	দক্ষিণ-পূব	দক্ষিণ-পশ্চিম
কামৰূপী	কামৰূপী	কামৰূপী	কামৰূপী
(ক) নলবৰীয়া/ পাতিদৰঙীয়া	(ক) বৰপেটীয়া/ বৰনগৰীয়া	(ক) গুৱাহাটীয়া	(ক) পলাশবৰীয়া ছয়গাওঁ
(খ) শূৱালকুছিয়া /হাজো অঞ্চল	(খ) সৰ্বেবৰীয়া /বজালীয়া	(খ) ডিমৰীয়া	(ক) বকো অঞ্চল /ধূপধৰা অঞ্চল

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কামৰূপী উপভাষাক কেইটা প্ৰধান স্থানীয় উপভাষিক ৰূপত ভাগ কৰিব পাৰে? (৩০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

২.৫ কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ উপভাষিক বৈচিত্ৰ্যৰ কাৰণ

ক) কামৰূপৰ শাসন ব্যৱস্থা আৰু স্থানীয় ৰূপৰ ভেদ :

ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণৰপৰা চালে দেখা যায় যে বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ অধ্যুষিত অঞ্চল হিচাপে প্ৰাচীন কামৰূপৰ জনগোষ্ঠীসকলৰ প্ৰত্যেকৰে নিজা নিজা ভাষা আছিল আৰু এই সকলোবিলাকেই আছিল আৰ্য-বহিৰ্ভূত ভাষা। শেহতীয়া প্ৰব্ৰজনকাৰী হিচাপে কামৰূপ ৰাজ্যলৈ অহা আৰ্যগোষ্ঠীৰ লগত স্থানীয় অনাৰ্য গোষ্ঠীৰ লোকৰ একপ্ৰকাৰ অবিচ্ছেদ্য সম্পৰ্ক স্থাপন হৈছিল। আৰ্যসকলৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ ক্ৰমাগত প্ৰসাৰণৰ লগে লগে অনাৰ্য লোকসকল হিন্দুধৰ্মৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল আৰু তাৰ লগে লগে ঐতিহাসিক ‘আৰ্যীকৰণ’ প্ৰক্ৰিয়া এটাও আৰম্ভ হয়। আৰ্যগোষ্ঠীপ্ৰসূত ব্ৰাহ্মণসকলে অনাৰ্য মুখিয়ালসকলক হিন্দুধৰ্মত দীক্ষিত কৰে আৰু আৰ্য ৰাজতন্ত্ৰৰ নীতি অনুসৰি অনাৰ্য ৰজাক ‘আৰ্যীকৃত’ ক্ষত্ৰিয় কৰি এক দৈৱিক সূত্ৰৰ লগত তেওঁলোকক সংযুক্ত কৰা হয়। আৰ্য-অনাৰ্যৰ মাজত সাংস্কৃতিক বিনিময়ৰ লগতে বৈবাহিক সম্পৰ্কও স্থাপিত হৈছিল। তেওঁলোকৰ পাৰস্পৰিক ভাব বিনিময়ৰ মাধ্যম হৈছিল আৰ্য-অনাৰ্যৰ উমৈহতীয়া মিশ্ৰভাষা। অনাৰ্য গোষ্ঠীৰ লোকসকলৰ ভিতৰত খৃঃ পূঃ

এহেজাৰ-ডেৰহাজাৰ বছৰ আগতে মেছী নদীৰ পাৰৰপৰা আহি প্ৰাচীন কামৰূপত বসতি কৰা কোচসকলেই হ'ল আৰ্য্যফেদলৈ অহা প্ৰথম জনগোষ্ঠী। পিছলৈ কামৰূপত শালস্তম্ভ আৰু পাল বংশৰ ৰজাসকলৰ ৰাজত্ব কাললৈকে এই 'আৰ্য্যীকৰণ' প্ৰক্ৰিয়া অব্যাহত থাকে। ৰজা আৰু আৰ্য্য পুৰোহিত শ্ৰেণীৰ সংযোগকাৰী ভাষা হিচাপে মধ্যযুগৰ প্ৰথম অৱস্থাৰ পৰাই কামৰূপৰ ভাষাই সুকীয়া গঢ় লবলৈ আৰম্ভ কৰে।

ত্ৰয়োদশ শতিকাতো প্ৰাচীন কামৰূপৰ ইতিহাসৰ এক উল্লেখযোগ্য শতিকা। এই শতিকাতো মাজভাগত প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্য খণ্ড-বিখণ্ড হৈ পশ্চিমত নতুনকৈ কমতাপুৰ ৰাজ্য গঠিত হয়। কামৰূপৰ পাল ৰাজবংশৰ পতনৰ পাছত ১২৬০ খৃঃত ৰজা সন্ধাই বৰ্তমানৰ উত্তৰ গুৱাহাটীৰ পৰা কমতাপুৰলৈ ৰাজ্য স্থানান্তৰ কৰে। কোনো কোনো ঐতিহাসিকে এই ৰাজ্যক কামৰূপ-কামতা বুলি কয়। এই কামৰূপ-কামতা ৰাজ্যৰ ভিতৰত আছিল বৰ্তমানৰ ধুবুৰী, গোৱালপাৰা, কোকৰাঝাৰ, বৰপেটা, বঙ্গাইগাওঁ, নলবাৰী, জলপাইগুৰি আৰু বাংলাদেশৰ ৰংপুৰ আৰু ময়মন সিংহ জিলা। (সেই সময় কামতা ৰাজ্যৰ ভিতৰি আছিল বৰ্তমানৰ ধুবুৰী, গোৱালপাৰা, কোকৰাঝাৰ, বৰপেটা, বোঙ্গাইগাওঁ, নলবাৰী, জলপাইগুৰি আৰু বাংলাদেশৰ ৰংপুৰ আৰু ময়মন সিংহ জিলা।) লগতে বঙ্গদেশৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চলো প্ৰাচীন কামৰূপ-কামতা ৰাজ্যৰ ভিতৰত আছিল। ১৬ শতিকাৰ আৰম্ভণিতেই এই কমতা ৰাজ্যত মঙ্গোলীয় জনগোষ্ঠীৰে কোচ জনজাতিসকলে ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰি পশ্চিমে উত্তৰ বঙ্গৰ বৰ্তমান কোচবিহাৰ আৰু উত্তৰে নেপাল-ভূটানৰ সীমা পৰ্যন্ত এই ভূখণ্ড অধিকাৰ কৰি লয়। 'ঐতিহাসিক য়াদুনাথ সৰকাৰৰ মতে কৰতোৱা নদীৰপৰা আৰম্ভ কৰি বড়নদীলৈকে কামতা ৰাজ্য বিস্তৃত আছিল'। (অম্বিকাচৰণ চৌধুৰীঃ কোচ ৰাজবংশী জাতিৰ ইতিহাস আৰু সংস্কৃতি, পৃ. ৪৭)। প্ৰাচীন কমতা ৰাজ্যত একাদিক্ৰমে কেবাটাও ফৈদৰ কোচৰজাই ৰাজত্ব কৰিছিল। কোচ ৰাজ্যৰ দৰেই ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পিছৰপৰাই সমগ্ৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত কেইবাখনো নতুন জনজাতীয় ৰাজ্য গঠনৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয়। উজনিৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত আহোম, চুতীয়াসকলে ৰাজ্য স্থাপন কৰে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে আহোমসকলৰ সীমা পৰ্যন্ত এই বিস্তীৰ্ণ অঞ্চলত কছাৰী জনজাতিসকলে ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰে। তদুপৰি জয়ন্তীয়াসকলে বৰ্তমান মেঘালয় আৰু দাঁতিকাষৰীয়া অঞ্চলক লৈ জয়ন্তীয়া ৰাজ্য গঠন কৰে। জনজাতি সকলৰ ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ আঁৰত আছিল একো একোজন গোষ্ঠীপতি বা জনজাতীয় মুৰব্বীৰ আৰিভাৰ। আৰ্থ-সামাজিক কাৰণত কেতিয়াবা গোষ্ঠীজনতাৰ ওপৰত একোজন মুৰব্বীৰ আধিপত্য বিস্তাৰ হয়। এনে একোজন মুৰব্বীৰ অধীনলৈ সময়ত চুবুৰীয়া কেইবাটাও দুৰ্বল গোষ্ঠী অহাৰ লগে লগে এক বহল অঞ্চলৰ সৰহ সংখ্যক লোকৰ ওপৰত একোজন জনজাতীয় নেতা বা মুখিয়াল সৃষ্টি হয়। (ডিম্বৰুধৰ নাথ : অসম বুৰঞ্জী, পৃ. ৩২)। এনে এগৰাকী জনজাতীয় মুৰব্বী আছিল কোচ দলপতি বিশ্ব; এই বিশ্বৰেই হ'ল কোচ ৰাজ্যৰ প্ৰতিষ্ঠাতা বিশ্বসিংহ। বিশ্বৰে আনুমানিক ১৫১৫ খ্ৰীঃত কোচ আৰু মেচ জনজাতীয় লোকসকলক একগোট কৰি কোচ ৰাজ্যৰ ভেটি প্ৰতিষ্ঠা কৰে। অৱশ্যে খাঁ চৌধুৰী আমানতউল্লাই তেওঁৰ কোচবিহাৰৰ ইতিহাসত এনেদৰে মন্তব্য দিছে, "আনুমানিক ১৫০৫ খৃষ্টাব্দত কামৰূপ ৰাজ্যৰ আটগাওঁ নিবাসী পাঠান প্ৰতিনিধি তুৰুকা কোতোয়ালৰ সতে বিশ্বসিংহৰ যুদ্ধ হয়। এই যুদ্ধত বিশ্বসিংহই তুৰুকা কোতোয়ালক পৰাজিত ও নিহত কৰি কামৰূপৰ অধীশ্বৰ বুলি পৰিচিত হয়।" উজনিৰ আহোমসকলে যেতিয়া চুতীয়া আৰু কছাৰী ৰাজ্য অধিকাৰ কৰি তেওঁলোকৰ ৰাজনৈতিক আধিপত্য সুদৃঢ় কৰাত লাগিছিল,

সেইসময়ত কোচ ৰজা বিশ্বসিংহই নামনি স্থানীয় ভূঞাসকলক দমন কৰি তেওঁলোকৰ অধীনৰ অঞ্চলখিনি নিজ ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা কৰিছিল। বিশ্বসিংহৰ ৰাজ্য ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে পশ্চিমে কৰতোৱাৰ পৰা পূবে বৰনদীলৈ বিস্তৃত হৈ পৰিছিল। ভূঞাসকলৰ উপৰিও নামনি অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত সেই সময়ত জনজাতীয় জমিদাৰ বা সামন্তসকলৰ ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ ৰাজ্য আছিল। বিশ্বসিংহই সামন্ত সকলকো জয় কৰি তেওঁৰ অধীনত শাসন চলাবলৈ দিছিল। ‘ৰাজ্যৰ ওচৰ চুবুৰীয়া অঞ্চল ডিমৰুৱা, বেলতলা, ৰাণী, লুকী, বকাই, পাহান, বকো, বনগাওঁ, মৈৰাপুৰ, ভোলাগাওঁ, ছয়গাওঁ, বাইনগৰ, দৰঙ্গ, কড়াইবাড়ী, আঠিয়াবাৰী, কামতাবাড়ী, বলৰামপুৰ ইত্যাদিৰ মুখ্য বা প্ৰধান সকলক বিশ্বসিংহই সামন্ত মুখ্যৰ (সামন্ত ৰজা) পদ দান কৰিছিল। (অম্বিকাচৰণ চৌধুৰীঃ প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৪০)। তেওঁৰ সময়ত বজালীত গন্ধৰ্ব ভূঞা, ফুলগুৰি বিজনীত ৰেঞ্চটগিৰী ভূঞা আৰু ভূটানৰ পাদদেশত থকা বৰবিজনী ৰাজ্যৰ উত্তৰখণ্ডত লক্ষ্মীনাৰায়ণ ভূঞাই শাসন কৰিছিল বুলি বুৰঞ্জীত উল্লেখ পোৱা যায়। গেইট চাহাবে বিশ্বসিংহৰ ৰাজ্যৰ বিস্তৃতি সম্পৰ্কে এনেদৰে লিখিছে, “*He (i.e. Biswasingha) subdued the Chiefs of Phulguri, Bijni and other places, and gradually extended his rule as far as the Karatoya in the West and the Bara Nadi in the East.*” পিছত বিশ্বসিংহই কোচবিহাৰত নতুন ৰাজধানী প্ৰতিষ্ঠা কৰে। শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰিবলৈ বিশ্বসিংহই কিছুমান নতুন বিষয়বাবৰ সৃষ্টি কৰিছিল। প্ৰত্যেক কুৰিজনৰ ওপৰত ‘ঠাকুৰীয়া’, এশজনৰ ওপৰত ‘শইকীয়া’, এহেজাৰজনৰ ওপৰত ‘হাজৰিকা’, তিনিহেজাৰৰ ওপৰত ‘উমৰাহ’ আৰু যাঠি হেজাৰ পাইকৰ (যোদ্ধা শ্ৰমিক) ওপৰত আছিল ‘নবাব’ নামৰ কৰ্মচাৰী বা সেনাধ্যক্ষ। ৰজা বিশ্বসিংহক হিন্দুধৰ্মত দীক্ষিত প্ৰথম কোচ বুলি ঐতিহাসিকসকলে কয়। তেওঁ ৰজা হোৱাৰ পিছতে পশ্চিমৰ ব্ৰাহ্মণ্য হিন্দুধৰ্ম আৰু আৰ্য সংস্কৃতিৰ কেন্দ্ৰস্থান কনৌজ, কাশীৰপৰা ব্ৰাহ্মণ আনি দীক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু তেওঁলোকক ব্ৰহ্মোতৰ মাটি প্ৰদান কৰি ধৰ্ম বা ৰাজ্যশাসন বিষয়ত উপদেষ্টা নিয়োগ কৰিছিল। (অম্বিকাচৰণ চৌধুৰীঃ প্ৰাগুক্ত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৪৪)। বিশ্বসিংহৰ পুত্ৰ মহাৰাজ নৰনাৰায়ণে আনুমানিক ১৫৫৫ খৃঃত কামৰূপলৈ আহি বৰপেটা চহৰৰপৰা আঠ মাইলমান উত্তৰে বৰজানৰ (মানাহ নদী) পাৰত বৰনগৰ নাম দি এখন অস্থায়ী ৰাজধানী পাতিছিল। পিছলৈ এই বৰনগৰৰ নাম অনুসৰি বেকী নদীৰ পশ্চিম পাৰৰ বিস্তৃত অঞ্চলটোৰ নামো বৰনগৰ হয়গৈ। দৰঙ্গ ৰাজবংশাৱলীমতে মহাৰাজ নৰনাৰায়ণ বৰনগৰত থাকোতে শঙ্কৰদেৱ প্ৰমুখ্যে বিদ্বান পণ্ডিতসকলক মাতি নি ধৰ্মশাস্ত্ৰ প্ৰণয়নৰ বাবে আদেশ দিছিল। ষোড়শ শতিকাৰ শেষভাগত কামৰূপৰ ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰখনত ভালেখিনি পৰিবৰ্তনৰ সূচনা হয়। এই সময়ছোৱাত চিলাৰায় পুত্ৰ ৰঘুদেৱ নাৰায়ণৰ বিদ্রোহ ক্ৰমে কোচৰাজ্য ভাগি দুখণ্ডত পৰিণত হয়। বুৰঞ্জীত দুখন কোচৰাজ্যৰ উল্লেখ পোৱা যায় — পশ্চিমখনৰ নাম কোচবিহাৰ (বেহাৰ) আৰু পূবখনৰ নাম কোচ-হাজো (কামৰূপ)। বৰ্তমান দৰং জিলাৰ ভৰলী নদীলৈকে কামৰূপ আৰু গোৱালপাৰা জিলা, গাৰোপাহাৰ আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পূৰ্ণি সূঁতিটোৰ মাজৰ মৈমনসিংহ জিলাৰ উত্তৰ অংশখিনি কোচহাজোৰ ভিতৰত পৰিছিল। কোচবিহাৰ আৰু দিনাজপুৰৰ কিছু অংশ, জলপাইগুৰি আৰু ৰংপুৰ জিলা কোচবিহাৰৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। এই বিভাজনৰ ফলত পিছলৈ দুইখণ্ড কোচ ৰাজ্যৰ মাজত সঘনে সংঘৰ্ষ হৈ পৰস্পৰে পৰস্পৰৰপৰা সম্পূৰ্ণ বিচ্ছিন্ন হৈ পৰে। ফলস্বৰূপে কামৰূপৰ পূব আৰু পশ্চিম অংশৰ মাজত যোগাযোগ নাইকিয়া হৈ পৰে আৰু ইয়ে মধ্যযুগৰ কামৰূপৰ সামাজিক-সাংস্কৃতিক জীৱনত সুদূৰপ্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পেলায়। নৰনাৰায়ণৰ পুত্ৰ লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ দিনত তেওঁৰ

ৰাজ্যখণ্ড (কোচবেহাৰ) মোগল সাম্ৰাজ্যবাদী নীতিৰ বলি হ'বলগা হৈছিল তেওঁৰ দুৰ্বলতাৰ বাবেই। পিছলৈ এই ৰাজ্যখণ্ড মোগল শাসনৰ অধীন বঙ্গদেশৰ লগত মিলি যায়। ভাৰত সংঘৰ্ষৰ পৰিণতি হিচাপে বঘুদেৱৰ পুত্ৰ পৰীক্ষিত নাৰায়ণৰ দিনত সমগ্ৰ কোচ-হাজো বিলাত (বিলায়ত) হিচাপে ধৰি মোগলৰ শাসন প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা হয়। এই বিলাতখনক চাৰিখন চৰকাৰত ভাগ কৰি প্ৰত্যেক চৰকাৰৰে তলত কেইবাখনকৈ পৰগণাৰ সৃষ্টি কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে কোচ-হাজোৰ বিভিন্ন অঞ্চলত আঞ্চলিক বৈষম্য প্ৰকট হৈ পৰিছিল। পূবৰ আহোম আৰু পশ্চিমৰ মোগল ৰাজশক্তিৰ প্ৰসাৰণবাদী অগ্ৰগতিয়ে কোচবেহাৰ আৰু কোচ-হাজো ৰাজ্যৰ অস্তিত্ব সম্পূৰ্ণৰূপে বিপন্ন কৰে। কোচ হাজোৰ পতনৰ পিছত দীৰ্ঘকাল জুৰি আহোম আৰু মোগলৰ সংঘৰ্ষ হয়। আহোম ৰজা প্ৰতাপসিংহৰ দিনত ১৬৩৯ খ্ৰীঃত হোৱা আহোম-মোগলৰ সন্ধিমতে গুৱাহাটীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সমগ্ৰ নামনি খণ্ড মোগলৰ হাতলৈ যায়। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষভাগত বিখ্যাত শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ পিছত কামৰূপত মোগল ৰাজশক্তিৰ পতন হয়। শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ পিছৰ দশকটোত (১৬৭১-১৬৮১) কামৰূপৰ ইতিহাসত এক ৰাজনৈতিক সংকটে দেখা দিছিল। আহোম ৰাজত্বৰ এই ৰাজনৈতিক অস্থিৰতাৰ সময়ছোৱাতেই লালুকসোলা বৰফুকনৰ দিনত গুৱাহাটীসহ নামনি অঞ্চল পুনৰ মোগলৰ অধীনলৈ যায়। পিছত তুংখুঙীয়া ফৈদৰ গদাধৰ সিংহই (১৬৮১-১৬৯৬) মোগলৰ হাতৰপৰা নামনি অঞ্চল উদ্ধাৰ কৰে আৰু ৰাজনৈতিক অস্থিৰতাৰ কিছুপৰিমাণে অৱসান ঘটায়। গদাধৰ সিংহৰ বংশধৰসকলে আহোম ৰাজত্বৰ শেষলৈকে ৰাজত্ব কৰিছিল। আহোমসকলে প্ৰাচীন কামৰূপ আৰু কামৰূপ-কমতা ৰাজ্য সহ সমসাময়িক সকলো জনজাতীয় ৰাজ্য আৰু ভূঞা আদি সামন্ত জমিদাৰসকলৰ অধীনত থকা অঞ্চলসমূহ ক্ৰমান্বয়ে একেলগ কৰি এখন নতুন শক্তিশালী ৰাজ্য গঢ়ি তুলিছিল। কামৰূপ অঞ্চলত আহোম শাসন ব্যৱস্থা সম্পূৰ্ণৰূপে বলবৎ কৰা নাছিল। নামনি খণ্ড ৰাজ্য বৰফুকনৰ অধীনত দিছিল আৰু ইয়াক কেবাটাও পৰগণা বা জিলাত ভাগ কৰিছিল। প্ৰতি পৰগণাতে একোজনকৈ সামন্ত জমিদাৰ স্বৰূপ 'চৌধুৰী' আছিল। তেওঁৰ অধীনত তালুকদাৰ, পাটগিৰি আদি কনিষ্ঠ বিষয়া আছিল। চৌধুৰীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি পাটগিৰিলৈকে সকলো বিষয়াই মাটিৰ একো-একোটা অংশ নিজৰ ববীয়াকৈ পাইছিল। ইয়াৰ উপৰি আহোম শাসনৰ অধীনত নামনিখণ্ডত বেলতলা, বাণী, লুকী, ডিমৰুৱা আদি বহুতো জনজাতীয় ৰাজ্য আছিল। কোচ ৰাজশক্তিৰ উত্থানৰ প্ৰাৰম্ভত নামনি অঞ্চল এক সুস্থিৰ প্ৰশাসনৰ অধীনত থকাৰ বিপৰীতে পিছলৈ সৃষ্টি হোৱা গৃহ বিবাদ আৰু সময়বিশেষে মোগল আৰু আহোমে এই অঞ্চল অধিকাৰ কৰাৰ ফলস্বৰূপে এনেদৰে বিভিন্ন সময়ত প্ৰাচীন কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চল বিভিন্ন ৰাজনৈতিক গোটৰ শাসনাধীন হৈছিল। গতিকে কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চল, বিভিন্ন সময়ত সুকীয়া সুকীয়া ৰাজনৈতিক গোটৰ অধীনত থকা ঐতিহাসিক সত্যতাই অঞ্চলবিশেষে সুকীয়া ভাষিক ৰূপ সৃষ্টিৰ প্ৰামাণ্যকেই প্ৰতিপন্ন কৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ সৃষ্টিত কোন কেইটা ৰাজবংশৰ প্ৰভাৱ আটাইতকৈ বেছি? (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

খ) বিদেশী আক্রমণৰ প্ৰভাৱ :

বিদেশী শক্তিৰ আক্রমণৰ প্ৰভাৱে পৰোক্ষভাৱে কামৰূপৰ অঞ্চলবিশেষে ভাষাগত বৈষম্য সৃষ্টিত অৰিহণা যোগাইছিল। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰা সপ্তদশ শতিকাৰ শেষলৈকে মোগল সৈন্যই প্ৰায় লেখেৰি নিছিগাকৈ প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্য আক্রমণ কৰিছিল। কামৰূপৰ নামনি অঞ্চল প্ৰায় ছাব্বিশ বছৰ কাল ছেগাচোৰোকাকৈ মোগলে শাসন কৰিছিল। “মুছলমানৰ অসম আক্রমণৰ সময়ত কামৰূপৰ ৰাজধানী গুৱাহাটীত নাছিল, ভাটী অঞ্চলত আছিল। প্ৰায় ৩০ বছৰ কাল সমগ্ৰ কামৰূপ মুছলমানৰ অধীনত আছিল। শাসনকৰ্তাসকলে বঙ্গমাটি, হাজো, গুৱাহাটী আদিত থাকিয়েই দেশ শাসন কৰিছিল। দৰঙ্গী ৰজাৰ ফৈদ স্বাধীন থাকিলেও মুসলমানৰ কৰতলীয়া যে আছিল, কোনো সংশয় নাই। ইফালে বিজনীৰ ৰজা আৰু সমুদায় গুৱালপাৰা জিলা মুসলমানৰ অধীন আছিল।” (গুণাভিৰাম বৰুৱাঃ আসাম বুৰঞ্জী, পৃ. ৫৩-৫৭)।

১২০৫-০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত বঙ্গদেশৰ শাসনকৰ্তা মহম্মদ-বিন-বখতিয়াৰে প্ৰথম কামৰূপ ৰাজ্য আক্রমণ কৰে। এই আক্রমণত আক্রমণকাৰীসকল নিজেই বিধ্বস্ত হয় যদিও মহম্মদ-বিন-বখতিয়াৰৰ লগত অহা বহুখিনি মুছলমান সৈন্য নিগাজীকৈ কামৰূপত থাকি যায় বুলি বুৰঞ্জীত উল্লেখ আছে। ১২২৭ খ্ৰীষ্টাব্দত মুছলমানসকলে দ্বিতীয়বাৰ কামৰূপ আক্রমণ কৰে কামৰূপৰাজ পৃথুৰ দিনত। বঙ্গদেশৰ বিদ্রোহী শাসনকৰ্তা ঘিয়াছুদিন ইৰাজে এই আক্রমণ চলাইছিল যদিও ৰজাে পৃথুই এই আক্রমণ প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। অৱশ্যে ১২২৮ খ্ৰীঃত বঙ্গৰ শাসনকৰ্তা নাছিৰুদ্দিনে কামৰূপ আক্রমণ কৰাত পৃথুৰজাই পৰাজয় বৰণ কৰে আৰু পৃথুৰ উত্তৰাধিকাৰী এজনে দিল্লীৰ চুলতানৰ কৰতলীয়া হিচাপে কামৰূপ ৰাজ্যৰ শাসনভাৰ গ্ৰহণ কৰে। ১২৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দত বঙ্গৰ চুলতান উজবেক টুঘ্লি খাঁই পুনৰ কামৰূপ ৰাজ্য আক্রমণ কৰা সময়ত কামৰূপৰ ৰজা আছিল সন্ধ্যা। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰত অৱস্থিত ৰাজধানী কামৰূপ নগৰ (উত্তৰ গুৱাহাটী) পৰ্যন্ত মুছলমান সৈন্য আগবাঢ়ি অহাত ৰজা সন্ধ্যাই ৰাজধানী এৰি পলাই যায় যদিও বাৰিষাকালত কামৰূপৰ সৈন্যবাহিনীৰ ৰণকৌশলত তিষ্ঠিব নোৱাৰি মুছলমান সেনা নগৰ এৰি গুচি যায়। এই আক্রমণৰ পিছতেই ৰজা সন্ধ্যাই উত্তৰ গুৱাহাটীৰ পৰা কমতাপুৰলৈ ৰাজ্য স্থানান্তৰ কৰে।

টুঘ্লিখাঁৰ পৰাজয়ৰ পিছৰপৰা পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষলৈ কামৰূপত বিদেশীৰ আক্রমণ হোৱা নাছিল। পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগত (১৪৯৮ খ্ৰীঃ) কমতাবাজ নীলাম্বৰৰ দিনত গৌড়ৰ নবাব হুচেইনচাহে কমতা ৰাজ্য আক্রমণ কৰে আৰু পুতেক দানিয়েলক হাজোৰ শাসনকৰ্তা পাতি গৌড়লৈ উভতি যায়। নীলাম্বৰৰ পতনৰ লগে লগে কামৰূপত কমতাৰ পতন হয়। পিছত স্থানীয় ভূঞা নায়ক আৰু জনজাতীয় সামন্তসকলে একত্ৰিত হৈ দানিয়েলৰ দুৰ্গ আক্রমণ কৰি পৰাজিত কৰে। হুচেইনচাহৰ কমতা ৰাজ্য আক্রমণৰ সময়তে কামৰূপৰ হাজো আৰু তাৰ ওচৰে-পাজৰে বহু মুছলমান লোক ৰৈ যায়। সেয়ে হাজোক কেন্দ্ৰ কৰি তাৰ ওচৰ-পাজৰৰ অঞ্চলৰ ভাষাত আৰবী, পাৰছী আৰু তুৰ্কী ভাষাৰ প্ৰভাৱ অধিক। কামৰূপত ৰৈ যোৱা মুছলমান বিলাকে পিছলৈ বিয়া-বাৰু কৰাই অসমীয়া মানুহৰ লগত মিলি গৈছিল।

১৬ শ শতিকাৰ প্ৰথমভাগত কোচ ৰজা বিশ্বসিংহৰ ৰাজত্বকালত মুছলমানে পুনৰ কামৰূপ আক্রমণ কৰে। সমসাময়িক সময়ছোৱাত মুছলমানসকলে পূবৰ আহোম ৰাজ্যও আক্রমণ কৰে। ১৭ শ শতিকাৰ শেষভাগ পৰ্যন্ত আহোম আৰু কোচ ৰজাসকলৰ লগত

বঙ্গদেশ আৰু দিল্লীৰ মুছলমান বজাসকলৰ সামৰিক সংঘৰ্ষ চলি থাকে। ১৭ শ শতিকাৰ শেষভাগত (১৬৮২ খ্ৰীঃ) হোৱা ইটাখুলিৰ বণত আহোমে মোগলক সম্পূৰ্ণৰূপে পৰাস্ত কৰে আৰু মানাহ নদী পাৰ কৰি থৈ আহে। সোতৰ শতিকাত মুচলমানৰ কোচৰাজ্য আৰু আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণৰ সময়ত দুয়োখন কোচৰাজ্য আৰু আহোম ৰাজ্যত যি বিশৃঙ্খলতাৰ সৃষ্টি হৈছিল, তাৰে সুযোগ লৈ ভূটীয়াবিলাকে ক্ৰমাগত দক্ষিণফালে নামনি লৈ তেওঁলোকৰ ৰাজ্য বহলাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ফলত ১৭শতিকাৰ মাজভাগত কামৰূপ আৰু দৰঙ্গ জিলাৰ উত্তৰে গোহাঁইকমল আলিলৈকে এই সমস্ত ঠাইখিনি ভূটীয়াবোৰে দখল কৰি লয়। পিছত দৰঙৰ ৰজা সমুদ্ৰনাৰায়ণে ভূটীয়াসকলক বশ কৰে।

অষ্টাদশ শতিকাৰ আগভাগত আহোম ৰাজত্বৰ খেলিমেলিৰ বাবে ব্ৰহ্মদেশৰপৰা মান সৈন্যই অসমত প্ৰবেশ কৰে আৰু ১৮১৯ খ্ৰীঃৰ পৰা ১৮২১ খ্ৰীঃলৈ সমগ্ৰ অসম দেশ মানে অধিকাৰ কৰি লয়। বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰাৰ আগলৈকে (১৮২৬ খ্ৰীঃ) মানসকলে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত নানা অত্যাচাৰ-উপদ্ৰৱ কৰি অসমীয়া মানুহক হাৰাশাস্তি কৰাটো সৰ্বজনবিদিত। নামনি অসমৰো বিভিন্ন অঞ্চল অধ্যুষিত কৰি মানসকলে উপদ্ৰৱ কৰিছিল বুলি বুৰঞ্জীত উল্লেখ আছে। গুৱাহাটীৰ বণত জিকি মান সৈন্যই দুভাগ হৈ এভাগ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ঘাই সুঁতিয়েদি আৰু এভাগ হাজোৰপৰা চাউলখোৱা নদীয়েদি নাৰেৰে ভটিয়াই আহিছিল। বৰপেটা অঞ্চলৰ বিভিন্ন ঠাইত তেওঁলোকে গাঁও-ভূঁই লুটপাত কৰিছিল বুলি জনা যায়। বৰপেটা চহৰৰ উত্তৰস্থ যুগীৰপামৰ হলকান্ত বৰুৱাই হাউলীৰ আহোম ৰজাৰ দুৰবীয়া বৰুৱা চণ্ডীবৰুৱাৰ লগত থকা শত্ৰুতাৰ পোতক তুলিবলৈ মান সেনাপতি মিস্ত্ৰিমাহাক সহায় কৰাৰ কথা উপন্যাস সত্ৰাট ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ ‘মনোমতী’ উপন্যাসত উল্লেখ আছে। বজালী, হাউলী, বৰনগৰ, ৰূপসী আদি অঞ্চলো মানসৈন্যৰ কবলত পৰিছিল।

এনেদৰে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈকে বিভিন্ন বিদেশী শক্তিৰ আক্ৰমণৰ ফলত নামনি অঞ্চলত এক সুস্থিৰ প্ৰশাসনৰ অভাৱ ঘটিছিল। বিভিন্ন শ্ৰেণী আৰু গোষ্ঠীৰ সংমিশ্ৰিত সমাজখনত তাৰ ফলস্বৰূপে অঞ্চলবিশেষে ভাষাগত ব্যৱধান স্পষ্ট হৈ পৰিছিল।

<p>আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন</p> <p>কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ সৃষ্টিত মুছলমান আক্ৰমণৰ প্ৰভাৱ কেনেদৰে পৰিছিল ? (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

গ) ধৰ্মীয় ধাৰা :

একেটা ভৌগোলিক পৰিবেষ্টনত থকা দুটা অঞ্চল যদি পৰস্পৰ ভিন্ন ধৰ্মাৱলম্বী লোকৰ বাসস্থান হয়, তেতিয়া ধৰ্মীয় কাৰণতো দুইটা অঞ্চলৰ মানুহৰ মাজত পাৰস্পৰিক মিলামিচাৰ সম্পৰ্ক কম হয়। আনকি বিয়া-বাৰুকে আদি কৰি সাংস্কৃতিক আদান-প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰতো দুইটা অঞ্চলৰ মানুহে পাৰস্পৰিক সংযোগৰপৰা আঁতৰি থাকিবলৈ লয়। ইয়াৰ ফলত মূল ভাষাটোৱে একোটা সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰে। প্ৰাচীন কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ইতিহাস

পর্যালোচনা কৰিলে কামৰূপৰ অঞ্চল বিশেষে সুকীয়া সুকীয়া ধৰ্মীয় পৰিবেশে কেনেদৰে বিভিন্ন অঞ্চলসমূহক পৰস্পৰৰ পৰা বিচ্ছিন্ন কৰি ৰাখিছিল, সেই কথা স্পষ্ট হৈ পৰে।

অসমৰ ঐতিহাসিকসকলে এই কথা প্ৰতিপন্ন কৰিছে যে আদিম কালৰপৰাই কামৰূপত শৈৱ ধৰ্ম অবিচ্ছিন্নভাৱে প্ৰচলিত হৈ আছিল। শাক্ত আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সম্প্ৰদায় প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ আগতে ইয়াৰ কিৰাত অধিবাসীসকল শিৱৰ উপাসক আছিল। কালিকা পুৰাণৰ মতে নৰকে কামাখ্যাত দেৱী পূজাৰ প্ৰবৰ্তন কৰাৰ আগতে শিৱ এইদেশৰ মানুহৰ প্ৰধান উপাস্য দেৱতা আছিল। আনকি শাক্ত আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অভ্যুদয়ৰ সময়তো শিৱ উপাসনা গুপ্তভাৱে হ'লেও চলি আছিল বুলি কালিকাপুৰাণ, যোগিনীতন্ত্ৰ আৰু আবিষ্কৃত ৰাজশাসনবিলাকত সন্নিবিষ্ট আছে। আৰ্যধৰ্ম বা বৈদিক ধৰ্ম প্ৰবেশৰ আগতে এই শিৱোপাসনা কিৰাতসকলৰ স্বকীয় স্বকীয় পদ্ধতি অনুসৰি চলি আছিল।

প্ৰাচীন কামৰূপ শক্তি পূজাৰ কেন্দ্ৰস্থল আছিল। ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে *কালিকা-পুৰাণ* আৰু *যোগিনীতন্ত্ৰ*ৰ পৰা প্ৰমাণ উদ্ধৃত কৰি অনুমান কৰিছে যে বিদেহৰাজ জনকৰ পালিত পুত্ৰ ভৌম নৰক প্ৰাগ্জ্যোতিষ ৰাজ্যলৈ আহোতে শক্তিপূজা আৰু শাক্তধৰ্ম প্ৰবৰ্তনৰ ভাৰ লৈ আহিছিল আৰু তেঁৱেই কামৰূপত শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰথম প্ৰবৰ্তক। ঐতিহাসিক সকলৰ মতে কামৰূপত প্ৰচলিত তান্ত্ৰিক শাক্তধৰ্ম মূলতঃ অনাৰ্যসকলৰ ধৰ্মৰ পৰাই উপাদান গ্ৰহণ কৰি আৰ্যসকলৰ মাজত অভিব্যক্ত হৈছে।

প্ৰাচীন কামৰূপৰ দক্ষিণ, মধ্য আৰু পূব অঞ্চলত শাক্ত আৰু শৈৱধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আছিল অধিক। কামাখ্যাক কেন্দ্ৰ কৰি দক্ষিণ কোলৰ (দক্ষিণ কামৰূপ) ৰঙামাটি, ৰাণীৰ পাটগাঁও, মিৰ্জা পাহাৰৰ ঘুলিয়ে ঘুলিয়ে আৰু ছয়গাওঁত শক্তিপূজাৰ কেন্দ্ৰ গঢ় লৈ উঠিছিল। কমতা ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত পাঁচালী কবিসকলে ৰচনা কৰা মনসা কাব্যত বিভিন্ন অঞ্চলত শৈৱধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ কথা পোৱা যায়। নলবাৰী, ৰঙিয়া, পাতিদৰং আদিৰ বিভিন্ন অঞ্চলত শৈৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ বহুতো পীঠস্থান গঢ় লৈ উঠিছিল। শাক্ত, বামাচাৰী আৰু লৌকিক ধৰ্মৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত বিভিন্ন অঞ্চলত থকা থান বা দেৱালয়বোৰে ইয়াৰ সাক্ষী বহন কৰে। দক্ষিণ, মধ্য আৰু পূব কামৰূপত অষ্ট্ৰিক আৰু মংগোলীয় জনগোষ্ঠীৰ লোকৰ বহুল বসতিয়ে এই অঞ্চলবোৰত শৈৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ বহুখা প্ৰচলনৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰে।

প্ৰাচীন কামৰূপ বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ পৰাও মুক্ত নাছিল বুলি পণ্ডিতসকলে মত দিছে। খৃঃ ১৭ শ শতিকাৰ লামা তাৰানাথ নামৰ তিব্বতীয় বৌদ্ধ পণ্ডিত এজনে তেওঁৰ দেশত উপলব্ধ ঐতিহাসিক প্ৰমাণৰ (জনশ্ৰুতিৰ) ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰথমতে মহাৰাজ অশোকৰ গুৰু উপগুপ্তৰ শিষ্য ধীতিক নামৰ বৌদ্ধ সন্ন্যাসীয়ে আৰু তাৰ পাচত অশ্বত্থৰ নামৰ এজন গুৰুৱেও কামৰূপত বৌদ্ধ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল বুলি কৈছে। তিব্বত, নেপাল আৰু ভূটানত প্ৰচলিত জনশ্ৰুতিমতে ভগবান বুদ্ধই কামৰূপত দেহত্যাগ কৰিছিল। হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱৰ মন্দিৰ পুৰণি বৌদ্ধ চৈত্য বা মন্দিৰ এটাৰ ওপৰত সেই মন্দিৰৰ সঁজুলিৰেই সজোৱা বুলি আধুনিক পণ্ডিত কিছুমানে অনুমান কৰে। বৌদ্ধ মহাযান পন্থৰ শাখা হিচাপে মন্ত্ৰ যান, বজ্ৰ যান, সহজযান আদি নামেৰে যি বৌদ্ধ তান্ত্ৰিক সম্প্ৰদায় গঢ়ি উঠিছিল, তাৰ প্ৰতিষ্ঠাপক, প্ৰচাৰক আৰু অনুগামী উপাসকৰ বহুতেই যে কামৰূপীয় লোক আছিল আৰু কামৰূপ-পীঠ তথা কামাখ্যা যোনিমণ্ডল যে সেই সম্প্ৰদায়ৰ অন্যতম কেন্দ্ৰস্থল আছিল, সেই বিষয়ে নিৰ্ভৰযোগ্য প্ৰমাণ পোৱা গৈছে।

খ্ৰীষ্টীয় নৱম শতিকাত অদ্বৈতবাদী বেদান্ত ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে কামৰূপলৈ অহা শংকৰাচাৰ্যৰ লগত সেইসময়ৰ কামৰূপৰ শাক্ত দাৰ্শনিক আচাৰ্য অভিনৱ গুপ্তই শাস্ত্ৰীয় তৰ্কত পৰাজয় বৰণ কৰে বুলি শংকৰাচাৰ্যৰ চৰিতত উল্লেখ আছে। সম্ভৱতঃ তেতিয়া কামৰূপত ভাগৱতাদ্বৈতদৰ্শনৰ চৰ্চা অধিক প্ৰৱল হৈ উঠিছিল। খ্ৰীঃ ১০ম-১১শ শতিকামানৰপৰা কামৰূপত স্বতন্ত্ৰভাৱে শাক্তদৰ্শনৰ প্ৰভাৱ কমি আহে বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

শৈৱ, শাক্ত আদৰ্শৰ দৰে বৈষ্ণৱ আদৰ্শও অসমত অতি পুৰণি। সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ লগতে অসমতো অতি পুৰণি কালৰেপৰা বিষ্ণু-বৈষ্ণৱ আছিল। উত্তৰ গুৱাহাটীৰ অশ্বক্লান্ত, হাজোৰ হয়গ্ৰীৰ মাধৱ আদি বহু পুৰণি মন্দিৰ। সেই মন্দিৰবোৰত বিষ্ণুৰ পূজা-উপাসনা এতিয়াও চলি আছে। প্ৰাচীন কামৰূপৰ নামনি অঞ্চলতো পুৰণিকালৰপৰা বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ প্ৰচাৰ আছিল। চৰিতপুথিমতে বৰপেটা সত্ৰৰ প্ৰথম সত্ৰাধিকাৰ মথুৰাদাস বুঢ়া আতা চৈতন্যপন্থী আছিল। হয়তো সেই সময়ত প্ৰাচীন কামৰূপৰ পশ্চিম অঞ্চলত বংগীয় চৈতন্যপন্থীৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰ হৈ আছিল। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণে আহোম ৰজাৰ ৰাজৰোষত পৰি নামনিৰ প্ৰাচীন বৈষ্ণৱ ঐতিহ্যৰ বাবেই উজনি এৰি নামনিলৈ আহি থিতাপি লৈছিল বুলি ভাবিব পাৰি। তদুপৰি নামনি অঞ্চলৰ বিভিন্ন ঠাইত তেতিয়া ভূঞাসকলৰো শাসন বৰ্তি আছিল। শংকৰদেৱে কছাৰীৰ আক্ৰমণৰ কাৰণে নগাঁও-আলিপুখুৰীৰপৰা আহি প্ৰথমে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰৰ ৰৌতাত আশ্ৰয় লৈছিল বুলি চৰিতপুথিত আছে। তাৰপিছত বেলগুৰি-ধূয়াঁহাটলৈ যায় আৰু তাতো ধৰ্মপ্ৰচাৰত ব্যাঘাত জন্মাত ভকত বৈষ্ণৱৰ সৈতে সপৰিয়ালে আহি নামনিৰ পশ্চিম অঞ্চলত নিগাজিকৈ থিতাপি লয়। পাটবাউসীত থাকোতেই তেওঁ কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ অন্তৰ জয় কৰি ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰে। জীৱনৰ শেষকালছোৱা শংকৰদেৱে নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ আশ্ৰয়ত কোচবেহাৰতে কটায় আৰু তাতে স্থাপন কৰা মধুপুৰ সত্ৰতে তেওঁৰ দেহাৱসান ঘটে। গতিকে বিভিন্ন ধৰ্মীয় ধাৰা আৰু বিশ্বাসৰ মাজেদি বাট কাটি শংকৰদেৱে একেশ্বৰবাদী মতবাদ মধ্যযুগৰ অসমত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। কিন্তু তেৰাৰ একেশ্বৰবাদী বৈষ্ণৱ ধৰ্মমত আদিতে বিশেষভাৱে প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ হ'ল প্ৰধানভাৱে নামনি অসমৰ বৰপেটাকে কেন্দ্ৰ কৰি সমগ্ৰ পশ্চিম অঞ্চলত আৰু উত্তৰ অঞ্চলৰ কিছু অংশত। সেয়ে পঞ্চদশ শতিকাৰপৰা অষ্টাদশ শতিকালৈকে প্ৰাচীন অসমৰ দক্ষিণ পূব আৰু মধ্য অঞ্চলৰ শৈৱ-শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰাধান্যৰ বিপৰীতে পশ্চিম আৰু উত্তৰ অঞ্চলত শংকৰদেৱৰ প্ৰচাৰিত নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আলোড়নে জনচেতনাক প্ৰভাৱিত কৰিছিল। ফলস্বৰূপে পৃথক পৃথক ধৰ্মীয় আদৰ্শই এটা অঞ্চলৰ লগত আন এটা অঞ্চলৰ যোগাযোগ বিচ্ছিন্ন কৰিছিল। ধৰ্মীয় বিভেদৰ বাবেই সৌ সিদিনালৈকে বৰপেটাৰ মানুহে ওচৰৰ নলবাৰী অঞ্চলৰ মানুহৰ লগত বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিব বিচৰা নাছিল বুলি কথিত আছে। নামনি অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ ভিতৰত নলবাৰী অঞ্চলত ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আছিল অতি বেছি। শংকৰদেৱে প্ৰচাৰ কৰা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আন অঞ্চলতকৈ বহুত পিছত নলবাৰীয়া সমাজত পৰে। হয়তো সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱৰ বাবে বৰপেটীয়া সমাজখনে নিজ ঠাইৰ মানুহৰ মাজতে সামাজিক-সাংস্কৃতিক আদান-প্ৰদান সীমাবদ্ধ ৰাখিছিল। বৰপেটা অঞ্চলৰ বাহিৰৰ লোকক 'বাইজাগাঞা' বুলি কোৱা প্ৰথা এতিয়াও বৰপেটাত আছে। সেয়ে বৈষ্ণৱ সংস্কৃতিয়ে বৰপেটীয়া সমাজখনক ঠেক, সংকীৰ্ণ কৰি তুলিছিল বুলি কিছুমান পণ্ডিতে মত দিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ সৃষ্টিত কি কি ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ আছে? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

ঘ) জনবসতিৰ গঠন প্ৰক্ৰিয়া :

প্ৰাচীন কামৰূপৰ জন প্ৰব্ৰজনৰ ইতিহাস বিচাৰ কৰিলে দেখা যায় প্ৰব্ৰজনকাৰী সকলৰ ভিতৰত অষ্ট্ৰিক-মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ অনাৰ্য লোকসকলেই হ'ল কামৰূপৰ আদিম অধিবাসী। অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড়, মঙ্গোলীয়, ইণ্ডো-আৰ্য আদি বিভিন্ন গোষ্ঠীপ্ৰসূত লোকসকলৰ ভিন ভিন সময়ত অসমলৈ প্ৰব্ৰজন প্ৰজাতীয় ইতিহাসৰ উল্লেখযোগ্য দিশ। পিছত ভিন ভিন জনগোষ্ঠীৰ লোকৰ মাজত হোৱা সমন্বয় সংমিশ্ৰণে অসমীয়া জাতি গঠনৰ প্ৰক্ৰিয়াত বিশেষ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰে। অষ্ট্ৰিক গোষ্ঠীৰ লোকৰ লগত পিছলৈ প্ৰাচীন মংগোলীয় গোষ্ঠীৰ লোকসকল এনেধৰণে সানমিহলি হৈ গ'ল তেওঁলোকক এতিয়া পৃথক কৰি উলিয়াব নোৱাৰি। জনবসতিৰ গঠন-প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰাচীনত্বৰ দিশৰপৰা বিভিন্ন গোষ্ঠীৰ লোকসকল অবিভক্ত কামৰূপ জিলাৰ সকলো অঞ্চলতে সিঁচৰতি হৈ আছে। আৰ্য-অনাৰ্য বিভিন্ন জনসমষ্টিয়ে কোৱা ভাষাই সেয়েহে কামৰূপী উপভাষাক পৰিপুষ্ট কৰিছে। আৰ্য জনগোষ্ঠীৰ লোক অবিভক্ত কামৰূপত আছে যদিও এওঁলোকৰ সংখ্যা আন সকলোবোৰ জনগোষ্ঠীৰ লোকৰ তুলনাত অতি কম। কামৰূপৰ অধিবাসী সকলৰ ভিতৰত মঙ্গোলীয় জনগোষ্ঠীৰ লোকেই সৰ্বাধিক। কামৰূপৰ উত্তৰ-পশ্চিম অঞ্চলতকৈ তুলনামূলক -ভাবে দক্ষিণ, মধ্য আৰু পূব অঞ্চলত এই জনগোষ্ঠীৰ অধিক লোকে বসতি কৰে। উত্তৰ-পশ্চিম কামৰূপৰো কিছুমান ঠাইত এই জনগোষ্ঠীৰ লোক আছে যদিও এইসকলৰ অৱস্থিতি সেৰেঙা। গেইটৰ বুৰঞ্জীত কৈৱৰ্ত বা ডোমসকলক দ্ৰাবিড়ী বুলি কোৱা হৈছে (Edward Gait : *A History of Assam*, p. 2)। কৈৱৰ্ত সম্প্ৰদায়ৰ লোক বহুখিনি দক্ষিণ কামৰূপৰ উপৰি পশ্চিম কামৰূপৰ বৰপেটা, সৰভোগ আদি অঞ্চলত বিস্তৃত পৰিমাণে আছে। অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠী, চীন-তিব্বতীয় ভাষাগোষ্ঠী, ইণ্ডো-ইউৰোপীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ লোক কামৰূপত বসতি কৰি আছে যদিও বিভিন্ন সূত্ৰে অসমলৈ অহা অন্যান্য সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰো বসতি কামৰূপত আছে। এইবোৰ সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত মুছলমান, বঙালী, নেপালী, বিহাৰী, মাৰোৱাৰী ইত্যাদিৰ কথা প্ৰধানভাৱে উল্লেখ কৰিব পাৰি। এনেকৈ বিভিন্ন ভাষা-ভাষী সম্প্ৰদায়ৰ বৈচিত্ৰপূৰ্ণ জনগাঁথনিয়ে অবিভক্ত কামৰূপৰ ঔপভাষিক ৰূপসমূহক প্ৰভাৱিত কৰিছে।

ঙ) সামাজিক শ্ৰেণীবিন্যাস :

কোনো ভাষাৰ অঞ্চলভেদে সুকীয়া ভাষিক ৰূপৰ সৃষ্টিত সামাজিক শ্ৰেণীবিন্যাসে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ভৌগোলিক দূৰত্ব নাথাকিলেও বা ওচৰা-উচৰিকৈ বাস কৰা ভিন ভিন সমাজভুক্ত ব্যক্তিসকলৰ ভাষাৰ মাজত সামাজিক বাধা বা দূৰত্বই ব্যৱধান সৃষ্টি কৰিব পাৰে। তুলনামূলকভাৱে সামাজিক শ্ৰেণীগত উপভাষাতকৈ সামাজিক জাতিগত

উপভাষা কোৱা বিভিন্ন ফৈদৰ ভাষাগত ভিন্নতা বেছি স্পষ্ট। কাৰণ জাতিগত ফৈদসমূহ সমাজৰ সুকীয়া গোট বা সমষ্টি। প্ৰাচীন কালৰেপৰা ভাৰতীয় সমাজখন সামাজিক জাতি-ব্যৱস্থাবে বিভক্ত হৈ আহিছে আৰু এতিয়াও ভাৰতৰ প্ৰায়বোৰ ভাষা-সম্প্ৰদায়ত বিভিন্ন জাতিগত উপভাষা অন্তৰ্ভুক্ত হৈ আছে।

ভাৰতৰ অন্যান্য প্ৰদেশৰ দৰে অসমৰ বৰ্ণবৈষম্য সিমান প্ৰবল নহয় যদিও অসমীয়া হিন্দুসমাজে মূলতঃ বৰ্ণাশ্ৰম আৰু বৰ্ণৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত। অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰফালে ৰচিত 'দৰঙ্গ ৰাজবংশাৱলী'ত ভালেকেইটা ব্যৱসায়ভিত্তিক বৰ্ণ বা বৰ্ণৰ উল্লেখ পোৱা যায়; যেনে — ব্ৰাহ্মণ, দৈৱজ্ঞ, নট, ভাট, তাঁতী, মালী, কমাৰ, কঁহাৰ, বাঢ়ৈ, ধোবা, সাঁলে, তেলী, সোণাৰী, কুমাৰ, হিৰা, কৈৱৰ্ত, চমাৰ, হাৰী ইত্যাদি। এইবোৰ পাইক কোচৰজা নৰনাৰায়ণে কামাখ্যা মন্দিৰ পুনৰ নিৰ্মাণ কৰি দেৱী পূজাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে উছৰ্গা কৰিছিল। বুৰঞ্জীৰ তথ্যমতে, ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগলৈকে নামনি অসমত যিমানবিলাক বৃত্তিয়াল সম্প্ৰদায় আছিল, উজনি অসমত সেই সকলোবোৰ সম্প্ৰদায় নাছিল। সেয়ে নামনিৰ অঞ্চলবিশেষে জাতিভেদৰ প্ৰাবল্যৰ ভিত্তিত ভাষাগত বৈষম্যই গা কৰি উঠিছিল বুলি অনুমান কৰিব পৰা যায়।

নামনি অসমৰ নলবাৰী অঞ্চলত ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ লোকৰ বসতি অধিক। এই ব্ৰাহ্মণসকলক মিথিলা, কনৌজ, বিহাৰৰপৰা প্ৰব্ৰজন কৰা ব্ৰাহ্মণৰ বংশধৰ বুলি জনা যায়। খ্ৰীষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকাৰ পালবংশৰ ইন্দ্ৰপাল ৰজাই দিয়া ভূমিদান ফলিমতে নলবাৰীৰ গুৱাকুছিৰ ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালেই অসমৰ প্ৰাচীন ব্ৰাহ্মণ পৰিয়াল। এই নলবাৰীৰ গুৱাকুছিৰ ভট্টাচাৰ্য দলৈসকলে পাণ্ডিত্যগুণত দশম শতিকাৰ পালবংশৰ ৰজা ব্ৰহ্মপালৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল বুলি জনা যায়। একাদশ শতিকাত ৰজা ধৰ্মপালে নলবাৰীৰ বিল্লেশ্বৰ দেৱালয় আৰু তাৰ তিথিকৰ গণকসকলক (দৈবজ্ঞ) মাটিদান দিয়াৰ উল্লেখ আছে। ব্ৰাহ্মণ্য সংস্কৃতিয়ে নলবাৰী আৰু ওচৰ-পাজৰৰ ব্ৰাহ্মণ লোকসকলৰ সামাজিক আদান-প্ৰদান নিজৰ লোকৰ মাজতে সীমাবদ্ধ ৰখাত প্ৰভাৱ পেলাইছে। ফলস্বৰূপে তেওঁলোকে সামাজিক আচাৰ-অনুষ্ঠান, বিয়া-বাৰু আদি নিজ সম্প্ৰদায়ৰ মাজতে আবদ্ধ ৰাখে। আনকি ব্ৰাহ্মণৰ লগতে কায়স্থসকলেও (কায়থ) নিজৰ গোটৰ মাজতে বৈবাহিক সম্পৰ্ক বজাই ৰখাত গুৰুত্ব দিয়ে। সেয়ে উচ্চবৰ্ণ হিচাপে এই অঞ্চলৰ ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থসকলৰ ভাষাৰূপ অৱান্ধাণ লোকসকলতকৈ কিছু সুকীয়া যদিও এই পাৰ্থক্য দক্ষিণ ভাৰতৰ ব্ৰাহ্মণ আৰু অৱান্ধাণসকলৰ ভাষাগত ব্যৱধানৰ দৰে স্পষ্ট নহয়।

পশ্চিম কামৰূপৰ বৰপেটা, সৰভোগ, ভৱানীপুৰৰ বিভিন্ন অঞ্চলত কৈৱৰ্ত, কুমাৰ, হীৰা আদি বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ লোকে গাঁৱ পাতি বাস কৰে। ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰপৰা দেখা গৈছে যে এই সম্প্ৰদায়ৰ লোকসকলে তেওঁলোকৰ নিজৰ ভিতৰত স্বকীয় বাক্ভংগীৰে কথা পাতে। হয়তো এই সম্প্ৰদায় বিলাকৰ মাজত পূৰ্বৰপৰা স্পষ্ট জাতিগত উপভাষাৰ প্ৰচলন আছিল। সময়ৰ সোঁতত বিভিন্ন অঞ্চলৰ মানুহৰ পাৰস্পৰিক মিলা-মিছাৰ ফলস্বৰূপে সেই ঔপভাষিক ৰূপত অন্য ঔপভাষিক ৰূপ সোমাই পৰে বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। এটা কথা লক্ষণীয় যে কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চলত বাস কৰা কৈৱৰ্তসকলৰ ভাষিক সুৰৰ সাদৃশ্য আছে।

দক্ষিণ কামৰূপতো অঞ্চল বিশেষে বড়ো ৰাভা জনজাতিৰ লোকসকলে একেলগে বাস কৰে। তেওঁলোকে কোৱা অসমীয়া ভাষাৰো এটা সুকীয়া ঠাঁচ আছে। একেদৰে পূব কামৰূপৰ কিছুমান ঠাই আৰু বৰনগৰ অঞ্চলত কোচ-ৰাজবংশী লোকসকলে চুবুৰী পাতি

বাস কৰি আছে। সম্প্ৰদায় বা জাতিবিশেষৰ নিজস্ব কথনভঙ্গীৰ বৈশিষ্ট্যই এই অঞ্চলসমূহৰ কথিত ভাষাক সুকীয়াত্ব প্ৰদান কৰিছে। এইক্ষেত্ৰত জাতিগত সামাজিক ব্যৱধানৰ প্ৰভাৱ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি।

নামনি অসমৰ কিছুমান অঞ্চলত সম্প্ৰদায়বিশেষে কিছুমান গুপ্তভাষাৰো প্ৰচলন আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে দৰঙৰ মঙ্গলদৈ অঞ্চলৰ ভিতৰুৱা ব্যাসপাৰাত এটি গুপ্তভাষাৰ প্ৰচলন আছে। বজালী অঞ্চলৰ কালজিৰা পাৰাৰ 'বৈণা' (বণিয়া, সোণাৰী) সম্প্ৰদায়ৰ মাজতো এটা গুপ্তভাষাৰ প্ৰচলন আছে। হয়তো আৰু কোনো কোনো অঞ্চলত কিছুমান গুপ্তভাষাৰ প্ৰচলন আছিল বা এতিয়াও আছে; সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে সেইবোৰ লুপ্ত হৈ গৈছে অথবা এতিয়া লুপ্ত হোৱাৰ পথত। অঞ্চলবিশেষে প্ৰচলন হৈ থকা এই গুপ্তভাষাবোৰেও কামৰূপী উপভাষাৰ ঔপভাষিক ভিন্নতাৰ অন্তৰালত পৰোক্ষভাৱে ক্ৰিয়া কৰিব পাৰে বুলি ভবাৰ থল আছে।

চ) অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণী :

বুৰঞ্জীৰ তথ্য অনুযায়ী প্ৰাচীন কামৰূপ মুছলমানৰ হাতৰপৰা আহোম শাসনৰ অধীনলৈ যোৱাৰ পিছত এই ৰাজ্য শাসনৰ নিমিত্তে এগৰাকী বৰফুকন নিযুক্ত কৰা হৈছিল আৰু তেওঁৰ অধীনত চান্দকুছি, বৰনগৰ (বিজয়নগৰ), বজালী, ভৱানীপুৰ, চেঙ্গা, সৰ্থেবাৰী, ক্ষেত্ৰী, পাণ্ডুৰী, বৰিগোগ, বাঁহজানী, বৰভাগ, বতাহগিলা, কমাৰকুছি, চমাৰকুছি, জিকেৰি প্ৰভৃতি ঠাইৰ কিছুমান প্ৰধান বিষয়া বা জমিদাৰী শ্ৰেণীৰ লোক আছিল। এওঁলোকক বৰুৱা, চৌধাৰী, পাটগিৰি বোলা হৈছিল। “বৰফুকন আছিল নামনি অসমৰ শাসনকৰ্তা বা বজাৰ প্ৰতিনিধি। আদিতে বৰফুকনে মাত্ৰ নগাঁৱৰ কলং আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজৰ ঠাইখিনিহে শাসন কৰিছিল আৰু তেওঁৰ সদৰ ঠাই আছিল কলিয়াবৰ। কিন্তু পশ্চিমফালে আহোম ৰাজ্য বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে তেওঁৰ দায়িত্বও বাঢ়ি আহে আৰু অৱশেষত কলিয়াবৰৰপৰা গোৱালপাৰালৈকে এই ঠাইখণ্ড বৰফুকনৰ শাসনাধীন হয় আৰু গুৱাহাটী তেওঁৰ সদৰ ঠাই হয়।” গুৱাহাটীৰ বদন বৰফুকনৰ অত্যাচাৰত অতীষ্ঠ হৈ ৰঙিয়াৰ জিকেৰীৰ বৰুৱা হৰদত্ত আৰু বীৰদত্ত নামৰ দুই ভাতৃৰ নেতৃত্বত কামৰূপ স্বাধীন কৰিবলৈ কামৰূপ অঞ্চলৰ প্ৰায়বোৰ জমিদাৰে এক সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহ চলাইছিল বুলি বুৰঞ্জীত উল্লেখ আছে। তেওঁলোকে বহুতো বৰকান্দাজ সেনা আনি প্ৰায় সমগ্ৰ উত্তৰ কামৰূপ অধিকাৰ কৰি লৈছিল। এই বিদ্ৰোহ ‘দন্দুৱা দ্ৰোহ’ নামে জনাজাত। হৰদত্ত বীৰদত্তক বজালীৰ চৌধুৰীয়েও সহায় কৰা বুলি জনা যায়। দুই ককাই-ভায়ে কছাৰী, পঞ্জাবী আৰু হিন্দুস্থানী মানুহেৰে এটি সৈন্যদল গঠন কৰি বিদ্ৰোহত নামি পৰিছিল যদিও অৱশেষত কলীয়া ভোমোৰা বৰফুকনৰ নেতৃত্বত আহোম ৰজাই এই বিদ্ৰোহ দমন কৰে।

আহোম ৰাজত্বৰ সময়ছোৱাত বৰনগৰৰ শাসনকৰ্তা বা জমিদাৰ আছিল চণ্ডীনাৰায়ণ বৰুৱা। বৰনগৰৰ সীমা পশ্চিমে মৰা মানাহ, উত্তৰে বিজনী, পূবে মৰা মানাহ আৰু দক্ষিণে চাউলখোৱা নদী আছিল। চণ্ডীবৰুৱাৰ ৰাজধানীখন আজিকালি হাউলী নামে জনাজাত। প্ৰকৃততে তেওঁৰ নিজা টোল থকাখিনিক বৰুৱাবাৰী বোলা হৈছিল। সমসাময়িকভাবে বিজনীৰ জমিদাৰ যুগীৰ পামৰ হলকান্ত বৰুৱাৰ কথাও ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ ‘মনোমতী’ উপন্যাসত পোৱা যায়। মানৰ আক্ৰমণৰ সময়ত এই জমিদাৰ দুগৰাকী পৰস্পৰ খিয়লাখিয়লি মনোভাৱৰ বাবে ধ্বংসৰ গৰাহত পৰে বুলি কথিত আছে।

অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষভাগলৈকে উত্তৰ কামৰূপৰ বঙিয়াকে মুখ্য কৰি বৰনগৰ, চান্দকুছি, কুমাৰকুছি, সৰ্থেবাৰী, বজালী আদি অঞ্চলত আৰু দক্ষিণ কামৰূপত দহখন সামন্ত ৰাজ্য আছিল বুলি বুৰঞ্জীত পোৱা যায়। অৰ্থনীতি আছিল সামন্ততান্ত্ৰিক আৰু সামন্ত ৰজা বা জমিদাৰ আছিল মাটিৰ মালিক। গেইটৰ বুৰঞ্জীত এই দহখন ৰাজ্যৰ উল্লেখ এনেধৰণে আছে, “*The Chiefs of Duains enumerated by Kashinath Include those of Rani, Luki, Boko, Bagai, Bangaon, Chhaygaon, Pantan, Barduar, Bhslagaon and Mayapur.*”

একেটা ভৌগোলিক আৰু ৰাজনৈতিক পৰিসীমাৰ ভিতৰতে অঞ্চলবিশেষে বৰ্তি থকা সামন্তবাদী জমিদাৰী শাসনৰ অধীনৰ লোকসকল একোটা সুকীয়া গোট হিচাপে পৰিচালিত হৈছিল। ফলত জমিদাৰী শাসনগোটৰ লগত সেই শাসনৰ অধীনস্থ নোহোৱা গোটৰ ভাষাগত তথা সংস্কৃতিগত প্ৰভেদ গঢ়ি উঠিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। তদুপৰি নামনি অসমৰ ঠায়ে ঠায়ে প্ৰতিষ্ঠিত সামন্তীয় ভূঞাৰাজৰ প্ৰশাসনীয় গোটোও অঞ্চলবিশেষে ভাষাগত ব্যৱধান সৃষ্টিত অৰিহণা যোগোৱাৰ সম্ভাৱনীয়তা উলাই কৰিব নোৱাৰি। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰপৰা প্ৰায় ষোড়শ শতিকাৰ আগছোৱালৈকে শক্তি উপাসক ভূঞা সকলৰ একো একোজন এক বা একাধিক গাঁৱৰ শাসনকৰ্তা আছিল। “কুলগত আত্মীয়তা আৰু সামন্তীয় (স্থাপিত-সাধিত) সম্পৰ্কৰ ভিত্তিত পৰম্পৰৰ সৈতে লগ লাগি তেওঁলোকে শৃঙ্খলাবদ্ধভাবে সমগ্ৰ অঞ্চলটোৰ বক্ষণাবেক্ষণ কৰিছিল। এতেকে ভূঞাৰাজৰ সামন্তচক্ৰৰ পদাধিক্ৰমত শিৰোমণি ভূঞা, বৰভূঞা, সৰুভূঞা, বৰৰজা, চোটৰজা, মহাগ্ৰামেশ্বৰ, গ্ৰামেশ্বৰ ইত্যাদি নানা পৰিশব্দৰ উপস্থিতি দেখা যায়” (অমলেন্দু গুহ : বৈষ্ণৱবাদৰ পৰা মায়ামৰীয়া বিদ্রোহলৈ, পৃ. ১)। সুকীয়া প্ৰশাসনীয় গোটৰ অৱস্থিতিৰ লগে লগে অঞ্চলবিশেষে হোৱা আৰ্থ-সামাজিক ব্যৱধানৰ লগত ভাষাগত ব্যৱধান ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সামাজিক শ্ৰেণীবিভাজনে কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ সৃষ্টিত কেনেদৰে অৰিহণা যোগাইছে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

ছ) ভৌগোলিক ব্যৱধান :

প্ৰাকৃতিক বা ভৌগোলিক ব্যৱধানেও কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপৰ বৈচিত্ৰ্য সৃষ্টিত কিছু পৰিমাণে অৰিহণা যোগাইছে। উত্তৰ কামৰূপ আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ মাজত প্ৰৱহমান বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীয়ে দুইপাৰৰ অঞ্চলৰ লোকক অতীজৰে পৰা বিচ্ছিন্ন কৰি ৰাখিছিল। পুৰণি কালত, যোগাযোগৰ কাৰণে দুইপাৰৰ লোকৰ মাজত আজিকালিৰ দৰে উন্নত ব্যৱস্থা নাছিল। সূচল বাট-পথ অবিহনে কামৰূপৰ আন অঞ্চলৰ লগত দক্ষিণ কোল বা দক্ষিণ কামৰূপৰ যোগাযোগ যে বিচ্ছিন্ন আছিল, ইয়াৰ বাস্তৱসন্মত অকাট্য প্ৰমাণ আছে উইলনস্কৰ *Asiatic Research* ৰ 7th Volume-ত ‘Which had been twenty five

days between Goalpara and Nagarbera a distance of thirty miles' বিপৰীতমুখী বতাহৰ অবিহনে স্বাভাৱিক বতৰত গোৱালপাৰাৰ পৰা নগৰবেৰালৈ ৩০ মাইল দূৰত্বৰ জলপথ অতিক্ৰম কৰোতে ২৫ দিন অতিবাহিত হৈছিল কেৱল প্ৰকৃতিগত বাধা-বিঘিনিৰ ফলস্বৰূপে।

পুৰণি অবিভক্ত কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ মাজত ডাঙৰ ডাঙৰ কোনো পৰ্বত-পাহাৰ বা অটব্য হাবি-বননিয়ো যোগাযোগ ব্যাহত কৰা নাই যদিও চাউলখোৱা, বেকী, পোমাৰা, কালদিয়া, পাগলাদিয়া, পুঠিমাৰী, বুঢ়াদিয়া, শিংৰা, বকো, কুলসী, ভৰলু আদি বিভিন্ন নদী-উপনদীসমূহে যে অঞ্চলগতভাবে মানুহৰ ভাৱ আদান-প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল, সেই কথা স্বীকাৰ্য।

জ) সুৰ বা সুৰলহৰ :

অসমীয়া ভাষাটোৰ সুৰ বা সুৰলহৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। উজনিৰ উপভাষাটোত ভাষিক সুৰৰ সমৰূপতা আছে; আনহাতে নামনিৰ সুৰলহৰৰ বিভিন্নতা অধিক। আনকি কামৰূপী উপভাষাৰ অন্তৰ্গত স্থানীয় ৰূপসমূহৰ মাজতো ভাষিক ঠাঁচ বা সুৰৰ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। কামৰূপী উপভাষাৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপৰ ভাষিক সুৰলহৰৰ বিভিন্নতা নিৰ্ণয় কৰা কিছু জটিল যদিও অনুমানসাপেক্ষ। ভাষাৰ সুৰ বা সুৰলহৰৰ ক্ষেত্ৰত জনবসতিৰ গঠন প্ৰক্ৰিয়াৰ অন্তৰালত সামাজিক-সাংস্কৃতিক পটভূমিৰ ওতপ্ৰোত সম্পৰ্ক বিৰাজমান। কামৰূপৰ উত্তৰ-পশ্চিম অঞ্চলৰ বৰপেটীয়া স্থানীয় উপৰূপৰ ভাষিক সুৰ বিশেষ লক্ষণীয়। বৰপেটা অঞ্চলৰ মানুহে কথা-বতৰা পাতোতে শব্দবোৰ (বিশেষকৈ শব্দৰ শেষৰ স্বৰবোৰ) বা বাক্যবোৰ লেনিয়াই দীঘলকৈ উচ্চাৰণ কৰে যিটো 'ধেক' (সুৰ) অন্য স্থানীয় ৰূপসমূহত দেখা নাযায়। সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ প্ৰাণকেন্দ্ৰ হিচাপে বৰপেটীয়া উপৰূপত ভকতীয়া সুৰৰ প্ৰাধান্য আছে। দ্ৰাবিড় গোষ্ঠীৰ বংশধৰ হিচাপে পৰিচিত কৈৱৰ্ত্ত সম্প্ৰদায়ৰ স্বকীয় ভাষিক ঠাঁচ বা সুৰৰ প্ৰভাবো বৰপেটীয়া উপৰূপত অনুভূত হয়।

একে ঔপভাষিক অঞ্চলৰে বজালী আৰু তাৰ ওচৰ-পাজৰৰ ঠাইবোৰৰ ভাষাৰ সুৰ খহটা হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত এই অঞ্চলৰ লোকৰ সামাজিক অৰ্থনৈতিক আদি অৱস্থাৰ কথা সাঙোৰ খাই থকা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। বজালী অঞ্চলৰ লোকসকলে বহুযুগ আগৰে পৰাই কৃষিকেই জীৱন-নিৰ্বাহৰ ভিত্তি হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল। বেপাৰ-বাণিজ্যৰ বাবে এই অঞ্চলৰ লোকসকল বিভিন্ন ঠাইলৈ যাব লগা হোৱা নাছিল। ব্যৱসায়িক লেনদেনৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ কেবল খেতিৰ ওপৰত আত্মনিৰ্ভৰশীল হৈ জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰা এই অভ্যাসেই হয়তো ইয়াৰ ভাষিক ৰূপত প্ৰভাৱ পেলায় আৰু বাক্ভংগী খহটা আৰু দ্ৰুততৰ কৰি তোলে। নলবাৰী, বঙিয়া, পাতিদৰং আদি উত্তৰ-কামৰূপৰ অন্তৰ্গত অঞ্চলসমূহৰ ব্যৱসায়-বাণিজ্য আৰু অন্যান্য সংক্ৰান্তত বৃহত্তৰ গুৱাহাটী আৰু অন্যান্য ব্যৱসায়িক অঞ্চলৰ লগত যোগাযোগ হৈ থকা বাবে এই অঞ্চলৰ ভাষাত থলুৱা আৰু মান্য অসমীয়াৰ এটি মিশ্ৰিত সুৰ লক্ষ্য কৰা যায়।

দক্ষিণ কামৰূপৰ জনজাতি অধ্যুষিত অঞ্চল সমূহত তিব্বতবৰ্মীয় গোষ্ঠীৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছে। সেয়ে এই অঞ্চলৰ ভাষিক ৰূপে জনজাতিসকলৰ ভাষা আৰু অন্যান্য জাতিৰ সংমিশ্ৰণত এটি নতুন ৰূপ লাভ কৰিছে। ফলস্বৰূপে এই অঞ্চলৰ ঔপভাষিক ৰূপত বড়ো, কছাৰী, ৰাভা আৰু কোচ-ৰাজবংশী ভাষাৰ এটা মিশ্ৰিত সুৰ পোৱা যায়।

বৃহত্তৰ গুৱাহাটীৰ ভাষিক সুৰটিও বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। বিভিন্ন ঠাইৰপৰা জাতি, ধৰ্ম, সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ জনসমাগমৰ বাবে গুৱাহাটীয়া ভাষাৰ সুৰে স্বতন্ত্ৰৰূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। বিভিন্ন ভাষা-সম্প্ৰদায়ৰ মানুহে নিজৰ মানুহৰ লগত নিজস্ব বাকভঙ্গীৰে কথা পাতে যদিও উমৈহতীয়া কাম-কাজ বা সামাজিক যোগাযোগৰ ক্ষেত্ৰত মান্য অসমীয়াৰ ৰূপটোকে গ্ৰহণ কৰে। অৱশ্যে উজনি অসমৰ ভাষিক সুৰে গুৱাহাটীয়া ঔপভাষিক ৰূপক বেছি পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰা নাই। উজনি আৰু নামনিৰ ঔপভাষিক ৰূপৰ সুসমন্বয়ে গুৱাহাটীয়া ভাষিক সুৰক স্বকীয় ব্যঞ্জনা প্ৰদান কৰিছে।

২.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া ভাষাৰ এটি অন্যতম উপভাষা হ'ল কামৰূপী উপভাষা। অবিভক্ত কামৰূপ জিলাত এই উপভাষাটিৰ প্ৰচলন আছে। সামগ্ৰিকভাৱে যদিও সমগ্ৰ অঞ্চলৰ কথিত ৰূপটিক কামৰূপী উপভাষা নামে জনা যায় তথাপি এই উপভাষাটিৰ ভালেকেইটা স্থানীয় ৰূপ আছে। প্ৰধানকৈ উত্তৰ-পূব, উত্তৰ-পশ্চিম, দক্ষিণ-পূব আৰু দক্ষিণ-পশ্চিম —এই চাৰিটা ঔপভাষিক ৰূপত বিভক্ত এই উপভাষাটিৰ বৰপেটা, নলবাৰী, সৰ্থেবাৰী, পলাশবাৰী, বকো, গুৱাহাটী, দিমৰীয়া আদি অঞ্চলৰ স্থানীয় ৰূপ সততে লক্ষ্য কৰা যায়। এই অঞ্চলৰ বিভিন্ন খণ্ডত ভিন ভিন ৰাজবংশৰ শাসন, সততে এই অঞ্চলত হৈ থকা মুছলমান আক্ৰমণ আদিয়ে এই অঞ্চলটিত স্থানীয় ৰূপবোৰৰ সৃষ্টিত অবিহণা যোগাইছে। তদুপৰি অঞ্চলটিত বিভিন্ন ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য, বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ বসবাস, সামাজিক শ্ৰেণীবিভিন্যাস আদিয়েও স্থানীয় ৰূপসমূহৰ সৃষ্টিত আগভাগ লৈছে। বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ অঞ্চলটিৰ মাজেৰে বৈ যোৱাৰ উপৰি অন্যান্য নদীৰ অৱস্থিতি, বাট-পথৰ অসুচল পৰিস্থিতিয়ে বিভিন্ন অঞ্চলৰ মাজত যোগাযোগৰ অভাৱ ঘটাইছে। তাৰ ফলতো অঞ্চলভেদে স্থানীয় ৰূপসমূহে মুৰ দাঙি উঠিছে। বিভিন্ন আঞ্চলত প্ৰচলিত ভাষিক ঠাঁচ বা সুৰৰ পাৰ্থক্যও এই ক্ষেত্ৰত এটি কাৰক হিচাপে ক্ৰিয়া কৰিছে।

২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) 'কামৰূপী উপভাষা' —শীৰ্ষক এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ২) কামৰূপী উপভাষাৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।
- ৩) কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ সৃষ্টিত কি কি কাৰকে প্ৰভাৱ পেলাইছে পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৪) 'পুৰণি কামৰূপৰ শাসন ব্যৱস্থাই কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহৰ সৃষ্টিত প্ৰভূত প্ৰভাৱ পেলাইছিল।' আলোচনা কৰক।
- ৫) বিদেশী আক্ৰমণৰ ফলত কামৰূপী উপভাষাৰ কেনেদৰে পৰিৱৰ্তন সাধিত হৈছিল ব্যাখ্যা কৰক।

২.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- গুণাভিৰাম বৰুৱা : আসাম বুৰঞ্জী
অম্বিকাচৰণ চৌধুৰী : কোচ ৰাজবংশী জাতিৰ ইতিহাস আৰু সংস্কৃতি
উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : ভাষা-বিজ্ঞান
(—) : অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা
গোলোক চন্দ্ৰ গোস্বামী : ভাষা-ভাষাগিকা
ডম্বৰুধৰ নাথ : অসম বুৰঞ্জী
খাঁ চৌধুৰী আমানতউল্লা : কোচবিহাৰেৰ ইতিহাস (প্ৰথম খণ্ড)
অমলেন্দু গুহ : বৈষ্ণৱবাদৰপৰা মায়ামৰীয়া বিদ্ৰোহলৈ
ভুবন মোহন দাস : 'জনগোষ্ঠীত প্ৰজাতীয় উপাদান', অসমীয়া জাতিৰ ইতিবৃত্ত,
গিৰিধৰ শৰ্মা (সম্পা.)
ৰমেশ পাঠক : অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস
দীপক্ৰম মৰল : উপভাষা-বিজ্ঞান
G.A. Grierson : *The Linguistic Survey of India, Vol. V, Part I*
Edward Gait : *A History of Assam*
K. L. Barua : *Early History of Kamrupa*
Banikanta Kakati : *Assamese, Its Formation and Development*
U. N. Goswami : *A study on Kamrupi : A Dialect of Assamese*

* * *

তৃতীয় বিভাগ
কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য

বিভাগৰ গঠন

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য
- ৩.৪ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য
- ৩.৫ শব্দগত বৈশিষ্ট্য
- ৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

আগৰ বিভাগত কামৰূপী উপভাষাৰ সাধাৰণ পৰিচয় দাঙি ধৰা হৈছে। এই বিভাগটিৰ আলোচনাৰ বিষয় হ'ল— 'কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য'। ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত এই তিনিটা শিতানত আলোচনা কৰা হৈছে। ধ্বনিতাত্ত্বিক দিশত কামৰূপী উপভাষাৰ স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনিসমূহ উল্লেখ কৰি ইবোৰৰ প্ৰয়োগ বিশ্লেষণ দেখুওৱা হৈছে। কামৰূপী উপভাষাৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰক্ৰিয়াসমূহো এই শিতানত আলোচিত হৈছে। ৰূপতত্ত্ব শিতানত পদ, লিংগ, বচন, নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়, কাৰক আৰু শব্দ বিভক্তি আদি দিশসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। শব্দগত শিতানত অতি চমুকৈ মান্য ভাষাৰ লগত কামৰূপী উপভাষাৰ পাৰ্থক্য দাঙি ধৰা হৈছে।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- কামৰূপী উপভাষাৰ স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনিসমূহৰ লগত পৰিচিত হৈ ইহঁতৰ প্ৰয়োগ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব;
- কামৰূপী উপভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য, যেনে— পদ প্ৰকৰণ, লিংগ, বচন, নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়, কাৰক আৰু শব্দ বিভক্তিৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰি এই দিশসমূহৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব; আৰু
- কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দগত বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব।

৩.৩ ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য

অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণৰ সংস্থান মান্য অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰিত বৰ্ণ অনুযায়ীহে নিৰ্ণয় কৰা হৈছে যদিও প্ৰকৃতপক্ষে অসমীয়া ভাষাৰ ঔপভাষিক ৰূপসমূহত বৰ্ণৰ সংস্থাপন সুকীয়া সুকীয়া। ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ মতে কামৰূপী উপভাষাত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা সাতোটি : ই, এ, ঐ, আ, অ, ও, উ। তেখেতৰ মতে মান্য অসমীয়াত থকা অ' (৩) বৰ্ণটো কামৰূপী উপভাষাত পোৱা নাযায়। ড° গোলোক চন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মতেও মান্যভাষাৰ অ আৰু অ' ৰ মাজত

থকা বিৰোধ পশ্চিম অসমৰ ভাষাত নাই। অৰ্থাৎ পূব আৰু মধ্য অসমৰ ভাষাত থকা আঠোটা স্বৰধ্বনিৰ ঠাইত পশ্চিম অসমৰ ভাষাত মাত্ৰ সাতোটা স্বৰধ্বনিহে আছে। কামৰূপী উপভাষাত স্বৰবৰ্ণৰ সংখ্যা সাতোটা বুলি পণ্ডিতসকলে মত দিছে যদিও স্থানীয় ৰূপভেদে এই সংখ্যাৰ তাৰতম্যও দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে পূব কামৰূপী স্থানীয় ৰূপতে মান্য অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰিত অ' বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ আছে। তেনেদৰে মান্য অসমীয়াত ব্যৱহৃত একৈশটা ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ উচ্চাৰণ ঔপভাষিক ৰূপসমূহত আছে যদিও মান্য অসমীয়াত নথকা ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ উচ্চাৰণো কামৰূপী উপভাষাত পোৱা যায়। নিদৰ্শনস্বৰূপে, মান্য অসমীয়াত নথকা দন্তমূলীয় উষ্ম ঘোষ মহাপ্ৰাণ 'ঝ' (z^h) বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ দক্ষিণ কামৰূপী ঔপভাষিক ৰূপত আছে। কোনো কোনো স্থানীয় ৰূপত তালব্য উষ্ম অঘোষ শ (s) বৰ্ণৰ উচ্চাৰণো পোৱা যায়।

কামৰূপী উপভাষাত বিশিষ্ট স্বৰ ধ্বনিৰ সংখ্যা আঠোটা আৰু বিশিষ্ট ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ সংখ্যা তেইশ টা। উচ্চাৰণৰ দিশৰ পৰা বিশিষ্ট স্বৰ ধ্বনিসমূহক তলত দিয়া ধৰণে দেখুৱাব পাৰি—

বিশিষ্ট ধ্বনি	বিৱৰণ
/ই/	প্ৰান্তীয় উচ্চ বিবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/এ'/	প্ৰান্তীয় মধ্যসম বিবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/এ/	প্ৰান্তীয় মধ্যভাস বিবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/আ/	কেন্দ্ৰীয় নিম্ন সংবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/অ/	মূলীয় নিম্ন সংবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/অ'/	মূলীয় মধ্যভাস সংবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/ও/	মূলীয় মধ্যসম সংবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি
/উ/	মূলীয় উচ্চ সংবৃতৌষ্ঠ্য স্বৰধ্বনি

বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিৰ প্ৰয়োগ :

কামৰূপী উপভাষাত আটাইকেইটা বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি শব্দৰ আদ্য, মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানত প্ৰয়োগ হয়। অৱশ্যে অ' আৰু এ' ধ্বনিৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত সীমাবদ্ধতা আছে। শব্দৰ সকলো স্থানত উচ্চাৰিত এই স্বৰধ্বনি সমূহৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল—

বিশিষ্ট ধ্বনি	আদ্যস্থানত	মধ্যস্থানত	অন্ত্যস্থানত
/ই/	ইতা/ইতিয়া/ইতেন	কাইতা/কাইতে	কাথি, গৰাই/গৰেই
/এ/	একে/এআকে	তেঙেৰা	চেলৈ/চিলৈ
/এ'/	এ'ক, এ'ৰি	কে'জাং/কে'জেং	কেচে'/কচে'
/আ/	আগহাত/আগহে'ত	চতাল/চুতাল	হৰুকলা/হাৰুকলা
/অ/	অত/অথ	চতল, বৰ	দঅ/দোঅ
/অ'/	অ'ইতকা/অ'ইতকে	চ'ল, প'ত	
/ও/	ওখুদ/ওখুধ	জোল, কোল	আদো/দো
/উ/	উকা/উকে	কুক, কুকি	মানু, পউ/পোউ

বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি :

কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিবোৰৰ বিৱৰণ তলত দিয়া হৈছে।

বিশিষ্ট ধ্বনি	বিৱৰণ
/প/	ঔষ্ঠ্য অঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জন ধ্বনি
/ফ/	ঔষ্ঠ্য অঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ব/	ঔষ্ঠ্য ঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ভ/	ঔষ্ঠ্য ঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ত/	দন্তমূলীয় অঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/থ/	দন্তমূলীয় অঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/দ/	দন্তমূলীয় ঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ধ/	দন্তমূলীয় ঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ক/	পশ্চ তালব্য অঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/খ/	পশ্চ তালব্য অঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/গ/	পশ্চ তালব্য ঘোষ অল্পপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/ঘ/	পশ্চ তালব্য ঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ ব্যঞ্জনধ্বনি
/চ/	দন্তমূলীয় অল্পপ্ৰাণ অঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/জ/	দন্তমূলীয় অল্পপ্ৰাণ ঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/ঝ/	দন্তমূলীয় মহাপ্ৰাণ ঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/শ/	তালব্য অঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/স/	পশ্চ তালব্য অঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/হ/	কণ্ঠ্য ঘোষ উষ্ম ব্যঞ্জনধ্বনি
/ম/	ঔষ্ঠ্য ঘোষ নাসিক্য ব্যঞ্জনধ্বনি
/ন/	দন্তমূলীয় ঘোষ নাসিক্য ব্যঞ্জনধ্বনি
/ঙ/	পশ্চতালব্য ঘোষ নাসিক্য ব্যঞ্জনধ্বনি
/ল/	দন্তমূলীয় ঘোষ পাৰ্শ্বিক ব্যঞ্জনধ্বনি
/ৰ/	দন্তমূলীয় ঘোষ কম্পিত ব্যঞ্জনধ্বনি

বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিৰ প্ৰয়োগ :

কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহত 'ঙ'ৰ বাহিৰে আটাইবোৰ ব্যঞ্জনধ্বনি শব্দৰ সকলো স্থানতে উচ্চাৰিত হয়। 'ঙ' বৰ্ণ শব্দৰ আদি অৱস্থানত উচ্চাৰণ নহয়। তলত শব্দৰ স্থান অনুসৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনিসমূহৰ প্ৰয়োগৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল —

বিশিষ্ট ধ্বনি	আদ্যস্থানত	মধ্যস্থানত	অন্ত্যস্থানত
/প/	পাতা	আপা	পাপ
/ফ/	ফাতা	আফাল	ভাফ
/ব/	বাতা	আবা	গাব
/ভ/	ভাতাৰ	আভা	লাভ
/ত/	তাৰা	আতা	হাত

/থ/	থাৰা	আথা	হাথ
/দ/	দাৰা	আদা	সদ
/ধ/	ধাৰা	আধা	সাধ
/ক/	কাতা	আকা	জক
/খ/	খাতা	আখা	জখ
/গ/	গাতা	পাগা	মাগ
/ঘ/	ঘাতা	পাঘা	মাঘ
/চ/	চাল	অচা	বাচ
/জ/	জাল	অজা	বাজ
/ঝ/	ঝাল	এঝাৰ	মাঝ
/শ/	শাদা	আশাৰ	মাশ
/স/	সাধা	এসাৰ	মাস
/হ/	হাথা	বেহাৰ	মাহ
/ম/	মাথা	বেমাৰ	পাম
/ন/	নাতা	ধনা	পান
/ঙ/	—	ধঙা	পাঙ
/ৰ/	ৰাগ	জাৰা	মাৰ
/ল/	লাগ	জালা	মাল

কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহত উমৈহতীয়া ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য যেনেদৰে আছে, তেনেদৰে স্থানীয় ৰূপ বিশেষে সুকীয়া সুকীয়া ধ্বনিগত বৈশিষ্ট্যও আছে। সামগ্ৰিকভাৱে কামৰূপী উপভাষাৰ উমৈহতীয়া ধ্বনিগত বিশেষত্বসমূহ মান্য অসমীয়াৰ লগত তুলনামূলক আলোচনাৰ আধাৰত তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

শ্বাসাঘাত :

অসমীয়া ভাষাৰ শ্বাসাঘাতৰ আলোচনা প্ৰসংগত ড° কাকতিয়ে উল্লেখ কৰিছে যে উজনি অসমৰ উপভাষাত শ্বাসাঘাত উপধা অক্ষৰত পৰে আৰু নামনি অসমৰ উপভাষাত শ্বাসাঘাত সদায় শব্দৰ আদি অক্ষৰত পৰে। ড° গোলোক চন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মতে, “আধুনিক অসমীয়া সাধু ভাষাটোত সকলো ফালৰপৰা দুয়োটা উপভাষাৰ মিশ্ৰণ ঘটিব ধৰিছে। শ্বাসাঘাতৰ ক্ষেত্ৰতো স্পষ্ট প্ৰভাৱ দেখা গৈছে। সন্তৰ সেইকাৰণেই, সাধুভাষাতো গুৰু শ্বাসাঘাত শব্দৰ প্ৰথম অথবা দ্বিতীয় অক্ষৰৰ পৰা পিছলৈ যোৱা দেখা নাযায়।” কামৰূপী উপভাষাত শ্বাসাঘাত সদায় শব্দৰ আদি অক্ষৰত পৰে। “কামৰূপী উপভাষাত শ্বাসাঘাত অবিশিষ্ট বিজ্ঞাত। দ্বিঅক্ষৰী শব্দৰ প্ৰথম অক্ষৰত আৰু দুটাতকৈ অধিক অক্ষৰযুক্ত শব্দৰ দ্বিতীয় অক্ষৰত বেছি জোৰে শ্বাসাঘাত পৰে।” (U. N. Goswami: *Study on Kamrupi: A Dialect of Assamese*)। কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহত শ্বাসাঘাত সাধাৰণতে শব্দৰ প্ৰথম নাইবা দ্বিতীয় অক্ষৰত পৰে আৰু ই স্থানীয় ৰূপসমূহৰ উমৈহতীয়া ধ্বনিগত বৈশিষ্ট্য। শাব্দিক শ্বাসাঘাতৰ মাত্ৰা গুৰু হোৱা বাবে স্থানীয় ৰূপসমূহত সংযুক্ত ব্যঞ্জন, দ্বিস্বৰ আৰু ত্ৰিস্বৰৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পাইছে।

ড° কাকতিয়ে কামৰূপীৰ আদ্য শ্বাসাঘাতৰ উৎস অজ্ঞাত বুলি মন্তব্য দিছে, অৱশ্যে এই প্ৰসংগত ড° কাকতিয়ে *Assamese, Its Formation and Development* গ্ৰন্থত এণ্ডাৰ্চনৰ

বঙলা ভাষাৰ শ্বাসাঘাত সম্পৰ্কে দিয়া উদ্ধৃতিৰ অৱতাৰণা কৰিছে — *Anderson supposes (Accent and Prosody in Bengali; J.R.A.S. 1913, P. 865) that the Bengali initial stress can have come from one of the three following sources : (1) Parent Magadhi pkt.; (2) Some Dravidian tongue; (3) Some Tibeto-Burma language. He considers the third as the most likely source as most of Bengali was once included in the Koch Kingdom and Koch accent was initial. Kamrup or Western Assam also was for a considerable length of time within the Koch Kingdoms, and the effects of the Koch accent may be presumed on the Kamrupi dialect also.*

নামনি অসমৰ আদি অক্ষৰৰ শ্বাসাঘাতৰ উৎস সাধাৰণতে ভোট-বৰ্মী ভাষা বুলি কোৱা হয় যদিও কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে প্রকৃতপক্ষে ই দ্ৰাবিড়ীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱে হ'ব পাৰে। অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা দ্ৰাবিড়ীয় ভাষাবোৰত আদি অক্ষৰত বলবান শ্বাসাঘাত পৰাৰ নিয়ম চলি আহিছে। জনপ্ৰব্ৰজনৰ ইতিহাসৰপৰা জনা যায় যে এসময়ত নামনি অসম দ্ৰাবিড়ীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিছিল। সেইফালৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত দ্ৰাবিড়ীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰাৰ সম্ভাৱনাৰ কথা কিছুসংখ্যক পণ্ডিতে স্বীকাৰ কৰে। আমাৰ অনুমান, নামনি অসমৰ কোনো ঠাইত দ্ৰাবিড় প্ৰজাতিৰ এটা উপাদান সোমাই পৰিলেও, সামগ্ৰিকভাবে নামনিৰ শ্বাসাঘাতীয় পদ্ধতিৰ আমূল পৰিবৰ্তন ঘটাব পৰাকৈ দ্ৰাবিড়ীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱ নিশ্চয় ইমান ব্যাপক নাছিল। ইয়াৰ বিপৰীতে উত্তৰ বঙ্গকে ধৰি সমগ্ৰ পশ্চিম অসমত মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ কোচ ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছিল অধিক শক্তিশালী। প্ৰাচীন কামৰূপৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ পৰ্যালোচনাৰ পৰা দেখা যায় যে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পাছৰ সময়ছোৱাত উজনি অসমত আহোম, চুতীয়া, কছাৰীসকলৰ শাসনৰ বিপৰীতে নামনি অসমত আছিল কোচ ৰাজত্বৰ উত্থান আৰু প্ৰভুত্ব। সেই সময়ত কোচবিহাৰকে ধৰি সমগ্ৰ উত্তৰ-বঙ্গ, জলপাইগুৰি, ৰংপুৰ, ময়মন সিংহ জিলাকে ধৰি পশ্চিম অসমত অসংখ্য কোচ জনগোষ্ঠীৰ লোকে বসবাস কৰিছিল আৰু তেওঁলোকৰ ভাষাও আছিল কোচভাষা। এই কোচভাষী লোকসকলৰ লগত নিঃসন্দেহে অন্য ভাষা-ভাষী লোকৰ সাংস্কৃতিক বিনিময়ৰ লগতে বৈবাহিক সম্পৰ্কও ঘটিছিল। ফলস্বৰূপে প্ৰাচীন কামৰূপৰ ভাষাই এক উমৈহতীয়া মিশ্ৰভাষাত পৰিণত হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। যিহেতুকে প্ৰাচীন কামৰূপ-কামতা ৰাজ্যই সমগ্ৰ পশ্চিম অসমৰ লগতে বঙ্গদেশৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চল, বাংলাদেশৰ ৰংপুৰ আৰু ময়মন সিংহ জিলাকো সামৰি লৈছিল, সেই হেতুকে কোচ জনজাতি অধ্যুষিত অঞ্চল হিচাপে এই অঞ্চল সমূহত কোচভাষাৰ প্ৰভাৱ আছিল অতি ব্যাপক আৰু বিস্তৃত। এইদিশৰ পৰা কোচভাষাৰ আদ্য শ্বাসাঘাতৰ প্ৰভাৱেই নামনি অসমৰ ভাষাৰ (আনকি বঙলা ভাষাৰো) আদি শ্বাসাঘাতৰ শক্তিশালী প্ৰভাৱ বুলি ভাবিব পাৰি। এই মন্তব্যৰ সমৰ্থনত ড° কাকতিৰ এটি উক্তি প্ৰণিধানযোগ্য — “..... in the Pre-Assamese stage when a certain Sanskrit - like language was developing into Assamese, it carried a system of penultimate stress. In Western Assam, perhaps in contact with some people speaking a language with a strong initial stress, the penultimate stress of the primitive language got shifted to the initial syllable. In eastern Assam, the original penultimate stress persisted.”

মান্য অসমীয়া ভাষাত একেটা শব্দতে সচৰাচৰ ওচৰা-উচৰিকৈ দুটা ‘আ’ ধ্বনি নবহে। পৰৱৰ্তী অক্ষৰৰ ‘আ’ৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী অক্ষৰৰ ‘আ’ ধ্বনি ‘অ’ বা ‘এ’ লৈ ৰূপান্তৰিত হয়। কামৰূপীত হ’লে দুটা ‘আ’ ধ্বনি ওচৰা-উচৰিকৈ থাকিব পাৰে। মান্য অসমীয়াৰ দৰে পূৰ্বৱৰ্তী

‘আ’ ধ্বনি ‘অ’ লৈ পৰিবৰ্তন হোৱাও দেখা যায়। যেনে —

ৰজা/ৰাজা (ৰজা); কনা/কানা (কণা); তলা/তালা (তলা); তৰা/তাৰা (তৰা)

মান্য অসমীয়াৰ দ্বিঅক্ষৰযুক্ত শব্দৰ দ্বিতীয় অক্ষৰত থকা ‘অ’ ধ্বনি কামৰূপীত ‘আ’ বা ‘এ’ লৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে —

দিঘাল/দিঘোল (দীঘল); গৰাম/গৰেম (গৰম); ভিতাৰ/ভিতেৰ (ভিতৰ)

মান্য অসমীয়াৰ উচ্চ-মধ্য ‘এ’, ‘ও’ আৰু নিম্ন ‘অ’ স্বৰ কামৰূপী উপভাষাত সাধাৰণতে উচ্চস্বৰত পৰিণত হয়। যেনে —

কাপুৰ/কপুৰ (কাপোৰ); তামুল/তমুল (তামোল); ইন্দুৰ/ইনুৰ (এন্দুৰ)

একাক্ষৰী শব্দৰ বাহিৰে মান্য অসমীয়াৰ আন শব্দৰ শেষত থকা দ্বিস্বৰ ধ্বনি আই/ঐ/ঔ ক্ৰমে ‘এ’ আৰু ‘ও’/‘উ’ হয়। যেনে —

কাৰে (কৰাই); চৰে(চৰাই); কএ/কাএ/কাউএ (কাৰে); তাএ/তাউএ (তৰে)

শব্দৰ আদি অক্ষৰত থকা ‘এ’/‘এ’ ধ্বনি ‘আ’ ধ্বনিলৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে—

আন্ধাৰ/আনহাৰ (এন্ধাৰ); আন্ধু/আন্থ (এলান্ধু); আঙাৰ/আঙৰা (এঙাৰ)

মান্য অসমীয়াৰ কোনো কোনো শব্দৰ শেষত থকা ‘ই’ ধ্বনি ‘আ’/‘এ’ হয়। যেনে —

চাতা/চতা (ছাতি); ধাৰা/ধৰা (ঢাৰি); থাৰা/থৰা (ঠাৰি); বালা/বালে (বালি)

মান্য অসমীয়াৰ বহুতো একাক্ষৰী শব্দৰ পাচত ‘আ’ ধ্বনি এটা আগম হৈ কামৰূপী উপভাষাত দ্বিঅক্ষৰযুক্ত শব্দলৈ ৰূপান্তৰ হৈছে। যেনে —

গাতা/গেতা (গাঁত); মুৰা/মোৰা (মূৰ); কাহা/কেহা (কাঁহ); পকা/পুকা/পোকা (পোক)

মান্য অসমীয়াৰ শব্দৰ আদিত থকা ‘ই’ বা ‘ইআ’ ধ্বনিগোট স্থানীয় ৰূপত ‘এ’ লৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে —

এ’হাত/এ’ইহাত/এ’হঁত (ইহঁত); এ’ত/এ’তে (ইয়াত); এ’ক/এ’কে (ইয়াক);

এ’ৰ/এ’ৰে (ইয়াৰ)

মান্য অসমীয়াৰ দ্বিঅক্ষৰযুক্ত শব্দৰ প্ৰথম অক্ষৰত ‘ও’ আৰু দ্বিতীয় অক্ষৰত ‘আ’ ধ্বনি থাকিলে কামৰূপী উপভাষাত ‘ও’ ধ্বনি ‘অ’ ধ্বনিলৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে—

অজা (ওজা); খপা (খোপা); চলা (চোলা); কলা (কোলা); কঙা (কোঙা)

আদি অক্ষৰত থকা ‘ও’ ধ্বনি কেতিয়াবা ‘উ’ ধ্বনিলৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে —

মুৰ (মোৰ); চুৰ (চোৰ); তুৰ (তোৰ); জুৰ (যোৰ); জুগাৰ (যোগাৰ)

মান্য অসমীয়াৰ কিছুমান একাক্ষৰী শব্দৰ মধ্য অৱস্থানত থকা ‘অ’ ধ্বনি কামৰূপীত ‘আ’ হয়। যেনে —

খান (খন); দাম/দামা (দম); গাচ (গছ); গাজ (গজ/অংকুৰিত হ); কাচ (কাঁচ)

কেতিয়াবা অৱশ্যে ‘অ’ ধ্বনি ‘উ’ লৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে —

বুন (বন); মুচ (মচ); ঘুঁহ (ঘঁহ); ঘুত (ঘট/উপাৰ্জন কৰ)

মান্য অসমীয়াৰ দ্বিঅক্ষৰযুক্ত শব্দৰ শেষৰ অক্ষৰৰ ‘অ’ স্থানীয় ৰূপত ‘আ’ লৈ ৰূপান্তৰ হয়। কোনো কোনো শব্দত প্ৰথম অক্ষৰৰ ‘অ’ ধ্বনি ‘আ’ ধ্বনি লৈ পৰিবৰ্তন হয়। যেনে—

কদাম/কাদাম (কদম); কৰাত/কাৰাত (কৰত); জগাৰ/জাগাৰ (জগৰ);

বতাৰ/বাতাৰ (বতৰ)

কামৰূপী উপভাষাত শব্দৰ শেষত থকা 'অ' ধ্বনি 'আ', 'ও' বা 'উ' ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে —

কিআ/কিও (কিয়); থিআ/থিও (থিয়); গাধা/গাধো (গাধ); কাচু/কাচো (কাছ)

কেতিয়াবা আকৌ পদান্ত 'উ' > 'আ', আৰু 'ই' > 'উ' হয়। যেনে —

সাধা (সাধু); পেতা (পেটু); আমলোখু (আমলখি)

মান্য অসমীয়াৰ কিছুমান শব্দৰ আদি অক্ষৰত থকা 'উ' ধ্বনি স্থানীয় ৰূপত 'অ' বা 'ও' ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে —

নমলা/নোমলা (নুমলীয়া); খচৰি/খোচৰি (খুচৰি);
থতৰি/ধতৰি/ধোতৰি (থুঁতৰি)

মান্য অসমীয়াৰ শব্দৰ আদি অক্ষৰত থকা 'ও' ধ্বনি কামৰূপীত প্ৰায়ে 'অ' হয়। যেনে —

অচৰ/অচাৰ (ওচৰ); অকনি/অক্‌নি (ওকণি); তপলা/তপলা (টোপোলা)

কেতিয়াবা দ্বিঅক্ষৰযুক্ত শব্দৰ শেষৰ অক্ষৰৰ 'ও' ধ্বনি 'আ' হয়। যেনে—

আঘান (আঘোণ); লঘান (লঘোণ); আপান (আপোন)

মান্য অসমীয়াৰ কিছুমান একাক্ষৰী ক্ৰিয়াশব্দৰ অন্তত থকা 'অই' (অয়) আৰু 'আই' (আয়) কামৰূপীত 'এ' হয়। যেনে —

কোএ/কএ/কউএ (কয়/ কঅই); লোএ/লএ/লউএ (লয়/ লঅই);
থোএ/থএ/থউএ (থয়)

অৱশ্যে কেতিয়াবা কিছুমান দ্বিঅক্ষৰী ক্ৰিয়াশব্দৰ শেষত থকা 'আই' ধ্বনিগোট 'ওই' হয়। যেনে —

কৰোই/কোৰোই (কৰায়); ওলোই/অলোই (ওলায়); বাজোই/বজোই (বজায়)

অনুনাসিকতা (Nasalization) :

অনুনাসিকত্ব অৰ্থাৎ চন্দ্ৰবিন্দু অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্ট ধ্বনিগুণ অৰ্থাৎ বৰ্ণ। অৰ্থাৎ অসমীয়া ভাষাত অনুনাসিকতা হেতু শব্দৰ অৰ্থৰ পাৰ্থক্য ঘটে। কামৰূপী উপভাষাত অনুনাসিকতা বিশিষ্ট ধ্বনি। অনুনাসিকত্ব বহন কৰা ধ্বনিটোৰ ওপৰত চন্দ্ৰবিন্দু (°) দি অনুনাসিকতা ধ্বনিগুণ বুজোৱা হয়।

কামৰূপী উপভাষাত অনুনাসিকতাৰ বৰ্ণগত মৰ্যাদা আছে। তলত কেইটামান উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

/ই/ : /ইঁ/	/কইআ/ 'কিয়'	/কইঁআ/ 'কুএণ'
	/তইআ/ 'ভাটো'	/তইঁআ/ 'তিয়ঁহ'
	/চই-চই/ 'ছি-ছি'	/চইঁ-চইঁ/ 'চি-চি'
/এ' : /এঁ/	/চএই/ 'চেই'	/চএঁই/ 'চেঁই'
	/সএঁতআ/ 'শেঁতা'	/সএঁঁতআ/ 'সেওঁতা'
/এ/ : /এঁ/	/ফএচ - ফএচআ/ 'বৰকৈ কথা কৈ থকা'	
	/ফএঁচআ/ 'ফেঁচা'	/বএহউ/ 'বিহলঙনি'
	/বএঁহউচ/ 'এবিধ ৰোগ'	

/আ/ : /আঁ/	/সআ/‘চা’	/সআঁ/‘ছাঁ’
	/কআহই/‘কহঁৰা বন’	/কআঁহই/‘কাঁহী’
/অ/ : /অঁ/	/অ/‘আবেগসূচক অৰ্থত’	/অঁ/‘সমৰ্থনসূচক অৰ্থত’
	/খঅহআ/‘সুলকি পৰা’	/খঅঁহআ/‘খোঁচা’
/ও/ : /ওঁ/	/কওহ/‘কোৱা’	/কওঁহ/‘কঠাল আদি ফলৰ ভিতৰত
	থকা একোটা গুটিক আৱৰি থকা ভাগ’	
/উ/ : /উঁ/	/উথ/‘থিয় হোৱা’	/উঁথ/‘ওঁঠ’
	/খউচই/‘ইছা’	/খউঁচই/‘বিন্ধাই দিয়া’

কামৰূপীত মান্য অসমীয়াৰ বেছিভাগ স্বৰৰ অনুনাসিকতাই অনুনাসিকতাবিহীন (*denasalization*) হিচাপে উচ্চাৰণ হয়। যেনে —

গাতা/গাত (গাঁত); ঘৰা/ঘোৰা (ঘোঁৰা); আজলি/আজলি/আজেলি (আঁজলি);
কাকৰা/কাকৰ/কেকেৰা (কেকেঁৰা); সচা/সাচা (সঁচা) ইত্যাদি।

সংস্কৃতৰ উদ্ভবধ্বনি স, শ, ষ অসমীয়া ভাষাত অঘোষ পশ্চতালব্য স (X) হিচাপে উচ্চাৰিত হয়। পৰিবেশভেদে এই ‘স’ (X) ধ্বনি ‘চ’ (S) বা ‘হ’ (h) ধ্বনিলৈও পৰিৱৰ্তিত হয়। কামৰূপীত ই খ (K^h) আৰু হ (h) ধ্বনিকপে উচ্চাৰণ হয়। যেনে —

অখত/অক্খত (অসৎ); আখা/আখে (আশা); পাখা/পাখে (পাশা); ওখুৰ/অখুৰ
(অসুৰ) ইত্যাদি।

মান্য অসমীয়াৰ শব্দত ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ষ ধ্বনি কামৰূপী উপভাষাত ‘খ’ বা ‘ক্খ’ ৰূপে উচ্চাৰণ হয়। যেনে—

খেমা/খমা (ক্ষমা); খিন (ক্ষীণ); খোতি/খতি (ক্ষতি); খেন/খন (ক্ষণ); সাক্খি/সাখি
(সাক্ষী) ইত্যাদি।

মান্য অসমীয়াৰ কোনো কোনো শব্দত থকা ‘ন’ ধ্বনিৰ ঠাইত কামৰূপীত ‘ল’ ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ হয়। যেনে—

লুম/লোম (নোম); লেজ/লেব (নেজ); লাঙল/লাঙাল (নাঙল); লাঙ্তা/লেঙ্তা
(নাঙঠ) ইত্যাদি।

কেতিয়াবা মান্য অসমীয়াৰ ‘ৰ’ ধ্বনিৰ সলনি ‘ল’ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। যেনে—

জৰুল/জোৰুল (জৰুল); সৰিল/সোৰিল (শৰীৰ);
আউলা/আল/আলা/আলাৱা(চাউল); আৰৈ (চাউল) ইত্যাদি।

কামৰূপী উপভাষাৰ কোনো কোনো উপৰূপত কেতিয়াবা কোনো ধ্বনি নিয়মৰ অন্তৰ্গত নোহোৱাকৈ মান্য অসমীয়াৰ কিছুমান ধ্বনি আন ধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰ হয়। নিদৰ্শন স্বৰূপে—

ক > থ : যেনে - সেম্খা/চেম্খা (সেমেকা); গ > ও : যেনে - লেঙুৰ/লেতু (নেঙুৰ);
দ > জ : যেনে - মুজি (মুদি); ধ > ঘ : যেনে - ঘোত/ঘুত (চোক) ইত্যাদি।

অয়ত বিকল্প প্ৰয়োগ (Free Variation) :

কামৰূপী উপভাষাত আংশিক অয়ত বিকল্প প্ৰয়োগৰ নিদৰ্শন আছে। অৰ্থাৎ ঔপভাষিক ৰূপসমূহত বিভিন্ন পৰিবেশত বৰ্ণ বা বিশিষ্ট ধ্বনিৰ মাজত অয়ত বিকল্পৰ প্ৰয়োগ হয়। শব্দৰ কোনো এটা অৱস্থানত বিৰোধী প্ৰয়োগ হোৱা ধ্বনিৰ আন অৱস্থানত হোৱা অয়ত বিকল্পই হ’ল আংশিক অয়ত বিকল্প।

(ক) কোনো কোনো স্থানীয় ৰূপত শব্দৰ আদ্য অৱস্থানত স (x) আৰু খ(k^h) বৰ্ণৰ মাজত অয়ত বিকল্পৰ প্ৰয়োগ হয়। যেনে —

সউম ~ খউম — ‘শুম’; সউতআ ~ খউতআ — ‘খুটা’ ইত্যাদি।

(খ) কেতিয়াবা শব্দৰ মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানত ক(k) আৰু খ(k^h) বৰ্ণৰ অয়ত বিকল্প প্ৰয়োগ হয়। যেনে —

সউকআন ~ সউখআন - ‘শুকান’; ভওক ~ ভওখ — ‘ভোক’ ইত্যাদি।

(গ) শব্দৰ অন্ত্য অৱস্থানত স(x) হ (h) বৰ্ণৰ মাজত বিকল্প হয়। যেনে —

বইস ~ বইহ — ‘বিষ’; জঅস ~ জঅহ — ‘যশ’ ইত্যাদি।

(ঘ) কেতিয়াবা জ (z) আৰু চ (s) বৰ্ণৰ মাজত শব্দৰ অন্ত্য অৱস্থানত বিকল্প প্ৰয়োগ হয়। যেনে—

তএজ ~ তএচ — ‘তেজ’; পইআজ ~ পইআচ — ‘পিয়াজ’ ইত্যাদি।

ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰক্ৰিয়া :

মান্য অসমীয়াত প্ৰয়োগ হোৱা ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰক্ৰিয়াসমূহ কামৰূপী উপভাষাতো প্ৰযোজ্য। উচ্চাৰণগত বিভিন্নতাৰ বাবে অঞ্চলবিশেষে ৰূপৰ সামান্য ধ্বনিগত পৰিৱৰ্তন হয়।

স্বৰ -সংগতি (Vowel Harmony) :

স্বৰ-সংগতিৰ ফলত কামৰূপী উপভাষাত পৰৱৰ্তী অক্ষৰত থকা উচ্চ স্বৰধ্বনিৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী অক্ষৰত থকা নিম্ন স্বৰধ্বনি উচ্চ স্বৰধ্বনিলৈ অথবা নিম্নস্বৰধ্বনিৰ প্ৰভাৱত উচ্চ স্বৰধ্বনি নিম্নস্বৰধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে—

অৰ্হি/অৰেহি (উৰহী); ইন্দুৰ/ইনুৰ (এন্দুৰ); চামেনি/চেমেনি (চামনি); কুচ্তি/কুচ্থি (কোষ্ঠী) ইত্যাদি।

সমীভৱন (Assimilation) :

কামৰূপী উপভাষাৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত সমীভৱন প্ৰক্ৰিয়াই ধ্বনিৰ সমৰূপতা লাভত ক্ৰিয়া কৰে।

(ক) স্বৰ -সমীভৱন

উমঅ'নই (উমনি) > উমউনই (উমুনি)

চইকঅ'নই (চিকনি) > চইকইনই (চিকিনি) ইত্যাদি।

(খ) ব্যঞ্জন-সমীভৱন :

মান্য অসমীয়াৰ যুগ্ম-ব্যঞ্জনধ্বনি সমীভূত হৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে—

দজ্জা/দোজ্জা (দৰ্জা); তিন্নাথ (ত্ৰিনাথ); নিদয় (নিৰ্দয়) ইত্যাদি।

কেতিয়াবা মান্যভাষাৰ একক ব্যঞ্জনো সমীভূত হোৱা দেখা যায়। যেনে —

বল্লি/বাল্লি (বৰালি); জিল্লা (জিলা); বজ্জনি/বজ্জেনি (বৰজনী); বদ্দেকা (বৰদেকা) ইত্যাদি।

বিষমীভৱন (Dissimilation) :

বিষমীভৱনৰ ফলতো মান্য অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান শব্দৰ ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন হৈ কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হয়। যেনে —

সৰিল/সোৰিল (শৰীৰ); জোৰুল/জৰুল (জৰুৰ); তিকিৎচা/তিকিচা (চিকিৎসা) ইত্যাদি।

অপিনিহিতি (Epenthesis) :

অপিনিহিতি কামৰূপী উপভাষাৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ এক বিশিষ্ট নিয়ম। ‘It may even be said that epenthesis wherever admissible is the rule in the Kamrupi dialects.’ (B. K. Kakati: Assamese Its Formation and Development, p. 17) অৱশ্যে তুলনামূলকভাৱে দক্ষিণ কামৰূপীতকৈ উত্তৰ কামৰূপীত অপিনিহিতিৰ প্ৰয়োগ প্ৰচুৰ। তলত উদাহৰণ দিয়া হ’ল—

এইৰা/এইৰে (এৰী); কাইজা/কাইজে (কাজিয়া); সম্পুইন/সম্পুইনে (সম্পূৰ্ণ)।

ধ্বনি-বিপৰ্যাস (Metathesis) :

ধ্বনি-বিপৰ্যাস প্ৰক্ৰিয়াৰে মান্য অসমীয়াৰ কোনো শব্দৰ বিভিন্ন স্থানত থকা ধ্বনিৰ পাৰস্পৰিক স্থান পৰিৱৰ্তন হৈও কামৰূপীত ব্যৱহাৰ হয়। যেনে —

মান্হ/মানহু (মানুহ); উৰ্মাল/উৰ্মেল (ৰুমাল); ওখিতি/অখিতি (অতিথি) ইত্যাদি।

স্বৰভক্তি (Anaptyxis) :

স্বৰভক্তিৰ জৰিয়তে হোৱা পৰিৱৰ্তনৰ উদাহৰণ কামৰূপী উপভাষাত আছে। মান্য অসমীয়াত ব্যৱহৃত তৎসম শব্দ আৰু বিদেশী ইংৰাজী শব্দ স্বৰভক্তিৰ দ্বাৰা সৰল হৈ স্থানীয় ৰূপত উচ্চাৰিত হয়। যেনে —

পোদুম/পদুম (পদ্ম); ভুৰু (ভ্ৰু); গিআন (জ্ঞান); ভাদৰ/ভাদাৰ (ভাদ্ৰ); ইত্যাদি।

উচ্চাৰণৰ সুবিধাৰ কাৰণে মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো শব্দৰ বিভিন্ন অৱস্থানত স্বৰধ্বনিৰ আগম হোৱা দেখা যায়। যেনে —

লুহা/লহা (লো); সনা/সোনা (সোণ); উখ্নি/উঘ্নি/উখুনি/উঘুনি (ওখোন) ইত্যাদি।

কোনো শব্দৰ ধ্বনি বা অক্ষৰ লোপৰ ফলতো ভাষাত ধ্বনি পৰিৱৰ্তন ঘটে। ধ্বনি পৰিৱৰ্তনত ‘লোপ’ৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপত কেতিয়াবা শ্বাসাঘাতৰ প্ৰভাৱত শব্দৰ ভিন্ন ভিন্ন স্থানত থকা ধ্বনি বা অক্ষৰ লোপ হোৱাৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। যেনে —

আন্ধু (এলান্ধু); হেলা (অৱহেলা); গোলি (গোহালি); নাইকল (নাৰিকল)

কামৰূপী উপভাষাত কেতিয়াবা অভিশ্ৰুতি (Umlaut) প্ৰক্ৰিয়াৰে স্বৰধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন হয়। “এই পৰিৱৰ্তন অপিনিহিতিৰ প্ৰসাৰতেই ঘটে। শব্দৰ মাজৰ বা শেষৰ ই বা উ পূৰ্বলৈ আহি পূৰ্বস্থিত অ, আ বা অন্যস্বৰৰ লগত মিলি যি সংযুক্ত স্বৰ সৃষ্টি কৰে, সি পুনৰাই এক নতুন স্বৰৰ সৃষ্টি কৰি শব্দৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰে।” (নেগেন ঠাকুৰঃ পালি-প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশ ভাষা আৰু সাহিত্য, পৃ. ৬৯) কামৰূপী ঔপভাষিক ৰূপত পৰিলক্ষিত হোৱা তেনে উদাহৰণ —

চুআলি (ছোৱালী); জঙাই (জোঁৱাই); অমৈতা (অমিতা); মৈৰা (ময়ুৰ) ইত্যাদি।

কামৰূপী উপভাষাত মান্য অসমীয়াৰ কিছুমান শব্দৰ অল্পপ্ৰাণ ধ্বনি মহাপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ

ৰূপান্তৰিত হোৱাৰ প্ৰৱণতা অধিক লক্ষ্য কৰা যায়। উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ মতে, “কামৰূপী উপভাষাত মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ বেছি। আনকি একে অক্ষৰতেই দুটা মহাপ্ৰাণ ধ্বনি থাকিব পাৰে।” কামৰূপীত মহাপ্ৰাণীভৱন বা মহাপ্ৰাণতা (Aspiration) ৰ উদাহৰণ—

চখু/চোখু (চকু); চখা/চোখা (চোকা); হাথুৰি/হাথুৰি (হাতুৰী); ফফলা/ফোফোলা (ফোপোলা) ইত্যাদি।

কেতিয়াবা সীমিত শব্দত মান্য অসমীয়াৰ মহাপ্ৰাণ ধ্বনি অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। মহাপ্ৰাণ ধ্বনি অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিত পৰিণত হোৱা এই প্ৰক্ৰিয়াই হ’ল ‘অল্পপ্ৰাণতা’ বা ‘মহাপ্ৰাণহীনতা’ (Deaspiration)। কামৰূপীত এনে উদাহৰণ—

বোইনি/ব’নি (ভনী); জিবা (জিভা); জলপে/জিলপে/জুলপে/জলপাই (জলফাই) ইত্যাদি।

ঘোষীভৱন (Vocalisation) প্ৰক্ৰিয়াৰে মান্য অসমীয়াৰ কোনো শব্দত ব্যৱহাৰ হোৱা অঘোষ ধ্বনি কামৰূপীত কেতিয়াবা ঘোষ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে—

ধথুৰি/ধুথুৰি/ধুথুৰি (ধুঁতৰি); আজনি/আজেনি (আঁচিনাই); ভুঁইকুব/ভুঁইকব (ভুঁইকঁপ) ইত্যাদি।

সন্নিহিত অঘোষ ধ্বনিৰ প্ৰভাৱত বা স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে অঘোষীভৱন (Devoicing) প্ৰক্ৰিয়াৰে কামৰূপীত কেতিয়াবা শব্দৰ মাজৰ কোনো ঘোষধ্বনি অঘোষ ধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ ব্যৱহাৰ হয়। যেনে —

গথালি/গুথালি (গোহালি); চৰ্পত/চৰ্পাত (চৰবত); পিআচ/পিএচ (পিয়াজ) ইত্যাদি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ দিশত মান্যৰ লগত কামৰূপী কি কি পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয় ?
(৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....
.....

৩.৪ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য

কামৰূপী উপভাষা যিহেতু অসমীয়া ভাষাৰ এটি প্ৰধান উপভাষা, সেইফালৰপৰা কামৰূপী উপভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক বিশ্লেষণ অসমীয়া ভাষাৰ গাঁথনিক ৰূপৰ বিশ্লেষণৰ লগত অংগাগীভাৱে জড়িত। মান্য অসমীয়াৰ লগত কামৰূপী উপভাষাৰ ৰূপ-গঠন প্ৰণালী একে যদিও অঞ্চল বিশেষে কেতিয়াবা সুকীয়া ৰূপৰ ব্যৱহাৰ হয় আৰু কেতিয়াবা এইবোৰৰ প্ৰয়োগিক বৈশিষ্ট্য সুকীয়া হয়। ৰূপতত্ত্বৰ তুলনামূলক আলোচনাত মান্য অসমীয়াৰ ৰূপৰ লগত কামৰূপী উপভাষাৰ পাৰ্থক্য বিশ্লেষণ কৰি ৰূপগত বিশেষত্ববোৰ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে।

পদ গঠন :

গঠনৰ দৃষ্টিকোণৰপৰা বাক্যত ব্যৱহাৰ হোৱা পদসমূহক প্ৰধানকৈ দুভাগত ভাগ কৰিব পাৰি —

(ক) সব্যয় (Declinables) আৰু (খ) অব্যয় (Indeclinables)।

সব্যয় পদত বিভিন্ন বিভক্তি যোগ হয় আৰু বিভিন্ন বাক্যত বিভিন্ন ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰি বিভিন্ন অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিব পাৰি। অব্যয় পদত বিভক্তি যুক্ত নহয় আৰু পদসমূহৰ ৰূপৰ কোনো সাল-সলনি নহয়।

অসমীয়া ভাষাত সব্যয় পদসমূহক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে —

(ক) নামপদ (Nominals) (খ) ক্ৰিয়াপদ (Verbals)

নামপদৰ শ্ৰেণীবিভাগ :

অসমীয়া ভাষাত নামপদক তিনিটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰা হৈছে : (ক) বিশেষ্য (Nouns), (খ) বিশেষণ (Adjectives) আৰু (গ) সৰ্বনাম (Pronouns)। কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা নামশব্দসমূহক তলত দেখুওৱা ধৰণে বিশেষণ কৰিব পাৰি—

বিশেষ্য শব্দ :

মান্য অসমীয়াত ব্যৱহাৰ নোহোৱা কিছুমান পৃথক বিশেষ্য শব্দ কামৰূপী উপভাষাত পোৱা যায়। নিদৰ্শনস্বৰূপে কেইটামান উল্লেখ কৰা হ'ল— আগৰন (ডাঙৰ ৰুমাল), আঙুথ (ডাঙৰ জাল), তিপতিপলি (টিপটি), উৰিয়াম (মধুৰীআম), ওচিনা (পানীপোতা), কথেলি (হেতা), কধৰা (আধাৰি), কাইমা (সেউজীয়া), লেৰক (লালুকী), কাইতা (বেঁকা), কোৰি (টিং), খাদা (পাচি), গাইৰা (এলেছৰা), গাৰি (টোলোঠা), চক্ৰি (পখিলা), জাললে' (তৰকাৰী), পঘে' (উঘা), বৰাস্তি (বহনী মাৰি), মোক্চা (গামোচা), দিমা (কণী), ধুমা (ডাঙৰ), সোনত্ৰা (সুমথিৰা), লাক্ৰা (কোৰোক), লুক্ৰ (জুমুঠি), লেতু (নেজ) ইত্যাদি।

গঠন অনুযায়ী বিশেষ্য শব্দবোৰক স্বৰান্ত আৰু ব্যঞ্জনান্ত — এই দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। স্বৰান্ত বিশেষ্য শব্দবোৰক অ-কাৰান্ত, আ-কাৰান্ত, ই-কাৰান্ত আৰু উ-কাৰান্ত — এনেদৰে ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে —

অ-কাৰান্ত : আঙুঅ (এঁৱা), আলঅ (আৰৈ), কেৰুন্দ (কেৰেলুৱা), চাৰ্অ (ওখ), জুকুন্দ (জুমুঠি), পান্ধ (সৰু কাঁহী) ইত্যাদি।

আ-কাৰান্ত : আতা (ককা), আপা (ল'ৰা), কাল্লা (কাঢ়লী), খাতা (চুটি), গতনা (বুটা), গাইৰা (এলেছৰা), গেৰা (বেয়া), ঘাথা (তিল), চাউলা (পূৰঠ), মুখুৰা (সাঁফৰ) ইত্যাদি।

ই-কাৰান্ত : আলানি (নষ্ট), কাথি (পিৰালি), গলি/গথালি (গোহালি), পখ্ৰি (খুবলি) ইত্যাদি।

উ-কাৰান্ত : আমথু (আমৰ গুটি), চেচু (আমাৰ এঠা), ফোফলু (বৰকথীয়া), লেথু (বুটা আঙুলি) ইত্যাদি।

কামৰূপী উপভাষাত অনেক ব্যঞ্জনান্ত বিশেষ্য শব্দৰ প্ৰয়োগ আছে। অৱশ্যে স্বৰান্ত বিশেষ্যতকৈ ব্যঞ্জনান্ত বিশেষ্যৰ প্ৰয়োগ কম যদিও প্ৰায় সকলোবোৰ ব্যঞ্জনধৰণিৰ পদান্তত ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

বিশেষণ শব্দ :

কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা বিশেষণবোৰক পাঁচোটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি : (ক) সাধাৰণ বিশেষণ, (খ) ক্ৰিয়া বিশেষণ (গ) বিশেষণীয় বিশেষণ (ঘ) গুণবাচক বিশেষণ আৰু (চ) পৰিমাণবাচক বিশেষণ।

(ক) সাধাৰণ বিশেষণ শব্দ : সচৰাচৰ কথা-বতৰা পাতেঁতে বিশেষ্য শব্দৰ আগত বহি বিশেষ্য শব্দটোৰ লগত এটা বিশেষ সম্বন্ধ স্থাপন কৰা বিশেষণ শব্দবোৰক এই ভাগত ধৰা হৈছে। যেনে — আউলা (আৰৈ চাউল); আদধউতা (বদমাচ); ক'লা/কুলা (ক'লা); থোগা/থোঁগা (ধুনীয়া) ইত্যাদি।

(খ) ক্ৰিয়া বিশেষণ : ক্ৰিয়া বিশেষণবোৰে ক্ৰিয়াৰ আগত বহি ক্ৰিয়াৰ কাৰ্যক বিশেষভাবে প্ৰকাশ কৰে। কিছুমান ক্ৰিয়া বিশেষণ বিভিন্ন প্ৰত্যয়ৰ যোগত গঠন কৰা হয়। যেনে —

ই : চাই-চাই, বহি-বহি, ভুৰ্কাই (ঠগাই);

এ : আল্গে-আল্গে (ক'তো স্পৰ্শ নকৰাকৈ), দিনক-দিনে (দিনে দিনে) সন্কালে/সঙকালে (সোনকালে);

আইঃ থিয়াই-থিয়াই, ধম্-ধমাই (ডাঙৰকৈ),

লপ্-লপাই (লপলপকৈ) ইত্যাদি।

কিছুমান ক্ৰিয়া বিশেষণ কোনো প্ৰত্যয়ৰ যোগ নোহোৱাকৈ ব্যৱহাৰ হয়।

(গ) বিশেষণীয় বিশেষণ : বিশেষণকে অধিক বিশেষভাবে বুজোৱা বিশেষণ শব্দৰ প্ৰয়োগ স্থানীয় ৰূপত আছে। এনে বিশেষণীয় বিশেষণ কিছুমান হ'ল—

মস্ত মাদা (অতিশয় শকত), কিচকিচা কলা (কিচকিচিয়া ক'লা), ফল্-ফইলা বগা (অতিশয় বগা), এমান লেধেমা (অতি লেধা) ইত্যাদি।

(ঘ) গুণবাচক বিশেষণৰ উদাহৰণ :

এনা/এন্কা/এংকা/এইচন/(এনেকুৱা); এ-কম/ৰকম, একম/এৰকম; সেনা/তেনা/তেন্কা/সে-কম/ৰকম (তেনেকুৱা) ইত্যাদি।

(ঙ) পৰিমাণবাচক বিশেষণৰ উদাহৰণ :

এমান/ই মান/ই মেন/এনাম(ই মান);সেমান/সিনাম/সিমেন/সেনাম (সিমান); কেমান/কিনাম/কিনেম (কিমান) ইত্যাদি।

সৰ্বনাম শব্দ :

সৰ্বনাম পদে বিশেষ্য পদৰ সলনি বহি পৰোক্ষভাবে বিশেষ্য পদৰ কাৰ্য সম্পাদন কৰে। মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো সৰ্বনাম শব্দবোৰে বচন, লিংগ, পুৰুষ আৰু মৰ্যাদা অনুসৰি ভিন্ন ৰূপ গ্ৰহণ কৰে যদিও এইবোৰৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্য আছে। কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহৃত সৰ্বনামসমূহক কেইটামান ভাগত ভগাই আলোচনা কৰিব পাৰি : (ক) পুৰুষবাচক বা ব্যক্তিবাচক সৰ্বনাম (খ) নিৰ্দেশক সৰ্বনাম (গ) সম্বন্ধবাচক সৰ্বনাম (ঘ) প্ৰশ্নবাচক সৰ্বনাম (ঙ) আত্মবাচক সৰ্বনাম (চ) সমষ্টিবাচক সৰ্বনাম আৰু (ছ) অনিৰ্দিষ্টতাবাচক সৰ্বনাম। তলত সৰ্বনাম শব্দবোৰ তালিকাৰ সহায়ত দেখুওৱা হ'ল—

(ক) পুৰুষবাচক বা ব্যক্তিবাচক সৰ্বনাম :

পুৰুষ	একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যক রূপ
উত্তম পুৰুষ	মই/মোই/ আমি	মো-, মু-, ম-	আমি	আমা-
মধ্যম পুৰুষ তুচ্চ	তই/তোই	তু-, ত-, তো-	তুহুন, তুহাতি তহঁত/তহন্তে/ তন্তে/তন্তে	তুহা-, তন্থা -, তুহাতো -, তহন্ত -, তন্ত -
মধ্যম পুৰুষ মান্য	তুমি	তুমা -	তুমিআহ্ন/ তুহ্না -/তন্থা - তোমালোক	তো -, তুহা - তুমাআহা -
অধিক মান্য	আপ্নি/ আপুনি	আপ্না -, আপুনা -	আপ্নালোক আপ্নাসকল আপ্নাহঁত	আপ্নালোকো - আপ্নাসকলো - আপ্নাহঁতো -
নামপুৰুষ	সি/তই	তা -, সিআ -	তাহাত/ তাইহাত/ তাহ্নতে/ তাহ্ন	তাহাতো - তাহ্নতো - তাহা - সিহন্ত -, সিন্ত -

প্ৰয়োগ : উত্তৰ পুৰুষ

একবচনৰ ৰূপ :

মোই/মই	:	মই/মোই কি কৰিম?
আমি	:	আমি নকৰু দে।
মো -/মু -/ম -	:	এতু মোৰ/মুৰ/মৰ/বস্ত।
আমা -	:	কাপুৰোৰ দৰকাৰ নাই আমাক।

বহুবচনৰ ৰূপ :

আমি	:	আমি চোব লগ হৈ জাম।
আমা -	:	আমাৰ ইয়াত সি নাইচুন?

মধ্যম পুৰুষ :

একবচনৰ ৰূপ :

তই/তোই/তুমি	:	তই/তোই/তুমি কোৰ্বাদে কামতু।
তু -/ত -/তো -	:	তুৰ/তৰ/তোৰ লগোত নোৰি আৰো।
আপ্নি /আপুনি	:	আপ্নি/আপুনি কামতু কৰ্ব্বোনে/কৰিবানে?
আপ্না -/আপুনা-:	:	আপ্নাৰ/আপুনাৰ ঘৰোত থাকিম।

বহুবচনৰ ৰূপ :

তুমি আহ্ন/তুহ্ন	:	তুমি আহ্ন/তুহ্ন জাবিনে?
তুমা আহা -/তুহা -	:	তুমা আহাৰ/তুহাৰ ভাল কিজানি।
আপ্নালোক/আপুনাহঁত	:	আপ্নালোকে/আপুনাহঁতে কৰ্পেৰে আহিচে?
আপ্নালোকো/আপুনাহঁতো:	:	আপ্নালোকক/আপুনাহঁতোক মাতিচে।

নামপুৰুষ :

সি/তাই : সি/তাই ভাত খাবো।
তা -/সিআ - : তাৰ/সিআৰ কথা নুসুৰি।

বহুবচনৰ ৰূপ :

তাহ্ন/তাহাত/সিহন্তে : তাহ্ন/তাহাতে/সিহন্তে খাই আছে।
তাহা/তাহাতো/সিহন্ত : তাহাৰ/তাহাতোৰ/সিহন্তৰ ঘৰত মানুহ নাই।

(খ) নিৰ্দেশক সৰ্বনাম : নিৰ্দেশক সৰ্বনামৰ ভাগ দুটা : নিকটবৰ্তী সৰ্বনাম আৰু দূৰবৰ্তী সৰ্বনাম।

নিকটবৰ্তী সৰ্বনামৰ তালিকা :

একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যকৰূপ
ই	ইয়া -, এ°-	আহ্ন/ইহ্ন/এহাঁত ইন্তে/ইহন্তে/এহন্তে	আহা -, ইন্ত - ইহন্ত -, এহন্তো -, এহাতো -
এই	—	এহাঁত/ইহ্ন/ এহন্তে/এহাতে	এহন্তো -, এহাতো - আহা -, ইহন্ত -
ইতু/এতু	এইতু-	ইমাখা/এইগিলা এইমখা/এইখবা/ এ'লা/এ'লাখান/ ইলাখেন/ইগ্লাখেন/ ইগিলাখান/ইগিলা	ইমাখা -, এইগিলা - এইমখা -, এইখবা -, এ'লাখানো -, ইলাখনো -, ইগলাখনো - ইগিলাখানো -
এ'উ/এ'উঙ	—	এহ্ন/এ'উআহ্ন/ এউঙআহ্ন/এহেনা	এহা -, এ'উআহা -, এউঙআহা -

দূৰবৰ্তী সৰ্বনামৰ তালিকা :

একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যকৰূপ
সি	তা -	তাহ্ন/তাহাত/ তাহন্তে/সেন্থে	তাহা -, তাহাতো - তাহন্তো -, সেন্থো -
তাই	—	তাহ্ন/তাহাত/ তাহন্তে/তাইহাঁত	তাহা -, তাহাতো - তাহন্তো -, তাইহাঁতো -
সেতু/সিতু	—	সে'লা/সে'লাখান/ সিলা/সিলাখেন	সে'লাখানো -, সিলাখনো -
সেই	—	সেইমখা/সেমখা/ সেখবা/সেগেলাক/ সে'ঙলা/সে'ঙলাখান	সেমখা -, সেখবা -, সেগেলাক - সে'ঙলাখানো -
সিখিনি/সে'খনি	—	সেগ্লা/সেগ্লাখান/ সিগ্লাখেন/সিগ্লা/ সিগিলাখান	সেগ্লাখানো -, সিগ্লাখনো -, সিগিলাখানো -
তেঁউ/তেউঙ	—	তাহ্ন/তেঁউআহ্ন/ তেউঙআহ্ন	তাহা -, তেঁউআহা -, তেউঙআহা -

(গ) সম্বন্ধবাচক সর্বনাম :

একবচন	তির্যকরূপ	বহুবচন	তির্যকরূপ
জি/ঝি (যি)	জা -, ঝা -	জিগ্লা/জিগিলা/ জিগ্লাখান/জিগ্লাখেন ঝিমখা/ঝিখবা ঝিগেলাক	জিগ্লাখানো -, জিগ্লাখেনো -, ঝিমখা -, ঝিখবা -, ঝিগেলাক -
জুনি/জোন	—	জুন্গিলা/জোনগিলা/ জুন্গে'লা/ জুন্গে'লাখান	জুন্গিলাখেনো -, জুন্গে'লাখানো -
জিহ (যিহ)	—	জিগ্লা/জিগ্লাখেন/ জিগ্লাখান/জিগ্লে'/ জিগিলে	জিগ্লাখেনো -, জিগ্লাখানো -

(ঘ) প্রশ্নবাচক সর্বনাম :

একবচন	তির্যকরূপ	বহুবচন	তির্যকরূপ
কি	কো -	কি কি	কো- কো-
কাএ' (কোন)	কা -	কাএ' কাএ'	কা - কা -
কিহ	—	কিহ কিহ	কিহো - কিহো -
কুনি (কোন)	—	কুনি কুনি/ কুন্গে'লা	কা - কা -, কুন্গে'লাখানো-
কিত/কিতিয়া (কেতিয়া)	—	—	—
কাই (কোনে)	কা -	কাই কাই	কা - কা -
কুন্তু	—	কুন্তু কুন্তু	—

(ঙ) আত্মবাচক সর্বনাম :

একবচন	তির্যকরূপ	বহুবচন	তির্যকরূপ
নিজ	নিজো -	নিজ নিজ	নিজো - নিজো -
নিজে	নিজ -	নিজে নিজে	নিজ - নিজ -
আপ্না	আপ্না -	আপ্না আপ্নি	—

(চ) সমষ্টিবাচক সর্বনাম :

একবচন	তির্যকরূপ	বহুবচন	তির্যকরূপ
চব/চোব (সকলো)	—	চবগিলা/ চোবগিলান	চবগিলা - চোবগিলানো -
গতে/গতাই (গোটেই)	—	গতাইগেলাক/ গতেমাখা/ গতাইমাখা	গতাইগেলাক -, গতাইমাখা -, গতেমাখা -
লকাই	—	লকাইহঁত	—

(ছ) অনির্দিষ্টতাৰাচক সৰ্বনাম :

একবচন	তিৰ্যকৰূপ	বহুবচন	তিৰ্যকৰূপ
কুনো/কুইনো (কোনো)	—	কুইনো কুইনো/	কাৰা - কাৰা -
কুনবা (কোনোবা)	—	কুনবা কুনবা/	
কুমবা (কোনোবা)	—	কুমবা কুমবা	
একো/আকো (একো)	—	—	—
কিবা	—	কিবা কিবা	—
কাইও (কেও)	—	কাইও কাইও	—
কিচু (কিছু)	—	—	—
কাৰাৰ (কাৰোবাৰ)	—	কাৰাৰ কাৰাৰ	—

বচন :

মান্য অসমীয়াত একবচন বুজাবলৈ বচন নিৰপেক্ষ ৰূপটোৰ লগত টো, জন, জনী, খন, ডাল আদি যোগ হয় আৰু বহুবচন বুজাবলৈ বোৰ, বিলাক, হঁত, সকল, লোক, মখা, সোপা, জাক আদি বচনবাচক প্ৰত্যয়সমূহ যোগ হয়। কামৰূপী উপভাষাত মান্য অসমীয়াৰ বচনবাচক প্ৰত্যয়বোৰৰ কিছুমান ৰূপ পৰিৱৰ্তন হৈ ব্যৱহাৰ হয় আৰু কিছুমান সুকীয়া বচনাত্মক প্ৰত্যয়ো প্ৰয়োগ হয়। কামৰূপী উপভাষাত অঞ্চল বিশেষে ব্যৱহৃত বহুবচনমূলক প্ৰত্যয়সমূহ তলত নিৰ্দেশ কৰা হ'ল। এই প্ৰত্যয়সমূহ বিশেষ্য, সৰ্বনাম আৰু কেতিয়াবা বিশেষণৰ পাছতো যোগ হয়।

উত্তৰ কামৰূপীৰ পূব অঞ্চলত ব্যৱহৃত বহুবচনৰ প্ৰত্যয় :

- গিলে/- ইলে/- গিলা/- ইগলে/- ইংলে (বিলাক); - হাত/- হেনা/- হনা (হঁত, লোক); - হাম্ৰা/- হোম্ৰা/- হেম্ৰা (হঁত); - সোপা/- সোপ্ৰা (সোপা); - মখা/- মাখা (জাক); - সকাল (সকল); - তু (টো)।

উত্তৰ কামৰূপীৰ পশ্চিম অঞ্চলত ব্যৱহৃত বহুবচনৰ প্ৰত্যয় :

- হাঁত (হঁত); - গিলা/- গিলান/- গিলাখন/- গ্লা (বিলাক); - আছন/- ছন/- আছঙ/- ছঙ (লোক, হঁত); - চোব (বোৰ); - মাখা (বোৰ); - সপা/- হপা/- সপ্ৰা/- হপ্ৰা (বোৰ) ইত্যাদি।

পূব আৰু পশ্চিম অঞ্চলত প্ৰয়োগ হোৱা কিছুমান বহুবচনমূলক সৰ্বনাম হ'ল :

তাছং/তাছন(সিহঁত); তেংআছং/তেংআছন(তেওঁলোক); আপুনিআছং/আপুনিআছন (আপোনালোক); ইগ্লা (ইবোৰ, এইবোৰ); সিগ্লা (সিবোৰ, সেইবোৰ) ইত্যাদি।

দক্ষিণ কামৰূপীৰ পূব অঞ্চলত প্ৰচলিত বহুবচনৰ প্ৰত্যয় কিছুমান হ'ল :

- মাখা/- মখা/- গেলা/- গিলা/- গিলাক/ (বোৰ, বিলাক); - হঁত/- হাঁত (হঁত); - হস্তে/- হিহস্তে (হঁত) ইত্যাদি।

এই ঔপভাষিক ৰূপত সিস্তে (সিহঁত), ইস্তে (ইহঁত) আদি বহুবচনাত্মক সৰ্বনাম ৰূপৰ প্ৰয়োগ হয়।

দক্ষিণ কামৰূপীৰ পশ্চিম অঞ্চলত ব্যৱহৃত বহুবচনৰ প্ৰত্যয় :

- গিলা/- গেলা/- গিলাং/- মাখা/- মাখান (বোৰ, বিলাক); - হানা/- নাহা (হঁত);
- হাম্বা/- হাম্বা/- হাম্বা/- সাম্বা/- সাম্বা (বোৰ, বিলাক) ইত্যাদি।

লিংগ :

অসমীয়া ভাষাত লিংগ স্বাভাৱিক আৰু অৰ্থগত। লিংগভেদ বুজাবলৈ মান্য অসমীয়া ভাষাত তিনিটা উপায় অৱলম্বন কৰা হয়।

- ১। কিছুমান পুৰুষ বা স্ত্ৰী বুজোৱা শব্দ বা কিছুমান নিৰ্দিষ্টবাচক প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰি,
- ২। ভিন ভিন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি,
- ৩। কিছুমান প্ৰত্যয় যোগ কৰি, এই প্ৰত্যয়বোৰক স্ত্ৰী প্ৰত্যয় বোলা হয়।

মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো সাধাৰণ শব্দৰ আগত মতা-মাইকীসূচক শব্দ প্ৰয়োগ কৰি বা নিৰ্দিষ্টবাচক প্ৰত্যয় যোগ কৰি, পুংলিংগ স্ত্ৰীলিংগ ভেদে ভিন ভিন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি আৰু স্ত্ৰী-প্ৰত্যয় সংযোগ কৰি লিঙ্গভেদ কৰা হয়। লিঙ্গভেদৰ প্ৰণালী একেই যদিও কামৰূপী উপভাষাৰ বিভিন্ন স্থানীয় ৰূপত সামান্যভাৱে হোৱা ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ বাবে শব্দৰূপবোৰ সুকীয়া সুকীয়া হয়। ইয়াৰ ফলত অৱশ্যে শব্দৰ অৰ্থৰ কোনো পৰিৱৰ্তন নহয়।

কামৰূপী উপভাষাৰ লিংগভেদৰ উদাহৰণ :

(ক) মূল শব্দৰ আগত মতা-মাইকীসূচক শব্দ প্ৰয়োগ কৰি —

- মাতা হাঁ (মতা হাঁ) — মাতি হাঁ (মাইকী হাঁ);
- আপাচোলি (ল'ৰা) — আপিচোলি (ছোৱালী) ইত্যাদি।

(খ) ভিন ভিন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি —

- কাকা (ককাইদেউ) — বৌ (নবৌ);
- বৰ (দৰা) — কোইনা (কইনা);
- লালেক (গিৰিয়েক) — মইনহেক (ঘৈণীয়েক); ইত্যাদি।

(গ) স্ত্ৰীপ্ৰত্যয় যোগ কৰি —

- ই প্ৰত্যয়যুক্ত : লেঙা (লিঙলিঙীয়া, ওখ) — লেঙি;
- ফেদলা (ফেদেলা) — ফেদলি।

উত্তৰ-পূব কামৰূপীৰ পাতিদৰঙীয়া স্থানীয় ৰূপত স্ত্ৰীপ্ৰত্যয় -ই কেতিয়াবা এ'/এই/ঐ হয়, যেনে —

- মোহতা (মহা) — মাইহে (মাই);
- জেচতা (জেঠা) — জিথে'/জিথেই (জেঠী)।

-নি প্ৰত্যয়যুক্ত :

- বদ্দেকা (বৰডেকা) — বদ্দেকনি;
- গৈৰা (গড়ীয়া) — গৈৰেনি (গালি অৰ্থত)।

-ৰি প্ৰত্যয়যুক্ত :

- কাল (কলা) — কালৈৰি (কালৰী);
- বান্দৰ (বান্দৰ) — বান্দৈৰি (বান্দৰী)।

- এনি প্রত্যয়যুক্ত :

কোলতা (কলিতা) — কোল্তেনি;

ভকত (ভক্ত) — ভক্তেনি।

বিয়াৰ পাছত গাঁৱৰ নামৰ শেষত স্ত্ৰীবাচক -এনি (মা. অস. অনী) প্রত্যয় যোগ দি তিবোতা মানুহক মতাটো উত্তৰ-পূব কামৰূপীৰ পাতিদৰঙীয়া আৰু উত্তৰ-পশ্চিম কামৰূপীৰ বৰপেটীয়া স্থানীয় ৰূপৰ বৈশিষ্ট্য। যেনে —

মুক্তাপুৰ (মুক্তাপুৰ) — মুক্তাপুৰেনি;

পাতালপুৰ (পাত্ৰপুৰ) — পাতাল্পুৰেনি।

কেতিয়াবা গাঁৱৰ নামৰ পিছত - জে'ক (জীয়েক) শব্দ লগ লগোৱা হয়। যেনে —

কৰৰা — কৰেৰেনি / কৰেলজে'ক

বৰপেটীয়া স্থানীয় ৰূপত আকৌ স্ত্ৰীপ্রত্যয় যোগ হোৱা দ্বিত্ব স্ত্ৰীলিঙ্গ ৰূপৰ শব্দও দুই -এটা পোৱা যায়। যেনে —

ধেমনা (বিয়া নকৰোৱাকৈ অনা তিবোতা) — ধেম্নি;

বেইচচা (বেশ্যা) — বেইচ্চেনি।

নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্রত্যয় :

কোনো বস্তু বা বিষয়ক নিৰ্দিষ্টকৈ বুজাবলৈ অসমীয়া ভাষাত বিশেষ্য, বিশেষণ, সংখ্যাবাচক শব্দৰ উপৰি নামপুৰুষৰ সৰ্বনামৰ পাছত কিছুমান নিৰ্দিষ্টতাবাচক ৰূপ যোগ হয়। ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী আৰু ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ মতেও কোনো বস্তুক নিৰ্দিষ্টকৈ বুজাবলৈ কামৰূপী উপভাষা আৰু মান্যভাষাত বিশেষ্য, বিশেষণ আৰু সংখ্যাবাচক শব্দৰ উপৰিও প্রথম আৰু দ্বিতীয় পুৰুষৰ বাহিৰে কিছুমান সৰ্বনাম শব্দৰ পাছত কিছুমান প্রত্যয় বা শব্দ যোগ দিয়াটো ভাষাটোৰ এটা অন্যতম বৈশিষ্ট্য। এই প্রত্যয়বোৰ ৰূপসাপেক্ষ। এইবোৰক বচনবাচক প্রাকৃতিও বোলা হয়। কিয়নো এই ৰূপসমূহে বচন নিৰপেক্ষ ৰূপৰ লগত যোগ হৈ একবচন অথবা বহুবচনৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে।

কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা নিৰ্দিষ্টতাবাচক ৰূপসমূহ মান্য অসমীয়াতকৈ সুকীয়া যদিও অৰ্থগত ভিন্নতা নাই। এই উপভাষাত মান্য অসমীয়াৰ লগত মিল নথকা নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্রত্যয়সমূহৰ প্ৰয়োগৰ লগতে কিছুমান মান্য অসমীয়াৰ লগত মিল থকা আৰু সামান্যভাৱে ধ্বনি পৰিৱৰ্তন হৈ ব্যৱহাৰ হোৱা নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্রত্যয়ৰ ব্যৱহাৰো আছে। কামৰূপী উপভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা কেতবোৰ প্রত্যয়ৰ উদাহৰণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল—

- | | | |
|--------------|---|--|
| - তো/-তু/-তা | : | তিৰিতো, কুকুৰতু, মানুহতা
'মানুহগৰাকী', 'কুকুৰটো', 'মানুহজন' |
| - থপা | : | ফুলথপা 'ফুলথোপা' |
| - মুথা | : | সাক মুথা 'শাকমুঠি' |
| - মুন/-মোন | : | বেহাৰমুন, ধানমোন 'সৰিয়হমোন', 'ধানমোন' |
| - পালি | : | ওখুদ/অসুত পালি 'ঔষধপালি' |
| - পাল | : | মুইহ পাল 'ম'হপাল' |
| - পাত | : | কৰচপাত 'হেতাখন' |
| - জাক | : | চৰে/চৰেইজাক 'চৰাইজাক' |

- তকুৰ/- তুকুৰা : মাচতকুৰ/মাচতুকুৰা 'মাছডোখৰ'
- তপা/-তেপা : ভাত তপা/ভাততেপা 'ভাতগৰাহ'
- দাল : গাচদাল 'গছডাল'
- তাৰ : বান্‌নিতাৰ 'বাঢ়নীটাৰ'
- খান : বোথিখান 'মৈদাখন'
- কচা : চুলিকচা 'চুলিকোচা' ইত্যাদি।

কাৰক আৰু কাৰক বিভক্তি :

বাক্যত ব্যৱহাৰ হোৱা যিটো পদৰ (যিহৰ) লগত ক্ৰিয়াৰ সম্বন্ধ স্থাপন হয়, সেয়াই কাৰক। অৰ্থাৎ ক্ৰিয়াৰূপৰ সৈতে কাৰকৰ অন্য় হয়। আনহাতে যিবোৰ ৰূপে বাক্যত ব্যৱহৃত শব্দবোৰক পদৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰে আৰু পদসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্বন্ধ সূচিত কৰে, সেয়ে বিভক্তি। 'অসমীয়াত কাৰকৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰিবলৈ অৰ্থাৎ বাক্যত ব্যৱহৃত শব্দক ক্ৰিয়াৰ লগত সংগতি স্থাপন কৰিবলৈ বা শব্দক শব্দৰ লগত সম্বন্ধ ৰাখি বাক্য পদৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ছবিধ বিভক্তি ব্যৱহাৰ কৰা হয় আৰু আৰু সেইবোৰ একবচন আৰু বহুবচনত থাকে'। কাৰক আৰু সম্বন্ধ পদ অনুযায়ী স্বৰাস্ত আৰু ব্যঞ্জনাস্ত শব্দৰ পাছত ব্যৱহাৰ হোৱা বিভক্তিৰ চানেকিখন তলত দিয়া হ'ল —

কাৰক	বিভক্তি	স্বৰাস্ত শব্দৰ পাছত	ব্যঞ্জনাস্ত শব্দৰ পাছত
কৰ্তা	প্ৰথমা	- ০, - এ (ই = য়)	- ০, - এ
কৰ্ম	দ্বিতীয়া	- ০, - ক	- ০, - অক
কৰণ	তৃতীয়া	- এ, - ৰে	- এৰে
নিমিও	চতুৰ্থী	- লৈ	- অলৈ
অধিকৰণ	সপ্তমী	- ত, - এ	- অত, - এ
সম্বন্ধ পদ	যষ্ঠী	- ৰ	- অৰ

সাধাৰণতে কাৰকৰ সম্বন্ধ দেখুৱাবলৈ মান্য অসমীয়াত দুটা উপায় অৱলম্বন কৰা হয় —

- (ক) মূল শব্দৰ লগত কাৰক বিভক্তি যোগ কৰি,
- (খ) কাৰক বিভক্তিৰ পাছত অনুসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি।

কাৰক আৰু বিভক্তি প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত মান্য অসমীয়াৰ লগত কামৰূপী উপভাষাৰ বিশেষ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত নহয়। মান্য অসমীয়াৰ লগত কাৰকবাচক ৰূপসমূহৰ অৰ্থগত প্ৰভেদ নাই; কেৱল ৰূপগঠনহে সুকীয়া হয়। কামৰূপী উপভাষাতো মান্য অসমীয়াৰ দৰেই বিভক্তি যোগ কৰি আৰু বিভক্তিৰ পাছত অনুসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি কাৰক সাধন কৰা হয়। তলত এই বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

কৰ্তাকাৰক : কৰ্তা কাৰকৰ লগত প্ৰথমা বিভক্তি যোগ হয়। সকৰ্মক ক্ৰিয়াপদৰ কৰ্তাৰ লগত ' - এ' আৰু অকৰ্মক ক্ৰিয়াপদৰ লগত 'শূন্য বিভক্তি' ৰ প্ৰয়োগ হয়। যেনে—

- 'হৰি গৈছে।' (শূন্য বিভক্তি),
- 'আয়ে (আই -এ) মাতি আছে।' ('এ' বিভক্তি)

কৰ্মকাৰক : কৰ্মকাৰকৰ লগত দ্বিতীয়া বিভক্তি যোগ হয়। কৰ্ম অপ্ৰাণীবাচক হ'লে অথবা প্ৰাণীবাচক কৰ্মটো নিৰ্দিষ্টবাচক নহলে কৰ্মকাৰকত 'শূন্য বিভক্তি' যোগ হয়। যেনে—

‘সি পানী খালা/খালাক।’ (‘শূন্য’ বিভক্তি)
‘মই/মুই ৰামোক গালি দিচু।’ (‘ক’ বিভক্তি)
‘হৰিয়ে জিবনক কোবাইচে।’ (‘অক’ বিভক্তি)

কৰণ কাৰক : কৰণ কাৰকৰ লগত তৃতীয়া বিভক্তি যোগ হয়। যেনে —

‘মই কতাৰিৰে তামুল কাতিচু।’ (‘ৰে’ বিভক্তি)
‘সি দলঙেৰে পাৰ হ’ল।’ (‘এ’ বিভক্তি)

কেতিয়াবা কৰণ কাৰকৰ তৃতীয়া বিভক্তি ‘- ৰে’, ‘- এৰে’ ৰ ঠাইত ‘- দি’ যোগ হয়।
যেনে—

লোৰু - দি লোৰুইদি ‘এচাৰিৰে’
কাত্ৰি - দি কাত্ৰিদি ‘কটাৰীৰে’

নিমিত্ত কাৰক : নিমিত্ত বা নিমিত্তাৰ্থক কাৰকত চতুৰ্থী বিভক্তি যোগ কৰি লক্ষ্য, উদ্দেশ্য, দিশ, নিমিত্ত আদি অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা হয়। কামৰূপী উপভাষাৰ স্থানীয় ৰূপসমূহত বহুক্ষেত্ৰত অধিকৰণ কাৰকৰ সপ্তমী বিভক্তি ‘- ত’ আৰু কৰ্মকাৰকৰ দ্বিতীয়া বিভক্তি ‘- ক’ প্ৰয়োগ কৰিও নিমিত্তাৰ্থ বুজোৱা হয়। যেনে—

‘কোত জা?’ ‘ক’লৈ যোৱা?’
‘কোক আইচা?’ ‘ক’লৈ আহিছ?’

নিমিত্ত কাৰকত কেতিয়াবা শূন্যবিভক্তি প্ৰয়োগ হয়। যেনে —

‘মই ইচ্কুল জাং।’ ‘মই স্কুললৈ যাওঁ।’

কেতিয়াবা নিমিত্ত অৰ্থত - লাগি, - লাগিনি, - থাত আদি ৰূপ ব্যৱহাৰ হোৱা উদাহৰণে স্থানীয় ৰূপত আছে। যেনে —

‘অলপ বাজাৰলাগিনি জাউ।’ ‘অলপ বজাৰলৈ যাওঁ।’

অপাদান কাৰক : অসমীয়া ভাষাত অপাদান কাৰক আছে যদিও অপাদান কাৰকৰ সুকীয়া এটা বিভক্তি নাই। সেয়ে ষষ্ঠী বিভক্তিয়ুক্ত সম্বন্ধ পদৰ ‘ৰ’ বিভক্তিৰ পিচত ‘পে’, ‘পেৰে’ ‘পাৰা’, ‘পাই’ অনুসৰ্গ যোগ কৰি সেই কাৰকৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা হয়। কেতিয়াবা শূন্যবিভক্তিৰ দ্বাৰাও অপাদান কাৰক সাধন কৰা হয়। যেনে —

‘পোখ্ৰি পে মাচ আনিচু।’ ‘পুখুৰীৰপৰা মাছ আনিছো।’
‘মেশ্বৰ পুতাকে ফুল আনি দিচে।’ ‘মেশ্বৰৰ পুতাকে ফুল আনি দিছে।’

অধিকৰণ কাৰক : অধিকৰণ কাৰকত সপ্তমী বিভক্তি -ত আৰু -অত, -অতে যথাক্ৰমে স্বৰান্ত আৰু - ব্যঞ্জনান্ত শব্দৰ পাচত যোগ হয়। যেনে —

‘পানিত মাচ থাকে।’ ‘পানীত মাছ থাকে।’
‘আকাখত তাৰা আচে।’ ‘আকাশত তাৰা আছে।’

অধিকৰণ কাৰকত কেতিয়াবা ‘- এ বিভক্তি যুক্ত হয়। যেনে —

‘অফিচোৰ সন্মুখে গহেঘৰতু।’ ‘অফিচৰ সন্মুখত নামঘৰটো।’

অনুসৰ্গ :

মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো কাৰকৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিভক্তিৰ পিচত কিছুমান অনুসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। অৱশ্যে সকলো কাৰকতে অনুসৰ্গ যোগ

নহয়। কৰণ কাৰক, নিমিত্ত কাৰক, অপাদান কাৰক আৰু অধিকৰণ কাৰকত অনুসৰ্গ যোগ হয়। যেনে —

(ক) কৰণ কাৰক : দি, লগত, লগোত, হোতি

যেনে- 'সি জখলাদি গাচত উঠিছে।' 'সি জখলাৰে গছত উঠিছে।';
 'গোৰুতুক লোৰুইদি কোবাইছে।' 'গৰুজনীক এচাৰিৰে কোবাইছে।'
 'মোৰ লগোত কাইজা নকৰিবি।' 'মোৰ লগত কাজিয়া নকৰিবি।'
 'মোই/মোৰ হোতি নাইহুবি।' 'মোৰ লগত নাইহুবি।'

(খ) নিমিত্ত কাৰক : লোগি, লেগি, গেলি, কেলি

যেনে- 'মোক লোগি কি আনচা?' 'মোলৈ কি আনিছা?'
 'ঘৰোক লেগি জা চুন।' 'ঘৰলৈ যোৱাচোন।'
 'তাক গেলি আনবি।' 'তালৈ আনিবি।'
 'সি খাবাক্কেলি গেল।' 'সি খাবলৈ গ'ল।'

(গ) অপাদান কাৰক : পে, পেৰে, পাৰা, পাই

যেনে- 'সি তলোৰপে চাই আছে।' 'সি তলৰ পৰা চাই আছে।'
 'তুমি কোৰপেৰে আইচা?' 'তুমি ক'ৰপৰা আহিছা?'
 'ৰামৰপাই ফুল লইচু।' 'ৰামৰপৰা ফুল লৈছো।'
 লক্ষ্য পাৰা আনা বস্তু (লোকৰ পৰা আনা বস্তু)

(ঘ) অধিকৰণ কাৰক : থাকি, কোৰি

যেনে- 'মোত থাকি সি দাহাৰ।' 'মোতকৈ সি ডাঙৰ।'
 'ৰামোত কোৰি হৰি ভাল।' 'ৰামতকৈ হৰি ভাল।'

পুৰুষবাচক বিভক্তি :

মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো পুৰুষ বাচক বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও অঞ্চলবিশেষে বিভক্তিৰ ৰূপসমূহ সুকীয়া হয়। সামগ্ৰিকভাৱে এই উপভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা পুৰুষবাচক বিভক্তিৰ তালিকা এখন তলত দিয়া হ'ল।

পুৰুষ	উত্তম পুৰুষ	মধ্যম মান্য পুৰুষ/মধ্যম তুচ্ছ পুৰুষ	নাম পুৰুষ
বিভক্তি	মোৰ/মৰ/মুৰ	তুমাৰ/তোৰ/তৰ/তুৰ	তাৰ/তাইৰ/তেঁউৰ/তেওঁৰ
সম্বন্ধবাচক বিশেষ্য শব্দ	- φ (শূন্য)	- এ, - এৰে,- এৰ	- অক./- আক./- এ'ক
মাই	মাই - φ	মাই - এৰে (মায়েৰে) মাই - এৰ (মায়েৰ)	মাই - অক (মায়ক) মাই - আক (মায়াক)
মামা	মামা - φ	মামা - এ (মামে)	মামা - এ'ক (মামেক)
খুৰি	খুৰি - φ	খুৰি - এ (খুইৰে) খুৰি - এৰে(খুৰিয়েৰে)	খুৰি- অক (খুৰিয়ক) খুৰি - এ'ক(খুইৰেক)
মাহি/	মাহি - φ	মাহি - এ(মাইহে)	মাহি - এ'ক(মাইহেক)
মাছ/	মাছ - φ	মাছ - এৰে(মাউহেৰে)	মাছ - আক (মাউহাক)
মাউহে	মাউহে-φ	মাউহে - এৰ(মাউহেৰ)	মাউহে - অক(মাউহাক)

ক্রিয়াপদ :

কামৰূপী উপভাষাত মান্য অসমীয়াৰ দৰে ক্ৰিয়াৰ ভাব দুটা-নির্দেশক ভাব আৰু অনুজ্ঞা ভাব। মান্য অসমীয়াত ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ৰিয়াবিভক্তিৰ কিছুমান ক্ষেত্ৰত মাত্ৰ ধ্বনিগত পৰিবৰ্তন হৈ কামৰূপী উপভাষাত পাঁচটা কাল আৰু দশাৰ ক্ৰিয়াৰূপ গঠন হয়। এই পাঁচোটা কাল হ'ল-বৰ্তমান, ভূত, ভবিষ্যত, পূৰ্ণ-বৰ্তমান আৰু পূৰ্ণভূত। এই কাল অনুযায়ী ক্ৰিয়াৰ ৰূপৰ সাল-সলনি হয়। উপভাষাটোত স্বৰাস্ত আৰু ব্যঞ্জনাস্ত উভয়বিধ ধাতু আছে। স্বৰাস্ত ধাতুৰ আকৌ অ-কাৰাস্ত, ই-কাৰাস্ত আৰু উ-কাৰাস্ত ধাতু আছে। বিভক্তিযুক্ত হ'লে স্বৰাস্ত আৰু ব্যঞ্জনাস্ত অনুসাৰে ধাতুবোৰৰ ৰূপ বেলেগ বেলেগ হয়। আকৌ, কোনো কোনো কালৰ পুৰুষত বিভক্তি যোগ নোহোৱাকৈ অকল ধাতুটোৱে ব্যৱহাৰ হয়।

ধাতু :

উৎপত্তি আৰু গঠনৰ ফালৰপৰা কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা ধাতুসমূহক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি-(ক) মৌলিক ধাতু (খ) সাধিত ধাতু (গ) যৌগিক ধাতু।

(ক) মৌলিক ধাতু : মান্য অসমীয়াত ব্যৱহাৰ হোৱা বেছিভাগ মৌলিক ধাতুৱেই কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হয়। কামৰূপী উপভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা কিছুমান মৌলিক ধাতুৰ কেতবোৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল—

আঁচা (খাই মুখ ধো), আখল (ধো, পখাল), আজৰা (খালি কৰ), উকৰ (মহুৰা আদিৰ সূতা ওলোটা হৈ টানি আন), উহা (পানী সিজা, উখুৱা), কতল (বাহ, গছ আদিৰ ডাল কাট), কাচ্ (নিছিগাকৈ ৰেপি কাট), খচ্ (গচক), খিচ্ (নিন্দা কৰ, তিৰস্কাৰ কৰ), ঘাত্ (পৰাজিত হ), ঘুমা (শো), চত্ক (গচক), চিৰ্হ (চিঞৰ মাৰ), চুচ্ (মূৰ আঁচোৰ) ইত্যাদি।

(খ) সাধিত ধাতু : সাধিত ধাতুক তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি— (১) পাঁচনী ধাতু (২) নাম ধাতু আৰু (৩) ধ্বন্যাঙ্ক ধাতু।

(১) পাঁচনী ধাতু : কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা পাঁচনী ধাতুৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল। যেনে—

আকাঙ্ (অকাঙ্), কান্দুৱা (কন্দুৱা), আনাঙ্ (অনাঙ্), ঘাউতাঙ্ (ঘটুৱাঙ্), উলিয়াঙ্ (উলিয়াঙ্), নাউচাঙ্ (নচুৱাঙ্), কৰাঙ্ (কৰাঙ্), পাউহুৰাঙ্ (পাহুৰাঙ্), কনুৱাং (কন্দুৱাঙ্), বাউগুৰাঙ্ (বগুৰাঙ্), কাতাং (কটাঙ্), ভোউৰাঙ্ /ভোউৰাঙ্ (পুৰাঙ্), খুৱাং (খুৱাঙ্), সাউথুৰাঙ্ (সাঁতোৰাঙ্), খচাং (গচকাঙ্), হাঁহুৰাঙ্ (হঁহুৰাঙ্) ইত্যাদি।

(২) নামধাতু : মান্য অসমীয়াৰ দৰে কামৰূপী উপভাষাতো কিছুমান প্ৰত্যয়যুক্ত আৰু কিছুমান প্ৰত্যয়বিহীন নামধাতুৰ প্ৰয়োগ হয়। যেনে—

আগুৱা (আগুৱা), তঙনিয়া (টঙনীয়া), আইতা (বান্ধ দিয়া), থুত্ থুইৰা (থুতুৰিয়া), কুবা (কোবোৱা), থপৰিয়া (চৰিয়া), খিৰা (খীৰা), দামা (দম কৰ,দমা), খুন্দিয়া (খুন্দিয়া), নিকা (নিৰা, ধান নিৰা) ইত্যাদি।

(৩) ধ্বন্যাঙ্ক ধাতু : কামৰূপী উপভাষাত মান্য অসমীয়াৰ লগত মিল থকা আৰু মিল নথকা অসংখ্য ধ্বন্যাঙ্ক ধাতুৰ ব্যৱহাৰ আছে। উদাহৰণস্বৰূপে কেইটামান উল্লেখ কৰা হ'ল। যেনে —

কলকলা (কল্ কলা), ফুচ্ফুচা (ফুচ্ফুচ্), কেৰ্কেকা (কেকা), ভুকা (ভুকা),

কিন্‌কিনা (কিন্‌কিনা), সলক্-বালক্ (সোলোক-জোলোক), খল্‌খলা (খলমলা),
সিৰ্‌সিৰা (সিৰ্‌সিৰা) ইত্যাদি।

(গ) যৌগিক বা সংযোগমূলক ধাতু : মান্য অসমীয়াৰ দৰে নামমূলৰ লগত ধাতু
শব্দ বা ধাতু শব্দৰ লগত প্ৰত্যয় লগ লাগি গঠিত হয়। যেনে —

আক্ বাৰ্ (আগ বাঢ়), আচাৰানি মাৰ্ (আচাৰকণি মাৰ), আদায় কৰ্ (শেষ কৰ),
আলানি কৰ্ (নষ্ট কৰ) ইত্যাদি।

ক্ৰিয়া বিভক্তি :

কামৰূপী উপভাষাত ঔপভাসিক অঞ্চল বিশেষে ক্ৰিয়া-বিভক্তিৰ যোগত ক্ৰিয়াৰূপ
গঠনত ধ্বনিগত প্ৰভেদ আছে। তথাপিও সামগ্ৰিকভাৱে আমি এই উপভাষাত ৰূপগতভাৱে
কাল আৰু দশাবাচক কৃৎপ্ৰত্যয়ৰ পাচত যুক্ত হোৱা ক্ৰিয়াবিভক্তিৰ তালিকাখন এনেধৰণে
দেখুৱাব পাৰোঁ—

কাল আৰু দশা	কালবাচক প্ৰত্যয়	পুৰুষ অনুযায়ী ক্ৰিয়া বিভক্তি						
		উত্তম পুৰুষ	মধ্যম পুৰুষ		নাম পুৰুষ			
বৰ্তমান কাল নিৰ্দেশক ভাব	—	-ওঁ - উ -অঙ/-ঙ	মান্য	তুচ্চ	ব্যঞ্জনান্ত আৰু অন্য স্বৰান্ত ধাতুত	আ-স্বৰান্ত ধাতুত		
			-আ	-ও	-এ	-এ,-ই		
বৰ্তমান কাল অনুজ্ঞা ভাব			-অ	-উ	-অক	-ক্, -অক		
			-অ	-ও				
			-φ	-অউ				
ভূত কাল	-ল -ইল্	-ওঁ -উ -অঙ	-ই	-ই	-আ-	-আ		
			-আ				-এ'	-আক
							-এক্ -আক্	
ভবিষ্যত কাল	-ই -ইব -ব	-ম (ইব+ওঁ) ইবওঁ >ইবোঁ ইম্ >ম	-ই	-ই	-ও	-ও		
			-আ				-উ	-অউ(ওঁ)
পূৰ্ণবৰ্তমান কাল	-চ -ইচ্	-উ -ও -অঙ	-আ	-অ	-ই	ই		
			-অআ	-আ			-এ	-এ
			-এ'আ	-এহ্				
পূৰ্ণভূত কাল	চ্-ইল্ ইচ্-ইল্	-উ ও	-ই	-ই	-φ	-φ		
			আ				-আ	-আ

কামৰূপী উপভাষাৰ ক্ৰিয়াৰূপৰ এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল — ক্ৰিয়াৰূপৰ লগত মধ্যম পুৰুষৰ সৰ্বনামৰ তুচ্চাৰ্থে, মান্যাৰ্থে আৰু অধিক সন্মানাৰ্থে বিভিন্ন কালত একে বিভক্তি যোগ হয়। অৰ্থাৎ ক্ৰিয়াৰ ৰূপৰ ব্যৱহাৰত তুচ্চাৰ্থে মান্যাৰ্থৰ প্ৰভেদ ৰখা নহয়। যেনে—

তুচ্চাৰ্থে	ঃ	তই > খা, খাচা, খালি, খাচিলি, খাবি
মান্যাৰ্থে	ঃ	তুমি > খা, খাচা, খালি, খাচিলি, খাবি
অধিক সন্মানাৰ্থে	ঃ	আপ্নি > খা, খাচা, খালি, খাচিলি, খাবি

ক্ৰিয়া বিশেষণ :

কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ৰিয়া বিশেষণসমূহক সামগ্ৰিকভাৱে তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰি—

(ক) কালবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ :

খন/ইথে'ন/ইতিয়া/ইতা/ইথান/এথান/এলা (এতিয়া),
তিখন/তিথেন/তিথান/তিতেন/তিত্বে/তিতা/তেলা/তিতান তেতিয়া),
কিখন/কিতান/কিতিয়া/কিতা/কিত্বে/কিথেন/কেথান (কেতিয়া),
জিখন/জিতান/জেথেন/জিতিয়া/জিতা/জিথে'ন/জিত্বে/জিথান(যেতিয়া)
ইত্যাদি।

(খ) স্থানবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ :

অঁহে/অহঁয়/অহাঁয়/উহঁই/ওঁহাই/অহন্দি/উহন্দি/ইপুন্দি/
ইপোনে/উপুন্দি/ইফ্লে/ইফালে/এপোনে/ইগিদি (এইপিনে/এইফালে);
সহঁই/সঁহে/সিগিদি/সেপোনে/সুঁহুই/সোঁহাই/সহন্দি/সুহন্দি/
সিপুন্দি/সুপুন্দি/সঁহাই/সিপোনে/সয়ফালে/সিফ্লে/সিফালে
(সেইফালে/সেইপিনে);
কোম্ফালে/কুন্গিদি/কুন্ফালে/কোম্পিনে (কোনফালে)

(গ) লক্ষণবাচক ক্ৰিয়া বিশেষণ :

এ'নকে/এ'ঙকে/এঙকা/অঙকা/এনকা/এনেইকে (এনেকৈ),
তে'নকে/তে'ঙকে/তেঙকা/তেনকা/তেনেইকে/(তেনেকৈ),
জে'ঙকে/জেন্কে/জেনেইকে (যেনেকৈ),
কেন্কে/কেঙকে/কেনেকে/কেনেইকে (কেনেকৈ), ইত্যাদি।

(ঘ) বিবিধ বিষয়ক ক্ৰিয়া বিশেষণ :

ভুৰ্কাই/ভুৰ্কে (ঠগোৱা), চিকিনাই থৌ (কঁটলা), আলা-মালাকে (পালমৰা ধৰণৰ), আকু (আৰু), আগলিলা (বেছি হোৱা), কিয়া (কিয়), আইলং-বাইলং কুব (যা-তা কথা কোৱা), উকৃতি ফেল (চেদেলি-ভেদেলি কৰ), খখ্খ্খ্কে (খাওঁ খাওঁকৈ কৰা লৰালৰি), খাং-খিং লাগ (উৰুঙা উৰুঙা লাগ), জুকৃতি কৰ (আয়োজন কৰা) ইত্যাদি।

অব্যয় পদ :

কামৰূপী উপভাষাত ব্যৱহাৰত অব্যয়বোৰক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি—

(ক) সংযোজক অব্যয়, (খ) পৃথকবোধক অব্যয়, (গ) সন্দেহবোধক অব্যয়, (ঘ) ভাববোধক অব্যয়, (ঙ) সন্শোধনবোধক অব্যয় আৰু (চ) সমিধানবোধক অব্যয়।

(ক) সংযোজক অব্যয় :

আৰু/আৰো/আৰ (আৰু), তেনেহলি/তেহলি/সেনেহোলি (তেনেহ'লে),
জেনাকে/জেনেকে (যেনেকৈ), তেনাকে/সেনাকে/তেন্কে/সেন্কে (তেনেকৈ)
ইত্যাদি।

(খ) পৃথকবোধক অব্যয় :

বা : 'সি বা মই জাম।' (সি বা মই যাম।), কি : 'কৰিবি কি নকৰিবি?' (কৰিবি
নে নকৰ ?), কিন্তু : 'তই নাখালিও কিন্তু মই খাম।' (তই নাখালেও কিন্তু মই
খাম।) ইত্যাদি।

(গ) সন্দেহবোধক অব্যয় :

জোদি/ জুদি/বিদি (যদি), জানু/জানুক (জানো) ইত্যাদি।

(ঘ) ভাৱবোধক অব্যয় :

ইচ্ : 'ইচ্ বৰ লাজেৰ কথা হল।' (ইচ্ বৰ লাজৰ কথা হ'ল), আউ : আউ,
কোৰপে ওলালি?' (আৰে, ক'ৰপৰা ওলালি?), উহ্ : 'উহ্! বিৰাত তপাত হৈচে
গাতু।' (উহ্ বৰ গৰম হৈছে গাটো।), হাইনু : 'হাইনু, এনাম থোউগা আপি।' (বাহ্,
ইমান ধুনীয়া ছোৱালী।) ইত্যাদি।

(ঙ) সম্বোধনবোধক অব্যয় :

কামৰূপী উপভাষাত ঐ, অই, ও, হে, হেৰি, হেৰা, এ, এই, ওই, হো আদি
সম্বোধনবোধক অব্যয়ৰ ব্যৱহাৰ হয়।

(চ) সমিধানবোধক অব্যয় :

কামৰূপীত ব্যৱহাৰ হোৱা সমিধানবোধক অব্যয়বোৰ এনেধৰণৰ : অঁ, আ, হঁ, উঁ,
উছ, কি, হ'ব, হোই, নোহেই, নহবো, অহো ইত্যাদি।

৩.৫ শব্দগত বৈশিষ্ট্য

মান্য ভাষাৰ তুলনাত শব্দগত দিশত কামৰূপী উপভাষাত কেতবোৰ পাৰ্থক্য
পৰিলক্ষিত হয়। মান্য ভাষাৰ 'ভাই-ভনী' আদি শব্দৰ নিচিনাকৈ কামৰূপী উপভাষাত
'ভায়াক-বইনাক' আদি শব্দৰ প্ৰয়োগ আছে। 'ল'ৰা-ছোৱালী' বুজাবলৈ কামৰূপীত 'ছলি'
শব্দৰ প্ৰয়োগ হয়। 'ল'ৰা' বুজাবলৈ 'আপা-ছলি' আৰু 'ছোৱালী' বুজাবলৈ 'আপি-ছলি'ৰ
প্ৰয়োগ বিশেষ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। তদুপৰি মান্য ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা কেতবোৰ শব্দ বুজাবলৈ
মান্যত ব্যৱহাৰ নোহোৱা কেতবোৰ কামৰূপী শব্দ আছে। (উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী :
ভাষাবিজ্ঞান)। যেনে— জলকীয়া বুজাবলৈ 'ভজলুক', অমিতা বুজাবলৈ 'মোইদফাল',
বোকা বুজাবলৈ 'পেক' বা 'পোত' আদি শব্দৰ প্ৰয়োগে কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দগত
বৈচিত্ৰ্যতা প্ৰকাশ কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

১) নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয় প্ৰয়োগত মান্য আৰু কামৰূপীৰ মাজত কি পাৰ্থক্য দেখা যায়? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

২) মান্য আৰু কামৰূপীত বহুবচনৰ প্ৰত্যয়বোৰ একে নে? (২০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া ভাষাৰ এটা অন্যতম উপভাষা হ'ল কামৰূপী। একেটা ভাষাৰে উপভাষা হ'লেও মান্য ভাষাৰ তুলনাত কামৰূপী ঔপভাষিক ৰূপত কেতবোৰ পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। ধ্বনিতাত্ত্বিক দিশত দুয়োটা ভাষিক ৰূপতে একেবোৰ স্বৰধ্বনি আৰু ব্যঞ্জনধ্বনিৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও কামৰূপী উপভাষাৰ কেতবোৰ স্থানীয় ৰূপত মান্যভাষাত নথকা 'ৰা' ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। ওচৰা-ওচৰিকৈ থকা দুটা 'আ' ধ্বনি কামৰূপী উপভাষাত বন্ধিত হয়, যিটো মান্যভাষাত পোৱা নাযায়। মান্যভাষাত শব্দৰ আদিঅক্ষৰত শ্বাসাঘাত নপৰে, কিন্তু কামৰূপীত আদিঅক্ষৰত শ্বাসাঘাত পৰে। একেদৰে মান্য অসমীয়াত উচ্চাৰিত স্বৰৰ অনুনাসিকতা কামৰূপীত অনুনাসিকতাবিহীন হিচাপে উচ্চাৰিত হয়। ৰূপতাত্ত্বিক দিশতো কামৰূপীৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্য আছে। বিশেষকৈ সৰ্বনামৰ দিশত মান্য অসমীয়াত ব্যৱহাৰ নোহোৱা ভালেমান ৰূপ কামৰূপীত ব্যৱহাৰ হয়। মান্য অসমীয়াৰ বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় -বোৰ, -বিলাক, -হঁত আদিৰ বিপৰীতে কামৰূপীত -গিলা, -ছন, -গেলা আদি ৰূপৰ প্ৰয়োগ হয়। -তো, -তু, -মোন আদি নিৰ্দিষ্টতাবাচক ৰূপৰ প্ৰয়োগ কামৰূপী উপভাষাৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। শব্দগত দিশতো 'ভায়াক/বইনাক', 'ছলি', 'ভজলুক', 'মোইদফাল' আদি মান্য অসমীয়াত নথকা ৰূপৰ প্ৰয়োগে কামৰূপী উপভাষাক বিশিষ্টতা প্ৰদান কৰিছে।

৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। 'কামৰূপী উপভাষা'— শীৰ্ষক এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক?
- ২। কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰক।
- ৩। মান্য অসমীয়া আৰু কামৰূপী উপভাষাৰ এটি তুলনামূলক আলোচনা আগবঢ়াওক।
- ৪। ভাষাতাত্ত্বিক দিশত কামৰূপী উপভাষাই কি কি দিশত মান্য ভাষাৰ পৰা আঁতৰি আহিছে? পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৫। কামৰূপী উপভাষাৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰক্ৰিয়াসমূহ বহলাই আলোচনা কৰক।
- ৬। কামৰূপী উপভাষাৰ ৰূপতত্ত্ব সম্পৰ্কে এটি প্ৰবন্ধ লিখক।

৭। চমুটোকা লিখক :

কামৰূপী উপভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনি, কামৰূপী উপভাষাৰ শ্বাসাঘাত, কামৰূপী উপভাষাৰ স্বৰবিভক্তি, মান্য অসমীয়া আৰু কামৰূপীৰ সৰ্বনাম, কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দগত বৈশিষ্ট্য।

৩.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- গুণাভিৰাম বৰুৱা : আসাম বুৰঞ্জী
উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : ভাষা-বিজ্ঞান
(—) : অসমীয়া ভাষা আৰু উপভাষা
গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামী : ভাষা-ভাষাণিকা
ডম্বৰুধৰ নাথ : অসম বুৰঞ্জী
খাঁ চৌধুৰী আমানতউল্লা : কোচবিহাৰেৰ ইতিহাস (প্ৰথম খণ্ড)
অমলেন্দু গুহ : বৈষ্ণৱবাদৰপৰা মায়ামৰীয়া বিদ্রোহলৈ
ভুবন মোহন দাস : জনগোষ্ঠীত প্ৰজাতীয় উপাদান', অসমীয়া জাতিৰ ইতিবৃত্ত
গিৰিধৰ শৰ্মা (সম্পা.)
ৰমেশ পাঠক : অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস
দীপক্ৰম মৰল : উপভাষা-বিজ্ঞান
ৰমেশ পাঠক : অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস
Banikanta Kakati : *Assamese, Its Formation and Development*
U. N. Goswami : *A study on Kamrupi : A Dialect of Assamese*
K. L. Barua : *Early History of Kamrupa*
G.A. Grierson : *The Linguistic Survey of India, Vol. V, Part I*
Edward Gait : *A History of Assam*

* * *

চতুৰ্থ বিভাগ
গোৱালপৰীয়া উপভাষা

বিভাগৰ গঠন

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বাসভূমি
- ৪.৪ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদ
- ৪.৫ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্য
 - ৪.৫.১ ধ্বনিগত
 - ৪.৫.২ ৰূপগত
 - ৪.৫.৩ শব্দগত
- ৪.৬ মান্য অসমীয়াৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ প্ৰভেদ
 - ৪.৬.১ ধ্বনিগত
 - ৪.৬.২ ৰূপগত
 - ৪.৬.৩ শব্দগত
- ৪.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.৯ প্ৰসঙ্গ পুথি (References/Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত কামৰূপী উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই বিভাগত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বিষয়ে বিস্তাৰিতভাৱে বিশ্লেষণ দাঙি ধৰা হ'ব। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বাসভূমি, আঞ্চলিক ভেদ, ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য আৰু মান্যভাষাৰ লগত এই উপভাষাৰ পাৰ্থক্যৰ বিষয়ে এই বিভাগটিত সামৰা হৈছে।

আমি আগতে আলোচনা কৰি আহিছোঁ যে একোটা প্ৰধান ভাষা কেতিয়াবা বৃহৎ অঞ্চলজুৰি বৰ্তি থাকে আৰু বিপুল জনসংখ্যাৰ বাবে পাৰস্পৰিক সমৰূপতা ৰক্ষা কৰা জটিল হৈ পৰে। ভৌগোলিক, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আদি বিভিন্ন কাৰণত মূল ভাষাৰ সমান্তৰালভাৱে কেতবোৰ আঞ্চলিক ৰূপ প্ৰচলিত হৈ থাকে। এনেদৰে গঢ় লোৱা ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপবোৰে হ'ল উপভাষা। অসমীয়া ভাষাটোও এক বৃহৎ অঞ্চল জুৰি আছে আৰু সেইবাবে তাৰ কেতবোৰ আঞ্চলিক ৰূপ কথ্যৰূপত বৰ্তি আছে। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰধান উপভাষা দুটা — নামনি অসমৰ উপভাষা আৰু উজনি অসমৰ উপভাষা। নামনি অসমতে আকৌ কামৰূপী আৰু গোৱালপৰীয়া দুটা স্বতন্ত্ৰ উপভাষা আছে। অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত ভাষাটো হৈছে গোৱালপৰীয়া উপভাষা। এই উপভাষাটোও পূব আৰু পশ্চিম এই দুটা প্ৰধান ভাষাত ভগোৱা হৈছে। বিভিন্ন পণ্ডিতে এই উপভাষা সম্পৰ্কে বিভিন্ন মন্তব্য দাঙি ধৰিছে। মান্য অসমীয়াৰ সৈতে এই উপভাষাৰ যথেষ্ট পাৰ্থক্য দেখা যায়।

8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে—

- গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বাসভূমি সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব;
- গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদসমূহৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব;
- এই উপভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ লগত পৰিচিত হৈ এই বিষয়ে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব; আৰু
- মান্য অসমীয়াৰ লগত এই উপভাষাৰ ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত পাৰ্থক্যসমূহ অনুধাৱন কৰি এইবোৰ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব।

8.3 গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বাসভূমি

অসমৰ একেবাৰে পশ্চিম অঞ্চলৰ উপভাষাটোৰ নাম গোৱালপৰীয়া উপভাষা। গোৱালপাৰা অঞ্চলৰ অধিকাংশ লোকে এই উপভাষাক দেশী ভাষা বুলিহে কয়। এই উপভাষাৰ দুটা আঞ্চলিক ৰূপ আছে—। সেইকেইটা হ'ল - পশ্চিমৰ গোৱালপৰীয়া আৰু পূবৰ গোৱালপৰীয়া। পশ্চিমৰ গোৱালপৰীয়াই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ দুয়োপাৰ জুৰি আছে। আকৌ পূব গোৱালপৰীয়া বিভাগটো ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰৰ বিলাসীপাৰাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিজনীলৈকে আৰু দক্ষিণপাৰৰ লক্ষীপুৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দুখনলৈকে বিয়পি আছে। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ক্ষেত্ৰত বংপুৰী, ৰাজবংশী আদি নামবোৰো প্ৰচলিত। কিন্তু বিভিন্ন দিশ চালি জাৰি চাই গোৱালপৰীয়া উপভাষা বুলি নামকৰণ কৰাটোৱে অধিক সমীচিন।

8.4 গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদ

গোৱালপৰীয়া উপভাষাটোক দুটা ভাগত প্ৰধানকৈ ভাগ কৰিব পাৰি - পশ্চিমৰ গোৱালপৰীয়া আৰু পূবৰ গোৱালপৰীয়া। পশ্চিমৰ গোৱালপৰীয়াই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ দুয়োপাৰ জুৰি আছে। পূব গোৱালপৰীয়া বিভাগটো ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰৰ বিলাসীপাৰাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিজনীলৈকে আৰু দক্ষিণ পাৰৰ লক্ষীপুৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দুখনলৈকে বিয়পি আছে। পূব গোৱালপৰীয়া আৰু পশ্চিম গোৱালপৰীয়া বিভাগ দুটাৰ প্ৰত্যেককে আকৌ দুটাকৈ ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। পশ্চিমৰ গোৱালপৰীয়াক পশ্চিম-পশ্চিমীয় আৰু পশ্চিমীয় আৰু পূব গোৱালপৰীয়াক পশ্চিম পূবীয় আৰু পূবীয় বুলিব পাৰি। গোৱালপৰীয়াৰ পশ্চিমৰ বিভাগটো লক্ষীপুৰ, বিলাসীপাৰা, শালকোচা, চাপৰ আৰু মুখীগাঁও অঞ্চললৈকে বিস্তৃত। বাসুগাঁও, বঙ্গাইগাঁও, বিজনী, কুষণই আৰু দুখনে অঞ্চল পূবীয় বিভাগৰ ভিতৰুৱা।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

গোৱালপৰীয়া উপভাষাক কি কি আঞ্চলিক ৰূপত বিভক্ত কৰিব পাৰি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

8.৫ গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্য

ভাষা এটাৰ বৈশিষ্ট্যৰ কথা ক'লে ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত - এই আটাইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ কথা আহি পৰে। ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত - এই আটাইবোৰ দিশৰ ক্ষেত্ৰতে গোৱালপৰীয়া উপভাষা এক স্বকীয় বৈশিষ্ট্য সম্পন্ন ভাষা। তলত এই উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে খুলমূল আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল।

8.৫.১ ধ্বনিগত

গোৱালপৰীয়া উপভাষাত সাতোটা বিশিষ্ট স্বৰ-ধ্বনি আৰু ঊনত্রিশটা ব্যঞ্জন-ধ্বনি আছে। স্বৰৰ অনুনাসিকতাও বিশিষ্ট ধ্বনি। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বিশিষ্ট ধ্বনিসমূহক অসমীয়া আখৰেৰে এনে ধৰণে বুজাব পাৰি— স্বৰধ্বনি : অ, আ, ই, উ, এ', এ, ও, ° আৰু ব্যঞ্জনধ্বনি : ক, খ, গ, ঘ, ঙ, চ, ছ, জ, ঝ, ট, ঠ, ড, ড়, ঢ, ঢ়, ত, থ, দ, ধ, ন; প, ফ, ব, ভ, ম; ষ, ল, শ, স, হ।

বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিসমূহৰ প্ৰয়োগৰ উদাহৰণ

/অ/ বগা
/আ/ বাগ
/ই/ তিল
/উ/ উকুন
/এ'/ বেঁটা
/এ/ বেটি
/ও/ ওৰোশ
/°/ গাওঁ

বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিসমূহৰ প্ৰয়োগৰ উদাহৰণ

/ক/ কাক্ৰা
/খ/ পাখ্ৰা
/গ/ গাই
/ঘ/ ঘৰ
/চ/ চাটি
/ছ/ ছাটি
/জ/ আজলা
/ঝ/ ঝাল
/ট/ কপাট
/ঠ/ কাঠাল
/ড/ ডাঙা
/ড়/ হাড়ি
/ঢ/ ঢাৰা
/ত/ তল
/থ/ থাল
/দ/ আদৰ
/ধ/ বাধা
/ন/ চান

/ঙ/ ঢোঙল
/ম/ মৰুস
/প/ পান
/ফ/ ফেলা
/ব/ বাশ
/ভ/ ভাৰা
/ৰ/ শুআৰ
/ল/ সাগল
/শ/ মানুশ
/স/ সাতা
/হ/ হাতা

৪.৫.২ ৰূপগত

ৰূপতাত্ত্বিক দিশতো গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ কেতবোৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰা যায়। তলত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ৰূপগত বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল—

ক) নিৰ্দিষ্টতাৰ্চক প্ৰত্যয় : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত কেতবোৰ সুকীয়া নিৰ্দিষ্টতাৰ্চক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ আছে। সেইবোৰ হ'ল : -খান, -ঘৰ, -চাকা, -ঝাক, -ৰোপা, -টা, -টুকৰা, -বোঝা, -পাল, -মুঠা, -শাজ, -হাতা, -হাল আদি। উদাহৰণস্বৰূপে—

-খান : বোইখান
-ঘৰ : মানুশঘৰ
-চাকা : আমচাকা
-ঝাক : পোখিঝাক
-হাতা : কলাহাতা ইত্যাদি।

খ) বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত বিশেষভাৱে প্ৰয়োগ হোৱা বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় হ'ল -> -গুলান/-গুলি। উদাহৰণস্বৰূপে —

মানশিগুলান/গুলি, চেঙৰাগুলান/ গুলি ইত্যাদি।

গ) পুৰুষবাৰ্চক নিৰ্দিষ্টতাৰ্চক প্ৰত্যয় : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত পুৰুষবাৰ্চক নিৰ্দিষ্টতাৰ্চক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা নাযায়। উদাহৰণস্বৰূপে - মোৰ মা, তোৰ মা, উআৰ মা, উমাৰ মা।

ঘ) লিংগ পৰিৱৰ্তন : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত কেতবোৰ নিয়মৰ দ্বাৰা লিংগ পৰিৱৰ্তন কৰা হয়। সেইবোৰ হ'ল —

(i) কোনো শব্দৰ আগত মতা বা মাইকী বুজোৱা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি ; যেনে —

মাত্ৰা কাউআ — মাত্ৰি কাউআ

মাত্ৰা কোইতৰ — মাত্ৰি কোইতৰ ইত্যাদি।

(ii) প্ৰত্যয় সংযোগ কৰি : আকাৰন্ত শব্দৰ -আ-ৰ ঠাইত -ই বহুৱাই নাইবা ই আৰু নি প্ৰত্যয়ৰ সংযোগৰ দ্বাৰা। যেনে —

পাইৰা — পাইৰি

বগা — বোগি
ভূত — ভুত্নি ইত্যাদি

(iii) ভিন্ন শব্দৰ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা :

বৰ — কোইনা
দাম্ৰা — বকন
জুআন — গাবুৰ ইত্যাদি।

ঙ) কাৰক আৰু শব্দবিভক্তি : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত কাৰকৰ বোধ জন্মাবলৈ কিছুমান শব্দবিভক্তি যোগ কৰা হয় আৰু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত কৰ্মকাৰক আৰু সমন্ধপদৰ শব্দ-বিভক্তিৰ পাছত কিছুমান পৰ-সৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কেতিয়াবা অকল পৰ-সৰ্গৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰাও কাৰকৰ বোধ জন্মোৱা হয়; যেনে : হাত দিয়া 'হাতেৰে', মুখ দিয়া 'মুখেৰে', নাক দিয়া 'নাকেৰে' ইত্যাদি। শব্দ-বিভক্তি মাত্ৰ চাৰিটা : প্ৰথমা - এ, দ্বিতীয়া-ক, ষষ্ঠী-ৰ আৰু সপ্তমী-ত। আকৌ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত অধিকৰণ কাৰকৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰতো বিশেষ বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰা যায়। 'সাপত বিশ্বাস নাই' বাক্যটোৱে এই উপভাষাত এনে ৰূপ পাব 'শাপেৰ বিস্বাস নাই'। সৰ্বনাম আৰু আন কিছুমান শব্দত অধিকৰণ কাৰকৰ ৰূপ পোৱা নাযায়।

চ) ক্ৰিয়া-ৰূপ : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত বিভিন্ন পুৰুষ, কাল আৰু ভাৱ অনুযায়ী ক্ৰিয়া-ৰূপৰ পৰিৱৰ্তন হয়। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বচন অনুযায়ী হোৱা ক্ৰিয়া ৰূপবোৰৰ পৰিৱৰ্তন অসমীয়া ভাষাৰ পিনৰ পৰা নতুন কথা।

ছ) ক্ৰিয়াৰ ন্যাস্তাৰ্থক ৰূপ : ক্ৰিয়াৰ ন্যাস্তাৰ্থক ৰূপ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰতো গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্য ধৰা পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে—

হই — নাই
পাঙ — নাপাঙ
দেখুঙ — নাদেখুঙ ইত্যাদি।

জ) ক্ৰিয়াৰ তুমুনস্ত ৰূপ : গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা ক্ৰিয়াৰ তুমুনস্ত ৰূপসমূহো বৈশিষ্টপূৰ্ণ। তেনে ৰূপৰ উদাহৰণ হ'ল —
খাবাৰ, নিবাৰ, শুনিৰ আদি।

ঝ) ভৱিষ্য বাচক কৃদন্ত : গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ আন এক বৈশিষ্ট্য ধৰা পৰে ভৱিষ্যবাচক কৃদন্তসমূহৰ ক্ষেত্ৰত। এনে ৰূপৰ উদাহৰণ হ'ল —
কৰাৰ মতন, খাওআ খাই, পৰা খাই আদি।

ঞ) ভূতকালিক কৃদন্ত : গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ভূতকালিক কৃদন্ত ৰূপসমূহো বৈশিষ্টপূৰ্ণ। যেনে —
কওআ, খাওআ, জাওআ আদি।

ট) অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰূপ : উপভাষাটোৰ অসমাপিকা ক্ৰিয়া ৰূপবোৰো সুকীয়া ধৰণৰ। সেইবোৰৰ উদাহৰণ হ'ল —
খাইআ, বোশিআ, হাশিআ ইত্যাদি।

৪.৫.৩ শব্দগত

গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ শব্দভাণ্ডাৰ অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় এই ক্ষেত্ৰত ই অতিকৈ চহকী। যদিও ই অসমীয়া ভাষাৰ এক উপভাষা মান্য অসমীয়াৰ লগত ভাষাতাত্ত্বিক ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ বহুত পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায় আৰু এই পাৰ্থক্য সৰ্বাধিক পৰিমাণে লক্ষ্য কৰা যায় শব্দতাত্ত্বিক ক্ষেত্ৰত। বিভিন্ন সমন্ধবাচক শব্দ, সংখ্যাবাচক শব্দ, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি, গছ-লতিকাৰ নাম, দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত সামগ্ৰীৰ নাম আদিৰ ক্ষেত্ৰত এনে কিছুমান শব্দ পৰিলক্ষিত হয়— যিবোৰ মান্য অসমীয়াৰ পৰা পৃথক। এইবোৰেই ভাষাটোক গৰিমা প্ৰদান কৰাৰ লগতে বিশিষ্টতা দিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

মান্য অসমীয়াত নথকা কি কি বিশিষ্ট ধ্বনিৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত প্ৰয়োগ আছে?
(২০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

৪.৬ মান্য অসমীয়াৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ প্ৰভেদ

অসমৰ একেবাৰে পশ্চিম অঞ্চলত কথিত গোৱালপৰীয়া উপভাষাটোক ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত — এই আটাইবোৰ দিশতে মান্য অসমীয়াৰ লগত ভালেখিনি ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য দেখা যায়। তলত মান্য অসমীয়াৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ প্ৰভেদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল —

৪.৬.১ ধ্বনিগত

ক) মান্য অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি হ'ল আঠোটা —

অ, অ', আ, ই, উ, এ, এ', ও।

কিন্তু গোৱালপৰীয়া উপভাষাত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা সাতটা - অ, আ, ই, উ, এ', এ, ও। মান্য অসমীয়াত থকা অ' স্বৰধ্বনিটোৰ প্ৰয়োগ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত দেখা নাযায়। আকৌ এই উপভাষাত স্বৰৰ অনুসাসিকতাকো বিশিষ্ট ধ্বনিৰ মৰ্যাদা দিয়া হৈছে।

খ) আকৌ মান্য অসমীয়া ভাষাত অৰ্দ্ধস্বৰ দুটাক ধৰি বিশিষ্ট ব্যঞ্জন হ'ল তেইশটা—

ক, খ, গ, ঘ, ঙ, ত, থ, দ, ধ, ন, প,

ফ, ব, ভ, ম, চ, জ, স, হ, ৰ, ল, ৱ, য।

কিন্তু গোৱালপৰীয়া উপভাষাত বিশিষ্ট ব্যঞ্জনধ্বনি উনত্রিশটা—

ক, খ, গ, ঘ, ঙ; চ, ছ, জ, ঝ, ট, ঠ, ড, ঢ;

ত, থ, দ, ধ, ন; প, ফ, ব, ভ, ম; ৰ, ল, শ, স, হ।

সাধাৰণতে মান্য অসমীয়াত তালব্য ধ্বনি, দন্ত্য-মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ পাৰ্থক্য আদি নাই বুলিব কোৱা হয়। কিন্তু দেশী ভাষাত তালব্য চ, ছ, জ, ঝ, শ; মূৰ্ধন্য ট, ঠ, ড, ঢ; দন্তমূলীয় ত, থ, দ, ধ, ন আদি বিশিষ্ট ধ্বনি। কামৰূপী আৰু মান্য ভাষাত বহুলৰূপে ব্যৱহাৰ হোৱা 'স' ধ্বনি গোৱালপৰীয়া উপভাষাত নাই। শ, ষ, স ধ্বনিৰ শ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তিত হোৱা দেখা যায় অনেক

ক্ষেত্ৰত। উদাহৰণ স্বৰূপে — মান্য ভাষাৰ শীত, মনুষ্য, হংস আদি শব্দ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ক্ৰমে শিত, মানুশ, হাশ আদি হৈছে।

৪.৬.২ ৰূপগত

ক) মান্য অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়বোৰ হ'ল —

-খন, -চকল, -জাক, -টো, -টুকুৰা, -সাজ, -আখি, -মুঠি, -জাক আদি।

গোৱালপৰীয়া উপভাষাত এই প্ৰত্যয়বোৰৰ ৰূপ এনেধৰণৰ -> আন,-চাকা, -ঝাক, -টা, -টুকুৰা, -শাজ, -হাতা, -পাল, আদি। উদাহৰণস্বৰূপে —

মান্য অসমীয়া	গোৱালপৰীয়া
কাপোৰখন	কাপোৰখান
আমচকল	আমচাকা
চৰাইজাক	পোখিঝাক
মাখীটো	মাসিটা
মাছটুকুৰা	মাসটুকুৰা
ভাতসাজ	ভাতশাজ
কলআখি	কলাহাতা ইত্যাদি

খ) বহুবচনৰ প্ৰত্যয় : মান্য অসমীয়া ভাষাৰ-বোৰ, বিলাক আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ বিপৰীতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় হ'ল -> গুলান/গুলি। উদাহৰণস্বৰূপে —

মান্য অসমীয়া	গোৱালপৰীয়া
মানুহবোৰ /মানুহবিলাক	মানশিগুলান/ গুলি
ল'ৰাবোৰ /ল'ৰাবিলাক	চেঙুৰাগুলান/ গুলি ইত্যাদি।

গ) পুৰুষবাচক নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয় : মান্য অসমীয়াত পুৰুষবাচক নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ আছে। কিন্তু গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ পোৱা নাযায়। উদাহৰণস্বৰূপে—

মান্য অসমীয়া	গোৱালপৰীয়া
মোৰ মা	মোৰ মা
তোৰ মা, তোমাৰ মাৰা	তোৰ মা
তাৰ মাক	উআৰ মা
সিহঁতৰ মাক	উমাৰ মা ইত্যাদি।

ঘ) কাৰক আৰু শব্দবিভক্তি : মান্য অসমীয়া ভাষাত কাৰক ছয় প্ৰকাৰৰ কৰ্তা, কৰ্ম, কৰণ, নিমিত্ত, অপাদান আৰু অধিকৰণ কাৰক। আকৌ শব্দবিভক্তিও ছয়বিধ - প্ৰথমা, দ্বিতীয়া, তৃতীয়া, চতুৰ্থী, ষষ্ঠী আৰু সপ্তমী। মান্য অসমীয়া শব্দ বিভক্তি যোগ কৰি আৰু ষষ্ঠী বিভক্তি 'ৰ'ৰ পিছত পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰি কাৰক নিৰ্ণয় কৰা হয়।

দেশী ভাষাতো কাৰক বুজাবলৈ কিছুমান শব্দ বিভক্তি যোগ কৰা হয় আৰু কোনো ক্ষেত্ৰত কৰ্ম কাৰক আৰু সম্বন্ধ পদৰ শব্দ বিভক্তিৰ পিছত কিছুমান পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু কেতিয়াবা অকল পৰসৰ্গৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰাও কাৰকৰ বোধ জন্মোৱা হয়। যেনে— হাত দিআ

‘হাতেৰে’, মুখ দিয়া ‘মুখেৰে’ ইত্যাদি। এই উপভাষাত শব্দ বিভক্তি মাত্ৰ চাৰিটা : প্ৰথমা - এ, দ্বিতীয়া-ক, ষষ্ঠী-ৰ, আৰু সপ্তমী-ত। অসমীয়া মান্যভাষাৰ নিচিনা গোৱালপৰীয়া উপভাষাত অধিকৰণ কাৰকৰ ব্যৱহাৰো একে নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে—মান্য অসমীয়াৰ ‘সাপত বিশ্বাস নাই’ কথাষাৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ‘শাপেৰ বিস্বাস নাই’ হ’বগৈ।

ঙ) ক্ৰিয়া ৰূপ : মান্য অসমীয়া ভাষাৰ অনুৰূপেই গোৱালপৰীয়া উপভাষাত পুৰুষ, কাল আৰু ভাৱ অনুযায়ী ক্ৰিয়াৰূপৰ পৰিৱৰ্তন হয়। কিন্তু কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত বচন অনুযায়ী হোৱা ক্ৰিয়া ৰূপবোৰৰ পৰিৱৰ্তন অসমীয়া ভাষাৰ পিনৰ পৰা নতুন কথা।

উদাহৰণস্বৰূপে —

মুই খাঙ — আমৰা খাঙ /খাই

তুই খাইশ — তুমৰা খান/ খাও ইত্যাদি।

চ) ক্ৰিয়াৰ ন্যাস্তাৰ্থক ৰূপ : মান্য অসমীয়া ভাষাত ন্যাস্তি বা নোহোৱা অৰ্থ বুজাবলৈ ‘ন’ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হয় আৰু ইয়াৰ শব্দত সমীভৱন ঘটাবলৈ দেখা যায়। গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ন্যাস্তি অৰ্থ বুজাবলৈ কোনো শব্দৰ লগত পোনপটীয়াকৈ ‘না’ ৰ সংযোগ কৰা হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে—

হই — নাহই

পাঙ — নাপাঙ

লাগে — নালাগে ইত্যাদি।

৪.৬.৩ শব্দগত

শব্দগত দিশতো মান্য অসমীয়া ভাষাৰ লগত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ পাৰ্থক্য লক্ষণীয়। বিভিন্ন সম্বন্ধবাচক শব্দ, দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত সামগ্ৰী, সংখ্যাবাচক শব্দ, বিশ্লেষণাত্মক শব্দ, ক্ৰিয়াবিশেষণাত্মক শব্দ, জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকতি, গছ-লতিকা আদিৰ নামৰ ক্ষেত্ৰত এই পাৰ্থক্য উল্লেখনীয়। উদাহৰণস্বৰূপে দেখা যায়—

মান্য অসমীয়া	গোৱালপৰীয়া
দেউতা	বাপ
ককাদেউতা	বুৰা বাপ
আইতা	বুৰা মাও
পো	বেটা
জী	বেটি
চাৰি	চাইৰ
ওখ	চাইৰ
এনে	এ'ক
চাৰি	চাইৰ
ওখ	উচা
এনেকুৱা	এমন
কেতিয়া	কোনবেলা
পলমকৈ	দেৰিকোৰি
বাঘ	বাগ
ম'হ	মৈশ

উৰহ
কল
কৰ্দৈ

ওৰোশ
কলা
কামৰাঙা আদি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

১) ৰূপতত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰত কি কি দিশত মান্য অসমীয়াৰ লগত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ পাৰ্থক্য দেখা যায়? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

২) শব্দগত দিশত গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ বৈশিষ্ট্য কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

৪.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

এইদৰে ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব আৰু শব্দভাণ্ডাৰ অধ্যয়ন কৰিলে এটা কথা স্পষ্ট হৈ পৰে যে — অসমৰ একেবাৰে পশ্চিম অঞ্চলত কথিত গোৱালপৰীয়া উপভাষাটো স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে সমৃদ্ধ। এই ভাষাটো অসমীয়া ভাষাৰ এক অন্যতম উপভাষা হ'লেও মান্য অসমীয়াৰ লগত ইয়াৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়। সেইদৰে শব্দ ভাণ্ডাৰৰ ক্ষেত্ৰতো দেখা যায় এই উপভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা বেছিভাগ শব্দৰে মান্য অসমীয়াৰ লগত পাৰ্থক্য আছে।

৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। উপভাষা কাক বোলে? অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা ৰূপে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহ নিৰূপণ কৰি এটি চমু প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ২। মান্য অসমীয়াৰ সৈতে গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ কৰি এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।
- ৩। গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ আঞ্চলিক ভেদসমূহৰ বিষয়ে কি জানে লিখক।
- ৪। গোৱালপৰীয়া উপভাষাটো অসমৰ কোন অঞ্চলত প্ৰচলিত? এই সম্পৰ্কে পণ্ডিতৰ মন্তব্য দাঙি ধৰক।

৪.৯ প্ৰসঙ্গ পুথি (References/Suggested Readings)

- উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি : ভাষাতত্ত্ব
ৰমেশ পাঠক : উপভাষা-বিজ্ঞানৰ ভূমিকা
দীপকৰ মৰল : উপভাষা-বিজ্ঞান
Banikanta Kakati : Assamese, Its formation and Development

* * *

